tar károly titoktára

ERDÉLYI KISKÖNYVTÁR 28

Tar Károly

Titoktára

NIS KIADÓ KOLOZSVÁR 2014

Sorozatalapító-szerkesztő: Tar Károly

© Tar Károly

ISBN

NIS Nyomda Kolozsvár
Május 1 tér 4-5. szám
Igazgató: Nistor György Gáspár
Nyomdai kivitelezés:
Granjon Digitális Nyomda
Tel: 0040-264-43 438775
nistor@nis.ro

Mire való a titok?

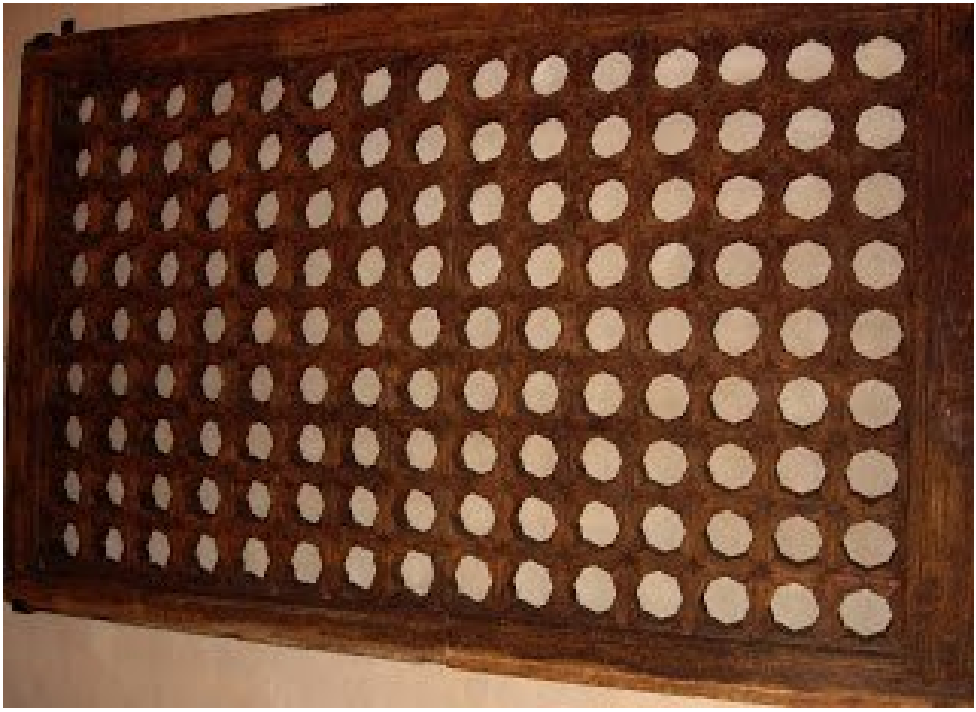

Rács a fezi (Marokkó) múzeumban

Titoktár címmel azért indítottam jegyzetsorozatot (blog) a világhálón, hogy az ott sorakozó titkaim minél előbb kiderüljenek. Az olvasó kíváncsiságára. Nem tudom, hogy mire valók a titkok. Csak azt tudom, hogy hasonlatosak az ízekhez. Vannak édes titkok. Ezeket érdemes magunkban ringatni, mint az ölünkbe csecsemőket, hogy meggondolkoztassanak jövőnket illetően. És vannak cifrán keserű titkaink, olyanok, mint a mérgek, amelyek leginkább az oldalunkat rágják. De olykor szétrágják emberségünket is. Az ilyen titkokat görnyedve hordozzuk. Aztán vannak olyan titkok, amelyek az öregedésünkkel járó krákogásokkal, se lenyelni, se kiköpni nem tudunk. Az is titok, hogy mennyiféle titkot halmozunk össze mindig rövid életünk során. Háromnegyed évszázadom alatt magam is felhalmoztam mindenféle titkot. Ezt nem is titkolhatom. "Legyen neked könnyű.... - köszönt rám egy ismerős, nem érdekes, hogy mi az amit könnyűnek kívánt, tudom én, hogy titkaimra gondolt. Mint mindenkinek, nekem is ezek a féltett kincseim. Ha volna szalmazsákom bizonyára az alatt tartanám és féltve őrizném,

kuporgatnám titkaimat. Éppen az a bajom, hogy nem szeretem magamban a zsugoriságot. Merthogy mit kezdek majd a titkaimmal odaát Ha van egyáltalán odaát. Merthogy az is titok, ha nem is egészen az enyém. Törtem eleget a fejemet, hogy mi legyen hát mindazzal, amit, ha akartam, ha nem, rám aggasztott az élet, s őrzöm, mint öregedő szekrény a megfakult öltönyöket, tavaszi- és télikabátokat, amelyeket valamikor, a korabeli divatnak engedve hordanom kellett. Különösen azokat a titkokat szeretném kirekeszteni magamból, amelyek, akár a régi nyomdák betűszedőiben az ólom, lerakodtak és mérgezik napjaimat a végső elszámolásig. A titkok - vannak hétpecsétesek is - leginkább akkor nyilvánosságra hozhatók, ha előkerülnek a különféle záraikhoz való kulcsok, mágneses kártyák, mindenféle kódok. Ezek nyilván és többnyire nem nálunk, hanem másoknál vannak elrejtve. Akkor szólhatunk titkainkról, ha ezt ők is akarják. Ritka szép pillanatokkal ajándékozhat meg minket az élet, ha megtaláljuk titkaink mások által görcsösen őrzött, eldobált, elfelejtett, elhanyagolt kulcsait. Ezek a pillanatok megérnek egy-egy jegyzetet. Nekem mindenképpen. Ha kitágíthatom valamennyire, ha csak percekre, vagy csupán pillanatokra az időt, abba lehet, hogy összes titkaim, de a mások titkai is belefférnek. A titkoknak súlya van. Akár a szívekről lehulló köveknek. A termőföldre, lábunkra vagy mások lábára, netán fejére esnek ezek a kövek? Titokkövek ezek, sorsuk az, hogy a jövő titkait gyarapítsák.

Határtalan irodalom és még valami: köldöknézés

Fezi sikátor

Titkaim közlését még el sem kezdtem, már is közbeszólt a közérdek, merthogy az alábbiak nemcsak reám tartoznak.
Határtalan Irodalom címmel tartott a Magyar Írószövetség novemberben tanácskozást, ahol sem a szervezőnek sem a moderátorságot magára vállaló Erős Kinga kritikusnak, de még a nyolc jelenlévő írónak és költőnek sem jutott eszébe, hogy a határon túlinak nemcsak a Kárpát-medencei alkotók nevezhetők, hanem vannak még szép számmal egész Európában magyar és magyarul író írók, de az anyaország határaitól messze-messze élők is szép számmal.
Megmagyarázhatatlan az a strucctermészetű felfogás miszerint csak magukat látják és láttatják a Kárpát-medencei alkotók. Némely alkalommal, amikor a magyarságunk megmaradásáról esik szó, hogy teljes legyen a határon túliak gyülekezete beszámítják az Ausztriában élőket is. Nem határon túliak így, hanem magyar határ-mellékiek.
Rövidlátásunkból adóan azt sem fogjuk fel, hogy az európai unió a hazánk. Úgy vélem, hogy csak akkor leszünk európaiak, ha a magyarság feltérképezésénél bevezetjük az európai megnevezést.
Néhány éve mondom ezt mindenféle fórumokon, írtam erről különféle publikációkban. Nem akadt még reagáló sem. Úgy néz ki, visszatart a megszokás, a sablon, nem akaródzik európaiakká lenni.
Meggyőződéssel hirdetem: a magyarság földrajzi megosztottsága szerint: anyaországi, Kárpát-medencei, európai és külhoni. A külhoniság pedig, reményeim szerint, rövidesen Európán túlit jelent. Nemcsak nyugatit, hiszen magyarok, akár a bölcs zsidók, a világ minden sarkában élnek
Ennek a felosztásnak pedig az irodalmi élet élénkítése szempontján túl, sokféle gyakorlati haszna lehet.
Itt van például a magyar nyelv tanítása az európai országokban.
Ha európainak valljuk magunk, és felelősséget érzünk a többi európai országokban folyó vagy nem létező anyanyelvoktatás miként jét illetően, a közös hazának megfelelően, nagyobb beleszólásunk lehet és kell is lennie a különféle anyanyelvek tanításának színvonalát illetően. Az európai nemzetekkel egyetértésben, az illető anyaország oktatási szerveinek segítségével, a határok átjárhatóságának szellemében, előmozdítható, kiteljesíthető az anyaországok segítségével az eddiginél magasabb és gyakorlatiasabb nyelvtanulás. A közös érdek mentén szakfelügyelet, tanárcsere, sajátosságoknak megfelelő tankönyvkiadás, anyanyelvi tábor és még sok más féle kapcsolatteremtés bővülhet.
Hiszem, hogy magyarságunk megvallása mellett, tudatosan európainak kell vallanunk magunk, amelyre legalább annyira büszkén lehetünk, mint azt az Amerikai Egyesült Államok polgárai teszik.

A sors kegye

Fények az éjszakában

Most történt, és azért is időszerű, mert a romániai változások huszadik évfordulóját ünnepelhetem vele. Nemrég, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának választmányi ülése utáni ebéd végeztével, Gálfalvi Gyuri, egykori kollégám, félrehívott a Dunán lebegő hajószálloda ebédlőjének egyik sarkába, és újságolta, hogy a szekuritátétól kikért iratcsomója több ezer oldal. Mondta azt is, ami reám tartozik: a dossziéban talált írásbeli véleményezésemben nem talált kivetnivalót, olyasmit mondott, hogy becsületes írás. Láttam rajta, nem olvasta 1995-ben, Faragott fájdalom címmel megjelent naplómat, ezért röviden elmondtam, amit akkor sietve fogalmaztam. 1982-ben három hónapig zaklatott a belügy: kb. ötven erdélyi magyar értelmiségi megfigyelésére, - besúgásra - akartak rábírni. Hetekig, hol székhelyükön, hol lakásomon győzködtek, végül az előléptetéskor és áthelyezéskor szokásos, káderosztályi véleményezésre késztettek. Valamiért elsőnek az ő nevére bökött a kapitány. Írtam a szokásos sablonszöveget. Fejcsóválva olvasta, mert nem volt benne bírálat. Nincs hibátlan ember, mondta az oltyán kapitány, s én néhány sorban kényszeredetten odaírtam, hogy Gyuri hirtelen haragú, indulatos. Ez is jobb a semminél, kifejezés ült kihallgatóm arcán, amikor arra kért, hogy valami Vica, Visa, vagy Viseanu névvel írjam alá a véleményezést. Átverés, gondoltam, és aláírtam, mint mondottam, a becsületes ne-

vem. Próbálkozott még: Horváth Stefánia kolleganőmről is írtam véleményezést. Az aláíráson vitatkoztunk egy keveset, aztán felindultan otthagyott. Másnap szóltam a szomszédomban lakott Stefinek, aki nyomban megértette nehéz helyzetem, és Marosvásárhelyre utaztam. A főtéren sétálva figyelmeztetettem Gyurit, hogy a szekusok azzal dicsekednek, minden Kolozsvárra érkezése után már az állomástól követik, és egy garzonlakásban, ahol barátaival találkozott, a szomszédból mindent lehallgattak. Erre emlékszem, mondta Gyuri. Én pedig harag nélkül emlékeztettem arra is, hogy a történtek után, kerülte a velem való találkozást. Nagyon fájt. Közel három évtizedig úgy éreztem besúgónak tart. Nem kellett bocsánatot kérnünk egymástól. Elismerte, hogy sarokba szorítva akkor, a védekezés elfogadható formáját választottam. Elmondhattam azt is, hogy az akkori folytonos zaklatás miatt, a kapitány viselkedésbeli hiányosságait ecsetelve, feljelentettem a megyei első titkárnál. Fegyelmi megrovást kapott, egy évre elhelyezték Moldovába. Abban az évben fiam másodikként bejutott a műszaki egyetemre, katonaszolgálata idején elkülönítették, felsebzett lábát antibiotikum nélkül műtötték kétszer is, és vérmérgezésben kiszenvedett a lippai kaszárnyában. Az orvos volt a hóhér. Egy jó kollegám aradi katonatiszt testvérétől tudtam meg, hogy a katonaorvos fél hónapra rá, Nyugat-Németországba távozott családostul, mert megpróbáltam a Legfelsőbb Törvényszékig vinni a fiam ügyét. A rendszerváltás előtti években, Szőcs Gézát volt, amikor naponta kihallgatták és azzal is fenyegették, hogy hozzám hasonlóan lakol majd rendszerellenes teteiért. Búcsúztam Gyuritól. Megöleltük egymást. Kegyes a sors hozzám, ezt is megérhettem

Még egy titok

Minden kiderült… Menekülj!” Eltorzított, suttogó hang a telefonkagylóból. A hívott fél valamelyik kollégánk volt. A hecc kedvéért ott sündörögtünk körülötte, s figyeltük amint elsápad, dadog vagy dühösen lecsapja a telefont. Fiatal újságíró koromban kedvelt szórakozásunk volt az efféle próbatétel. Többnyire találó volt a feltételezés, mert már akkor is igaz volt, hogy hármunkból egyik besúgó. De a hívott fél hirtelen beálló sápadtságát az olyasféle nyílt titkok is okozták, miszerint az illető íróasztalából rohamosan fogy egy Dacia vásárlására kapott kenőpénz, vagy a párttitkár újságírónak csapnivaló felesége az őt mindenben készségesen segítő szerkesztőségi titkárra vészesen hasonlító fiat szült. Naiv módon hittük, hogy egyszer valamikor valóban minden kiderül. Emberi természetünkből adódik: hisszük, hibáink fedve maradnak, a mások hibái pedig kitudódnak. Mindenféle sejtések mérgezik hétköznapjainkat. A rágalmak viszont be nem gyógyuló sebeket okoznak mindnyájunknak. Megbocsájtással

Egyedül az őszben

kenegetjük ezeket a sebeket mindhalálig. Élt Tasnádon egy tiszteletreméltó bölcs sváb ember, aki druszájául fogadott, és jókedvében, harag nélkül mondta: „Vesszen az ellenségünk!" Könnyen mondhatta, mert nem volt egyetlen ellensége sem a kisvárosban, kívánságának nem volt foganatja. Apám bölcsessége, ha erről a tőről fakadt is, más volt. Nyolcvanas éveiben, minden születésnapján, nevetve állapíthattuk meg, hogy ellenségeit túlélte. Húsz esztendővel ezelőtt, szilveszterkor írást kért tőlem a bukaresti magyar napilap. Sietve arról írtam, hogy mi, a sajtó emberei, csak a magunk lelkiismeret-vizsgálatával léphetünk a rendszerváltás utáni közéletbe. Megneveztem, és kicsi betűkkel írtam néhány pártaktivistaként főszerkesztői székbe juttatott nevét. A velük való együttműködést nehezen elképzelhetőnek tartottam. A „Lőre" néven emlegetett fővárosi napilap utódaként, a régi, kondukátorhű főnök helyébe, annak jobb keze került, akiről köztudomású volt, hogy amikor megjelent újságírói körökben, elhallgattak kollegák. Ajánlott lelkiismereti vizsgálatom, enyhén szólva, nem talált tetszésre a szerkesztőségben. Egy hónapig fektették írásomat, közben a főszerkesztő ismételten arra, kért, hogy töröljem néhány jó ismerősének nevét a cikkemben példának szánt felsorolásból. És mert erre nem voltam hajlandó, a cikk megjelenése utáni napon, a lepedőnagyságú lapban, féloldalas, szalagcímmel ellátott „leleplező" írást tett közzé. Az írást az egykori szerkesztőségi párttitkár jegyezte.

Aki ismerte őt, tudta, hogy támadó írásával magát kívánta menteni. Terjedelmes cikkében a lelkiismereti vizsgálat szükségességét meg sem említette. Bő lére engedett rágalmaira néhány sorban válaszoltam. Mások bővebben írtak védelmemben. De keveselltem barátaim mellettem való kiállását, nem tették, mert akkor bárki bárkit büntetlenül befeketíthetett. Némi töprengés után lemondtam az RMDSZ megyei szervezőcsoportjának vezetéséről, fiatalabb kollégámat állítottam a magam helyébe, és a művelődésszervezésben, valamint a könyvkiadás területén tettem magam, nyugdíjasként, ellenszolgáltatás nélkül végzett önzetlen munkával, hasznossá. Lelkiismereti vizsgálódásunkkal, tisztelet a kivételnek, azóta is tartozunk. A napokban kaptam a hírt, hogy rágalmazóm, jóval túl a nyolcvanon elhunyt. Egy írószövetségi választáskor láttam utoljára. Odaszólt nekem, hogy „most már felejtsd el a történteket”. Nem kért bocsánatot. Így aztán, nem volt miről beszélnünk. Titkát, hogy ki bérelte fel, magával vitte. Egyszer, minden kitudódik. Kedvünkre való minden évszak, amikor az idő kiderül.

Özvegyült bölcsesség

Titkos gomba

Jót, rosszat egymásra raktam,
Így építettem életem.
Minden hibám kitakartam,
Míg elhagyott a félelem.

Ismerősöm a tanulság,
Osztottam, kivontam mindet.
Előttem nem állt hazugság:
Nem hagyok rátok más kincset.

Igent, ha sietve mondtam,
Tagadásom mind végleges.
Amit gondoltam, kimondtam.
Sohasem voltam semleges.

Dicsőségem most meghatott.
Deákné vásznán születtem.
S mert büszkeségem rég halott,
Kelletlen törpévé lettem.

Jó fiú voltam valóban?
Célkitűzésem özvegyült.
S ami jó volt a falóban,
Taps-ajtóm mögé kényszerült.

Céltalanok az éjszakák.
Fényesebb a kardnál a lánc.
Velem ballagnak vén bakák,
Míg arcunkon táncol a ránc.

Mi, múltezredbeliek, avagy nyugodjam békében

Baljós figyelmeztetés volt, miszerint három újságíró közül az egyik bizonyosan besúgó, de ezzel nem gondoltam, amikor időnként kilógtunk László Fricivel és Pálfi Mircsával kávézni a szerkesztőséghez közeli cukrászdába. Máskor többed magunkkal tettük ezt. Éppen ötven éve történt. Főszerkesztőnk, a munkásosztály tiszteletének igézetében elrendelte akkoriban a reggeli hét órás munkakezdést. Három esztendei katonáskodás után a megszokás korán kelővé tett, a reggeli tíz kilométeres mezei futás pedig frissé, de dacból is, rendszeresen reggel hatkor, a szerkesztőségben voltam. Nyolcig írtam valamit a másnapi lapba, utána mehettem kávézni és onnan valamelyik gyárba, ahol az ipari rovat munkatársainak témája, sokféle értelemben, a porban hevert. Előző nap a szerkesztőségi főtitkár bizalmasan megsúgta, hogy Mircsa lehet a besúgó. Mircsa barátom volt, együtt jártam vele a fémipari technikumba, nevét akkor még úgy írta, ahogy most én

teszem, később románosodott, születésekor elvesztett anyja jussán és az idő parancsa szerint lett Mircea. Magam beszéltem rá, hogy otthagyja a fúrómarógépet a gyárban, kellett a munkáskáder a lapnál. A neve is előnyös volt, magyar lapnál szívesen látták a káderesek, s néhány év teltével még a pártalapszervezet titkárhelyettesi címével is megkínálták. Kávéztunk. Aztán kértem Mircsát, kísérjen el egy darabon. A főtéren hellyel kínáltam egy padon. A szigorú tekintetű, igazságos király árnyékában mondtam el mivel gyanúsítják és kérdeztem engedett-e a szekusok kérésének? Tudta, hogy engem tizenhét évesen kínáltak kapitányi ranggal, külföldi kémszolgálattal, merthogy jó családból származtam. Apám bölcs ember volt. „Nem így akartuk" mondta szűkszavúan és reám bízta a döntést. Mircsa felháborodott. Az egyenes beszéd ma sem tetszik. Másnap behívott a főszerkesztő, mosolyogtam magamban, amikor szüleimről, közérzetemről és egyebekről kérdezett, mint hangsúlyozta, barátilag. Untam a beszélgetést, szóltam, hogy amennyiben a Mircsa ügyében hívott, az nem rá, hanem reánk tartozik, merthogy ő a barátom. a főszerkesztő pedig csak főnököm. Így szereztem egyszerre két haragost. Mircsával kibékültünk. A főszerkesztővel ez nem sikerült. Pedig a kezdeti időkben többek között azért tiszteltem, mert maga is szerkesztőségi kerékpáron járta, hivatalos ügyeit intézendő, a várost. A lap akkor két terepjáróval és a hozzárendelt sofőrökkel rendelkezett. Néhány év elteltével, amikor beletanult a hatalommal járó előnyökbe, ugyancsak főszerkesztő feleségével és népes családjával homlokráncolás nélkül kirándulgatott a szerkesztőségi autón. Riportomat, amelyen kiskorú széki lányok törvényellenes pesztrálkodásáról írtam elfektette, mert maga is iskolaköteles széki lányt alkalmazott. Végső kiábrándulásom az éberségünk megerősítése érdekében elrendelt egyik vasárnapi szolgálatomkor következett be. A főszerkesztő szobában kellett őriznem a telefont. Magamnak írtam valamit, papírom elfogyott, egy fiókban lapuló irattartón a főszerkesztő nevét olvastam. Neve mellett áthúzva régi neve állott. Hosszú, németes neve volt, keresztneve is régies, az irattartóból az is kiderült, hogy az egyik szombatos faluból származott. Nem szeretem a nevüket változtatókat. De Gaspar Hertel, Franz Hertel, Petrovics, Eminovics, Kosh és annyi nagy magyar eredeti nevét ugyanolyan tisztelettel ejtem ki, mint magyarosított nevüket. Szerkesztőségünkben számosan voltak akkor nevüket változtatók. Olyan is volt, aki hatalomhoz igazodva ezt többször is megtette. Lelke rajta, gondoltam főszerkesztőmről. De később, amikor egy párttörténész dokumentumaiba betekinthettem, és nevét a háború utáni Magyar Népi Szövetség megszüntetését végrehajtó megbízottként viszontláttam, tiszteletem elpárolgott. Nyilvánvaló, hogy a pártfeladat végrehajtásért kapta a főszerkesztői széket. Apám valamikor a Magyar Népi Szövetség aktivistája volt. Ez akkor is kiderült, amikor az RMDSZ kolozsvári szervezésekor, a szomszédok belépési nyilatkozatait egy idős embertől átvettem, és ő azon csodálkozott, hogy a Magyar Népi Szövetségbe való belépésekor is velem azonos nevű szervező fogadta.

Gyakran úgy voltam én apám ellen, hogy mellette álltam.

Később aztán, ezért hagytam főszerkesztőm titkárnőjénél újságírói igazolványomat, és léptem le a laptól köszönés nélkül, mert elegem lett mindenből. De ez egy másik történet. Kurkó Gyárfásra egy brassói kocsmában találtam. Egyoldalú beszélgetést folytattam vele, mert elnézett fölöttem, és a börtönévei alatt rásózott szótlansággal elnézett akkor már mindenki fölött. Így sohasem tudta meg, hogy utódai közül az utolsó áruló a főszerkesztőm volt.

Történetem szereplői már nem élnek. Nem tisztem az ítélkezés. Könnyítek magamon, amikor leteszem ezt a titkom, és nyugalommal nyugtázom, hogy micsoda furcsa időket éltünk mi, múltezredbeliek.

Északi őrségben

E-millel üzenem

E-millel is üzentem néha,
hogy megszólíthatnál már...
S mert nem vetted a lapot,
nemigen válaszoltál:
tán felejtéssel házasodtál,
s ha kértél is papot,
emlékműveimről se szóltál
- elásott bárdom megkopott -
balladáimból kitántorogtál.

Mívestárs, ki nem céhes léha,
utad, utam keresztje...

Herceg!
Sötétül, a szó vadul.
Poroszkál sok jó emlék.
Vont zászlóm leng lovagul...
Üresednek az elmék.

Fezben fezben

Stockholm ködben

Nagybátyám: Király!

Munkásember volt. Cipőt tajkolt, szavalókórust vezetett, röpcédulát szórt. Suszterként kereste kenyerét, kedvelte a verseket, s ha megkérték, éjszakánként röpcédulákkal szaladgált városunk sötét utcáin. Akkor még senkinek sem jutott eszébe, hogy kiírja a postaládájára: MEM KÉREK RÖPCÉDULÁT! KÖSZÖNÖM. Bizonyára ezért gondolta a nagybátyám: szabad a gazda. Különben sem volt mindenkinek postaládája. Azért kellett szórni a röpcédulákat. Amikor rájött, tiltott dolgot művel, hát csak azért is tette. Jobb lett volna, ha városunkban nem spórolnak a feliratokkal. De akkor kenyér nélkül maradtak volna a rendőrök.

Gyermekként azt is észrevettem, nagyon hitt valamiben a nagybátyám, arca mindig mosolygós volt. Régi fényképen láttam, kedvére volt a kozáksapka és a rubáska, egész családját keletiesen öltöztette. Amikor Móricz Zsigmond lapját, a Kelet Népét járatta, mások is kedvelték ezt az égtájat. Később is fordultak különféle égtájak felé, mikor milyen volt a széljárás. Mert az okos ember mindig tudja, merről fúj. De nemcsak a szél fújt. Ez propaganda!, jelentette ki nagybátyám,

mert megérte azt is, amikor nyugatról fújt. Aztán jött a farmer. És újra a rongyos lett a divat.

Nagybátyámnak szokása volt mindent a maga kedvére tenni. Kedvére javította az elnyűtt cipőket, szépen mondta a hosszú verseket, házát is maga építette olcsón vásárolt vízmosásos telkére. A patak elvitte kicsi telkének háromnegyedét, ő pedig egyszer-többször lankadatlan kedvvel visszahordta a földjét, és kerítésnek fűzfasort ültetett háza köré.

Derék ember volt a nagybátyám, mindenhez értett, a gyerekeit is maga csinálta. Ám a tüdőbaj kifogott rajta, elvitte a feleségét. Jött a magyar világ Erdélyben, a katonák átvágták a patak szeszélyes kanyarulatait, aztán rengett a föld, egy a közeli fűtőházra szánt bomba, a szükségesnél mélyebben felszántotta a kertjét. Földje a levegőbe repült, onnan is visszahordta. Katonaruhával engesztelték, szekéren jutott Lengyelországba, s onnan hullaszaggal telten vissza. Kiemelték. Nem volt titok, hogy sok röpcédulát szórt. Ahhoz is értett, miként kell rendbe tenni egy gazdátlan falut. De a folytatást nem vállalta, visszakérezkedett a cipőgyárba. És mert sáros utcába laktunk, rábírta a gyerekeket, dobáljuk ki a patakból a köveket. A kövekből, tiszta ingyen, utca hosszan járdát rakott, mert ehhez is értett.

Közben felnőtt a fia és a lánya. A fiú kemény munkásemberré vált, önkéntes brigádosnak jelentkezett a visói vasútépítésnél, terven felül rengeteg köbméter földet mozgatott, aztán élmunkás esztergályos lett. A nagybátyám lánya is a nehézipart pártolta, egy közeli gyár csapgyár öntödéjében dolgozott. Kiemelték a fiút is. Lett belőle kemény katonatiszt, elkerült egy messzi városba. Amikor hazalátogatott azzal dicsekedett, hogy elbánik az osztályellenséggel, s a saját apjának sem kegyelmezne, ha az általa őrzött börtönbe kerülne. A nagybátyámnak szerencséje volt, nem került börtönbe. Lánya férjhez ment, két gyermeket szült. A nagybátyám katonatiszt fia is megnősült, nevét románosította és újra kiemeltél: egy ősi város párttitkára lett.

Amikor eljött a nagybátyám ideje, kínálták különleges nyugdíjjal a röpcézés miatt. Nem tartott rá igényt. Tovább hordta a földet kicsiny telkére és a környéken kivágott fákat szobrokká faragta. Tele van a háza csupa mozdulatlanul is élő szobrokkal.

Király! – mondták és mondják ezután is a nagybátyámra és a szobraira.

Jobb se kell!- rikkantotta olykor a nagybátyám. Mert ez régi szokása volt, és fogadta, hogy ötszáz évig élni fog.

A nagybátyám a háború idején egy özvegyasszonyhoz költözött. A sors akarta, hogy azt is eltemesse. A második feleségétől örökölt házat a fiára hagyta, aki a

rendszerváltás után menekült, nyugdíjasként visszatért szülővárosába, s az ölébe esett házban, nyugdíjasként meghúzta magát az egykori osztályellenség között.

Kilencvenen jóval túl, hagyott itt bennünket a nagybátyám. A fia, még többet akart, sokkal többet az apja hagyatékából is, összekülönbözött húgával, s mert maradék párttitkári parancsának már nem volt foganatja, elfutotta a méreg, és megütötte a guta.

Hogy mi a titok ebben a történetben? Az sem, hogy Királyból Chirai lett. Tény az is, hogy az alma messze esett a fájától.

De ez egyelőre magyarázatnélküli. Ki tudja hány évtizedre titkosított, s hogy miért?

Példák könyve 1510

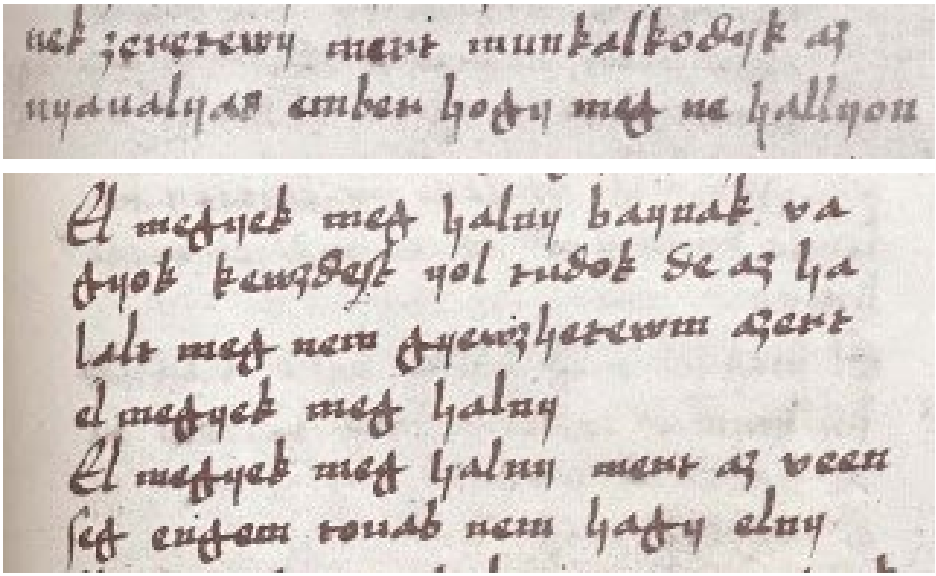

Ismeretlen női kéz finom vonalú írását olvasom, a Példák könyvét 1510-ből. Az ötszáz esztendővel ezelőtt, a Nyulak szigeti zárdában élt domonkos apáca, Ráskai Lea munkáját folytatta, s rótta tetszetős betűit szorgalmasan, hogy az apácák fegyelmét megerősítendő, a Váczi Pál által lefordított regulák után elkészüljön a példatár, amely segítségével a szerzetes vezetők megszüntethetőnek vélték az apácák hibáit, irányíthatták a szigeti kolostor lelki életét. Ha elhagyom, az

akkor érthető, erősen vallásos törekvést, miszerint az istenhit az emberi boldogság útja, ma is megszívlelendő emberi tanácsokra lelek a Herolt Promtuariuma csinosabb részeit tartalmazó, latinból átültetett szövegekben. Példa szól arról, hogy az igaz bűnbánat vezet a boldogságra, a jó úton való megmaradásban a böjt, az erős fogadkozás, a testvéri szeretet segít, a csöndesség véd a haragosságtól. A pletykaság, a tunyaság életünk mérgezője. Pontokba foglalt lelkiismeret-vizsgálat, novellisztikus példák sorakoznak a könyvben. Simogatom tekintetemmel a régi, lúdtollal rajzolt betűket, s amint szokom lassan az olvasást, arra gondolok, hogy van még mit tanulnunk eleinktől, nem sokkal tud többet náluknál a ma embere az értelmes viselkedésről. Ötven évvel ezelőtt, amikor a szerkesztőségbe léptem, hátsózsebemből vakartam ki a munkáról írta flekknyi írásom indigós másolatát, amolyan magamnak kimért fogadalmamat. Főszerkesztőm, amikor háromhónapnyi próba után alkalmazott, előszedte ezt az írás és megkérdezte kitől vannak a magvas gondolatok. Az előző nyáron görög filozófusokat olvasgattam, hogy műszaki végzettségemből kifolyólagos egyoldalúságomat mérsékeljem. Nekik köszönhettem a munkámról fogalmazott gondolataim tömörségét. Nem lehetett vezércikk. A lap első oldalán, akkoriban, minden áldott nap, a generalisszimusz dicsérete terpeszkedett. Írásomból tárca lett. Nincs új - rajtunk, embereken kívül - a nap alatt. Olvasom a Példák könyvében: „meneule ynkab emberek neuekewdnek hogy legyenek anneuel ynkab ſietnek hogy ne legyenek” (mennél inkább emberek növekednek, hogy legyenek, annál inkább sietnek, hogy ne legyenek) Ilyesmit írtam magam is a történetőkről. A végről anyám szavai jutnak eszembe: „Fiam, nem értem én ezt a világot!”

Erről pedig így ír Ráskai Lea barátnője.

El megyek meg halny mert baynak vagyok kewzdeſt yol tudok de az halalt meg nem gyewhetewm azert el megyek meg halnyEl megyek meg halny mert az veen ſeg engem touab nem hagy elny

(Elmegyek meghalni, mert bajnak vagyok, küzdést jól tudok, de az halált meg nem győzhetem, azért elmegyek meghalni. Elmegyek meghalni, mert az vénség engem tovább nem hagy élni.)

Engem az Élet és a Halál ilyen párbeszéde nemhogy lehangol, inkább elkápráztat, szépségét a gótikus betűk rajzolatán túl, az ismeretlen fiatal lány képzelt regényes alakja ontja. Akkor még magyarul beszéltek a szigetet közrefogó Duna két partján a népek és az apácák is. Az írástudók pedig két-, de inkább többnyelvűek voltak. Alig várom, hogy tavasszal, a Margit sziget ligetének csöndesebb zugában, az ismeretlen krónikás lány hangját felidézhessem

Marokkói emlék

Bíztatás

Egy gondolat éltet engemet, könyvtárakon és ünnepélyeken kívül: munkánknak van és lesz értelme. A Falvak Kultúrájáért Alapítvány kereteiben működő Kultúra Lovagrendjére gondolok. Januárban a Magyar Kultúra napján újból, számos, jeles embert avattunk, a kultúra önzetlen napszámosait, olyan vitézeket, akik eleve lemondtak arról, hogy kivagyiskodva vitézkedjenek. Ők is a csendes, lassú víz partot mos, alapon tevékenykedők közül valók.
S vagyunk több százan, akik Dsida Jenővel hirdethetjük:

Bolyongani faluról falura.
Durva darócban gazdag, tiszta szellem.
Egymás szolgája mind és nem ura.
Csecsemő csámcsog minden anyamellen.
Így készülünk szelíd háborúra,
mindig magunkért, soha mások ellen,
sót párolunk és vásznakat szövünk
s míg kisebbítnek, lassan megnövünk.

(Tükör előtt)

Az idézet azért időszerű, mert a Lovagrend alapítójának éves beszámolójából,

akinek füle van a hallásra, hallhatta, hogy a tavalyi jelképes egy koronás támogatást kérve kérő kérelmünkre elutasítás volt a válasz.
És mégis. „Bolyongani faluról falura” - ez a dolgunk. Egymás szolgáivá kell lennünk és senkinek sem lehetünk , nem is leszünk ura, hirdessünk hát továbbra is szelíd háborút a közöny, a beletörődés, a megjuhászkodás, a tehetetlenség, a kishitűség ellen: „mindig magunkért, soha mások ellen", bízva és biztatva az élet alkotta törvény igazságában , miszerint „míg kisebbítnek, lassan megnövünk”. Hiszen minden január 22-e után gyarapodunk, többen leszünk mi, erős akaratúak. Akiket a pénz, ha van, sem boldogít, ha pedig nincs, el nem kedvetlenít. Mert tudjuk, követjük a célhoz vezető utat. Mert egyre többen vagyunk, akiket mellőznek, akiket nem jegyeznek, akiket nem támogatnak, akiket elhallgatnak. Keressük velük a kapcsolatot, mert összefogással könnyebb lesz járásunk mindazokon a területeken, ahol szimbolikusan zöldebb a fű, kékebb az ég, és még a járás is könnyebb, a haza földje ez, a megmunkált emberi jóérzéseké, az együttes, megtartó művelődésé. Durva darócban, szegényes gúnyában, eszköztelenül, szerény anyagi körülmények között is a tiszta szellem szolgálatában. Ez benne van a Magyar Kultúra Lovagjainak, apródjainak és barátainak fogadalmában. Egymást biztató szókkal éltessük ezután is a tartósnak szükséges reményt.

pár pár pár

Ifjú pár (a lány kolozsvári) Marokkóban

Páros kérdés

Pár pár hány pár?
Párban hány jár?

(Kettő egy pár,
egypárban jár.
Magában jár
néhány, ha pár.)

Egy liba, nem a liba

Bújocskát játszik az egy,
mikor a szóból kimegy,
mert határozatlanul
a szavak elé tolul.
Egy liba nem a liba,
ebből lehet galiba.
Egy liba: ismeretlen.
A liba: egyetlen.
Ha egy ember: valaki,
az ember: tudjuk, hogy ki.
Ha több ember: emberek.
Az ember csak egy lehet.
A ház, a könyv, a ló, a tó
Az ágy, az erdő, az autó
Nevek előtt a névelőkkel,
sorjáznak összeillőkkel.
A Péter, az Éva, a Pál -
pongyolában, utcán sétál.

Az alábbi riportomat a múlt század nyolcvanas éveiben írta. Közlését egyetlen romániai magyar lap sem vállalta. Amikor Korunk főszerkesztőjének asztalára harmadszor is odatette az egyik akaratos munkatársa, tehetetlenségétől, felindultságában a folyóirat felelős vezetője felugrott és elrohant a szerkesztőségből. A kézirat ezután visszakerült hozzám. Mostanában találtam rá írásaim között.
Mit akartam ezzel a mozaik-szerkesztésű riportommal. Semmi egyebet, csak felhívni a figyelmet arra, hogy a vegyes házasságokban, szemünk előtt folyik elrománosításunk prése alatt az a fajta nyelvvesztés, ami senkinek sem jó. Országosan szegényedtünk ezzel is.
Azt hihetnénk, hogy ma már magától értetődően két- vagy többnyelvű az az ország, ahol régiókban, és szórványokban a többségiek mellett, más nemzetiségűek is élnek. Sajnos nem agy van. A kisebbségben élők nem lehetnek teljes jogú állampolgárok, mert a többségnek kényelmesebb mindent a maga képére. és mert ez könnyebb, a maga tetszésére redukálnia. A nagyobb kultúrát jelentő többnyelvűsek helyett, marad a kényelmes egyszólamúság. .
A riportot a saját környezetemben tapasztaltak keretébe foglaltam és egyféle megoldásként megtoldottam egy „fehér holló" példájának ajánlásával: egy munténiai fiatal magyar tanulását számos Kolozs megyei fiatal segítette, s léptek a szokások ellenében, magyarul tanuló fiatalemberrel baráti kapcsolatba.
Úgy érzem a vegyes házasságokban bekövetkező nyelvvesztés példáit más európai országokból vett történések özönével bővíthetjük: az írásomból levonható tanulságok ma is sokfelé figyelemre méltóak.

Vegyesházasságok

Belementem ebbe a témába. Nem tudok szabadulni tőle. Sokkal nagyobb pazarlást sejtek mögötte, semhogy egyszerűen összevessem más hétköznapi hibáinkkal. Az égve felejtett villanyt eloltom, a feleslegesen folydogáló csapot elzárom. Az eldobált autóbuszjegyeket is összeszedném, ha nem tartana vissza valami félelemmel vegyes érzés: mit gondolnának rólam az emberek? A vegyes házasságokkal is hasonló a helyzet. Mert, hogy mit gondolnak?...
1.
A télen egy mesélőkedvű emberrel utaztam. Hóról, hidegről, hegyekről beszélgettünk az utazófülkében. Robogtunk a gyönyörűséges máramarosi tájban. Megkérdeztem, hová való.
- Erdélyi vagyok - kezdte. Órányi időre volt szüksége, hogy elmagyarázza: apja mócvidéki román, anyja mezőségi magyar, régóta nagybányai lakosok. Anyai nagyanyja szász. Amíg élt a szigorú öregasszony, csakis németül beszélt vele.
- Ha egy kicsit tovább tanulok, ma biztosan hibátlanul beszélem mind a három nyelvet. De hát belebolondultam a sofőrségbe...

Fél füllel hallgattam. Folyékonyan beszélt magyarul. Hiszen anyanyelve - villant át az agyamon.
Pedig hát iskoláit az „apanyelvén" végezte.
Dicsérném a sorsot és a történelmet, amely ilyen magától értetődő lehetőséget adott a többnyelvűségre; ekkora „hozományra" csakis módos szülők gyermekei számíthatnak. De ha fölidézem idevágó tapasztalataim példatárát, mérséklődik bennem a lelkesedés.
Úgy tűnik, felejtjük az „ahány nyelv, annyi ember" igazát.
2.
A nővéremék közösben laknak. Az előszobából a történészhez, nappalijukon át pedig egy szabás-varrással is foglalkozó idős asszonyhoz jönnek-mennek az emberek. Ülünk az asztal mellett, a nővérem és a fiam születésnapját üljük szerényen, mert még szűk körűnek sem nevezhetjük ezt az ünnepet, ki ezért, ki azért hiányzik a terített asztal mellől. De azért zsong a ház. Dédi décsei cseresznyét, anyám káposztás kockát kínál. A fiam románul társalog a második osztályos Péterkével. Mi, felnőttek, a nővérem két nagy lányát is beleértve, a nyaralást tervezzük. Mindig is ilyen hangos ez a ház.
- Bábeli hangzavar - mondja anyám, de mi észre sem vesszük, megszoktuk már.
Simona azt kérdezi, miért nem hoztam a lányomat is. Figyelem, hogyan keresi, és nem találja a szavakat. Erőlködik, irántam tanúsított tiszteletből. Hagyom, hogy erőlködjék.
Juli, a nagyobbik lány vitatkozik az anyjával. Vélt igazát úgy védi, hogy a magyarul kezdett mondatot elharapja, és pergeti tovább, most már biztosabban, szabatosabban fogalmazva, iskolában pallérozott román nyelven. Várom, hogy nővérem félbeszakítsa. Meg is teszi kisvártatva. Kiigazítja a lány helytelen véleményét.
Szigorúsága nem érinti a kevert beszédet.
Mit tehetnék?
A nővérem tanítónő. Jó tanítónő. Az iskolában nagyon elfoglalt. Otthon csak anya. Kevés idejű, kevés idegű, sokdolgú asszony, éppen olyan, mint a szülők túlnyomó többsége, akik gyermekeik tanítását és nevelését az iskolára hagyják.
Nemzetiségi kérdés? Inkább csak nevelésbeli fogyatékosság. És az, hogy azzal, amink van, nem tudunk jól sáfárkodni.
3.
Nem szívesen idézem a statisztikát, főleg olyankor, amikor valamit inkább helyzetekkel lehet érzékeltetni. Különben is, a statisztikai évkönyvekben nincs számadat a vegyes házasságokról. Megkockáztatom a föltevést, hogy manapság sok ilyen házasságot kötnek, és azt, hogy ami régen akadály volt, ma többlet, testvéri együttélésünkből adódó hozomány.
Régen látott gyermekkori barátommal találkozom az utcán.
- Sietek - szabadkozik, amiért sörivásnyi ideje sincs -, házat építek - mondja.
Kipattan régi kedves emlékeink ajtaja, és a zsongó gyermekkor zenéjében újra

látom a szomszéd ház égkékre meszelt sárfalait, a kamrába szoruló tehenet és fölötte a szénatárolót, ahol minden télen kásássá barnult a vackor. Geluékkal közös kutunk volt és közös udvarunk.
Gelu nemcsak barátom, de rokonom is. Három évvel idősebb testvére a sógorom.
- Szóval lebontottad az öreg házat?
Nem osztja nosztalgiámat.
- Rá sem ismersz már az utcánkra! - mondja vidáman, és magyarra fordítja a beszédet. Még váltunk pár mondatot ebben a furcsa fordítottságban, ami arra késztet, hogy felülvizsgáljam az általam mondottakat; az az érzésem, hogy valahol hibázhattam, valamit helytelenül mondtam, és Gelu könnyebbíteni akart. Könnyebbíteni? Vagy inkább hibátlan kétnyelvűségét fitogtatni?
Leforrázva bandukoltam haza.
Gelunak négy fiútestvére van. Hárman magyar lányt vettek feleségül. Ghiţáéknál kétnyelvűek. Tituséknál csak egynyelvűek a gyerekek.

A sógoroméknál fele-fele, így alakult magától, ahogy mondani szoktuk. Talán mert - rosszul értelmezetten - tabu volt ez a téma. Senkinek sincs beleszólása.

Jóval házasságom után tudtam meg, hogy anyósom román anyanyelvű. Férjhez menésekor mintegy lemondott anyanyelve használatáról. Nem, nem felejtette el, csak hozzátanulta a férje nyelvét. Ebben azért vagyok biztos, mert gyerekeire és unokáira is ráruházta a román nyelven való könnyed fogalmazás készségét.

Még egy példa közvetlen környezetemből:

Kollégám levitte másodosztályos fiát Medgyes mellé, hadd tanuljon a gyerek egy újságolja: - A Toldit olvassa! És képzeld, érti! Élvezi!kis rendet.
- Valahol akaratlanul is meglazítottam a gyeplőt - mondja, és ismerőse tavalyi esetére hivatkozik: - „Igenis, Apuka!" - válaszol most gondolkodás nélkül a sokat szidott ebadta, és elég jól gagyog németül is.
- Mondd, mennyibe kerül nektek ez a nyelvtanulással egybekötött átnevelés? - kérdem kíváncsian, mert magam is szívesen levetném a fegyelmezés terhét, gyöngülő apai tekintélyem megerősítendő.
- Havi ezer - mondja a kolléga, és ha nem ismerném mindenben oly precíz természetét, azt hinném, téved. Nem téved, csak én sokallom az összeget.
- Megéri - bizonykodik, de nem azért, mert nála is a „mindent a gyermekért" jelszó érvényes.
- Végül is egy intenzív nyelvtanfolyam többe kerül.
Apropó, intenzív nyelvtanfolyam! Miért nincs nálunk az itthon használatos nyelvekből intenzív tanfolyam? S mert nincs, vagy nincs elég, két- vagy háromnyelvűségünk még sokfelé esetleges, és csak akkor megközelítőleg tökéletes, ha vegyes házasságok értékeként tudatosult, megegyezéses alapon megfelelően ösztönzött.

Vegyészvárosban, gazdagon berendezett háromszobás lakásban dicsekszik a családfő:
- Csaba mindkét nyelven szépen beszél. Sandával sem lesz baj. Persze sok türelem kell hozzá...
A vegyészmérnök harmincegynéhány éves. Tudja, mit akar. Felesége természetrajz-tanárnő. Ő is két nyelvet beszél. Anyanyelve mellett a franciát. Házasságuk elején fel sem vetődött, hogy megtanulja a férje nyelvét. Most a gyerekektől hall és vesz át néhány kifejezést. És szinte észrevétlenül jobban megérti a férjét is.
Egy Duna-parti városban élő fiatal biológus fölkereste a helyi állami gazdaság igazgatóját otthonában, s a szakmai probléma elintézése után anyanyelvén óhajtott beszélgetni vele. Az igazgató sok évvel korábban a Székelyföldről került a Duna mellé. Kérte a biológus elnézését: nehezére esett anyanyelvét használnia, elszokott tőle. Később egészen jól megértették egymást az állam nyelvén, de a biológusban ottmaradt a tüske: milyen ember az, aki elfelejti az anyanyelvét.

Helyszín Bukarest. Több éve ideköltözött kolléganőm tündökölve
Érettségi előtt álló lányáról van szó. Anyanyelvét - nem a konyhanyelvet, hanem az irodalmit - otthon tanulta. És nemcsak a nyelvet, az irodalmat is.
Érettségi találkozón ülünk a már szétzilált, hosszú asztalok mellett. Elmúlt éjfél. Tréfás emlékek, időtől szépült tanár-diák konfliktusok fakasztanak egészséges hahotát. Bajuszos asztaltársam szomorú.
- Mi lelt, Gyuri?
- Elkerültök ti engem...
Patakzik belőle a panasz. Kisebbségi komplexusa tipikus. Sorra sértegeti volt osztálytársait.
- Hagyd, egyedül van. Nem látod, hogy az a baja? - állapítja meg feleségem a legvalószínűbb diagnózist.
- Miért nem hoztad el a feleséged? - szegzem neki a kellemetlen kérdést.
- Nem számít - legyint, és próbál mosolyogni. Aztán gyorsan búcsúzik.
Tudjuk róla, hogy sok évig az ország egyik sarkának nehéz építőtelepén dolgozott. Onnan hozott feleséget. Régi barátságait az asszony miatt nem elevenítette fel, nem akarta, hogy feszélyezett legyen a hangulat, amikor a felesége nem érti, mit beszélnek a vendégek. Elfelejtette volna, hogy a felesége által beszélt nyelv az elmúlt évek alatt észrevétlenül, de tanulással és sok gyakorlással sűrűn használt közös nyelvünkké vált?
4.
Tanár barátom felesége panaszkodik, hogy gyerekei apja nem foglalkozik eleget nevelésükkel, sűrű elfoglaltságára hivatkozik. A gyerekek anyanyelvének tisztaságára a feleség ügyel. A nagymama úgyszintén. Így aztán észrevétlenül furcsa helyzet állott elő. Kisebbik lányukról mondták az egyik szülői értekezleten, hogy baj van vele, helytelenül fogalmaz az „apa¬nyelvén", amelyen tanulmányait végzi. Barátom elgondolkozott ezen,

most cseperedő harmadik gyerekükkel már sokkal többet és alaposan foglalkozik.
- Nemcsak arról van szó, hogy két vagy több nyelven jobban boldogul az ember. Ahány nyelv, annyi irodalmat, dallamosságot hordoz magában. A többnyelvűek általános műveltsége összehasonlíthatatlanul nagyobb és gazdagabb, mint az egynyelvűeké. Miért fosztanánk meg magunkat ezektől az előnyöktől?
Ez a véleménye.
Comenius Amos János igazát tehát már nem is szükséges idéznem.

Nem vagyok válogatós. Nemrégiben két kezünkön összeszámoltuk a feleségemmel, hogy hány ételféleség fordul elő heti menünkön. A kényelmesség teszi egyhangúvá az életünket. A szakácskönyvünk tele van jobbnál jobb receptekkel. Elgondolni is jó a sokféle zamatot és ízt. Annyira szegények lennénk, hogy nem tudjuk az okos könyvek bevált igazságait meg¬valósítani?
Hová tegyem ezeket az eseteket?
Miért van az, hogy egyszerre gazdagodunk és szegénye¬dünk?
5.
Messzi földre került „hazánklányától" egy alkalommal román, aztán magyar nyelvű levelet hozott a posta. Mindkettő tele van angol szavakkal. Szomorúan teszem le leveleit. Két nyelvét odaadja egyért. A férjéért teszi? De hiszen semmiféle szerelem nem kérhet ilyet. A szerelem, ha igazi, csakis gazdagít.

Moszkvában élő hazánkfia rövid ottlétem alatt fölkeresett a szállodában. Házi bort ittunk, és beszélgettünk. Egyszer csak folyik, folydogál be az ablakon a fülünknek ismerős, szomorítóan édeskés cigányzene. Társasági lény az ember, barátom a telefonkagyló után nyúl. Hallom a telefonos kisasszony lágy zenéjű igenlését.
- Igen! Kapcsolom a maguk alatti emeleteket...
- Persze, nem egyszerre. Hanem szép sorjában - nyugtat meg önkéntes tolmácsom.
Tíz perc múlva népes társaság figyelmének középpontjában ülünk, és anyanyelvünk könnyű szekerén egybehordunk egy regényre való történetet kicsi magunk apró világáról. Folyik a nóta is.
Később barátom, aki még egyetemi tanulmányai idején élettársul egy nagyon szőke moszkvai lányt választott, csendet kért.
- Következzék néhány igazi - mondta halkan, és abból a néhány száz magában hordott tiszta népdalból eldalolt néhányat.
Számolom az éveket.
Talán már húsz évnél is több ideje annak, hogy más nyelv dallamát zümmögi fülébe minden hivatalos hang, otthoni, szomszédi kapcsolat, családi társalgás. És minden mozdulat. S lám, a magáét oly tisztán és szépen megőrizte, megbecsülte, hogy méltán kiérdemelte azt a tömören fogalmazott dicséretet, amelyet a

társaság világot látott vezetője a „kulturált" jelzővel csodálkozással kimondott. Fölhívtam másnap a lakásán. Nem volt otthon. Tizenéves lánya vette föl a kagylót. Ma is csodálkozom, hogyan értette meg az apjának szóló üzenetemet. Nyelveink közül egyiket sem beszélte.

6.

Most jut eszembe, hogy a sokféle példa előállítása végett félbehagytam a születésnapi ünnepi ebédet. Pedig még vettünk a káposztás kockából. Anyám hatalmas lábassal készített. Megjött a mindig vidám sógor. Sör is került az asztalra, és váltott nyelveken elintéztük a nyaralás ügyét is. Gyermekeink együtt lesznek a nyáron, szívják a jó falusi levegőt, és fürdenek a Félixinél is jobb szilágybagosi hévízben.

Erről irkalapon gyors tudósítás íródik Zsuzsa lányomnak.

A címzés Péterke szép és nagy, iskolás betűivel készült ilyenformán: Jujanak...

Zsebre vágom ezt is. Miközben azon csodálkozom, hogy míg a nagy Petrică alig vét már a magyar beszédben, másodosztályos fia anyanyelve ábécéjét sem ismeri.

7.

- Volt egy barátom, aki egyszer egy szokatlan szót mondott. Nem tudom már, mit, nem is az a lényeges, hanem az, hogy az a számomra idegen szó megütötte a fülemet. Tetszett a szó zenéje, és arra kértem a barátomat, aki katona volt, hogy még beszéljen úgy, mint az imént. Kiderült, hogy az anyanyelvén, magyarul beszél ez a katona, aki Tordáról került a Giurgiu melletti Duna-partra, és engem barátjául fogadott. Hatodikos srác koromban történt, egy nyáron hallgattam a magyar nyelv furcsa zenéjét, és elhatároztam, hogy megtanulom ezt a nyelvet. Figyelmeztettek, hogy nem lesz könnyű, mert egyetlen nyelvet sem könnyű meg¬tanulni, ha nincs kivel gyakorolnia az embernek; katona barátom még az őszön befejezte szolgálatát és hazautazott, nekem pedig az iskolában az oroszt és a franciát kellett tanulnom, tehát legfentebb vágyálmaimban szerepelhetett fogadalmam teljesítése.

Aztán egyre otthonosabban éreztem magam olvasmányaim világában, olvastam és megszerettem egy költőt, akit a mi Eminescunkhoz hasonlítanak - Petőfire gondolok. Ami elérhető volt magyar irodalomból, azt mind megszereztem és elolvastam, a líceumban már e téma szakértőjének ismertek, sikerült dramatizálnom egy Karinthy Frigyes novellát, amelyet a Művelődési Ház színjátszó körében tanultunk meg és mutattunk be sikerrel. Közben „tanulgattam" a nyelvet, mert intenzív tanulásról szó sem lehet, hiszen bonyolultabb az ügy, mint a világnyelvekkel. Francia, orosz vagy angol nyelvkönyvet bármikor szerezhetek, magyart nem. Így aztán érthető, hogy az iskolában tanult francia és orosz nyelven kívül a vállalt angollal is jobban haladtam, mint ezzel a nyelvvel. Franciául például Kamerunból, Franciaországból és Németországból szereztem levelezőtársakat.

Édesapám postás, ő tanácsolta, hogy az erdélyi fiatalok segítségét kérjem álmom megvalósítására.

Egyik alkalommal magyar nyelvű lap került a toporuli postára, bizonyára téves címzés miatt. Vakációban rendszerint otthon vagyok, és időnként benézek a postára, így akadtam erre a lapra, amely a kolozsvári Igazság volt. Megrendeltem a lapot és más lapokat is, írtam a szerkesztőségeknek, segítségüket kértem. Még Bodor Pállal is váltottam levelet, hogy célomat elérjem. Mondják, hogy akarni kell, és én nagyon akartam, most is kitartok elhatározásom mellett. Úgy érzem, ha lassan is, de közeledem a célom felé. Az Igazság közölte levelemet. Megőriztem ezt a lapszámot, itt van:

„Prodan I. Marian a nevem, és a giurgiui (Ilfov megye) reál-humán líceum utolsó osztályának tanulója vagyok. Önökhöz fordulok segítségért a következő kéréssel: nagyon szeretnék megtanulni magyarul. Vannak szótáraim, útikalauzaim, de mindez nem elegendő, szeretnék valakivel levelezni. Bízom benne, hogy önök segítségemre lesznek a fenti sorok közreadásával. A leveleket kérem a következő címre küldeni: Prodan I. Marian 8375 Giurgiu, str. Portului, bloc 60, scara B. ap. 28, et. III. jud. Ilfov."

Néhány nap elteltével megjött az első levél. Érthető izgalommal bontottam föl. Egy licista sietős sorait olvashattam, aki megígérte, hogy segíteni fog. Aztán özönlöttek a levelek. Sok barátom van. Talán mindössze két olyan megyéje van országunknak, ahol nincs még barátom. Egyedüli gyermek vagyok, társakra vágyom, nincs ebben semmi különös. És meg akarom ismerni az embereket. Elsősorban az embereket...

Ölnyi levelet terít szét a kerti asztalon, ahova kiülünk beszélgetni. Március végén kapta az elsőt, és utána jött, záporozott a többi.

- Mintha mindenki segíteni akart volna. Olyan kedves, baráti hangú leveleket kaptam, hogy nem a nyelvtanulás kezdeti nehézségein, de bármilyen más nehézségeken is átsegítettek volna.

A levélírók között a legtöbb tanuló, de van munkásfiatal, családapa. Kolozsváriak, tordaiak és a környező falvakban lakók: összesen huszonheten vállalkoztak arra, hogy tudásukhoz mérten tanításba fognak. Huszonhét önkéntes nyelvtanár és egy nagy kitartású tanuló barátsága kezdődött el ezen a tavaszon.

A Mariannal egykorúak bőven írtak magukról.

Marian válasza sem késett, sokféle közös témára talált, a nyelven kívül érdekli a filozófia és az irodalom, a bemutatkozást követő levelek már mutatják a felforrósodó vitát. Egy fiú versét küldi el neki, és mellékeli a fordítást, egy másik módszeresen nyelvi leckével kezdi, a „Leesett a kalapom" mondattal kapcsolatban a birtokos személyragról értekezik könnyed stílusban, mások kétnyelvű levelekkel kezdik, van, aki sorról sorra megy, a fordítást rögtön a kigondolt sor alá írja.

Egy akkurátus levélnek a címe: Levél az igéről.

A vakáció ráérős hangulatában, amelyet Marian szülőfalujának délelőtti csöndje tesz tökéletessé, közel száz levélborítékot tesz elém. Olvas belőlük, magyaráz. Azt bizonyítja, hogy a levelezés szinte olyan szokásává vált, mint a fogmosás, pedig

közben még volt tanulás, vizsgaszesszió, sok izgalmas olvasnivaló és rengeteg utazás, mert a vakációt főleg arra használja fel, hogy utazik az országban.
Időnként pedig föl kell hívnia telefonon egy lányt, akinek többször ír, mint más levelezőtársának. Az is nagyon tetszik, hogy ez a lány is tanára, és Mariannak rögtön válaszol a leveleire. Telefonbeszélgetései is kétnyelvűek. „Tanárai" legutóbb dicsérték javuló kiejtését és gyarapodó szókincsét.

„Nagyon örvendtem, hogy felhívtál telefonon. Így legalább egymás hangjával is meg-ismerkedtünk." Ilyen bevezetők után következik a lecke.
Vannak szigorúbb „tanárok" is. Így írnak: „És most lássuk a mai leckét!"
A tanévben kapott egyik levél lyukasórán íródott. Egy másikban a lecke mellett meghívót is kapott egy lakodalomra.
Marian levelét kijavítva küldik vissza. Többen kérték, hogy ő is legyen a segítségükre: a levelek román nyelvű részét javítsa ki, és figyelmeztesse őket a fogalmazásban és a helyesírásban elkövetett hibákra.
Marian terve ezer szó magyarul. Ezért mindig magával hordja román-magyar szótárát.
Éva könyveket ígért, Mária gépelt leveleket küld. Endre nyomtatott betűkkel ír, egy másik Endre módszer kidolgozását ígéri egy hosszú távú levelezői nyelvtanfolyam céljára. Piroska nyugtáz: „Megkaptam a levelet, amelyben mások mellett tanárodnak fogadtál..."
Marian járt Erdélyben, és felkeresett néhányat levelező társai közül. A nyelvtanulás nála most már nemcsak hobby, hanem tudatosan vállalt cél: barátokat szerez vele, elmélyíti meglévő baráti kapcsolatait. Célja a soknyelvűvé válás.
A megtanulandó nyelvek közé úgy illeszti be a magyart, mint erőpróbát és a mindennapi életben hasznosat, de mint a sokszínű, feledhetetlen barátság eszközét is.

Mestertitok

A Nägl József kolozsvári mézeskalácsos mestertől tanult *Tordai pogácsa*

Örömteremtő embernek születtem. Úgy hiszem, tudatos alkotónak. De a vállamra telepedő évek során rájöttem, hogy nincs új a Nap alatt; ha örömöt akarunk, a jót kell utánoznunk, az igazat kell újrateremtenünk, a szépet újraálmodnunk. És meg kell osztanunk titkainkat. Szét kell szórnunk aranyainkat, mert igazán csakis az a miénk, amit másokba átültettünk, másokkal megérttettünk, elfogadtattunk. A titok, amelyről ez a könyv szól, mindössze néhány mozdulat. Tizenkét éves voltam, amikor reám bízta ezeket a mozdulatokat a mézeskalácsos mester. Mutatta. Nem erőltette, hanem hagyta, hogy megbámuljam, nézzem és eltanuljam. Megengedte, hogy ellopjam. A faltól-falig nyújtózkodó, tenyérnyi vastag tölgyasztallapra elém tett egy kisebb Tordai pogácsának való mézestésztadarabot, kezembe nyomta az arasznyi hosszú, sétapálca-vastag sodrófát, és biztatott, hogy hozzá hasonlóan, egymás után következő, lendületes mozdulatokkal négy egyforma fület hajtsak az előzőleg hengeresre nyújtott pogácsa-embriónak. Ezután két mozdulattal hosszú hasat nyomtam a sodrófával a tészta közepére, beecseteltemtojássárgájával, és két villa egymásba csúsztatott ágait a pogácsa hasába szúrva, hosszanti irányban mozgatva a nyolcvillahegyet, recés szélű árkot ástam, amely a sütőben a Tordai pogácsa mókusbarna színétől elütve osztrák-sárgán, szabálytalan alakban kitüremkedve, valóságos csodává szilárdult. Figyeltem a mester mozdulatait, és láttam,megmagyarázhatatlan módon felfogtam, mit miért és hogyan kell tennem ahhoz, hogy a kezem alól kikerülő Tordai pogácsáknak Tordai pogácsa alakjuk legyen. Már az első sikerült. A mester egy pillanatra megállt a munkában. Rám nézett. Kis termetű fiút látott hosszú fehér kötényben, lapos henger alakú, fehér vászon sapkában. Nem szólt akkor semmit, de tudom, hogy utódjának képzelt.

Hogy mégsem maradtam meg a táblának nevezett hosszú mézeskalácsos asztal mellett, annak sokféle oka közül most csak ezt említem: a háború utáni éveket éltük, amikor a kismesternél hirtelen fontosabbá vált a szövetkezet, a pogácsakészítőnél pedig a fémipar. Immár fél évszázada hordom magamban a Tordai pogácsa elkészítéséhez szükséges mozdulatokat. Vártam - várom hiába - az új világ eljövetelét, a mézben, tejben, vajban, lisztben és egyebekben bővelkedő Kánaánt. Hittem. Közben eltelt fél évszázad. És immár egyes-egyedül maradtam azok közül, akik valamikor Tordai pogácsát készítettek. Idegeimbe rögzítve, akár a kerékpározás tudománya, amit egyszer megtanulva elfelejteni nem lehet, él bennem az elkészítéséhez szükségesmozdulat-erdő, anélkül, hogy az eltelt sanyarú évtizedek alatt egyszer is kipróbálhattam volna, mit ér féltett tudományom. Hol a méz volt igen drága, hol a fűszerek hiányoztak. Máskor pedig nem jött ki az időmből, másfelé terelt, hajszolt az élet. Egyedül maradtam titkommal, amelynek értékét mindig is tudtam, de ma felbecsülhetetlennek tartom. Belém nyilall a felelősség: mi lesz, ha rendre elhalnak mozdulataink, titkaink, tapasztalataink?! A fiam halála óta tudom, hogy nincs jövőm. Messze Északra menekült lányom, ha erején felül is vállal belőlem, férfi lelkemet ki örökíti? És hát most mit kezdjek a Tordai pogácsa titkával? Egy eltűnt mesterség rám maradt tudományával? Merthogy józanul gondolkodva kiszámítható: messze, nagyon messze még a Kánaán! A "harmadik világháború" ész okokkal vívott nagy csatája után éppen úgy romokban áll a vesztes fél hazája, ahogyan az előző két világ égés utáni időkben. Éppen csak annyi a különbség, hogy most nem a házak, városok, utak, hidak dőltek össze, hanem a lelkek, az ember ember iránti bizalma, az erkölcs... És sokféle mesterségbeli tudás, sokféle szépség- és öröm teremtő gyakorlat. Ne hagyjuk veszni! - biztatom magam, másokat - és az olvasót is. Ennyit indíttatásomról, e könyv születésének okairól.

Így kezdődik Erdélyi mézeskalács című könyvem. A romániai rendszerváltozás első évében, tíz kiadatlan könyvemet ajánlottam a támogatást ítélő bizottságnak. Megfedtek, hogy mit akarok, miért tolakodom könyveimmel. Végül - talán mert Dr. Kós Károly lektorálta barátsággal - jóváhagyták egyetlen egy könyvem támogatását. A kiadóval együtt jártunk el az illetékes magyar minisztériumban, hogy a pénzt, amely a kötet képanyaga miatt kevésnek bizonyult a kiadáshoz, átutalják. Történt ez a múltszázad utolsó évtizedének elején. Könyvem azóta kiadatlan, de olvasható a Magyar Elektronikus Könyvtárban. Köszönet érte.

A napokban a MEK könyvtárának siker listájáról olvastam, hogy az Erdélyi mézeskalács majdnem nyolcezer könyv közül a legolvasottabbak között, az első százban szerepel, eddig közel négyezren olvasták, s keresik nyomtatásban is. Bizakodom, kell lennie valahol egy élelmes kiadónak, s még azt is megérem, hogy megjelenteti.

(Megjelent a Méry Ratio Könyvkiadó gondozásában 2011-ben)

Húsz esztendő

Stockholmi zúzmara

Hallom – az igazán jó hírek hallomások -, egykori munkatársam új könyvében olvashatóan azon tépelődött, hogy engedte magát sodortatni a hatalom alakította idővel, és nagyon sokakhoz hasonlatosan félelem gyötörte. Huszonnyolc évvel ezelőtti, sietősen jegyzett, 1995-ben megjelent (Faragott fájdalom, NIS Kiadó, Kolozsvár) lakkozatlan naplómban, néhány velünk történt dolgot summázva, nyuszi természetűnek jegyeztem, s amikor alkalom adódott, óvatosan kérdeztem az általa gondozott hozsánnaversek mirevalóságáról is. Akkor már a túlzások túlzásának idejét írtuk, és nemcsak a sajtóban. A mai olvasó talán el sem hiszi, hogy a propagandát irányítók parancsa szerint, minden lapban megjelent írásban idézni kellett „a nép legszeretettebb fia” valamely szövegét. A szerkesztők, lelki ismeretüket kikapcsolva, gépiesen elvégezték ezt.

Ugyanúgy, mint a háború utáni években, amikor a pártlapok első oldalán, naponta, erőt sugárzó mellképével díszített vezércikkből szólt a hódolat a generálissszimuszról. Mint minden túlzás, ez is a valós dolgok karikatúrájává lényegült. Munkatársam röpke fintorából, már akkor tudtam, a túlzást az ostobaságig fokozva, egyszer ki kell annak pukkannia. De akkor ezt sehogy sem tudtam ellenállásnak betudni. Tőle, mert évekig azonos céllal szövetségesek voltunk, többet vártam. Mit tettem volna a helyében? Bevallom, nem tudom. Most persze, eldicsekedhetnék mindazzal, amit más helyre kerülve, a magam feje szerint cselekedtem, vagy próbáltam tenni a diktatúra szorításában. Szaporíthatnám a szót azzal, hogy én már akkor megmondtam... Mellét veregető nyuszivá ma sem leszek. Családi tragédiám akkor felülemeltek sokféle félelmen. Ezért várhattam és vártam magamtól és másoktól is többet. A rendszerváltás újesztendőjének éjjelén, kérésre írtam, lelki ismeretünk vizsgálatát javasoló cikket. A *Mit kezdünk a szabadságukkal?* kérdés, tébláboló két évtizedünk után is, időszerű. Sebet gyógyítani olykor csak fájdalmas műtéttel lehetséges. Megneveztem – nem kellett volna! - néhány vezetőt, akikkel, mert nyilvánvalóan túltettek minden emberi mértéken a hatalom szolgálatában, nehezen képzeltem el velük az együtt működést. Az eltelt időben, még haláluk órájában sem végzett egyikük sem lelki ismeretvizsgálatot. Nyuszi természetű munkatársamat nem soroltam közéjük, mert lelki ismeretessége köztudomású volt, ismertem még ifjúkoromból. Nem gondoltam akkor arra, hogy szaktársaim önvizsgálatát megbénítja a félelem, s a tülekedő helyezkedésben övön aluli ütésekkel is küzd majd az, aki törtető, vagy gyáva. Jellemző, hogy elfektetett írásomra, egykori párttitkáromtól kért, az azóta elfeledett főnök, és kapott rágalmazásokkal tele írást. Két évtizede seprik a feledés szőnyege alá a seprők és a sepregetők mindazt, amit nem volt, s talán még ma sem célszerű egyeseknek megvallani. Menti őket az, hogy piszkos a politika? De íme, akadt egy ember, aki nyíltan vállalja a lelki ismeretvizsgálatot. Örömmel vonom vissza az eddig tényként tudott jelzőt. Tisztelet a bátraknak! Gyógyítsa kapott és adott sebeinket az idő. Jóleső érzéssel írhatom le a kopott közhelyet: Emberek vagyunk. Nem könnyű, de nem lehetetlen és sohasem késő egymásnak megbocsájtanunk. Elképzelhetetlenül sanyarú volna anélkül az élet és ígéret nélküli, ingoványos a jövő.

Jelentések magamról

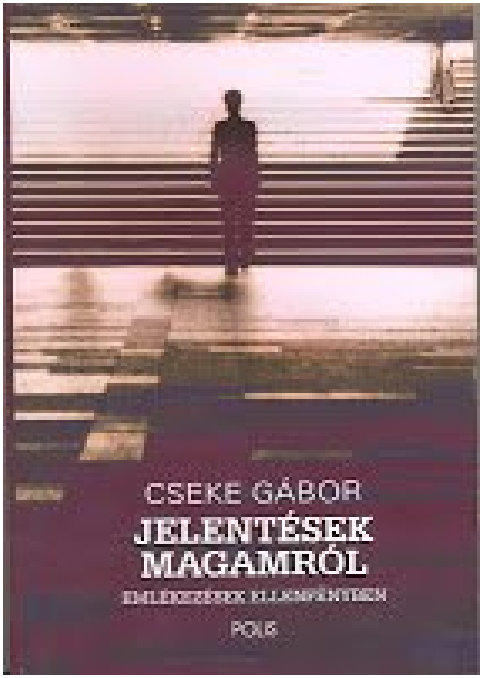

1.

Jelentések magamról

Ez a könyvcím azért jó, mert minden olvasó magáénak tudhatja és megismételheti. Bátorkodom ezt tenni magam is.

Végre kezemben tartom Cseke Gábor: *Jelentések magamról* című könyvét. Fontos könyv. Előző jegyzetemben már szóltam a szerző bátorságáról, és vallomását nem a jobb későn, mint soha érzéssel, hanem az embertársba vetett hit beteljesülésének örömével olvasom, elégedetten nyugtázom özönlő emlékeiből kihámozott igazságaimat, hiszen a sors kegyelméből egyazon rögös úton jártunk, hasonló kihívásoknak kellett megfelelnünk. Hol együtt jártunk, hol előttem járt, s az idősebb jogán még azt is megkockáztatom, hogy olykor utánam, mindenikünk a maga „megrakott szekerével" téblábolt a sohasem könnyű életben. Túlélők voltunk. És sokáig, valamiféle szülőhelyi fuvallatra, ösztönös sugallatra az élet azonos oldalán caplattunk ki-ki bokáig vagy derékig sárban. Nagy dolog az, hogy merünk emlékezni dolgainkra. És bizonyára nem tanulság nélküli a tükörbenézés, ha becsületünk borotvájával faragjuk le magunkról az évek ráncunkba rög-

ződött gondjait, a vállalt és reánk szabott szerepek felelősségét, a melléfogásainkat, az akarnokságunkat, a magunk mutogatására elkövetett törtetéseinket, az önzéskedéseinket, a kivagyoskodásainkat.

A szerző vallomásos jegyzeteiből tudjuk, hogy az embernek önmaga fölé kell kerekednie ahhoz, hogy valóban, a görög bölcsek ajánlotta módon, megismerje önmagát, olyan bűnökről adjon számot, amiért nem is jár büntetés, hiszen nagyon sokan hasonló hajóban zötyögtek a zavaros életvizeken, éppen csak nincs bátorságuk legalább maguknak bevallani, ha volt, túlélési stratégiájukat, ha nem volt, akkor azt, hogy hagyták magukat sodortatni az árral. Hiszem, hogy ez a könyv bátrabbá tesz minket a magunkkal való szembenézésre, és ezzel egy időben újabb lehetőséget nyújt emberi kapcsolataink újrafelvételére, ápolására és barátságok szorosabbra fűzésére. A megbocsájtás, a szeretet, az együtt munkálkodás, az együttélés, az egyházon kívül is, gyónással kezdődik. Másként nincs kötődés

Egykor, régen, vagyis éppen félévszázada, házassági ajánlatomra társam boldogan elmosolyodott, együtt örültünk, és úgy éreztem mindent tudunk egymásról. Percnyi csönd után következett a vallomás: „Kicsi koromban, tű ment a szemembe, fél szememmel nem látok." Semmi nyoma nem volt balesetének, talán sohasem veszem észre, de fontosnak tartotta beismerni

Az ilyesfajta egyenességet génjeiben hordozza, akinek megadatott. Akinek van, bátorsága belelátást engedi a saját életébe, másokat is erre ösztönöz. Ahhoz, hogy megismerjük önmagunkat a mások feltárulkozása a legjobb ösztönző. Követnünk kell a bátrakat.

Húsz esztendő telt el ama „átkos" esztendőkből való kilábolásunk óta. Szerzőnk jó évtizedre, maga szabta belső emigrációba vonult, mert az eltörölt sok rossz között máig érően megmaradt a gyakorlat: *Beszéljen mindenki, amit akar, az számít, ki mondja!* Tudom, hogy Cseke lelkét már a régi világban nyomta a bűntudat azért, hogy a túlélés érdekében enged a különféle szorításoknak. Olyan szerkesztőségen kívüli fiatal közösségben cseperedtünk, ahol egymástól, kis adagokban kaptuk az újságírásban pusztító hozsánna-betegség ellenszérumát, a valóságlátáshoz való bátorságot. Többnyire naponta találkoztunk a kolozsvári Béke téri kávézóban, s haton-heten egymást folytatva, egy flekkes vidám történeteket sorjázva egy szépen vastagodó kopottas irattartóba, regényírásba is fogtunk. Ebben a társaságban Cseke Gábor neve a megtisztelő *poeta doctus* volt. A munkásparaszt környezetből kiemelt, faragatlan modorú újságíró csemeték között az egyetemi tanár bölcsészkaron végzett fia komolyságával, nyelvi pallérozottságával tűnt ki, de alkata, viselkedése, sajnálni való polgári lágysága, életrevalóságának hiányzó jeleit mutatták. Nem vett részt a főtér közeli Leányvárban gyakori, a szakács kedveltjeinek rendezett, fűszeres csontvelőt zabáló közös villásreggeli-

ken, és nem is illett volna a hajnalig tartó vendéglői vacsorázásaink társaságába.

Félszáz oldalnyit egy szuszra olvastam, és mert nem találtam újságírói indulásának eme közösségéről említést, hajlok rá, hogy a rá jellemző szerénységének számlájára írjam, kerüli azokat a történéseket, ahol magát kellene dicsérnie. Könyvének oldalain a csapongó emlékezés szab idősíkokat, s ez lehetővé teszi, hogy arra emlékezzen, amit ma fontosnak tart, azt boncolgassa, ami közelebb viszi a vallomásos megnyugváshoz. Nem firtatom, hogy ez a szerkesztési mód arra is jó, hogy homályba hagyja az önvizsgálatára még éretlen gubancokat, az olyan kényes kérdéseket, amelyek, mert másokban és bennem is folytatódnak, nem tartoznak egészen rá, inkább reánk, akiket mintegy kényszerít a saját *Jelentések magamról*való megfogalmazására. Késztetését próbáltam elhessegetni magamtól, de könyvében araszolva, csapongásait követve, belátom, csak így van értelme az olvasásnak.

Nem kiegészítenem, nem helyreigazítanom, nem felülírnom kell sorait, nem magyaráznom tévedéseit, hanem megszülnöm az általa idézet idők történéseiről magamnak szóló jelentéseket. Ha egyazon úton is jártunk, az út más és más pontján állva, más szögből figyeltük az eseményeket, más, nyilván szubjektív szempontok alapján ítéltünk meg történéseket, embereket, tetteket, vitákat, jót és rosszat, igenelést és tagadást, küzdelmet és árulást.

Nem az emlékezés pontossága, a narráció lüktető sodrása a lényeg ebben a könyvben, hanem a tükörbe nézés mélységének, minőségének folyamata. I*tt állok magam előtt és előttetek, számolok és elszámolok minden jelent formáló garasommal! Jöhet, segíthet minden könyvvizsgáló, emberségemben ne legyen hiány!* - sugalmazza az író. És az olvasónak megadatik a jó könyvek által okozott kiváltságos helyzet, bátran léphet olvasmánya hősének szerepébe, hogy megérintse a mindenkor tanulságos múltat.

2.

Ülök a Cseke-féle elképzelt szobában, amely megegyezik a valóságos lakásommal, fojtogatónak inkább csak éjfél után érzem benne a levegőt, amikor a túlbuzgó önműködő elektromos fűtést irányító szerkentyűk nincsenek tekintettel felforrósodott gondolataimra, múltban bóklászó izzadásos álmaimra, és a fűtőtestek kitartó egyenletességgel ontják a meleget. Ilyenkor óvatosan kitárom a virtuális erkélyemre nyíló üvegajtót, hogy a legapróbb neszre felrianó nyuszikat el ne kergessem ablakom alól, kitekintek a bokrokkal szegélyezett kerékpárútra, és miután hosszasan csorgatom szennyvizem a vécékagylóba, nyugodtan fekszem visszsza szűzi nászágyam emlékeit idéző heverőmre, mert a szokásos egy-két, agyamba és csontjaimba bújt nyilalláson kívül, unottan konstatálom, hogy a világ tovább áll, megy minden a maga útján – nélkülem is. Hetvenöt évem ment arra,

hogy ezt elhiggyem. Már nem érzem a magamért való cselekvés szorító kényszerűségét, tetteim nem a magam, hanem a mások a szolgálatának megszokásából fakadnak, néhány kisközösségért, megmaradt kevés hozzám tartózóért, unokáimért élek.

Próbálom kideríteni, miféle betegség gyötör, miképpen semmisít meg, ha becsülettel szembenézve a múlttal, nem leszek képes meglátni a rám száradt gyalázat sarát, cipőmtől a lelkemig, ahogyan ezt Gabi, nyilvánvalóan nekem is címezve, keményen megfogalmazta. De hiszen egész életemben ezt tettem, magamat gyötörtem. És persze, másokat is, mert az mindig könnyebb volt, mint a viviszekció. Büszkén viseltem, amikor szókimondónak neveztek. Nem az én érdemem, anyámtól tanultam. Anyám könyörtelen volt – de csak a hozzá közelállókkal szemben. Kutakodom múltamban, és nyugtalanít, hogy ellenségeimet nem bántottam, elsírtam, elpletykáltam a rajtam esett sérelmeket, de el nem akasztottam, hátulról nem támadtam őket. Emlékszem, milyen rosszul esett, amikor egykori főszerkesztőm azzal szúrt meg, hogy az ifjúsági laptól való menekülésemkor, hogy az egyik folyóirat hirtelen halált halt munkatársa megüresedett helyének örültem volna. A kolozsvári napilap szerkesztőségét, frissen megjelent, elhallgatásra ítélt, felvásárolt és nyilvánosan elégetett kisregényem sikerét le nem aratva, úgy hagytam ott, hogy a leépítésre megérett tehetségtelen párttitkár-feleséget óvtam, aki éveken át kitartó irigyem és bajkeverőm volt. Hogyan cselekedhetném a szembe nézést magammal, ha íme, rögtön védekező állásba vágom magam, és jólesik saját magam dicsérete? Apám, akitől a becsülethez való hűséget tanultam, örökösen nevem három betűjének tisztántartására figyelmeztetett. Nem kaptam, nem is értettem volna holmi egyetemi tanáros papolást. És ő tanított, éppen negatív példájával ösztönzött, hogy kerüljem az öntömjénezést. Akkoriban a napilapok első oldaláról nem hiányozhatott a Sztálinról írt dicshimnusz, talán ennek példájára sorolta apám az ő munkásmozgalmi cselekedeteit, amit kommunista vallásának megszállottjaként végzett kitartóan és mindig nemzetisége szolgálatában. Mit tehetek, ha akkor elítéltem, untam, megcsömörlöttem a túlbuzgó öndicséretétől, ma pedig örvendek, hogy buzdításomra papírra vetette emlékeit, belátom, hogy a magam életében is tapasztalt mellőzés mennyire fájhat az embernek. A múltba nézés valóságos eredménye az lehet, ha megtaláljuk helyünket a nap alatt. Levakarhatjuk magunkról a nagyravágyást, a kivagyiságot és elfogadjuk akkor is, ha a jelen, a „futottak még” kategóriába sorol.

Cseke Gábor, új könyvének megjelenésével, második írói szakaszába lépett. Nem véletlenül, hanem magát szigorúan megítélő akarattal. Megnyitotta, megnyithatta a maga állította zsilipeket. Nem véletlen, hogy éppen most szaporodnak régi könyvei is a Magyar Elektronikus Könyvtárban. Eleinktől tudjuk, hogy a tehetség olyan szög, amelyik kibújik a zsákból. A mondás kissé pejoratív felhangját remélem, ellensúlyozza a hasonlatul használt zsák, amelybe mindnyájun-

kat belegyömöszölt a beteges múlt. Költői megfogalmazásában „mintha csak egy nap lenne az élet”. Nem tehetek róla, ha ma ezt a megfogalmazást ma is kissé fenségesen romantikusnak érzem, ilyeneket írtunk naponta, megtoldva általános ajánlatokkal, hogy miként is kell élnünk, bibliai intelmekhez hasonlóan a pártpropaganda hangján okítottunk, valamiféle felsőbbrendűséget képzelve magunkról, akár az „élenjáró csapat” tagjai. És eljutottunk az azóta is megmosolyogtató, de inkább röhejes „Most kell a búzát learatnunk!” fegyelmező hangig, mintha a pártvezetők és szócsöveik szerkesztőiként felülmúlhattuk volna szántóvetőket.

Amikor a pártvezetésre hivatkozva felmenteni akarjuk magunk az elkövetett felelőtlen bólintásokért, amikor szolgálatunkért nemcsak aránylag jó bért, hanem különféle apró kiváltságokat is kaptunk, ne feledkezzünk meg arról, hogy magunk döntöttünk pályánkról. Innen felelősségünk. Házasságunk, ha megbomlik, függetlenül attól, melyik felet ítéli el a törvény, vagy a rokonság, azért a mi hibánk is, mert nem jól választottunk.

Apámnak köszönhetem, hogy nem lett belőlem szekus. Érettségi előtt, három álló hónapig naponta keresett a szervező, mert kiváló származású voltam, a munkásosztály hű fiának fia. Apám, halálos betegágyán csak ennyit mondott: A fiam dönt. És miután magunkra hagyott a győzködő, nem papolt, nem kért, úgy tett, mintha nem életbevágó kérdésről lett volna szó. Másnap azt mondtam az idegennek, hogy nem szeretem a katonaruhát. Apámra miután a „magyarkodás” vádjával illették, és a Bolyai Egyetem káderesi székéből visszahívták, pontosan az egyetemek egyesítése előtt, pártszolgálatként rákényszerítették a besorozást végző politikai biztossághoz szükséges őrnagyi rangot. Nekem kapitányi rangot ígért a beszervező, egyetemi oktatást és külföldi munkát. Lehettem volna kém és bizonyára sokak szemében előkelő ember, mint néhány osztálytársam, de őrzőangyalom, amiben pofátlan csökönyösséggel nem hiszek, vigyázott rám. Kicsit túlhajtotta magát az angyal, mert a tanulmányi eredmények alapján a szovjet egyetemre javasoltak listájáról is töröltek, más magyar tanulóval együtt. Mostohaanyám javaslatára, a két gyermekes család (féltestvérem is volt) anyagi nehézségeire való tekintettel kiadták az utam, így kerültem önként, a foglyoknál valamivel jobb körülmények közé, a Duna-Fekete-tengeri csatorna építőtelepére. Akkoriban jelent meg első novellám az Utunkban, ha jól emlékszem Kitagadott a város címmel.

Nem számoltam hányszor döntöttem jól és hányszor rosszul az életben, de ha melléfogtam, magamat okoltam. Így voltam én házasságommal is. Apám ellenezte házasságomat, mert illegális harcostársa lányát nézték ki nekem, a kisiparos csizmadia lányáról tudni sem akartak. Hát még, amikor kiderült, hogy otthoni fusizáshoz anyagot lopott a cipőgyári munkahelyéről, és a párttagjelöltek listájáról is törölték. A fiamat egyszer a pólyában, másodszor a ravatalon látta apám. A sokféle megpróbáltatást kiálló házasságunk, gyakori távolléteim és a szülök

ellentéte miatt zátonyra jutott, de megfogadtam, nem követem szüleimet, nem válok. Szerencsémre feleségem is hasonlóan gondolkozott, és kitartottunk egymás mellet mindenféle nyomorúságban, hosszú szenvedéssel járó haláláig.
A magam hibájából lettem főszerkesztő. Ez jut eszembe most, amikor Gabi könyvének elején olvasom, hogy a hetvenes évek kezdetén, amikor kinevezték az Ifjúmunkás főszerkesztőjének, kezdődött a párt- és országvezető kultuszának újbóli elültetése. Nem az a kérdés, hogy mennyiben a mi hibánkból, hanem az, hogy miként történt? Ha nem mi tesszük, ha nem vállaljuk, jöttek volna helyünkbe mások, akik jobban vagy másként csinálják? Fölösleges kérdések. A megtörténtekkel kell elszámolnunk

3.

Fiatalkori tapasztalataim alapján jutottam arra a következtetésre, hogy valószínűleg nálunk mindenkinek káderlapja van, és származása szerint ez más és más színű. Az enyém nyilván vörös, gondoltam, és mert ez kivételezettséget jelentett, szerettem volna legalább rózsaszínűre váltani, vagy a sehová se tartozást mutató fehérre. Kényszerképzetem a későbbiekben erősödött, azt is tapasztalnom kellett, hogy egyik skatulyából a másikba csak kivételes esetekben van átjárás, a katonatiszt-, a pap-, a tanár-, a kereskedő-gyerekek hátra kerültek mindenféle sorban, pályájukat behatárolta az a fajta megkülönböztetés, amit a háború előtti rendszer elemzésekor osztálytagozódásnak neveztek okítóink. És naponta látnom kellett, hogy nem „a dobd vissza kenyérrel" alapján, hanem a kíméletlen osztályharc szellemében bántak el az egykori kizsákmányolók kategóriájába soroltakkal. A rendszerváltozás után a káderesség és a káderezés nyíltsága megszűnt, a megkülönböztetést ki-ki a maga módján személyes kapcsolatainak és érdekeinek megfelelően végzi, múltbeli cselekedeteiért bűnöst vagy bűnbakot akárki kijelölhet, megkülönböztethet, elítélhet, s ha hatalomhoz jutott mellőzhet. De a vezetés sok más módszerét örököltük a szocialista rendszerből. Olykor a svédországi magyar egyesületi vezetők mindent tudása is ijesztően hasonlít a parancsuralmi rendszer vezetőinek viselkedéséhez.

Régen, azoknak, akiket a hatalom nem nélkülözhetett, tudásuk és tehetségük miatt, többszörösen bizonyítaniuk kellett hűségüket, szolgaiságukat. Az urak ellen feltüzeltek nem szánták a gazdagságuktól megfosztottakat, a mindenünnen kiebrudaltak között aztán akadtak elegen, akik egyre inkább alkalmazkodtak a sajátos rendhez, gyerekeiket beilleszkedésre nevelték. Emlékszem, megfedtek, amikor a szomszédban lakó kereskedő fiával barátkoztam, aki ráadásul divatos „malagamba" cipőt hordott. Elemi iskoláimat a „magyar időben" hat éves és egy napos koromban kezdtem, akkor kereszteltek, másként nem engedtek beiratkozni. Apám nem engedett vasárnapi istentiszteletekre, minden hétfőn engem büntettek.

A világégés utáni demokráciában elvártam, hogy az alulmaradtak hasonlóképpen ellenállást tanúsítsanak. Nem értelemmel, hanem az otthonról kapott egyenességgel vértezetten viszolyogtam a gyáváktól. Sokan közülük pionírok lettek, én nem kértem és nem kaptam vörös nyakkendőt. Most úgy értékelem a történteket, hogy élhettem kiváltságos káderlapommal, nem kellett gyerekes fogadkozásokkal bizonyítanom hűségemet. Apám győzködött akkoriban, hogy az ifjúsági vezetők között lenne a helyem. Anyámnál laktam a külvárosban, mézeskalácsos férje kerékpárján az ifjúmunkások lapját hordtam szerteszét. És otthon éreztem magam a Ref. Kollégium önképzőkörében. Kézimunkatanárom, Cseh Guszti, szobrásztehetségnek mondott és az igazgató elé állított. Nagy igyekezettel franciát tanultam Oláh Tibornál, osztálytársaimmal együtt imádtam osztályfőnökünket, de a gimnázium után műszaki pályára adott apám, mert a pártnak hitt: „első a nehézipar és annak élenjárója a gépgyártó ipar."

A Cseke könyvéből is kiérzem azt a nekem sehogyan sem tetsző általánosítást, miszerint a múlt század második felében történtekért mindnyájunké a felelősség. A könyvben található Kányádi felszólalásból is kiolvasható, hogy a túlélők nem mind hősök, és nem mind vétkesek, mert igenis volt ellenállás. Ahogyan beismerjük melléfogásainkat, be kell ismernünk igyekezetünket is a becsületes megmaradásra. Csakhogy a sokféle ellenállásnak minősíthető tett között a leggyakoribbnak tudom, az egymás elleni harcot, az önkényes táborokra osztottság igézetében: Vesszen az ellenségünk! - kimondatlan felkiáltással, ahol tehették, egymásnak keresztbe tettek a különböző táborokba tartozók. Nem védekezésként, nem a magam mentségére írom ezt, hiszen akkor is volt „pofám" legnagyobbjaink szemébe mondani olyan történéseket, amelyekből közösségi kár származott. A rendszerváltozás ferdeségeiből is az fájt a legjobban, amikor a személyeskedők feledték a közösség érdekében kívánatos kompromisszumokat.

Egyre nagyobb meggyőződéssel vallom, hogy nemcsak a politikai hovatartozás, hanem emberismeretünk, egymás megértésének képessége, egyenességünk, nyíltságunk és a „mögöttes beszéd" száműzésének akarata szerint alakultak s alakulnak dolgaink.

Személyes példákat kell idéznem, ezekre nincsenek, nem gyűjtöttem bizonyítékokat.

Ha történetesen nem „vörös" a káderlapom talán szobrász lett volna belőlem. Szeretett Kollégiumom, ahol mindössze három évig koptattam a padokat, egész életemre szólóan ellátott a legfontosabb tudnivalókkal. (Lásd *Kollégiumi történetek*- http://mek.oszk.hu/01300/01353/) De a gimnázium első osztályában negyvenkét tanulóból harminckilencet buktatott meg franciatanárom, Koncz Rudi. A háború utáni első esztendőben jártunk. A gyógyszerész, az ügyvéd és egy tanár fia kapott átmenő jegyet, miután mi, a hülye barmok, egyszeri feleletünkkel,

amely néhány soros felolvasásra korlátozódott, megbuktunk. Nem értettem miért volt dühös reánk ez a tanár, akinek láthatóan nem volt kedve a tanításhoz. Apám, azon a nyáron talált az általa alakított szövetkezetben egy „osztályidegen" fiatalembert, aki segített és megszerette velem ezt a világnyelvet. Oláh Tibor megdicsért a pótvizsgán, és minden francia óra előtt elénekeltette velünk a Marseillaise -t . Hat évvel később, amikor a Duna-Fekete-tengeri csatorna foglyai között láttam viszont Koncz tanár urat, és beszélhettem vele, megértettem, hogy nem ellenünk volt. Ellenálló volt. A maga módján volt ellenálló.

Furcsa és visszatetsző, hogy az örökké létező akarnokságban is az ellenállás jeleit látom most. Elemista koromban a vallásórán azért tépette egymással a hajunk és főleg a „pajeszünk" az oktató, mert az évezredes szokásoknak engedve vissza akarta téríteni a nyájhoz az eltévelyedett báránykákat. És ugyanezért verte végig az osztályt a Kollégium szigorú hittantanár-lelkésze is.

Amikor a műszaki egyetemi felvételi vizsgáinak kezdete előtti napon megérkezett az erre feljogosító miniszteri engedély, már tudtam, hogy nem, leszek belőlem diák. Apám betegnyugdíját nehezen intézték, mostohaanyám erre hivatkozva, meggyőzte apámat, hogy eltanácsoljon a továbbtanulástól. Az akkori ingyenes oktatásra és ösztöndíjrendszerre gondolva, ma nehezen hihető, hogy valóságos akadályba ütköztem. Apám felfogása volt az áthághatatlan akadály, miszerint az oktatás pénzbe kerül. Középiskolai éveim kezdetén anyámnál laktam. A szövetkezesítés szűkre szabta mézeskalácsos nevelőapám családjának anyagi kereteit, féltestvér nővérem és szívbeteg mostohahúgom eltartása egyre nehezebb terhet rótt a családra. Kezembe került az a törvényszéki végzés, amelyben szüleim válásakor engem az apának ítéltek. Néhány napi fontolgatás után, tizennégy évesen, saját elhatározásomból átköltöztem apámékhoz, de nem kívánt gyerekként internátusba raktak. Apám az egyik nap felment az iskolaigazgatóhoz és tandíjként halom pénzt rakott az asztalra. Egyszerűen nem volt hajlandó tudomás venni arról, hogy az iskoláztatás ingyenes. És haláláig szoba-konyhás lakásánál elvből nem kívánt többet. Akkoriban, a már országossá növekedett szövetkezet egyik alelnöke volt, kiszámította, hogy mennyi bér jár egy első osztályú cipészmunkásnak, a többit a Magyar Színház támogatására adta, később pedig a fővárosi sajtópalota építését segítette. Bőröndnyi „téglajegyeit" évekkel később dobtuk a kukába.

Ma talán röhejes, hogy ilyen megszállottak is voltak. Törvényszerű, hogy reám is ragadt valami ebből. A káderesek is tudták, hogy az alma nem esik messze a fájától. Apám halálára készülve, felmérte lehetőségeimet, tiltásával önállóságra bíztatott. Csak magamban ellenkezhettem. Jártam a felkészítőkre. Bár otthonosan mozogtam az integrál és diferenciálszámításban , algebratudásom hiányos volt. Tehetetlenül vergődtem, erőlködtem a magam módján. Miniszteri engedélyemmel a frissen kinevezett rektornál kopogtattam, hogy jóváhagyja késői je-

lentkezésemet a felvételin. Jóravaló román ember lehetett, mert magyarul biztatott, apámról is kérdezett, és azzal búcsúzott el tőlem, hogy ha bajban lennék, keressem fel bátran.

Egyféle bátorságot, a sors ajándékaként cseppenként kaptam. Gyerekként elájultam a sebesült fejre vagy karra tekert fásli és a gipszkötéses betegek látványától, később mások sebeiben vájkálni sem riadtam vissza, kerítések előtt elhaladva nem rezzentem meg dühös a kutyáktól és az emberektől sem, a tükörfényes téli úton a busz előtt átszaladó fiú kerekek alatti nyögése sem arra figyelmeztetett, hogy ezt nem szabad, hanem inkább arra a tanulságra késztetett, hogy gyorsabbnak kell lennünk. A sétatéri bokorból kiugró monostori legény magyart vértől csöpögő késétől sem ijedtem meg, mert drukkolnom kellett a megkéselt magyar fiúnak, hogy sikerüljön átúsznia a tavat, ahol sebesültekkel megrakott teherautó várta, hogy kórházba szállítsák. A vasúti fűtőház mögötti telepünkre vezető, keskeny és kivilágítatlan, kerítések közé zárt kilométernyi folyósón sem éreztem soha félelmet. Nem értette ezt bokszbajnok barátom sem. És amikor késő estéken lányra vártam a gyárkapu homályában állva, hiába reméltem, hogy valamely bandával verekedve erősíthetem bátorságomat, egyszer sem verekedtem. A régi Monostor kis utcáin kísértem lányt, esedezett, hogy forduljak már vissza, akkor sem kellet legénykednem, tapasztalatlanságom védett a félelemtől. A fiam, máig felderítetlen körülmények közötti halála után, fájdalmasan álmatlan éjszakáim során, gyakorta jártam éjfél után a temetőt, s ültem órákig sírja mellett a sűrű csöndben, ördögre, szellemekre, kéjgyilkosra várva. Elszántam magam pokolra menni, most sem tétovázom, hiszen onnan a bátorságom, hogy második életemet élem, az elsővel leszámoltam, rájöttem, hogy semmit sem tudunk, innen a bátorságunk, amivel megváltani akarjuk a világot. Fellengzős kijelentés. Ha még egyszer ennyit élnék, akkor is volna számolni és leszámolni valóm, mert szárazkút mélyén kapirgálok, amikor magamat védem. A megértés feneketlen kút mélyén lehet, a zavaros vizeken túl, önmagunkban. Ha valóban megismerhetjük magunk.

A régi világgal, a régi rendszerrel szembeni ellenállás másokban kell keresnünk. Ha magunkban találunk is parányi tetteket, hajlamosak vagyunk azokat dicsőségünkre felfújni, mert nemcsak másoknak akarjuk magunkat, de mindenkinél jobbnak is. Ha most leírom, hogy mi történt a számomra már mindegy felvételin, jóakaróim mindjárt rám sütik, hogy mindent a magam védelmében teszek. Így vélekednek a nyolcvanas években sebtében írt és 1995-ben lakkozatlanul közreadott naplómról, a *Faragott fájdalomról*. Pedig amikor a naplót írtam nem kellett védenem magam. Most sem kell. Kell-e bizonyítanom, hogy nem azért írtam a velem megesett történéseket, mert másokat befeketíteni akartam, és már akkor a rendszerváltás utáni hatalom zsíros kenyerére áhítoztam. Különállásunk miként izgatott. A fennen hirdetett keresztény és a keresztyén parancsolatok mellőzése. Azért tettem, mert rögzíteni óhajtottam elrománosításunk napi történéseit. És az

emberek írói tanulmányozásra érdemes különbségét, furcsaságait gyűjtögettem. Az utókornak.
(A mai olvasó talán azt hiszi, hogy naplóm megjelentetésével nagyobb adagot kívántam csajkámba az új világ fazekából. Vagy dicsőségkoszorút és szépen hangzó mellébeszélést temetésemkor. Nyilván ilyesfélére is áhítoztam, a rendszerváltás utáni tülekedésben. De könnyen védhetném magam, hiszen nem vettem részt a „jó fiúk" egyetlen ingyen vacsoráján sem, s nem is lázadoztam a fölött, hogy a bőség asztaláról ki mit és mennyit „merített". Öt esztendőt, s utána Svédországban háromszor annyi évet, ingyen dolgoztam, Ma is azt teszem. Nem vezeklés képpen.Erdélyi Kiskönyvtár címen könyvsorozatot indítottam semmiből, fejéről egyszer talpra állítottam az Erdélyi Szépmíves Céhet, szót sem érdemel, de azzal, hogy munkámban a politikában levitézlettekkel is társultam, kiérdemeltem a mellőzést. Most három lapot szerkesztek és néha rádiót is, apám szoba-konyhájánál kisebben élek, magam sütöm kenyerem a svédek nagylelkű segélyéből, három unokám tanítom anyanyelvükre… Gyorsan ide a zárójelet, megint felfújom magam. Volt egy unokatestvérem, ha megbántották, kikerekedett amúgy is gömbölyű arca, és csökönyösen hallgatott. Ilyenkor Bummbum Rózsi volt a neve. Játszótársaim és magam akkor, de most sem kívántunk hozzá hasonlítani. De azt is be kell látnom, hogy a hallgatáshoz kevés a tehetségem.)
Nem tehetek róla, ha akkori naplóm jegyzeteimből kitetszik, hogy összetartással, amit készakarva bolygatott és szétzilált a hatalom, többre mentünk volna. Nekem elég ez a szikrányi tanulság.
Végigcsináltam a felvételit, közepes sikerrel. Fizikából nem ment valami jól. A gyakorlati példák mellett, elméleti kérdésnek, a súrlódást kaptam. Felrajzoltam a szükségesek a táblára, elmondtam a meghatározását, felírtam a képletet. Magyarul vizsgázhattam. Tanárom nem korholt, nem biztatott, de éreztette, hogy ismeri káderlapom színét. Évekkel később, újságíróként is találkoztam vele, köszöntöttem. Sajnálkozó pillantása, pillanatnyi zavara miatt mindannyiszor rosszul éreztem magam. Talán úgy gondolta, hogy szigorúságával érvényre juttatott ellenállása miatt nem lettem mérnök. Nem volt alkalmam elmondani, hogy már a vizsga előtt eldőlt, nem mehetek egyetemre. Nem kellett kérnem a rektor segítségét sem, mert protekciósnak lenni, számomra egyenlő lett volna a legnagyobb gyávasággal. Apám betegágyánál számos káderes ismerőse megfordult. Elhangzott nemegyszer: „Holnap gyere be hozzám, majd csinálunk valamit!"
Jelentkeztem a Duna- Fekete tengeri csatorna toborzó-irodájában, ahol vonatjegyet s felvételemről papírt adtak. Így kerültem, tizenhét éves koromban, jó másfél esztendőre, Dobrudzsába.
De nem életrajzot szeretnék írni, hanem a küzdelemben fojtott ellenállás bizonyításra keresem az engem is érintő történetek szövevényes erdejében a példákat.

4.

Volna még agytekervényeimbe nyilalló sokféle apróság, amit illene elmondanom Cseke könyvének olvasása közben, de szükségesnél vastagabb könyv kerekedne belőle. Régi kollegám szerint az ilyen vastag könyvek fejünk alá valók, lehet, hogy nyugodtabb volna így az álmunk. Esetleg fejtartásunkat is kiigazítaná, hogy a lehajtott fejűségből felemelve, előbbre is lássunk.

Visszafogom magam, mert még nem tudom, miként szóljak az engem illető dolgokról, hogy ne legyen belőle öndicséret. Mesterségbeli megszokásból megfigyelt és elraktározott apróságaimról azt hittem, hogy kulcsát adják a félelem, a gyávaság kialakulása miként jének. Emlékeimben örökölt és belénk nevelt tulajdonságokra bukkanok, magatartásbeli furcsaságokra, amelyek segítették közösséghez tartozásunkat vagy elszigetelődésünkhöz vezettek. Néha megbotránkozunk azon, hogy más mire nem képes.

Tudni vélem, hogy szerzőnk akkor tévedett, amikor eltávolodott attól a bennem most is tiszteletet ébresztő közösségtől, ami akkor az Ifjúmunkás szerkesztősége volt. Nem politikai meggyőződésünk különbözése okán, hanem, azt hiszem türelmetlensége miatt, de főként viszolygása miatt, az italozással, sok üresjárattal, fiatalos hülyéskedéssel együtt járó, a szerkesztőségi értekezletek folytatásaként nála összejött társaság viselkedése miatt. Családját védte a felfordulástól és magát is, a baráti körben általában megengedett tréfáktól, sarkos megfogalmazásoktól. Emlékszem milyen megnyúlt képpel fogadtuk, amikor bejelentette, hogy hagyjuk abba a dumapartikat. Átköltöztünk Aradi Jocó lakására, velünk tartott, de korán kellett távoznia. Valaki tréfával ütötte el hiányát: „papucs alá került." Azt hiszem itt kezdődött a mások, de maradjak csak magnál, begubózásom is. Teltek az évek, idősödtünk, az idősebbeknek kifelé állt a szekere rúdja, elkoptunk, felőrlődtünk. Magunkra maradva félelmünk hatványozódott. Akkor nem éreztem, most is vonakodva ismerem be, hogy féltem. A sötétben sokan félnek. De ha legalább egy társra lelnek, törpülnek az ijesztő dolgok.

Tegnap, pillanatnyi gondolkodás után, teljes egészében, a kisbetűvel irt főszerkesztők nevének elhagyásával idéztem botrányt kiváltó írásom. Próbálom megérteni, miként lehettem olyan önhitt, hogy magam kiemeljem kollegáim fölé helyezzem, s ezzel kiváltsam a sárdobálást. Olvasom az írást, és nem értem, hogy amikor a szerkesztőségről írok, miként süt át mondataimon a magam dicsérete. Merthogy nem így gondoltam.http://mek.oszk.hu/01700/01703

Talán azért történt, azért voltam annyira elbizakodott, mert Tompa Gábor bátorságának köszönhetően, a farmere zsebében Pestre kicsempészett színjátékom vége olvashatatlanná vált, és amikor augusztusban agydaganat gyanúsan orvosi kivizsgálásra útlevelet kaptam, Boldizsár Ivánnak a Színház neves főszerkesztője

ötletének köszönhetően, fogadott Szűrős Mátyás. Felkészültségemet kérésemre, Bodor Pál, három oldalas, a romániai magyarság helyzetét ismertető jegyzetével segítette. Ezt átadva, megtoldtam három kurtán fogalmazott, naivságomat bőven bizonyító kéréssel. 1. Hangozzék el végre az anyaország részéről a romániai magyarság asszimilációjának ténye. 2. Létesüljön az erdélyi magyarsághoz szóló külön rovat a magyar rádióban. 3. A szovjet vezetés tudomására kell hozni, hogy Romániában szocializmus ellenes diktatúra van. Csodák csodája egy órás beszélgetésünknek volt foganatja. Augusztus végén, Pusztaszeren mondott beszédében Szűrős Mátyás szólt az erdélyi magyarság asszimilációjáról. És mert nálunk egész nap szólt a konyhában a rádió, örömmel nyugtáztam, hogy Budapestről, ha nem is külön rovatban, de híradásokban rendszeres gyakorisággal sugároztak erdélyi magyarságot érdeklő műsorokat.

Elhittem, hogy beleszólhatok a politikába. Erre több alkalmam volt régen is. Fiatal párttörténész vitt a Központi Bizottság legfelső emeletére, ahol mélyinterjút készíthettem Vincze János (Vinte Ioan) apám illegalitásbeli kapcsolatával, volt belügyminiszter helyettessel. Az akkoriban feltűnést keltő kazettafonómmal, amit feleségem amerikai rokonaitól kaptam, a MADOSZ ötvenéves évfordulójára interjúkötetet készítettem. Neves embereket kérdezhettem, végül nem lett semmi a könyvből, az ünneplés helyett mély elhallgatás következett. V.I. azt üzente apámnak, hogy leveleit, amelyekben az 1951-től hirdetett „Nem agy akartuk!" meggyőződését hangoztatva a legfelsőbb pártvezetőnek címezte, nem adta tovább, s ennek köszönheti, intett V.I., hogy még szabadlábon van. A tíz valahány oldalas interjúmat is letiltotta, mert kolozsvári éveire emlékeztetve megjegyeztem, hogy akkor a szocialisták magyar nyelvű könyveiből tanulta a marxizmust.

Az idős Bákay Domokost, a régi madoszost, kérésére az illegalitást idéző titkolózással vittem Trabantomon Kacsó Sándorhoz, hogy képzelt változtatásainak sürgős teendőit megbeszéljék. Gyakran megfordultam Balogh Edgárnál, akit apám nem tartott elég kommunistának. Sokat tanultam tőle, és mondhatom valakinek éreztem magam, mert elfogadott vitatársnak. Most is magam előtt látom megütközését, amikor kérdésére, hogy mi történik itt, az válaszoltam, hogy fasizmus. Elbizakodottságom, amit az is táplált, hogy a *Váraink* sorozatban nyolcvannál több történelmünket idéző ismertetőt szerkeszthettem/írtam az ifjúsági lapban, nem ismert határt.

Valóban magamnak kívánok szoboralapzatot, amikor a lap által elért eredményes munkánkat dicsérem. Olyan közösség nélkül, mint amilyen a Cseke vezette lap volt ennek tört része sem sikerülhetett volna. Elhittem magamról például, hogy Erdély történetét ismertető sorozatot gondozhatok az Ifjúmunkásban. Miután, azt hiszem főszerkesztőmnek köszönhetően, ennek politikus megfogalmazását benne hagyták éves tervünkben, a párttörténész védő szárnyaira való tekintettel, a

kolozsvári egyetem rektor helyettese által összehívott neves történészek előtt vázoltam, hogy miként képzelem a testvériséget is bemutató, olvasmányos sorozat megvalósítását. Provokációnak vehették, mert a megbízott professzor ígérte, de nem készítette el a sorozat tervét. Vártam néhány hónapot, és Varró János segítségével *Szerelmes történelem* címmel indult a sorozat, megjelent néhány írás, bizonyítottnak láttam, hogy megalkuvásokkal, kínnal, de lehet. Azt hittem mindannyian magunkba szívtuk és valljuk erdélyi elődeink következtetését: „Lehet, mert kell!"

Csép Sanyi kérésére a párttörténésszel még a tévékamerák előtt is latolgattuk, hogy az együttélés éremének két oldala van. Nagybányán pedig románul kérdeztem a színpadon a magyarul felelő párttörténészt, és az „Íme, így is lehet!" végszó után, a kulisszák mögött rám förmedt, hogy ez volt az utolsó. .. A nagy vihart kavart vásárhelyi szerzővel írott kötete megjelenése után magyarázatot kértem tőle, a nyilvánvaló hazugságokról, amit megtagadott. Jeleztem, hogy amennyiben még találkozunk az életúton, köszönés nélkül áttérek a másik járdára.

Nem jelentett fel? Káderlapom óvott szókimondásaim következményeitől? Nem tudom. Tény, hogy elhittem magam. A fiam halála után (körülményei nem csak szerintem a belügyhöz vezetnek) félelem helyett fokozódó dühöt éreztem. Megbotránkoztam azon is, hogy a fiam esetéről valamely katonai lapban közölt beszámolót, nem kaphattam meg, mert aki küldhette volna felnagyított félelmében azt hitte, hogy ez végzetes lehet katonafiára.

Most már örvendek, hogy egészében tegnapi jegyzetembe másoltam a RMSZ-ben megjelent írásom. Ebből ugyanis világosan kitűnik, hogy nem a saját múltbeli szerepemet kívántam kedvező színekben feltüntetni, hanem a Napsugár szerkesztőségének, az ott dolgozó neves íróknak, az ottani légkörnek köszönhetően állítottam, és állítom ma is: sikerült csökkentenünk a hozsannázást. Ez jócskán kérkedésnek tűnt, azok szemében, akik ezt naponta megszokták. De ha összevetjük az ottani másfél esztendőm alatt, és az előtte vagy utána megjelenő lapszámokat, pontosan kiderül az igazság. Miért kell ezt titkolni? Ki hiszi el, hogy mindenki nyüszített? A RMSZ ötöséből kettőt közelállómnak tudtam, cikkem szántszándékkal való elfektetése idején magától értetődőnek képzeltem, hogy szólnak, kijavítanak, ha valamit tévedtem. Hiszen az igazi célom kiolvasható. De csak a régi főnök évekkel azelőtt kiszemelt segéde hívott, hogy a nevekből, a fővárosiak közül töröljek néhányat. Az olvasó megtudhatja *Faragott fájdalom* című könyvemből a botrány részleteit, itt most csak annyit, hogy a gyermeklap szerkesztői nevében írt pocskondiázást egyedül a magát menteni óhajtó pártitkárunk, a sérelmezettek kérésére követte el, és nem a szerkesztőség nevében. Akkor már, nem kis büszkeségemre, mert vallási hovatartozásomat sem firtatták, Fodor Sándor mellett, a Bajor Andor szerkesztette katolikus lap munkatársa voltam. Nem voltam „a legyőzött zsarnokság legbátrabb hőse", de valami okuk csak volt, hogy káderlapom ismeretében befogadtak.

DELEGATIE SPECIALA

Delegăm pe numitul: Tar Carol

colaboratorul revistei săptămînale "KERESZTÉNY SZÓ"-"CUVÎNTUL CREŞTIN", care prin mandatul dat poate efectua culegeri de date ci reportaje pentru redacţia noastră.-

Cluj-Napoca la 16 ianuarie 1990

Proprietarul revistei,
Protopopiatul Rom.Cat.
Cluj.-
Preşedinte-Comisie,
Csirjék Árpád

Redactor şef,
Bajor Andor

Bajor Andor

közlését pedig a szerkesztőség belátására bíztam. A belátás pedig akkoriban teljességgel hiányzott. Majd az idővel. És - ha nincs is olyan – vasfoggal…

Megkerülhetetlen kérdés: mit akarunk mi visszaemlékezéseinkkel? Azokkal, amelyekkel töredelmes bűnbánatot gyakorolhatunk magunk fölött. Írjuk, és magunknak írjuk? Magunkkal van elszámolnivalónk. Akkor meg mindek tesszük közzé? Minek végezzük a lehető legnagyobb nyilvánosság előtt viviszekciónkat? Ez talán nem a saját szobrunk talapzatának építése? Furcsa játéka ez a logikának. A félelem lehet génekből eredő betegség, és bizonyára felerősödhet környezetünk ilyen olyan hatására. A gyávaság beismeréssel gyógyítható. Cseke Gábor könyve felér egy műtéttel. A műtét sikerült. Mert van, akinek sikerül. És van, aki ebbe, és sok más bajába, belehal.

Műtét

Szemlélődöm törpe tudatomban
Nem szeretek senkit magamnál jobban
És engem sem kell, hogy szeressenek
Áhítatos szerethetetlenek

Paradicsomot hazudó óhajtás
Elérhetetlen szép gondolat
Ma már senki sem figyelmez reád
Záporoz reánk proféta-fondorlat

Aranyfogakért a mások fogát
Egyszer sem kértem, nem törtem
Szememért a vérig sértett jogán
Mások szép szemét titkon sem reméltem

Tibeti hideget sem akartam
Elbambult tetű-szemlélődésben
Ne múljék el leheletnyi időm
Tétován a magamat-szülésben.

Homlokomon tudatos a redő
Évgyűrűimet magam rajzoltam
Szikémmel jártam köröskörül
Daganataimat soká fontoltam

Álmainkkal tele minden hordónk
Csordultig dagadt bennünk a képzelet
Felénél mindig több a hazugság
Tudat alatt is hamisított a lélegzet

Magamban vájkálásaimból átmentettem és átmentek ezt-az regényeimbe, http://mek.oszk.hu/02000/02066, http:mek.oszk.hu/05700/05777 színjátékaimba.http://mek.oszk.hu/04300/04307
Az ott olvasható őszinteség nem okozhat másnak fájdalmat, de magamnak hozhat gyógyulást.

Ki ne szeretne önmagánál jobb lenni?

Felismerés

Rövid nyári vakációmon olyan családnál is megfordultam, ahol két nagylány virul, puszta jelenlétük, fiatalságukkal járó varázsuk, mint a fák lombkoronáján átsütő villódzó meleg fény, ünnepi hangulatot permetez, pillanatra régi romantikus regények lányos házait juttatja eszembe. Nem kellett elhessegetnem ezt a hangulatot, a pillanat magától elszikrázott. „Hajnali" tizenegy óra volt, amikor az egyik hiányos öltözetű, ágyából kitántorgott nagylány munkanapon beengedett és család közeliként magamra hagyott a konyhában. Várakoznom kellett, körbenéztem, hova ülhetnék. Minden ülőalkalmatosság tele volt különféle oda nem való dolgokkal, amelyeket sietős vagy hanyag emberek agyilag irányítatlan keze szokott, a következményekkel nem számolva, elhullatni. A konyhaasztalon használt kávéscsészék, ételmaradék, kenyérmorzsa, elnyomott cigarettacsikkel teli hamutartó. A tűzhelyen és a mosogató tele mosatlan edényekkel. Ennél nagyobb rendetlenséget csak az a gimnazista koromban elhíresült francia tanárnő lakása mutathatott, ahol a nagy összevisszaságban, a bilit asztalon látták tanítványai. Másnap és harmadnap is megfordultam abban a lakásban, ahol megszokottá vált a vetetlen ágy, a szekrénybe visszakívánkozó ruhadarabok, az eldobált szennyes zoknik, a levetett fehérnemű közé keveredő könyv, CD, jegyzetfüzet csokoládémaradék és bizsu. A szülők dolgoznak, a lányok zeneiskolások. A férfi időnként főz valamit. A lányok nem eszik az apa főztjét. Egyik vegetáriánus, a másik fogyókúrázik. Tizenévesek. Életvitelükbe nem engednek beleszólást, s ebbe belenyugodtak a szülők. A mosogatást ki nem állhatják. Ezt anyjuk sem szívleli, ritkán műveli. A férj időnként makacskodik, ezért napokig halomban áll a mosatlan edény. „Amikor már nem lesz miből enniük, talán eszükbe jut mosogatni." A

lányok későn járnak haza, a délelőttöket átalusszák. Egyikük kutyát tart. Sétáltatni napokig nem jut eszébe. Fel sem fogja, hogy állatkínzásért törvény elé állíthatnák.
A lányok anyjának anyját is ismerem, otthon akkurátus rendet tanult, de élettársa ezt nem értékelte, ellenkezőjét hozta magával otthonából, amelyre akkoriban lekicsinylően azt mondták „Úgy laknak, mint a cigányok!" És sajnos, szokásos, hogy az állandósul, ami könnyebb, merthogy igaz a megállapítás. Az ember lusta állat.
Hasonlót láttok itt, Svédországban is. Időseknek épített garzonházban lakom, ahonnan rendre kihaltak szomszédjaim. A helyükbe költözött fiatalok rendetlensége kifolyik lakásuk előterébe, szennyezi a közös folyosót, az udvart. Érzéketlenül hangoskodnak éjféltájban is, önzőségük határtalan. Ismerőseim körében, számos családban akkora önállóságot engednek gyermekeknek, hogy az nem segítségükre, hanem inkább kárukra van, hiszen tájékozottságuk, céltudatosságuk, következetességük, akaratuk, közösségi szellemük még kialakulatlan. És mindezek hiányában önzésük, csak magukra gondolásuk, lustaságuk, rendszertelenségük aránytalanul nagy, folyamatosan csapongó életformát mutat. A jólét nem jár együtt a rendszerességgel, a tudatossággal.
Titok, hogy miért ilyenek?
A tudatlan és gyenge akaratú szülők, mert nem bírnak velük, a családi békességet felszínen tartva, magukra hagyják a gyermekeiket. Az iskolára hagyják a nevelést, az időre bízzák, majdcsak lesz valahogy, eljön az ideje, amikor mindenki megkomolyodik és hozzáidomul a közösségi elvárásokhoz. Nem az a baj, hogy a szülök, s az iskola képtelen megfelelően nevelni a fiatalokat. Valójában azt kell látnunk, hogy a szülők, tisztelet a kivételnek, képtelenek példát mutatni a fiataloknak. Nyűg nekik a nevelés, mert valójában magukat kellene megnevelniük, ahhoz, hogy példájuk ragadós legyen. Nem elég „foglalkozni" az utódokkal! Ennél sokkal többet tehetnénk következetes példamutatással, a házi teendők megosztásával, a közösségi élet apró szabályainak szoktatásával. A fiataloknak tudniuk kellene, akkor mehetnek eredménnyel a maguk feje után, ha nem felejtik a családi és más közösségekben kötelező feladataikat. Közvetlen környezetemben is érzem a szülők felelősségének hiányát. Feladatok, rendszeres napi teendők nélkül, ismerőseim gyermekei elkülönülnek, s még anyagi függőségüket sem érzik, nem értékelik, és később is magától értetődőnek hiszik azt, hogy a szülőknek gondoskodniuk kell róluk. Számos konfliktusos esetben, a fiatalok az önállóságot választják, hogy megszabaduljanak az örökös korholástól:
„Már megint megfeledkeztél szobád takarításáról!"
„Vidd már le a szemetet!"
„Moss kezet!"
„Segíthetnél a bevásárlásban!"
„Már megint elkésel az iskolából!"
„A héten elhagytad a lakáskulcsodat, az esőkabátod, a tornafelszerelésed, a ke-

rékpárod! És ellógtál az edzésről, nem gyakoroltál a zongorán, eszedbe sem jut kistestvéredet segíteni!”
Elhatalmasodott önzőségükben a szülők még örvendenek is annak, hogy végre megszabadulnak be nem vallott tükörképeiktől.
Ha magunkba nézünk, szomorúan megállapíthatjuk, hogy utódaink hibáit naponta magunk is elkövetjük. És aztán csodálkozunk, hogy gyermekünk éppen olyan feledékeny, ritkán szavatartó, csökkent tisztaságérzetű, rendetlen, rendszertelen, lassú, lusta és mindenféle rossz tulajdonsággal felruházott, mint mi magunk, akik még nem tanultuk meg magunkat megismerve kijavítani.
Titok, hogy az alma nem esik messze a fájától?

Tüskék

Búcsú

Balassi nyomán

Már nem sokasodik, már nem aszúsodik
a bú fölöttem
Éltem elégségét, létem javarészét
szépen töltöttem.

Mármost józanodom, mikor tántorodom
édes illatától.
Látom káprázatom, ébren ábrándozom
égett világától.

Évek sorakoznak, mérgek rohamoznak
félsz-felejtés helyett.
Mint rossz kábítószer, muszáj óvószer
sok-sok évem felett.

”Mint sík mezőn csak egy szál fa egyedül
úgy élek”,
Semmim lombozódik, kedvem zsugorodik,
henyélek.

Minden korahajnal, ébren elém nyargal,
serkent megint.
Szép jó Violáktól, bögyös leányoktól,
szerelemtől int.

De mint jó iparos, létem zűrzavaros
jelenemben.
Már csak búcsúzásom, legyen megszokásom
életemben.

Szervusz, világ-virág, szia, észkikelet,
tere-fere.
Rúgom a hetvenötöt, vágyam töpörödött
csere-bere.

Inkább jómagamat, minthogy sok másokat
eddig szerettem.
Némely igazságtól, sok rút gazságtól
most búcsút vettem.

Szente Imrével, a svédországi magyar írók doyenjével

Pusztai Péter könyvborítója

Pánik

A titoktárban a helye, hiszen a könyveket titkolni kell, úgy kell titkolni, hogy aki akarja hozzá férjen az olvasni valóhoz.

Már nem járunk messze attól, hogy mindenki maga írja a saját szükségletét kielégítő szövegeket. Társam, munkában, csüggedésben és blogban, kímélnem kell, ezért nem írok most jegyzetet, mert ő valóban nem újságba való jegyzeteket ír naponta, hanem irodalmat, tehát irodalmi jegyzetet, mert azt súgja a bennem lévő suszterinas, hogy a tőlem telhető igyekezettel kerüljem a blogot, mint rühes kutyát, mert ha nem vigyázok, még kiharap belőlem egy rakás anyai szót. Hírfejet sem írhatok, ezzel megint félrevezetném az olvasót, vagyis inkább magam, aki egy személyben vagyok író és fogyasztója minden leírt soromnak.

De azért változhat a világ.

Fény csillan a MEK-ből is, amikor újabb és újabb könyveket rögzít a világhálón, hogy a valóban gazdagok dúskáljanak a bőségben, hiszen nyolcezernél is több kötet lekattintatható onnan. Köztük van az általam bütykölt is, amelynek

a Pánik címet adtam. Amikor gazdagokat írtam, a lelkiekben gazdagokra, tehát az anyagiakban nem dúskálókra gondoltam. Persze, ez is attól függ, hogy ki, honnan nézi.

Kicsi voltam mindig, növésem is közepes még, rendre visszarogyok centiket a száznyolcvankettőmből, nézőpontomon már ezért sem változtathatok, mert jó ideje sűrű, de egyoldalú levelezésbe állok a különféle könyvkiadókkal, akiknek bevett szokásukká vált, hogy nem válaszolnak, s ha véletlenül igen, pénzt munkámért nem adnak, csak kérnek, azt képzelik, hogy a tőlem kapott összeggel írásaim értéke emelkedne. Rosszakaróim hiába terjesztik, hogy azért költöztem svéd földre, hogy közelebb legyek a Nobel-díjhoz, a pénz engem nem boldogít, „van pohár söröm" és napjaim, mert számlálatlanok, számlálom kitartóan..

Ha tehetségem volna, Feriformán számlálnám, naponkénti írással gazdagítanám magam, vagy Thomas Mannhoz hasonlóan tennék, aki állítólag naponta egy-egy oldalt küldött nyomdába, s bő év alatt összehozott világirodalomba való regényt. Szorgalmam sincs annyi, amennyi kellene, mert „Az ember nem annyi, amennyi, hanem csupáncsak annyi, amennyi tőle kitelik!" De maradt bennem annyi becsület, hogy a jó példát követem, a blogosokat is, vannak szép számmal, (Diurnus, Iván, Feriforma, Ursu2, Mondat, Fototanu stb), és gépbe vetem múltam, jelenem, éltem, édes-keserűségem. Miért maradnék olvasmány nélkül öreg napjaimra?

Regényes életrajzomba máris belekezdtem. Címe lehetne egy gyerekkoromban olvasott Nagy István novella után: *A Boldog utcán innen*.

Jó volt nemcsak olvasni, hanem naponta járni egykor, a belvárost a külvárossal összekötő Boldog utcát, s aztán sorsomat követve a Boldog utcán túlról, a Boldog utcán innen-re kerülni. Laktam valamennyi ideig a Kismezői temetőbe kanyarodó utca egyik villájában, a háború után apám családjának kiutalt szobakonyhában. Vas-villa lehetett a ház neve, ehhez társítom mindegyre akaratlanul azt a „vasvilla" kort, amelyben téblábóltam,. Aztán a villából Tar-lak lett. Selypítve is érvényes. Kiszakítottam magam és családom az ottani világból, és később szülővárosomból is, ahol családom több mint hat évszázadon át folyamatosan élt, munkálkodott, küzdött. Míg másokat, hívatlanokat tízezer számra bekapott a város, minket, engem, évtizedeken át sorvasztva, kitaszított. Erről szólt első irodalmi lapban megjelent novellám, és erről írok majd regényes életrajzomban.

Moszkvában is jártam egyszer, ahol azzal vidámított fiatal orosz írótársam, hogy regénye már másfél kiló, és ő személyesen, nagyon elégedett vele. Valahogyan, persze másként, de magam is súlyos könyvet kívánok napszámos munkával összeszerelni.

Regénnyé ötvöződő jegyzetek lesznek benne számolatlanul. Mostanában sok a jó regény. Feriforma is elkényeztet. Mégis alig várom, hogy kiéhezett betűfalók módjára, belemerülve, mohón, a magamét olvassam.

Egy gondolat se bánt engemet

Féljetek!

Főzés közben kóválygog, kezdeteimre repül, gondolatom. A krumpli hámozáskor vékony héjakat lefejtve közelítek létem lényege felé. Csak arra kell ügyelnem, hogy magamba ne vágjak, tompa logikámnál élesebb, kérdéseim késével.
Érthetetlen számomra, hogy születésembe semmiféle beleszólásom nem volt. Ezért aztán úgy döntöttem, hogy halálomat nem bízhatom a véletlenre, erről magam döntök. Fanyalogva nyugtázom: halálom akarásának jogát kurtítja a szokás, hiszen mindenkit azzal hülyítenek, hogy a sors kegyelméből vagyunk halandók. Ezek szerint meg kell elégednem azzal, hogy csupán halálom siettetésében lehet némi szerepem. Merthogy halálunkhoz nem fér kétség. Állítólag egyvalakinek sikerült a feltámadás, de ez már más téma.
Mivel az öngyilkolás még nem elfogadott mesterség, óvodai foglalkozásokon nem téma, iskolában sem tantárgy, egyetemeken is mellőzik, nincs erre szakosí-

tott mesterképzés, és nem ismerek egyetlen kutatót sem, aki a maga tapasztalatainak alapján doktorált volna ebből a kétségtelenül interdiszciplináris tudományból.
Magamnak kell kitalálnom mikor, hol, hogyan és miért.
Magamnak kell döntenem életem befejező aktusáról.
S mert ezt nem tanítják, rengeteg a kontár, a melléfogó, a mellélövő, a melléakasztó, a tudatlan méregzabáló. De nem hibáztatom őket.
Belátom, alaposan tanulmányoznom szükséges az életből a halálba való átmenet röpke pillanatát. Nyilván ez is kitágítható. Így aztán lehet, hogy az egész keserves-kínos életem rámegy erre a napokat és éjjeleket követelő megrögzött, megkínlódott megerőltetett kutatómunkára, s végül kezet foghatok a sorssal, ha ily módon rábízom magam.
Nem, ezt nem akarom!
Ha van isteni szikra, akkor éppen most villantotta agyamban a megoldást.
Új életet kezdek.
Amit a sors akart, a születésemmel kezdett életet, most befejezem.
Mégpedig virtuális halállal.
És újat kezdek saját akaratomból. Olyanformán, mintha magam parancsára születtem volna.
Új, egészen más életet kezdek. Egészen újat. Mást, mint, amit eddig éltem.
Micsoda nagyszerű lehetőségek adódnak számomra majd ebben az új életben. Először is, nem kell hálálkodnom azért, hogy valaki nemzett, valaki megszült, valaki felnevelt, valaki…
Nevet is szerzek magamnak. Nevet mindenki kap születésekor, de nevet szerezni csak a tehetségesek képesek.
Új életem első percétől kezdődően független leszek. Nem szükséges dicsérnem ezért az ismeretlen Urat, nem kell rettegnem a bokszos képű krampusztól, aki a magyaros gulyásnál égetőbb, ehetetlen kosztot kotyvaszt belőlem a gyehennák tűzén, amiért időnként elengedtem magam és egy kicsikét elkárhozom.
És ami a leglényegesebb: az általam teremtett magam, nem lesz benne a nagy nyilvántartásban.
Feltehető: az, aki nincs benne a nagykönyvben, annak nem kell előállani a tetemrehíváskor, halála eme apró adminisztrációs hiányosság miatt nem következhet be, mert csak az hal meg, aki kegyelemből és mindenféle más hasonlóan felületes indoklásból kifolyólagosan születik. És ilyenformán meg lesz az egyenleg a végső nagy elszámolásban, nem lesz abban semmi hiba.
A világ végezetén pedig nem menekülhetnek a felelősségre vonás alól: a tolvajok, a csalók, az öngyilkosok, a politikusok és a papok sem. És a téveszméket hirdetők mind előállíttatnak.
Nem lélegzet közelből, hanem *lélekzet* távolból figyelem majd a nagy eseményt.
És mosolyogva megyek tovább az utamon. A magam teremtette világban csupa megdönthetetlen igazságokkal lesz kikövezve az utam, márványos lesz a szép-

ség, a világ még végtelenebb a jómadarak guanó lerakataként használt bolygónkon, s mint a szardíniadobozokban, megszámláltatva sorakoznak majd a feltámadottak, akiknek, a Skype segítségével, valamely általam teremtett naprendszerben kényelmesen elnyújtózva, felteszem majd a nyuszi természetűek világát bereteszelő keresztkérdést:
Igaz lelketekre kérlek, mondjátok már meg, hát érdemes volt?!
Hát nem lett volna jobb, ha még halálotok előtt, hozzám hasonlóan új életet kezdtek?
Az összes lélek válaszát már előre tudom. Ennek élményszerű felismerése, szerintem, már most magától értődő.
Hát, szervusz, világ!
Ne menjetek sehova.
Maradjatok virtuális képernyőitek előtt. Higgyétek, hogy valamikor majd visszajösztök…
Ami engem illet, nemsokára, teljesen megújulva itt leszek, itt állok majd rendületlenül...

Blogbafőzött csevejmártással

Ma szárnyakat bontottam. Apró cselekmények betűit róttam egymásmellé. A szárnyakon olcsó a hús, és magasra ívelhet velük az ember. A konyhában. Persze, kell hozzá… De hagyjuk a recepteket. Főzök én magamtól, a magam ízlése, szája íze szerint. Minek ide elődeink patinás irodalma. A legtöbbjük főztje ma már ehetetlen.

Bevezetésképpen sűrűn patakzó hidegvízben mosom a szárnyakat. Tisztán vigyenek új fogalmazásaim tárgyalás-részébe. Olyan ez a svédországi víz, akár a

régi kolozsvári, ami a Mikó-kertből patakzott az öreg vízvezetékcsövekben. De szerettem én a Nádas-patak partjához közel ásott kutak meszes vizét is, mosáshoz, különösen hajmosáshoz gyenge volt, túrosodott, szombatonként a Kerekdomb alóli városi vezetékből hordtuk testvéreimmel a fürdéshez, mosáshoz. Aztán persze igaz, „Ki a Szamos vizét issza, vágyik szíve…" Régi nóta. Megbecsülni a jó vizű kútnál a jobbat, ez legyen mindennapi főzőcskéim tartalma. A csomagban rengeteg a szárny, s mert nem kenyerem az egyműfajúság, aprítom és rakom hűvös halomba, nézegetem, miből lehet költemény, miből és mennyiből bőséges próza, jegyzet, amit a Mc Donaldhoz hasonló sablonba, blogba paszszírozhatok.

Szárnyalnom kell, ma vasárnap van. Három unokámat várom. Őseiktől örökölt módón húsevők lettek ők is, felerészben lazaczabálók, mert apai nagyszüleik tengerparti faluban élő halászok. De ők is inkább fogni szeretik a halat, mint enni.

Halat, s vadat ma sem kapnak tőlem unokáim, de mert ma vasárnap van, magyar szót forgatnak a szájukban, s hozzá a szárnycomb-sültet krumplipirével. A szárny középső, zsírosabb részéből, a régi szép emlékeimet idéző ludaskásák mintájára kakaskását. Hófehér jázminrizsből főzőm, lökök belé egy kis vargányát meg petrezselyemlevelet. A szárnyvégekről, nem tudom miért, de anyámtól tanultan, mindig levágom a szárny első éléről induló kiszögelést, s közben korholom magam, hogy mindenféle alkotói munka folyamán, ennek sem jártam utána, megelégedtem az anyám örökölt hitével. Egyetlen megbarnult fényképről ismert nagyanyámtól tanulta, s nem volt annyi eszem, hogy még anyám halála előtt megtudakoljam, miért nem ehető a madarak szárnyvége. A fényképen látom, nagyanyám ott áll a nyári konyha előtt és a grízgaluskának valót kavargatja egy öreg pléhtányérban, s elképzelem, hogy közben arra gondol, merre lehet, mit csinál Amerikában az embere, mikor tér már vissza, hogy legkisebb fiát, az én apámat megismerje a nagyapám.

Mit mondok majd unokáimnak, ha ilyesmikről kérdeznek? Nem valószínű, hogy érdeklik őket az ilyen történetek és gasztronómiai furcsaságok. Otthon náluk, a svéd jólétiségnek köszönhetően csak a majorság mellehúsát eszik, nálam inkább csak a hígpalacsinta sütésre és a nudli sodrásra voltak kíváncsiak, s már az is örömömre szolgál, hogy az ötéves Vilma is leutánozza kedvelt csemegéjüknek számító egyszerű ételeink elkészítésének mikéntjét.

Kis lábosban, kóstolónak, néhány egész szárnyból paprikást is főzők, hirtelen. Ablakom alatt, zöld pántlikákkal tavaszt trombitálnak az ősszel ültetett pirihagymák, hajnali látogatóimmal osztozom rajtuk, félénk vadnyulak kéretlen vendégeim. A paprikáshoz persze, nokedli jár, ezt is szeretik a gyerekek, légi úton szállított hazai juhtúróval is kínálom nekik, az ígért meglepetés - tölcséres

csokoládémorzsás fagylalt - reményében azt is elfogyasztják. Közben, mert milyen az iparos szövegelő, hirtelen ötlettel visszakanyarodom a bekezdéshez, ami legyen most tejfeles zöldpaszuly leves. Eszik, nem eszik, mást nem kapnak. Erőltetnem kell a levest, mert a mostani lusta háziasszonyok – alig háziak - nem levesesek. Pedig a férfinép szereti. De elamerikanizálódott világunkban, s mert a svéd nők egyenlőbbek a férfiaknál, inkább csak az egy tál étel a divat, ezt is inkább a férfiak kotyvasztják.

Ennyi legyen konyhai alkotómunkában a tárgyalás. A befejezés, ha van, az európai cukrásziparon kívüli, híg kávé mellé felszolgált, unalmas kevert tésztákból kiporciózott sütemény Olyan, hogy nem lehet, nem szabad utánozni. Befejezésképpen szeretem a meglepetéseket. Fagylalt, csokoládé, gyümölcs. Valami majszolni való. Rágódni is lehessen az alkotáson, másként csak könnyű szórakozás, mint minden összecsapott szellemi táplálék.

Reggelenként sietve beleolvasok sokféle blogba és csodálkozom, mi minden megfordul a fejekben. Megfordul és kikerül a világhálóra. Régen ebből alig került valami papírra. Talán, mert drága volt a papír, sokba kerültek a percek és sok volt az olvasó. Most rengeteg a fóka, a vadászok pedig számlálhatók. Ki tud itt főzni?- tette fel egykor keresztkérdését tanítómesterem. Költői kérdés volt, persze. Arra a kérdésre, hogy ki mit főz?, tekintettel a rengeteg szakácsra, számítógép segítségével sincs mindentudó felelet. Kinek főzzek?! Ezt nem én kérdem. Vasárnapjaimon egy asztalnál ülök unokáimmal. Csak annyi a dolgom, hogy magyar ízű legyen ilyenkor minden betevő falat és ízes a kimondott szó.

Elképzelem, hogy a reám akaszkodó évek terhétől lassan le kell mondanom az írásról. Enni azután is fogunk. Ezért mindig főznöm kell majd valamit a blogomba. És persze főzés közben jön majd meg az étvágy. Így van ez az alkotással is.

Tordai pogácsa

Loptam

Megint emlékeznem kell hároméves koromra, amikor hirtelen felindulásból és torkomat szorító szégyenérzettel világgá indultam. Azért történt, mert nem jól loptam. Vándorlásom azóta is tart, s hogy mi mindent összelopkodtam tekintetemmel, próbálgatással, utánzással, ennek felsorolására legvastagabb könyvemnél terjedelmesebb kötetemben sem volna elegendő hely.

Apám párizsi megrendelésre készített cipői közül az egyik mókusbarna színűt babusgattam akkor ölömben, s tört üvegcseréppel nem a rámáját, hanem a felsőrészét csiszoltam nagy igyekezettel. Nem mondták nekem, hogy a „mesterséget lopni kell", ezt minden ember magától tudja. Apám üvegcserepes csiszoló mozdulatait sikerült ellopnom, de utánzásom helyére nem figyeltem kellőképpen. Ebből származott a baj. Apám azt mondta: *Ne is lássalak többé!* Erélyesen figyelmeztettem, hogy komolyan veszem indulatos ajánlását. *Megyek!*, mondtam. Aztán fenyegetőztem: *Megyek, biza*! Ha évekkel később is, de végül, amikor senki sem állított meg, senki sem hívott vissza, indultam s mentem világgá, szépszülőimnél is régebbi kolozsvári őseimet, Erdélyt és egész Közép-Európát magam mögött hagyva.

De hosszú utam előtt, úgy tíz esztendős koromban, még sikerült ellopnom mézeskalácsos nevelőapám néhány pogácsagyáros mozdulaterdejéből, az ő különleges formájú Tordai pogácsája szobrozásához szükségeseket. Erre azért vagyok különösen büszke, mert immár egyedül vagyok, aki ezt olyan tökéletesen utánozza, hogy Szepi apu, ott fenn a magasságosban, bajorországi mézeskalácsos őseivel együtt, elismerően bólogathatna, s áldásukkal, magam lehetnék a folytatójuk, ha nem halt volna ki Erdélyben a mesteri szintű mézeskalácsosság. De annyira kihalt ez a mesterség is, hogy a róluk írt lírai receptkönyvem még ingyen sem kell a könyvkiadóknak, éppen csak ünnepnapok előtt kattintnak rá vagy másfél ezren a Magyar Elektronikus Könyvtárban.

Be kell vallanom, hogy megint csak hiábavalóan loptam. Amit elvettem, nincs kinek visszaadnom. Merthogy ilyen a régi iparos: génjeink, szokásaink, neveltetésünk parancsaira, nekünk örökké csak az áll a fejünkben, hogy mindent, amit összelopkodtunk, ha már vissza nem adhatjuk, azoknak jutassuk, akik utánunk jönnek. Mondhatom elég maradi, egyeseknek egyenesen visszatetsző gondolat ez, ebben a mindent csakis maguknak kapkodó, tolvaj világban.

Ki hitte volna, hogy a történtek után, visszatérő bűnösként, akár a kleptomániások, ismét vétkezem.

Történt ugyanis, hogy hetvenesen, jó pénzért készíttetett honlapommal csak ad-

dig büszkélkedhettem, amíg irigyeim, akik számítógépes tudományukat maguk is lophatták valahonnan, de nem az építésre, hanem a rombolásra adták fejüket, válogatott vírusokkal jól összekuszálták. Olyan volt szegény honlapom, mint véres utcai tüntetések után az egykor fényes kirakat.

Most a hetven és nyolcvan felezővonalán állva, javaimat újra megmutathatom, mert a magam szerkesztette *Ághegy* és a *Magyar Liget* honlapját naponta frissítő, önzetlenségével párját ritkító Attila barátom, olyan honlapot épített nekem, amelyhez magam is hozzányúlhatok, szépíthetem, bővíthetem, változtathatom. Bekapcsoltunk a skypet, s ilyenformán majdnem kétezer kilométerről ellophattam tudományából annyit, amennyit csak bírtam. Ma már nemcsak lapot, tehát szöveget, képet, könyvet szerkesztek, és tördelek, hanem honlapot is. Nem győzők eléggé csodálkozni fiatal barátomon, amikor türelmesen arra biztat, hogy lopjak tőle mindent, amit csak akarok. S amikor világgá kiáltom, hogy bizony:*Tolvajoké a világ!* nem a szégyenteljes valóságra, hanem a visszaforgatott tudásra, az egymást segítő igyekezetre, az **e**-világ örömmel járó megismerésére gondolok, ahová mi idősebbek is beléphetünk a fiatalok önzetlen segítségével.

Én már azt sem szégyellem, ha elkap a lelkesedés, gyermekes naivsággal hirdetem, hogy nagyvásár a világ, a pénz nem számít, az árucsere másodlagos, gondolatot és jóérzést, humánumot fogunk cserélni világviszonylatban. Az sem lehetetlen, hogy valamikor már nem lesz szükséges lopnunk a tudományt, ott áll majd kéznyújtásnyira terített asztalunkon, s jó szívvel kínálgatjuk majd egymást: Vegyétek, ez a mi étkünk! A lopás vétkét pedig majd örökre elfelejthetjük.

Szomszédom volt

Kérvény

Tessék nekem visszaadni Mátyás király csizmáit,
azt a kopott, de óriásoknak való tüneményes párat,
amelyet öt évesen minden este megbámulhattam,
Karolina téri szuterénünkből lélegzetvételnyi szökellésre,
az Óvár keskeny, vadas mártás illatú utcácskáján,
apai engedély nélkül, vak vágtában trappolva
az igazságos király sarki szülőházáig tartó
nyáresti lila szürkületben, az ólomkeretes ablakon túli
mennyországban pislákoló bársonyos gyertyafényig.
És visszakérem a Főtér sarkán bekanyarodó lovas szán
karácsonyesti csilingelését, a pontyok farkcsapásait
a gyarmatáru kereskedő üvegmedencés kirakatából,
az Ellenzéket hallgatagon áruló öregasszony fakó mosolyát,
a hirtelen tavaszokban zsongó Főtér korzózás-izgalmát,
amikor az apró Ferenci-testvérek a Kerekdombról kiskabátban,
hideg szél, záporeső és vénasszony-zuhatag ellenére is,
legalább egy körre lerohantak, hogy velünk együtt megmutassák
magukat a lányoknak, s azoknak, akik akkor, mert nagyon akartuk,
szívből, szokásból, belénk nőtt szeretetből kolozsváriak lehettünk.

Kérem a Kismester utcai iskolám ingyen ebédjét és a németórákat,
a Fadrusz szobor pihentető árnyékát, s hat évtizeddel ezelőtti
szülővárosom félszáznyi cukrászdáját, ahonnan nem hiányozhatott
a tejszínhabos tejeskávé, a fényes barna briós, a krémes béles,
a habos roló és a savarin, amit rumos siruppal bőven öntözött
még a törzsvendég utcaseprőknek is a bóbitás cukrászkisasszony.
Kellene még persze a bolhás Munkás mozi, a Royal, a Bánffy palota
udvarának közepén meghúzódó filmszínház Karády Katalin,Tom Mix
és Zoro, meg a sétatéri fák mellett, papírhajómmal a Színkörig rohanó
műpatak, az ezres nézőtéren a felsőerkély és az állóhelyi bámulat
a cukorkákat dobáló nyüzsgő ripacsok komikuma, ahogyan elhittem nekik
s makacsul mai is, mert nem hiszem a szememnek, mert hinni akarom,
hogy „Szép város Kolozsvár” pedig tudom, kik laknak a Szamosnál:
félszázad alatt betolakodottak, szarkák, városiasodásra képtelenek.
Visszakérem a költészettel, a szókimondással és becsülettel rakott falakat,
a hely szellemét, a fellegvári távlatokat, a hóstát minőségét, a tizedeseket,
a négynyelvűséget, a polgárok büszke fejtartását, a polihisztorok tiszteletét,
a valóságos vallásszabadságot, az elűzött zsidókat, a kiárusított szászokat
és városunk világgá ment, félelmében kitántorgott őslakos családjait.
Követelem saját magamat, azt, aki lehettem volna, adjanak magamnak vissza,
s halottainkat a Házsongárdnak, emlékeinket vissza a nyomunkat keresőknek

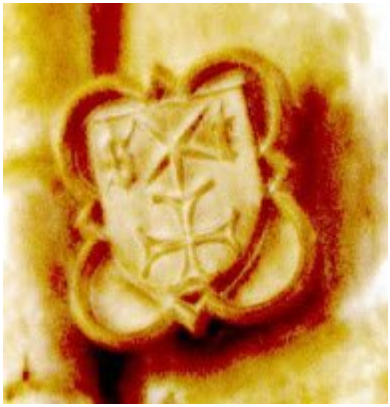

Feltételezésem szerint Sigismund Tar címere

Vigyázó

Cserepek

Összetörnek vágyaink, jénai üvegtálak, kiálltak minden forróságot és csetepatét körülöttünk, fortyogott bennük az ízes élet.
Összetörik minden idő, szárnyas robot, irányítódobozát kezünkből kiejtve, káprázó szemmel nézünk a kormos végtelenbe.
Összetörik az értelem is, mész keményedik agyáramok útjába, elrekeszt gondolatot és rajtunk a lékelés sem segít.
Összetört darabkákban lüktet bennünk az élet, kezéből kiejti a sors, s összetöri magát maga is.
Csupa cserép körülöttünk az aranyozott minden, a messzi egész igézetében élve attól félünk, hogy végig ügyetlenkedve kell élnünk.
Összetört gondolatok, cserépdarabok az agyban villamossínként csikorognak, kocsik siklanak sikítva a téli estékbe, a végtelenbe tűnnek és nem térnek vissza soha már akárhogyan is akarjuk.
Összetörik majd a félelem is, galacsinokban torkollik torkunkban, lenyelhetetlen nagy csomókba dagad, homokzsákok halmaza a gáton, melyeket elsöprő örömeink elé raktunk bús pillanatözönöket felforgató viharok idején.

Összetörnek csontjaink, paripák alá gyűrt lóláb oszlopok, zuhanásoktól rettegve feltápászkodni már nem lesz erőnk, szertefolyva várjuk majd az erőtlen éveinkkel dördülő, a megváltó puskalövést.

Összetörnek kegyesen lassú, a végére tartogatott perceink is, emlékeink vitorláiról, a bennünk élő számítógép könyvtáraiba lecsúsznak visszhangtalan cselekedeteink szépre festett, visszagondolásainkban alig fakult sebtapaszai, s felfénylenek, mint az akaratlan búcsúzás az észbontóan izgalmas, utolérhetetlen ismeretlentől.

Kotyvasztok

Székek pihenője

Már sokadszor megesett, hogy miközben ebédem kotyvasztom, odakozmált a regényem, versem, blogom. Fordítva is előfordul. Na, most mitévő legyek? Az „ehetetlen” írást kidobom, kezdhetem újra, mert tele a raktáram mindenféle alkotásba valóval. A kosztommal más a helyzet, mindig hiányzik valami, amivel pótolhatnám a kozmásra sikerülteket, a bevásárlás pedig nyögős, elvesztegetett idő, kerekes loholóra kell pattannom, száguldanom az üzletbe és orrvérzésig válogathatok, mint madár a kenderlerakatban. Aztán kiderül, hogy mindenért fizetnem kell. És mert pénzért akárki vásárolhat, méltánytalannak tartom, hogy időt pazaroljak rá. Pedig szeretek főzni. Egy író, aki pelenkázott hajdanán, egyszer a Kit tud itt főzni?! szerkesztőségi kérdésre, reám mutatott. Miért ne hinnék neki? Ha megszokjuk a kozmás dolgokat, egyiket-másikat, talán másokkal is- megszerettethetjük.

A magányos dala

Vad a pad alatt

Vagyok: az elhallgattatott,
ki akkor sem hallgatott,
mikor végleg elhallgatott.

Vagyok: kit cseppet sem tűrtek,
és elnézéssel törtek,
körön kívül, ha megtűrtek.

Vagyok: a rég kirekesztett,
aki nem hord keresztet,
sorsa magába rekesztett.

Vagyok: sietve mellőztek,
kik egemre felhőztek,
sárral dobálva szellőztek.

Vagyok: maradok konokul,
ki magába konokul,
s küzdök halálig konokul.

Vagyok: hagytam kis jeltüzet,
gépbe vetett szótüzet,
parazsakból tábortüzet.

Bíztatás:

Csillagom alant is kigyúl,
minden vészjelző kigyúl,
ha a józanész alkonyul.

Szervátiusz Jenő első munkája

Szervátiusz Jenő első érdemében elismert munkája

Ezt a titkot sem kívánom magammal vinni, amikor lelépek a térképről.

Kolozsvári őslakos lévén, szerencsém volt találkozni mindkét Szervátiusszal. Megyei tárlatokon láthattam a szimpatikusan markáns arcú, az idős, bajuszos mester munkáit, csodálhattam fába faragott, erőtől duzzadó figuráit, mesés erdélyi embereit, önarcképére formált legendáit. Neve korábban sem volt idegen számomra, hiszen magyar tanárnő feleségének tanítványa voltam a fémipari középiskolában

Gyerekkoromban bámult emlékeim között őrzöm azt a lapos iskolatáska nagyságú, fába faragott domborművét, amely apám Kismező utcai lakásában, az ablak melletti falra zuhogó fényben, függött. A három centiméternyi vastag falapból kialakított, hat centiméternyi sima keretben, a sátorvászon fába merevített redőnyei előtt, leeresztett karddal a fedetlen mellű, szépséges Judit, Manessze özvegye áll. Jobbra szolgálója, Holofernesz levágott fejét táskaféle zsákba csomagolja. Az előtérben a vánkosáról legurult, Judit két kardcsapásával lefejezett asszír vezér elnyúlt testét látjuk, aki halálában, bal karját kardjának üres hüvelye felé nyújtja. A bibliai jelenet a Jeruzsálemet megmentő nő büszkeségét, Izrael örömét, népének dicsőségét sugározza. Apám értelmezése szerint a férfiakon uralkodó nő hatalmát mutatja.

Hogyan került Szervátiusz munkája lakásunk falára?

Pontos története kikövetkeztethető városunk második világháború utáni eseményeiből, de ehhez be kell avatnom az olvasót családom zegzugos történetébe is.

Az 1944 őszén bevonuló román hatóságot, túlkapásai miatt, visszaparancsolta a szovjet hadsereg. Az erősödő demokratikus rendben, az elhagyott és kisajátított lakásokba szegényeket költöztettek. Így került apám családja is, hat másik családdal együtt, a Kismező utcai ikervillába, amelynek 9-es számú része egy zsidó családé volt.
A háború idején, amikor Kolozsvárt gyilkos bombázás érte, anyám elkért apámtól, aki válásuk után velem, élettársával és mostohaöcsémmel, a Görögtemplom utca 22-ben lakott, és Baumgarten nevű főszolgabíró házmestere volt, miközben a hadtestparancsnokságon teljesített katonai szolgálatot. Mézeskalácsos mostohaapám családjával (féltestvér nővéremmel és mostoha lánytestvéremmel) Borsára költöztünk, ott ért a háború vége. Miután visszatértünk mostohaapám mézeskalácsos műhellyé alakított, pékkemencés, Királyhágó utcai házába, az újjáépítés zavaros idején is náluk ragadtam, és többnyire csak május 10-én, apám születésnapján, valamint november 4-én, névnapján kerestem fel őt, a Kismező utcai lakásban.
Emlékszem, már első látogatásomkor is elcsodálkoztam a lakás bútorozottságán: a fekete zongorán, a nagy íróasztalon, amelyen régi tuspárnás ócska írógép pompázott (később javító szándékkel szétszedtem, de összerakni képtelen voltam), és az üveges szekrényben sorakozó díszes kötésű könyvsorozatokon (többek között Magyarország - , aranyos, és a magyar szabadságharc vörös, kemény kötésű története, amit apám egy Kiss nevű fiatalembernek ajándékozott, aki eladta, elprédálta valamennyit), valamint a falakat díszítő festményeken, a tengeri kagylóból kiemelkedő fél méternyi magas „Három grácia” gipszszobrán.
Apámék lakása, az ikerház közös kertje felőli két szoba, fürdőszoba volt. A kijárat felőli szobából konyhát alakítottak. A két helyiség közötti fehér ajtó félfáján mezuzát láttam, de akkor még nem értettem ennek mire valóságát.

Az ajtó és a kertre nyíló nagy ablak közötti keskeny falrészen fába faragott féldombormű szerénykedett. A jobb felén, a négyzet alján, a kereten belül, felírat:

Szervácius J.

Alatta kisebb számokkal:

1924.I.15.

A fafaragványon ábrázolt jelenet és a mezuza közötti összefüggésre akkoriban hiányos képzettségem miatt nem gondolhattam. Csak annyi maradt meg emlékezetemben, hogy a háború utáni lakók tudták, hogy a villa a Vass doktoré volt.

Egyszer, amikor már rég nem laktam a Kismező utcában, a véletlen, a holokausztot megjárt Vass doktor fogorvosi rendelőjébe vitt. Fájos fogam kezelése közben, apám helyett is szabadkoztam, hogy valamennyi ideig hívatlanul is há-

zában kellett laknom. Sajnos nem jutott eszembe a falon maradt Szervátiusz (a faragvány szerint Szervácius) munka. Azt is Cselényi Béla négy évtizeddel ezelőtt írt jegyzetéből tudom, hogy „Dr. VASS Zoltán fogorvosról van szó. Nagyon szerettük az ekkor már jócskán nyugdíjas kor fölött járó fogorvost, aki értett a gyermekek nyelvén. Ugyanakkor borzasztóan féltem a kezelésektől, s bizonyára Laci is így volt vele. Érces hangú, zsidó bácsi volt; ha románul kellett beszélnie, egyszerre érződött magyar akcentusa és azon belül a zsidós hanghordozása. Fehér, „partedlis" munkaruhája volt; a fokozott megerőltetéstől jobb kezén deformálódott a hüvelykujj ízülete. Úgy tudom, a felesége haláltáborban vesztette életét. Dr. VASS Zoltán 1970 tavaszán halt meg. Sírkövét a kolozsvári zsidó temető bejáratához közel 1979. IV.19-én láttam, nagynéném barátnője, Benjámin Árpádné Steinfeldt Margit temetéséről jövet."

Később, a helyi napilap művelődési rovatának vezetőjeként, Állami Díjának hírére jártam fotósunkkal (Deák Ferenccel vagy Csomafáy Ferenccel) Szervátiusz Jenő fellegvári (Donát út fölötti) műtermében, és írhattam róla nagy örömmel, lelkesedéssel, de kevéske szakértelemmel.

Amikor a művész, akkoriban szárnyait bontogató fia, a ma nemzetközi hírű Szervátiusz Tibor, zseniálisan stilizált Bartók-szobrát mutatta nekünk, pillanatnyi késedelemmel böktem ki a nyilvánvalót, hogy Bartók szikárságával szembesültem. Akkor, kétszer is megfordultam közös műtermükben.

Szervátiusz Jenő látogatásom idején

Másodszor akkor, amikor apám engedelmével bibliai témájú munkáját is magammal vittem, aminek nagyon megörült, és felajánlotta, hogy bármelyik műtermében található domborművét vagy szobrát adná érte. Fantasztikus ajánlat volt. A mester műveinek akkori értéke számomra, már akkor, felbecsülhetetlen volt.

Első munkája, amit kerékgyártó-kovács, asztalos és szekérkészítő-inas korában készített, s az iparkamara által megbízott zsűri külföldi ösztöndíjjal honorált, a művész számára mindennél többet érhetett.

„1925-ben Vágó Gábor műtermében dolgozott a kolozsvári iparos egylet ösztöndíjával. 1925-27-ben Párizsban élt, ahol munka mellett az École Libre esti tanfolyamán tanulta a szobrászatot”- olvasom Banner Géza monográfiájában, tehát ezzel a munkájával indult művészi pályája.

Apám nem vállalta a cserét. Szégyellte a kiutalt lakás bútorainak visszaszolgáltatása után maradt apróságokat? Azt állította, hogy a Szervátiusz munkát az ószeren vásárolta valakitől.
Számomra nyilvánvaló: a szóban forgó munka Vass-villa tartozéka volt. Dr.

Vass Zoltán feltehetően megvásárolta ezt a munkát az iparos egylettől, de az is lehet, hogy a tehetős fogorvos anyagi segítségével vált lehetővé Szervátiusz Jenő két éves párizsi tanulmányútja.
Többször próbálkoztam, hogy ez a munka a művész tulajdonába jusson, de apám hajthatatlan volt.
Halála után, Svédországból való hazalátogatásaim egyikén két emléktárgyat kértem mostohaanyámtól. Az egyik az apám munkája volt: ifjúkori magát szoborta meg abból a lapos alabástromdarabból, amit a Kismester utcai elemi iskolám által rendezett tordai kirándulásunkról hoztam magammal. Nem tudtam arról, hogy nyugdíjas éveiben ezt a jól sikerült munkát „átdolgozta", és a maga portréját felezve, mostohaanyám megszépített arcmását is kőbe véste. Mostohaanyám, a szószerinti értelemben mostoha volt. Műveletlensége és női akarnoksága áldozataként született farkastorkú fél öcsém védelmében, de inkább rosszindulatból és irigységből, anyám mindennapos gyalázásával keserítette gyermeki éveimet. Később tehetetlenül beteg apám nyugdíjazására hivatkozva egyetemi tanulmányaimat is sikerült meggátolnia. Tizenhét évesen a Duna-Fekete tengeri csatornához menekültem, s a magam erejéből lettem, amivé lehettem. Nyilvánvaló, hogy nem fogadhattam el emléknek a saját alabástromdarabomba vésett, megmásított szobrot.
Mostohaanyám mohóságát tapasztalva már évekkel azelőtt kijelentettem, ha eljön az ideje, örökségemről lemondok. Amikor náluk laktam hajtási igazolványt sem váltottam, nehogy azt higgye, Lottón nyert gépkocsija használatára pályázom. Fia is eltávolodott a szüleitől, megszakítottak vele minden kapcsolatot.
Engedékenységem és a látogatásom idején még értékes ritkaságnak számított csokoládé- és déligyümölcs ajándékaim fejében reméltem, hogy a Szervátiusz munkát, nem magamnak, hanem a művész emlékére alapított gyűjteménynek megkaphatom. De ellenezte ezt fiú féltestvérem nagyobbik fia is, akit még gyermekkorában örökbe fogadtak. Azt gondoltam, hogy egy, az akkoriban megjelent újsághirdetés miatt teszi. Magam is olvastam a hirdetést, amelyben, valószínűleg a művész fia, apja, Szervátiusz Jenő munkáinak megvásárlására tett közzé felhívást. Reméltem, hogy zavaros pénzügyi helyzetében, unokaöcsém felajánlja a domborművet a vevőnek, és így végre a megfelelő helyre kerül a mű. Nem tudom miért, ez nem történt meg.
Eltelt néhány esztendő. Még Kolozsváron laktam, de apám halála utáni hagyatéki tárgyaláson a jelenlévők elhallgatták nővérem és személyem létezését, nem hívtak meg a tárgyalásra. Ugyanígy történt öcsém, mostohaanyám és nagyobbik unokaöcsém halála után is. Kisebbik, Franciaországba került unokaöcsémet, fondorlatos módon, egy zavaros szövegű távirattal tartották távol az osztozkodástól. Egyébként ő, hozzám hasonlóan, nem tartott igényt az örökségre, de később otthonjártában, magához vette nagyszülei értéktárgyait, emléktárgyait, fényképgyűjteményét, és többek között Szervátiusz Jenő első munkáját is.

Egyszer, kisemmizésem fölött elmélázva, kijelentette ugyan, hogy volt eszében nekem adni ezt a művet, de aztán elfeledkezett róla.
Nemrég jártam nála, Nimesben. A Szervátiusz munka előkelő helyen függ nappalijában.
Nem kértem, belátására bízom, mit tesz vele. Ha nekem adja, s ezzel helyrehozza a család velem és vele szembeni méltánytalanságát, eddigi meggyőződésemhez híven, eljuttatom a fafaragványt a művész fiához, Szervátiusz Jenőhöz, hogy kiegészítse és teljessé tegye az apja emlékére létrehozott gyűjteményt.
Mielőtt Nimesbe került a jeles munka, jártam Szervátiusz Tibor budai műtermében, és szóltam apja művének eddigi viszontagságos útjáról.
Kötelességemnek érzem, hogy a mű jelenlegi hollétéről ismét hírt adjak, hiszen rajtam kívül kevesen tudhatnak hollétéről. Az idén nyolcvan esztendőt betöltő, Kossuth díjas és Magyar Örökség díjas, kiváló művész fogadja tőlem ezt a csekély, de talán mindkettőnknek egyaránt fontos, hírajándékot.

Szervátiusz Tibor műtermében

Nézz rám!

Ha valaki néz reám: vagyok. Megszületek mindenkiben, aki reám néz. S ha meglát, közelebb kerülhetek hozzá, benne élhetek. Akit nem látnak, akiről nem beszélnek az nincs. Csak magában van. Élete, halála közömbös, nem számít.

Minden percben születnek és halnak emberek. Minden percben megláthatnak és megszülethetünk, ha észre sem vesznek, tetszhalottként tengődünk, halálnak halálával halunk.
Megfigyelő kamerákkal tele a világ, és mégis úgy érezzük, nem látnak minket. Az Istenben bízunk, az ő szeme mindet lát. Mióta élünk virtuális világban? És meddig? Mikor jön el az emberséges „látva lássanak" ideje, a „sose halunk" meg kurjantások valósága? Amikor életünkben és halálunkban is észrevesz a világ.
Minél szűkebbre szabjuk világunk határait, annál követelőzőbbek vagyunk észrevételezésünket illetően. A magunk megmutatását példamutatásunk kényszere erőlteti. A magunkba vetett hit. A bennünk tátongó és harsogó féltés, hogy kevés felelet jön a „ki látott engem?" visszhangjára.
Akinek megadatik az öntömjénezés orvossága, boldogan él saját gyártmányú tükre előtt., ahol a meglátás élvezetét önkielégítéssel szerzi.
A közösség utáni vággyal áldott és vert, a mások látásában születő és csakis ott igazán élő ember, szemek tüzében lubickolva ég, tüzének melegét, fényét onnan meríti, magában is így teremt világot.
És mégis: megvilágosodása legbensőbb ügye. Önmagával való elszámolás. Nézzünk hát magunkba. Lássunk meg önmagunk is, hogy életet sugározhassunk titkaink mélyéről serkent kitekintésünkkel.

2010. október 5., kedd

Gyerünk a Neumann-galaxisba

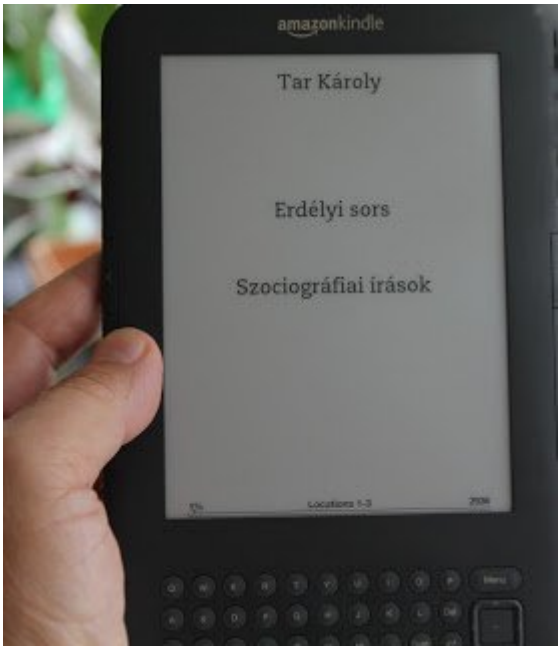

Születésnapomra kaptam egy barna kötésű, csinos e-könyvet. Félévtizede megjósoltam, hogy lesz ilyen könyv (a japánok kezdték) és ezzel nemhogy közeledne a Gutenberg-galaxis vége, hanem akár a világegyetem, rohamosan tágul, s közben lassacskán elkövetkezik a papírkönyvek alkonya. Ez is csak olyan váltás, mint, amikor eleink áttértek az agyagtáblákról a pergament tekercsekre, a krónikaírástól fennebb léptek a nyomtatásig, a litográfiát felváltotta az ólombetűs nyomtatás, a síknyomást a körforgóval való nyomtatás.

Nagy meglepetés lehetett, amikor a selyempapírra nyomtatott biblia elfért a zsebben. Most pedig az a meglepő, hogy a zsebbe simuló lapos szerkentyűben akár háromezer könyvet is tárolni lehet. A négy gigabájtnyi erősségű gépben és a géphez csatlakoztatható tárolókban zsebembe férne egykori, két és félezer kötetes könyvtáram.

Tapogatózom, olvasgatom az Amazonkindle nevű gép angol nyelvű ismertetőjét, kattintgatom a jobb megértés végett a Google Chrome fordító programját. S miközben olyan érzésem támad, hogy okosodom, önkéntelenül ráz a röhögés.

Íme, két kis részlet az ismertető *Záró gondolatok* című fejezetéből.

”…az Amazon végül elérte az ár, ahol az átlagos fogyasztó és szeretője könyvek képes lenne megvásárolni a Kindle, anélkül, hogy üljön le, és átgondolni a havi költségkeretét, vagy várja a karácsonyt, vagy egy születésnapi roll körül. A készülék szuper-hordozható, úgy érzi, nagy a kezét, és kellemes a szemnek.”
„Ezek a készülékek nagy eBook olvasó ügyfelek végző csodálatosan, a fenébe, akkor is letölthető a Kindle alkalmazás a IPAD. Az egyetlen ok, amiért érdemes egy Kindle ha a tulajdonos egy tabletta vagy pala készülék, ha túl nehéz, nehézkes, vagy kemény a szemed. Egyébként, csak maradj mit tudsz.”
Miközben diadalmas érzések környékeznek, mert újra megbizonyosodtam arról, hogy az emberi agynál nincs tökéletesebb, kalapot emelek az e-könyvek kigondolói előtt. Ezen túl összes könyveimet magammal vihetem. Lesz mit olvasnom. És jól teszi mindenki, ha maga írja olvasnivalóit. A sajátjánál nemigen talál jobbat.
Nekem szerencsém volt. A Magyar Elektronikus Könyvtár tizenöt éves fennállását tizenöt kortárs könyv digitalizálásával ünnepelte. Szív Ernő (Darvasi László) *A vonal alatt* című könyve még az Elekes Frici könyveinél is olvasmányosabb. Mondatai, akár az óriás légibuszok motorjai, könnyedén emelik az olvasó kedvét a hétköznapok koszos felhői fölé, miközben történeteivel azonosulva, földön járhat.
De nemcsak ilyen írásokat rakosgatok könyvembe, hanem olyanokat, amelyeket eredetiben szükséges olvasni, és mellé szótárakat is teszek, enciklopédiákat és nyelvkönyveket.
Mától fogva én leszek az egykönyves író. Az, akitől tartózkodni szoktak a kritikusok. Merthogy egy könyvet bárki megírhat. És én leszek az olvasó, aki zsebében hordja könyvtárát. Talán arra is rájövök, hogy olvasni sokkal jobb, és egyre könnyebb lesz, mint írni.

Egy régi versem

Háromesztendős katonai szolgálatomat töltöttem a moldvai Romanban. A kemény katonai kiképzés hónapjai után műszaki tervezési és szervezési tudásomnak, valamint szép írásomnak köszönhetően a kaszárnya ellátó osztályának irodájába kerültem. Másodévesként, amikor a laktanya rádiósítását ellátó őrvezető szabadságot kapott, helyettesíthettem a parancsnoki iroda szomszédságában felszerelt rádiósítási központban. Ott kellett aludnom, hogy este le, reggel pedig bekapcsoljam a hálókban és szerte a kaszárnyában mindenütt felszerelt hangszórókból továbbított műsort. Ősz volt, a regruták egész nap seperték a kaszárnya tereit, útjait takaró rozsdabarna falevelet. A magyar forradalomról a katonatisztek elhullatott mondataiból tudtunk. Éjszakánként a rádió gombját izgalommal csavargattam, attól féltem, hogy véletlenül olyan gombot nyomok meg, amely

hallhatóvá teszi az egész kaszárnyában a tiltott állomások hangját. Fogtam Budapestet és a Szabad Európa rádiót is. Elképedve hallgattam a véres forradalomról szóló tudósításokat. Néhány nap múlva izgalomba jött laktanyánk is, a tisztek idegesebbek voltak a szokásosnál, megkettőzték az őrséget, visszahívták a rádiósítást felügyelő katonát is.
Visszakerülve irodámba, egy Klaus Bittermann nevű, Bukarestből származó katonabarátommal osztottam meg a hallottakat. Hümmögött és egy verssort idézett németül, amit hamarjában lefordítottam: „ Egy térd járja be a világot…" Verset írtam magam is: Könyveléshez használt, félig üres, keményfedelű füzetbe róttam a sorokat. Többnyire a forradalomról szóltak kezdetleges verseim. Kisebb kötetnyire való volt, már azon gondolkodtam, hogy honnan szerezzek újabb füzetet, amikor hivatásos őrmesterem, fekete, még az orrán is szőrős, örökké fokhagymaszagú, ellenszenves tömzsi ember, miközben a faraktárba küldött, szó nélkül eltüntette verses füzetemet. Nem tudott magyarul, de sejthette, hogy a versek bajt hozhatnak nemcsak rám, hanem reá is.
Leszerelésem után hazajutva spirálos füzetbe írtam emlékezetből akkori verseimet. Soha sem voltam jó memoriter, így a gyengébbeknek sikerülteket már nem tartottam újra papírra vetni érdemesnek.
Ma, az évforduló előestéjén nálunk járt egy színművésznő, az ünnepre válogatott verseinek emlékező hangulatában eszembe jutott a spirális füzet.
Hol voltam, miként gondolkodtam én 56-ban?
Gyászos őszre emlékezem. S a ragályként terjedő félelemre, hogy zászlóaljunkat is határon túlra vezénylik.
Katonaként otthonról egy csomagot kértem, s benne Ady összes verseit. A forradalom leverése után nem írtam több verset, prózával próbálkoztam, elbeszéléseimet a kolozsvári napilap tárcában közölte. S aztán, mert máshol városomban munkát nem találtam, lettem sors csinálta újságíró, s később az írást másoktól eltanulva, író is.

A cél

Hír jött. Látom a lángot, a füstöt,
hallom a halálordítást.
Érzem az anyák aggódását,
a rombolás fájdalmát
Tűrnöm kell nemzetem pusztulását,
s csak a híreket hallgathatom?

Minek annyi vér, annyi halál?
Kell az áldozat, hogy a holnap
embere előbbre lépjen?
Egymás holtestén találtok-e igazságot?

Mi a cél?
Szabadnak, magyarnak lenni,
a népnek új utat keresni?
Hát így! Akkor előre hát!
De nézd, lásd a nép fiát,
S ne vedd soraidba az árulót!

1956. október

Versleleteimből

Provanszi boltíves kapu záróköve

Íme, néhány, félévszázada titkolt versemből:

Lélekhalál

Végre egy ebéd után
csöndes nyugtom lelem
a piszkos kaszárnya udvarán
meg itt magamban, benn.
A harci zaj elült,
sereghajtó sincs köröttem.
Gondolkozom, hogy is volt,
amikor szabadon jöttem,
szabadon mentem,
amikor még éltem,
s félve is reméltem.

1957 elején

Egy őszi este

Egy őszi este
fény felé meneteltünk,
vitt a hivatás
és még valami.
A búzaföldön,
amelynek kenyerét ettük,
cammogtunk barátommal,
és bennem még valaki.

A dombokról lehallatszott
a farkasordítás.
A kutyák ugattak.
A hó tiszta volt,
s fehérlett szűzen,
mint a szemérem.

1957 november

Önarckép

Arcomban két vonás
mélyen belevésve.
Egyik a jövő,
másik a múlt feledése.
Szemeim sötétek,
sorsommal aláhúzva.
Homlokom ráncolt,
ajkam összeszorítva.
Repdeső tekintettel
nézek fel az útra,
s megyek: előre.

1957 június

Mérték

A pirulás mértékegységével
őszinteséget, tisztaságot
mérni mentem gondolatban.
S a sok-sok arc, amit felsorakoztattam,
reszketett, sírt, hazudott sápadtan.
El nem hittem! Nem én!
Igaz szívek lángját kerestem,
s hívtam a vörös őszinteséget:
Fesse pirosra, őszintére őket.
Fesse bíborra a világot.
Mi lesz akkor, ha majd pirulással
mérjük az igaz tisztaságot?

1957 június

Már egy hete

Azt mondom: Feleségem…
Felém indul dolgos két karja.
Azt mondom: Édes…
A szája is enyém.
Azt mondom: Boldogságom…
Szemünkben hegesztő kéken
villan a fény: lámpás
az alig ismert élet
tisztult korareggelén.

1960 november

Ki látott engem?

A bika helyén

Szabad közönnyel előlem kitérni?

Ady

1.

Adys harag, düh, keserűség távol tőlem, amikor hetvenötödik születésnapom után engedek elveimből, és azokra gondolok, akiknek nem kellek. Lehet ebben azért valamennyi a rám ragadt büsmagyarkodásból, önzésből cseperedő kivagyiságból, többet akarásból. De legyen inkább szembenézés, hiszen másokhoz hasonlóan, itt az ideje annak, hogy magam is gyakoroljam a költő üzenetét: „...begyűjtöm immár a szénámat."

Ha felsorolnám mindazokat, akiknek nem kellettem s nem kellek, az elhatárolódás kényszere kerülgetne, de nem nézhetek vissza haraggal, mert mindegyre felragyognak emlékeimben azok a csoportok, csapatok, baráti társaságok, akik befogadtak, akikhez ragaszkodtam.

A Görögtemplom utcai gyerekcsapathoz, akikkel óvári meccseket játszottunk és megtanítottak korcsolyával leereszkedni meredek utcánkon. A háború után, a külvárosi szomszédok gyerekeivel alkottunk olyan szoros baráti kört, hogy nagybátyám kezdeményezésére annyi követ hordtunk ki a kertünk alatt csordogáló Nádas patakból, végig az utca járható baloldalán járda készülhetett belőlük. Közvetlen szomszédunkban, román család lakott, egy kútból ittuk a vizet, s kilenc

gyerek közül három fiú velem egykorú volt, velük kezdtem tízes éveimet. De befogadott a háború utáni első iskolai évben a kerekdombi iskola negyedik osztálya, akiknek élén, egy szünetben kiálltam a magyarok ellen feltüzelt román iskolatársaink ellen, s az acsarkodásból egyszeriben csendes téblábolás lett, amikor a román tanulók élén legjobb barátom és szomszédom, Burca Viorel, hirtelen észbe kapva mosolygósan „fegyverletételt" javasolt. Tartoztam aztán Ref. Kollégium legfegyelmezetlenebb osztályához, a III.C másodfocicsapatához, de az irodalmi érdeklődésemet serkentő önképzőköréhez is. A műszaki középiskolában a Vasas Klub sakkcsapatához ragaszkodtam, majd éveken át, az országos bajnoki címért a kolozsvári Dermata csapatával vetélkedő elsőosztályú kosárlabdacsapatához fűzött szoros kapcsolat. Rajongtam a kék-piros színekért.

De a nagy Életbe kilépésemkor kikerültem az addigi közösségek meleg burkából, úgy éreztem, taszít minden új csoport, ahova tartozni akartam. Első, irodalmi lapban megjelent novellám témája volt, hogy valamiért nem fogad be a város. A szülővárosomban történt ez, ahol eleim évszázadok óta éltek! Anyám Nagy István minden könyvét rajongással bújta, együttérzéssel olvastam magam is, és együtt szenvedtem olvasmányaim egyik hősével, akit „bekapott a város". Javamra fordítani akartam a figyelmeztetést, miközben aprólékosan eltervezett románosításunk örvényében a sunyi ellenséggel viaskodva, valamennyi időre mégis ki kellett kerülnöm történelmünkkel, szép szavú, tudós embereink példamutató életével átitatott falai közül. Mert nekem még most is Apáczai Csere János, Misztótfalusi Kis Miklós, Bölöni Farkas Sándor, Kós, Reményik, Dsida, Áprily, Kuncz, Bánffy, Karácsony, Tamási, Kacsó, Bajor, Szilágyi és a Lászlóffyak földje ez a város. És még hányan és hányan épültek be falaiba és erősítették váramat. Akartam, hogy az előttem és a mellettem járók befogadjanak. Fölnéztem rájuk: Móricz Zsigmondra, akivel Balogh Edgár társaságában, apám egyszer vacsorázott, Józsa Bélára, aki nemcsak saját verseire tanított, hanem példájával, mert szükség volt rá, hősies helytállásra is. És megbámulhattam az alig felfedezett parasztköltőt, Horváth Istvánt, aki szomszédunk volt és apám vitatársa, Tamás Gáspárt, aki apám nagykabátjában járt az egyetemre és délutánonként, amikor apám énekkarba és titkos gyűlésekre járt, hálából pelenkázott. Cseh Gusztáv tanárom szobrásznak akart, magyar tanárnőm, Dévai Ilona is belém látott, főszerkesztőm is elégedett volt velem, évekig, hetenként legalább egy riportomra maximális érdemjegyet adott, és a zenekonzervatóriumot alapító Lakatos Pista bácsi minden hétfőn reám bízta a filharmónia koncertekről sebtében írt fogalmazványának véglegesítését. Amikor pedig a szerkesztőségben Tamás Gáspár stilizálta irományainkat, faliújságcikkben elemezve nyelvbotlásainkat, a *Ki tud itt főzni?* költői kérdésre egyedül engem tartott érdemes írástudónak a poklot megjárt, irigylésre méltóan művelt zsidó többségű szerkesztőségben. Félve sepertem be dicséretét, mert irigységet szült, és tudatlanságomat juttatta eszembe, amit újságírói és pedagógiai főiskolai tanulmányaimmal éppen akkor pótolgattam.

Aztán a sors irányította romániai diktátorváltás fél esztendeig tartó osztályharcos szünetében, 1968-ban megjelent regényem előszavában, Bálint Tibor dicséretének örvendhettem. Úgy tartoztam a Forrás nemzedékhez, hogy fel sem foghattam jelentőségét. Mert rövidesen rám járt a rúd. Azzal kezdődött, hogy Kacsó bácsit sürgősen nyugdíjazták a Szépirodalmi Kiadó éléről. Nem verték nagydobra, de hibásnak éreztem magam, mert ez könyvem, a *Köszönöm jól vagyok*, megjelenése után rögtön történt. Neki köszönhetem, hogy regényem a Forrás sorozat legnagyobb példányszámú könyve, ötezer példányban készült hazai piacra, hétszázat pedig, díszesebb külalakkal átküldtek az anyaországba. A volt kolozsvári illegális harcosok megsértődtek, összevásárolták könyvem és elégették. Főszerkesztőmnek sem tetszett, mert főhősöm az un. proletár-burzsoázia vörös leplét fellebbentve láttatta a hatalom kiváltságosainak titkolt, kivételezett életét. Főszerkesztőm éppen akkor fektette el a széki gyermek-cselédlányokról szóló riportomat, atyaian azzal védekezve, hogy majd, ha kisgyermekem lesz, magam sem találok majd nála jobb megoldást, szegődtetnem kell valamely falusi kislányt, még akkor is, ha az történetesen iskolaköteles. Aztán végleg kiestem kegyelméből, amikor egyik barátom és kollégám besúgói ténykedéséről faggatott, s kikértem magam, amikor hogy vallomásra késztessen, hízelgően barátjának mondjon, hiszen főnököm volt. Nem tetszett, hogy ezt a szemébe mondtam. Aztán rövidesen, a titkárnőre bíztam újságírói igazolványomat, és annak tudatában hagytam ott a szerkesztőséget, hogy jobb nem tartoznom oda, ahol, mint később, ha gyilkos humorral is, de vezércikkben írták, hogy „gondolkodás nélkül követik a pártot." Könyvemre a hatalom talpát nyalók, védelmemet színlelve, siettek ráhúzni a kisebbítő „tényregény" jelzőt. Kilenc évig hiába házaltam novellásköteteimmel. És mellőztetésem utóhatásaként, ma sem emlegetnek, sem az első, sem a második Forrás nemzedékhez tartozónak. Pedig regénnyel azóta sem sok első könyves jelentkezett. Ellenállást mutató, valóságirodalommal sem, mert ezt meggátolta a cenzúra. Nekem szerencsém volt. És ezt nem tudja hova tenni a kritika. Az elismerés helyett, amely kortársaim akkori alkotásaival való szembesítéssel járna együtt, kényelmesebb a hallgatás, a mellőzés. A máshova tartozás vágya szülte, hogy regényem mottójául Homéroszt idéztem: *„Szembefúvó szél szállt a vitorlátokba, hajósok; / ám engem vegyetek föl mégis, s jó utatok lesz."* Észre sem vették az idézetben megfogalmazott ellenállást, vagy jóindulatúan elhallgatták az életünkre nehezedő félelemködben, amiről én akkor, naiv módon nem sokat tudtam, nem is számoltam vele. Pedig Bálint Tibor baráti gesztussal igyekezett lágyítani a mottó sarkos fogalmazását: *„S csak örülni lehet annak, szívből örülni, hogy mindaz, amiről itt beszélünk, s ami élet és halál dolga, alig száz oldalon van fölmondva, tiszta és nagy felületekre szabott mondatokban, ahol egyetlen szó sem él önző életet a többi rovására, hanem haveri egyetértésben menetel az élet szembefúvó szelével…"* Őt sem kímélték az akarnokok, veréssel fenyegették, amiért mellém állt.

Könyvemben ilyen sorok jelentek meg:

„- Édesapám, nekem a rendszer smafu. Meló legyen dögivel, én majd kihozom belőle a dollárt. Kismesternél tanultam, hullára dolgoztatott semmiért a keserves jóistenit, de azt hiszed, az államnál jobb?...

- Nyugalom a törtetés nem kenyerem...

- Ja, az más. Szóval te vagy az, aki öntudatból megy építeni a szocializmust? - Nem lehet mindenki olyan, mint te vagy. Ritka madár...

- Na. Jól kifogtalak. Neked biztosan pártkönyved van...”

Beleolvasva az akkori irodalmi folyóiratokba, verses és prózai művekbe, ehhez hasonlót nem, de pártot -és az akkor bőven diktatúra felé hajló, szocializmust dicsőítő szövegekből eleget találunk.

Kibújni a falból

2.

Apám már tizenhét éves koromban úgy óvott, hogy önállóságra biztatott, akkor is, amikor jó káderlapom miatt három hónapig minden áldott nap, szekus kapitányi tisztséget kínáltak nekem és külföldi szolgálatot. „Nem így akartuk!”- figyelmeztetett apám a negyvenes évek végén, amikor a Bolyai Tudományegyetemen megkezdett tisztogatás előtt, káderesi megbízatásából sietve felmentették, s némi iskoláztatás után, katonai pályára vezényelték, hogy komiszárként a fiatalok sorozását végezze Szamosújváron. Nem kellett a hatalomnak, mert a MADOSZ majd a Magyar Népi Szövetség révén került politikai pályára, s a katonaságnál is kikelt a soviniszta tisztekkel szemben, nyilvános felszólalásaival okozott botrányai miatt, de jó káderlapja segítségével felfelé buktatva, Arad megye komiszárjának nevezték ki, ahol feltételezése szerint megmérgezték. A feketesárgaságából csodával határos módon megmenekült, s került évekig tartó huzavonával nyugdíjba. A sors kegyéből aztán kívülről figyelhette a sajátos román szocializmus

építését, s el kellett hinnem neki, a különféle eseményekből és az ismerőseivel történt furcsa dolgokból levont következtetését: „Fiam, nem így akartuk!" A demokrácia törvényeinek ismeretében nehezen magyarázható miértekre vitáinkban sem találtunk megfelelő, megnyugtató választ. Írásaimban igyekeztem, a magam módján, feleletet keresni a történtekre, de az apák és fiúk örökös kikerülhetetlen ellentéténél akkor tovább nem jutottam.
De az írástudó felelősség sokan másokkal arra buzdított, hogy amennyire bátorságom engedte magam is megfogalmazzam ellenállásomat a rendszerrel szemben. Ha majd egyszer feldolgozásra kerülnek a romániai magyar sajtóban napvilágott látott írások, kiderül, hogy a még az általában gyáva nyusziként lapulók is képesek voltak sarkosan, vagy inkább a szövegben rejtve ellentmondani az ésszerűtlenségnek, a szabadságunkat fokozatosan kurtítóknak, pártjára kellni az üldözötteknek, a visszaszorítottaknak.
Íme, két példa szerény hozzájárulásomról *Faragott fájdalom* címmel megjelent naplómból:

„1982. március 3. Megjelent az Igazságban a Mikó Imre könyvéről írott ismertetőm, amelyben idézem asszimilálódásellenes és összefogásra buzdító kiállását. Ezt már rég időszerű lett volna kimondani. Most a megyei lapokat csak megjelenésük után ellenőrzik (K. S. és I. J.). Kíváncsi vagyok, mit tesznek, miután olvassák írásomat. Különben, hogy a szerkesztőt óvjam a kellemetlenségtől, mondanivalómat „megtámasztottam" a főtitkári jóakarat állandóságával, amelyre nemzetiségi kérdést illető egyik elfogadható aranymondásában találtam, éppen csak gyakorlati hasznát és alkalmazását nem leljük sehol kies országunkban.

JOGAINK KÖNYVE

Őrzöm még magamban egy futó találkozásunk hangulatát: fiatalságom tudatlansága és az akkor még szilvapattintáshoz hasonló módon kettőbe osztott világ (a magja azóta a szemétbe került) a „hibás" abban, hogy Mikó Imrét előbb, mint embert ismerhettem meg. Állt az egyetemi jegyzetekkel és szakkönyvekkel teletömött Egyetem utcai kicsi könyvesboltban. Állt a pult mögött, és kimerevített írópapírra írt kihegyezett ceruzával, apró betűkből, sűrű sorokat. Keze ügyében lágy radírgumi, gyakran szavakat, félmondatokat törölt. Valami olyasmit írt, amihez jól jött az időnkénti szünet, amikor a könyvvásárlókkal foglalkozott, útbaigazított és magyarázott. Ezt nem szolgai módon tette, nem is túlzottan nyájasan, tudását fitogtatóan, hanem készségesen, közvetlen barátkozással. Tanárnak hittem, olyannak, akit pillanatok alatt megszeret a diák, mindazok, akik tanulni vágynak. Tanuló voltam magam is, az újságírást próbáltam, gyakoroltam minden „utcán heverő témán". Valakitől megtudtam a nevét, és hírfejet írtam a szíves emberről. A titkár jónak találta az írást, de Mikó Imre nevét törölte. Később

egy gin mellett megmagyarázta, hogy szerinte miért nem helyes leírni ezt a nevet. Csodálkoztam. Később, amikor egyre többet megtudtam patinás nevű ismerősömről, egyre jobban szégyelltem magam: nem hírfejet, hanem belemenős riportot, folytatásos interjút kellett volna írnom róla. Bizonyára ebben is segített volna. Mint ahogyan most, öt évvel halála után is segít mindannyiunkon második posztumusz könyvével.[1]
Ennek a könyvnek a bevezető tanulmányában Gáll Ernő „nemzetiségi jogász"-nak nevezi Mikó Imrét. Íróként, szociográfusként, kultúrtörténészként, szerkesztőként ismerjük már. A bércre esett fa *Bölöni Farkas Sándorról, az utolsó erdélyi polihisztor Brassai Sámuelről szóló életrajzi regényei. Esszé- és emlékezéskötéteinek mindegyike kedvelt olvasmány, a Dávid Gyulával közösen írt Petőfi* Erdélyben *emlékezetes könyvsiker.* Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés *(1932) című tanulmánya, a* Nemzetiségi jog és a nemzetiségi politika *(1944) terjedelmes kötete és ez a nemrég megjelent könyve mutatják Mikó Imre jogtudósi munkásságának kézzelfogható eredményeit.*

Nincs szükség arra, hogy múltját megszépítsük, pályája kezdetén polgári környezetének reá gyakorolt hatását minimalizáljuk, és tevékenységét elhallgassuk. 1932-ben az Országos Magyar Párt tisztviselőjeként, később titkáraként nem állhatott a baloldali ellenzék mellé, nem támogathatta a MADOSZ-t. Mikó Imre nagysága éppen abban áll, hogy a felszabadulás után „hátrányos" helyzetből indulva, önmagát megújítva állt, teljes erővel, legjobb tudásával nemzetisége szolgálatába. Azt, amit 1932-ben lelkes fiatalként leírt, valójában ekkor ültette önmaga számára is érvényesen gyakorlatba: „Beállunk közkatonának a magyar jövő: munkások és parasztok sorába, s az ő érdekeik értelmi szolgálatában keressük letűnő középosztályunk új nemzedékének a jövő társadalmához való jogát."

A nemzetiségi jövő, az állampolgári felelősség új feladatait vállalja, és nem az elzárkózást, nem a nyuszi-életmódot, nem a széttárt karú sajnost mutatók pózát, hanem a mindennapi aprómunkát is; jogaink magyarázatát az elméleti levezetésektől az általános műveltségű ember színvonalának megfelelő magyarázatáig és az eligazításokig. „Az egyenjogúság adta alkotmányos lehetőségeket is meg kell ismertetni nemzetiségi dolgozóink minél szélesebb köreivel. A jogtudat így hozzájárul a nemzetiségi tudat erősítéséhez: tudatossá teszi, hogy van lehetőség sajátszerűségünk megőrzésére a sokszínű állami egység keretei között."

Mostani kötetében 1965 és 1973 között a Korunkban, az Utunkban és A Hétben megjelent tanulmányai sorakoznak. Szerzőjük még életében kötetet állított össze belőlük. A kiadót dicséri, hogy így összegyűjtve és összefüggéseikkel egésszé alakulva újra nyomdafestéket láthattak ezek a tanulmányok, és ily módon hozzásegítik az olvasót a téma alaposabb megismeréséhez. Az ismétlés a tudás anyja: otthonérzésünk tudatosítása állandó feladat. Hasznos például időnként felemlíteni

azt is, hogy „név és otthon, anyanyelv és haza elszakíthatatlan érzelmi kapcsolatban áll egymással". József Attila szerint is ott a haza „ahol nevemet / hibátlanul írják fölébem".

Mikó Imre gyakorlati hasznú tanulmányát (Az együttélő nemzetiségek jogegyenlősége, 1972-ben közölte folytatásokban A Hét) megtaláljuk ebben a kötetben is, de hasznos összevetni A Hét 1978-ban megjelent évkönyvében újraközölt szöveggel, mert ez tartalmazza Szepessy Tibor kiegészítéseit is az addig terjedő törvények és rendeletek értelmezésével. E tanulmány előtt olvassuk el Gáll Ernő már említett eligazító és elgondolkoztató bevezetőjét, és sorra minden Mikó írást: egyikből a nemzetiség meghatározásának nehézségeire következtethetünk, a másikból megtudjuk, hogy olyan országban élünk, amelyben nemzetiségi jogainkat az Alkotmányba foglalták. Mikó Imre világosan és közérthetően fogalmaz, amikor levezeti, hogy a nemzetiség a nemzet kicsinyített mása, jövője nem az asszimilálódás, hanem a beilleszkedés, mert ezt diktálja sajátos minősége, „a közös nyelv, a közös hagyományokban gyökerező kultúra", amely „az összetartozás tudatában, tagjainak együttérzésében és nemzetiségük megtartására, fejlesztésére irányuló akaratában nyilvánul meg". Ez nem csupán jog, hanem az ország előrehaladása érdekében szükséges kötelesség is. Kiderül e könyvből többek között az is, hogy „a nacionalisták szeretik ragyogó színekben feltüntetni nemzetüket, s a legnemesebb jellembeli és szellemi ékességekkel ruházzák fel annak tagjait". Ez vezet aztán a többi nép lebecsüléséhez. Óvakodjunk ettől. Erre történelmünk tanít. Ezt példázzák a Nyelv-használat és jogtörténet Erdélyben, valamint a Hazai művelődés cím alatt a kötetbe sorolt tanulmányok, nagyjaink: a „hídtartók", kétnyelvűségünk és a műveltségükkel mindenen felülemelkedők. Mindannyiunknak látókká és értőkké kell válnunk ebben a nagyon is zűrzavaros kérdésben. Próbáljuk Mikó Imre után Eötvös jelszavával: „Eszméim győzedelme legyen emlékjelem!" és múltunk vizsgálatával tisztelegjünk mindazok előtt, akik e kérdés megoldásában előttünk jártak. Újabb találkozásunk Mikó Imrével arra is figyelmeztet, hogy munkásságát valakinek vagy valakiknek folytatniuk kell. Leírt és íratlan jogaink ismerete erkölcsi kérdés, az állampolgári felelősség kérdése, amit az itt maradás és az életépítés sűrűsödő gondjai rónak reánk. Mikó Imre könyve ehhez nyújt nélkülözhetetlen segítséget: a tudás, a műveltség a mi hajtóerőnk, és lesz a mindenkori jövőben is.

(Igazság. XLIV. évf. 51. sz., 1982. március 3.)

Felhívott Mikó fia és megköszönte a cikket. Megtudtam, hogy apja kötetét nem a kiadó állította össze, hanem maga az író, 1972-ben vagy 1973-ban. Azóta, tehát majdnem tíz esztendeje fektette a kiadó. A kiadó dicséretét így aztán vissza kellene vonnom...

Egyik könyvemmel, amelyben a Regények színhelyén sorozatomat és a Mikó

könyvéről írotthoz hasonló ismertetőket gyűjtöttem, hogy felhívjam a fiatal olvasók figyelmét a mai „kötelező olvasmányainkra", hasonló módon kivár a kiadó. 1977-ben adtam át a kéziratot, és azóta újabb írásokkal bővíthetném, ha kiadásra érdemesnek találnák. „

„1982. április 6. Napokig lefoglalt a dr. Kós Károly interjú, az előzetes megbeszélés, a kérdések megfogalmazása, az újabb tárgyalás, a válaszok legépelése, a kézirat egyeztetése, az új kérdések, a szükséges pótkérdések és így tovább - végül szépen összeállt az anyag. Kiderült belőle a csángókat illető véleményünk: építkezéseik, használati eszközeik sora mutatja, hogy a székelyekkel közös eredet nem legenda, hanem tudományosan bizonyított valóság,

BÁTOR BESZÉDÉRT

***S**oha jobbkor ez a Tamási Áron publicisztikákból válogatott kötet[2], amely egyik legsajátosabb és maradandóan legnagyobb írónk teljesebb megismerését éppen úgy szolgálja, mint közéletünkben és irodalmi életünkben a jobb tájékozódást. Mert a történelem spiráljáról a múlt tükrében láthatjuk a jelent és a jövőt. Mert a Szűzmáriás királyfi, az Ábel trilógia, az Énekes madár, a Jégtörő Mátyás és a Csalóka szivárvány szerzője ugyanakkor a Bajszerző nagyvilág, az Erdélyi szellem a Bajlátott földön, a Tiszta beszéd és a sokat emlegetett Cselekvő ifjúság cikksorozatok szerzője és a Vásárhelyi Találkozón megfogalmazott Hitvallás kigondolója, olyan közéleti ember, aki, mert kellett, írói munkája kárára is vállalta és vallotta: „szükség van köznyelven történő időszerű tanításra írásban és élőszóban".*

Bár így gondolkoznának a mai írók is. Azok, akik nagyok és azok is, akik nagynak tartják magukat.

***A** nemrég kezembe került egy régi, még a század elején indult ifjúsági folyóirat. XIII. évfolyamának lapjain, az egyik irodalmi pályázatának eredményhirdetésében , Zászlónk, 1915. április 15. Fakadó rügyek melléklet, Tamási Áron V. osztályos székelyudvarhelyi főgimnáziumi tanuló nevére bukkantam. A második csoportba sorolt dolgozata (második díjas) a szerkesztő szerint: „Nehézkes, nagytömegű. A gondolatok anyagát nem dolgozta meg a művészi kéz, s ezért hiányzik belőle a könnyedség és az áttekinthetőség." Úgy hiszem, Tamási Áron első figyelemreméltó próbálkozásáról történik itt említés. Neve később még előfordul a szerkesztői üzenetekben. Hat évvel később első novellájával pályadíjat nyert.*

Ettől kezdve Tamási Áron úgy él bennünk, mint népért aggódó, népéhez hű író, küzdő és küszködő, akiben példaképünket, a kivételes tehetséget, a becsületes bátorságot tisztelhetjük.

Bár ezt mondhatnánk minden mai írónkról: a fiatalokról mindenekelőtt. „Nekem most nem a műformák és elvi kérdések jelentik az irodalmat, hanem a fájdalom és az öröm, a panasz és a gyermekes kuncogás, a népem sorsa, amely bennem vonaglik, a harc minden hazug és gonosz ördögfia ellen: egyszóval az élet."

Fél évszázaddal ezelőtt írta ezt Tamási Áron.
A kötet publicisztikáit Bernáth Ernő gyűjtötte össze, és Kacsó Sándor véleményezte. Mindketten Tamási kortársai voltak, részesei a régi vitáknak, amelyeknek közepette a romániai magyar irodalom született. Mindjárt, a kezdet kezdetén a történelmi regényről, illetve a múltba menekülés kapcsán a bátorság hiányáról folyt a vita. „Ne öltözzetek páncélba, hogy megmondhassátok az igazságot!" - figyelmeztetett Tamási, és nem történelmünk ismeretét akarta kisebbíteni azzal, hogy a „sereges múltba gyaloglástól" féltette íróinkat. Hanem attól, akkor és mindenkor „... nemegyszer kibúvás az író feladata alól".
*A romániai magyar irodalomban - hála a megnövekedett átlagos életkornak - még számottevő erőt képviselnek az idősebbek, akik maguk is ott bábáskodtak irodalmunk kezdeteinél. Adott tehát a nagy lehetőség, hogy segítségükkel a múlt hibáinak ismétlődését elkerüljük. Móra Ferenc mondta **e**gyszer Tamási Áronnak, hogy várjon a szelídüléssel, mert amikor eljön az öregkor, amúgy is hihetetlenül szelíd lesz. Olyan felesleges ez ma is, mint - Tamásival szólva - a rézsút temetés. Nagy öregjeink nem is igen gyakorolják a megjuhászkodást. Sokkal inkább szembeszökő a fiatalok menekülése. Néhol a mától való menekülés látványossága sem menti őket. Mikor, kitől tanulták? Nem mondhatjuk, hogy fiatal íróinkat ne érdekelné a romániai magyar irodalom múltja. Nyilván a kendőzetlen múltról és közelmúltról van szó, innen vonhatnánk ki a bátorság követhető példáit. Ez együtt jár a gyávaság torzulásainak felfedésével. Fiatal íróink közül többen is tudják már, hogy bizony „nem vasárnap, hanem hétfő van" nemcsak faluhelyen az erkölcsök szemetes mezején, hanem a közéletben is. Ők ismerik Tamási Áront, Kacsó Sándor és mások hangját. És azokét, akik sohasem „felejtenek" szólni. **T**udják, hogy rajtuk a sor. De közöttük a mától menekülők miatt, még nem elég egyöntetű, nem elég emelt fejű, nem elég szenvedélyesen igazságkereső a hangulat. Ez különösen akkor tűnik ki igazán, amikor elődeinkkel hasonlítjuk össze őket. Tamási Áron Tiszta beszéde pedig különösen szigorúvá kényszeríti a mára figyelő véleménymondó hangját.*
Az egyik mostanában megjelent Forrás-kötet szerzője egyfajta álomvilággal kopogtat irodalmunk kapuján. Történeteinek helyszínét, hőseinek nevét sem a hazai valóságból választotta. Irodalmi lapunk vitát közöl. A felszólalók fiatalok, hiszen róluk van szó, mégis feltűnő, hogy csakis egymásról beszéltek, nem volt szükségük másfajta összehasonlítási alapra, múltra, hagyományra. Csak egymást látták. Valamelyik előttük járó generációhoz abban nagyon hasonlítottak, hogy egymás ajnározásában nem ismertek mértéket.
Bár úgy volna, hogy fiatal íróink ne tanulnák el, ne gyakorolnák a mindig ragadós-nyúlós klikkszellemet, és bátor szavuk, szókimondásuk ne csak egymás védelmét szolgálná, hanem az irodalom megújítását és jobbítását.
Az ember több mint az író - figyelmeztet Tamási. Most is csak bátor ember lehet igazán író. Tamási idejében kétféleképpen próbálkozott bátorrá lenni az író: „... s hangosabb és korszerűbb eset az, ha az érdekleső apró pártocskák vagy kis

senkik kukucskáló bátorságait gyakorolja... a másik pedig az, amikor érdekkalkulációk nélkül a saját véleményét: gondjait és érzéseit fejezi ki, nemcsak az eszén, hanem vérén és idegein öntve keresztül a szavait." Ehhez még hozzáteszi Tamási Áron, hogy az utóbbi próbálkozás emberhez és íróhoz egyaránt méltóbb. Tiszta beszéd. Cselekvő ifjúság kell hozzá, felelős kiállás. Politikus ifjúság, amely Makkai mándrucának gyorsaságával veti magát égető kérdéseinkre, hogy választ találjon reájuk. „Valamit mindenkinek vállalni kell!"
Nincs más lehetőség: az olvasó mindenkor bátor írót akar. Ebben a korban és korra való tekintet nélkül.

Bár ne akarna, ne várna hiába.

(Igazság. XLIV. évf. 91. sz., 1982. április 18., vasárnap.)

Tamási most megjelent könyve alkalmat nyújt az akkori dolgoknak a mostaniakkal való összehasonlítására. Akkor is volt klikkszellem. De nem a fiatalok között. Az akkori fiatalok akartak valamit... Mindez nem mondható el a maiakról, akik másolják az évekkel, évtizedekkel ezelőtti sémát: önmagukat látják csak, összehasonlítási alapnak, nem kell nekik a múlt, de a jelen sem. Megtanulták, elsajátították a klikkszellemet, csakis a maguk csoportjába fogadottakra esküsznek, másokra nem jut idejük, másokat nem vesznek figyelembe.

Az Erdélyi Magyar Irodalmi Lexikonról megírtam észrevételeimet B. E.-nek. Lényegesnek tartom, hogy ebbe az intézménnyel egyenértékű műbe ne kerüljön be klikkszellemből eredő „tévedés". Egykori és jelenlegi kollégáim lexikonbeli szereplésének furcsa példáival és V. J. példáival bizonyítottam, hogy a címszavakban szereplőkről írottak terjedelme nagyon is attól függött, hogy a lexikonban írók a maguk csoportjába tartozókról vagy csoportjukon kívüliekről írták, és állították össze a lexikonba kerülő szövegeket. Nem tudom, mennyire veszi komolyan magánlevelemet a szerkesztő."

[1] Mikó Imre: Változatok egy témára, Kriterion, 1981.

[2] Tamási Áron: Tiszta beszéd, publicisztikai írások, 1923-1940, Kriterion, 1981.

Régi idő

3.

Küzdelem volt. Erre kellene inkább emlékeznünk az egymást ferde szemmel végzett kutatódás helyett. Ugyanis a lelkiismeretvizsgálatot nem lehet senkitől sem kierőszakolni, ha erre még mindig, még két évtized után nem érez belső kényszert az ember, akkor ez valószínűleg nem a nyilvánosság előtt történik, hanem magunkban, amire a kívülállók joggal mondhatják: „Lelke rajta!" De a hallgatásba menekülteket nem lehet egykalap alatt emlegetni azokkal, akik nyűszítés nélkül, sokszor a leglehetetlenebb svejki pózban, az akkori vezetők propagandisztikus céllal mondott és írt szövegei mentén naivan lavírozva próbálkoztak jobb belátásra bírni a törtető diktatúra elnemzetlenítő akarnokait. Időnként jó példát mutattak nagyjaink is, ne feledjük azt sem, hogy számosan követték őket, s próbálkoztak annyian közös igazságaink szolgálatában.

„1982. június 25. Szatmáron, az egyik világbajnoki focimérkőzés előtt Sütő Andrásról készített portréfilmet láthattunk a magyar tévében abból az alkalomból, hogy írónk ötvenöt éves. Szép és bátor film volt. Nem melldöngető, hanem nyílt és értékeinket becsülő. A sármási zsidók lemészárlásának helyén Sütő elmondta, hogy máshol és mások is foglalkoztak népirtással itt Erdélyben. Szárazajtát is megemlítette, amelyről mélyen hallgatnak a román történészek és a hazafiak. És amiről Lăcrănjan könyve is hallgat. Mert itt nálunk mindennek legalább két oldala van. Ha vérengzésről beszélnek, akkor most csakis a horthysták kerülnek

szóba, ha a testvériségről, akkor csakis a kisebbség kötelességeit sorolják.

Tegnap felhívott telefonon Cs. S. és arra kért, vállaljam el a román nép történelmének tárgyában megjelent nagyfőnöki iránymutató beszéd alapján annak a félórás tévébeszélgetésnek a vezetését, amelyet Bodea, Vajda, Kovács és Csucsuja részvételével kívánnak lefolytatni. Bizonyára azért fordult hozzám, mert mást nem talált erre a dologra. Úgy gondolom, hogy még ebből a témából is ki lehet hozni valamilyen nekünk hasznos ténykedést. Cs. S. említette, hogy azért kellek éppen én, mert így szóba kerülhet a Bodeával készülő három könyvünk a testvériségről, amelyeket így reklámozhatnánk, hiszen nem kapkodnak értük, és Bodea szót ejthet arról is, hogy szüleink valamikor együtt harcoltak(?), és mi követjük őket közös erőfeszítéseinkben. Mondtam, hogy rendben van, és kértem, hogy kapcsoljuk be Varrót, aki éppen most román krónikásokat fordít, de az erdélyi magyar történelem alapos ismerője, és ennek népszerűsítésében jártasságát mostanában is többször bizonyította. A „szakállas" semmit-mondás helyett középszinten folytatott vitát vállaltam, amiből nem hiányozhat a saját múltunk megismerésének szükségességéről szóló figyelmeztetés sem. Hétfőn lesz az elő-megbeszélés. Oda már kérdésekkel kell mennem. Lássuk, meddig mehetünk el...

1982. június 27.

A Korunk májusi száma megtáltosodott emberek műve. Majdnem minden írás érinti valamilyen formában nemzetiségi ügyeinket. A vezércikkből idéztem is a tévé-vitában, amelynek témájául végül az előadói beszéd második részét jelölték ki számunkra. Mi Varróval és Bodeával a történelmi tudat kialakításának szükségességét állítottuk beszélgetésünk központjába. Ha meghagyják a teljes beszélgetés szövegét, talán élvezhető is lesz az adás. Mindenesetre nem könnyű reflektorfényben, félórán át, ilyen kényes kérdésekről szövegelni. Cs. S. kivonta magát azzal, hogy letiltották, mert a szükségesnél több műsort állított össze. Kovács József közreműködését nem sikerült megnyernie, valószínűleg ő még nyűgösebbnek tartja ezt a témát, mint mi. Magam sem vállaltam volna, de élni kellett ezzel a lehetőséggel is ahhoz, hogy a magunk igazságát valahogyan megközelíthessük. Szelíd formában megkockáztattam a kérdést: a szocializmus építéséhez miért szükséges annyit rágódnunk a dák múlton."

„1982. március 19. Ünneplik a 60 éves KISZ-t és kitüntették a 25 éves Viaţa Studenţească című diáklapot. Az Ifjúmunkás is 60 esztendős és IV. sorozata éppen 25. évét töltötte újévkor. De nekünk nem jár ünneplés. Nem ünnepelték a 25 éves Napsugárt sem. Megünnepelték a 125 éves kórházat Olténiában, de nem ünnepelhették a 400 éves magyar iskolát Erdélyben. A következtetés a legjobb indulattal sem lehet más: a romániai magyarságnak, ha vannak is jogai, azok nem mutatják a sokat emlegetett egyenlőséget. Joggal mondhatná erre egy ro-

mán hazafi, hogy a magyarok kulturális intézményeinek elismerésével és évfordulós ünnepségeivel művelődési hagyományaikat továbbfolytathatnák, és ezzel cseppet sem szolgálnák az egységes román állam további erősödését. Ilyen nyíltan még nem fogalmaznak. Céljukat csendben is elérik, kultúránkat hatástalanítani, a magukét egyeduralkodóvá tenni kívánják. Ezért van minden kivételezés és mismásolás történelemben és propagandában. De hiába röhejes és átlátszó mindez (még a jóérzésű román értelmiségiek is utálkozva beszélnek róla), sajnos nincs mit tennünk. A csöndes ünneplések és megemlékezések megtartó ereje felbecsülhetetlen, de nem elegendő, mert a hivatalos ünnepségek és az elismerés hiánya kirekesztnek minket a közéletből. Mindenkit félreállítanak, aki a hivatalosan is hangoztatott közös haza javára, az ország egyenlő jogú állampolgáraként anyanyelvi műveltségével akar szolgálni. Olyanformán hajtják az asszimilálás malmára a vizet, hogy a magyar kultúrát elzárják a románok elől.

Tavaly meglátogatott minket a szerkesztőségben az ifjúsági miniszter. Javasolta, hogy rendszeresen írjunk a román nyelvű ifjúsági lapba is. Mondtam, hogy a magam részéről már gyakorlatba ültettem ezt a jó tanácsot. Különben Sz. S. az RKP KB propaganda-osztálynak helyettes vezetője, a Korunk egykori párttitkára, egy nyilvánvalóan lehallgatott beszélgetésünk alkalmával, amelyre a pártközpont ötödik emeleten lévő irodájában került sor, azt javasolta, hogy cikkeimet írjam románul, illetve dolgozzam rendszeresen román nyelvű lapoknak is. Ezt már akkor éppen olyan hülyeségnek tartottam, mint az elzárkózást, az egynyelvűséget. Ám, az ifjúsági miniszternek azt javasoltam, hogy nyissunk az Ifjúmunkás emblémájával állandó rovatot a Scânteia Tineretului-ban, hogy ne csak a magyar nyelvű fiatalok ismerjék meg román társaik gondjait (azt rendszeresen számon kérik tőlünk, hogy riporthőseink lehetőleg többsége román legyen), hanem legyen ez fordítva is: a román fiatalok ismerjék meg a lapunkból kiemelt és románra fordított anyagokból a nemzetiségek gondjait. Javaslatom annyira természetes és baráti hangú volt, hogy nem merték rögtön visszautasítani, közreműködésünk gyakorlati módjának kidolgozása testvérlapunk vezetőségére maradt. Másnap a Scânteia Tineretului szerkesztőségében járt a miniszter, az ottani elemzésen a mi főszerkesztőnk is jelen volt, és azzal a hírrel tért onnan vissza, hogy javaslatomat kategorikusan visszautasították. Még indoklást sem kerestek a visszautasításhoz. Íme, így néz ki a testvériség két arca. Évek óta mondom, hogy keressük meg a testvériségnek a másik, az általunk oly ritkán látott oldalát is. És hasonlítsuk össze a kettőt, így aztán beszélhetünk a kölcsönös megismerés lehetőségeiről, gyakorlatáról és az ésszerű igényekről, a valóságos közeledésről. Közöttünk is vannak olyanok, akik azt kérdik, minek ez? Az ilyen magatartással kezdődik és folytatódik az kirekesztettek, amikor nem is akarnak tudni rólunk és kutyába sem vesznek, akkor az elszigetelődés nem rajtunk múlik ugyan, de a mostoha viszonyok között javunkat, megmaradásunkat szolgálja. Mert mást jelent atomizálódva elszigetelődni, és megint mást a magunk alkotta (kis)közösségekben

az összetartást gyakorolni. Az egyoldalú behódolás, állítólagos felsőbbrendűségük elfogadása, a szegény testvér mindenben megszeppent, megjuhászkodó és őszinte természetünk szerinti kitárulkozása egyenlő lehet önmagunk feladásával. Nem kell elfelejtenünk egy pillanatra sem, hogy jól átgondolt, általában apró lépésekben kivitelezett nacionalista törekvéssel állunk szemben, amelynek egyelőre titkolt célja, Európa egyik nagyobb számú kisebbségének eltüntetése, beolvasztása."

És még néhány idevágó emlék:

„1982. május 9. *Megmondtam G. E.-nek, hogy már egy éve letiltotta lapunkat K. S., nem akar benne asszimilációellenes cikket látni. - Az a szar K. - mondta G. E., és láthatóan ideges lett. Végre láthattam, hogy miként néz ki, amikor ideges. Két évvel ezelőtt, amikor riportomat már harmadszor betervezték a Korunkba, és újból asztalára tették a szám többi anyagaival együtt, annyira ideges lett, hogy felugrott, és elhagyta a szerkesztőséget. Riportom a vegyes házasságokról szólt, az ezzel járó problémák keresztmetszetét nyújtó mozaik-riport. Azóta sem kell senkinek, minden folyóirat félretette, visszaküldte. Hat éve próbálkozom vele. Most egyik kötetembe süllyesztettem és várom a kiadó döntését. Na, mi lesz?!*

B. E. panaszkodik, hogy az újabb könyvkiadói övön aluli ütést elhárítandó latolgatta, hogy G. E.-t hívja-e segítségül, mert a múltkor is azzal hárította el a közreműködést, hogy szóltak neki, zsidóként miért mártja magát a magyarság dolgaiba? Kényelmes kitérési kísérlet, mondhatnám a szemébe neves sportriporterünk szokványát utánozva. De csak legyintettem: eggyel kevesebben vagyunk?!"

"1982. május 23. Két napja kezdődött az Ifjúmunkás Zsebszínház Tavaszi Dekádja. Tegnap kaptuk a hírt, hogy Stoica elvtárs, a megyei pártpropaganda alapembere belekötött plakátjainkba, mert az előadások címe magyarul van írva. Hát miért kellett volna másként írnunk? Mindenesetre jó Feleki Károly plakátja, ha azt Stoica Leontin is észrevette és fellármázta a szakszervezeteket. Rögtön küldtek is egy aktivistát helyszíni szemlére, és hétfőre berendelték B.-t, D. Ö.-t és a vasutas szakszervezet elnökét. Állítólag az Állami Magyar Színház plakátjai nem jók mintának a munkásklub előadásait hirdető plakátok készítésekor. Ez utóbbiak másmilyenek kell legyenek... A táncház bolygatása után most nyilván a Zsebszínház megfélemlítése, elgáncsolása következik. Na, de várjuk meg a végét.

Tegnap a Banner-szavalóestre küldtek egy „fiút". Nem volt nehéz felfedezni. Rettenetesen primitívek ezek a szekusok. Nem hiszem, hogy akadt különleges jelenteni valója. Minden a legnagyobb rendben történt. Az első nap 97-en, most 60 valahányan néztük végig a műsort, amely az itt maradásról, a szülőföld szeretetéről szólt. Persze, ellenségeink nem fognak gratulálni ezért a műsorért sem. Ké-

résemre Banner még egyszer átgondolta műsorát, és Sz. G. versét, amelyért az Igazságban megjelentetés után megrótták a költőt, kihagyta a „fiú" miatt. Elővigyázatosaknak kell lennünk. Nem tehetünk mást: nem szabad okot adnunk a megtorlásra, a betiltásra. Az örmények is így cselekedtek Musza Dagon. Pedig valószínű, ők is ismerték már az élő fa esetét... „Jóakaróink" mindenbe, még ebbe is belekötnek.

"1982. június 7.Brassai-ünnepélyt végül is csakazértis-hangulatban megtartották az iskola udvarán. Boda Károly iskolaigazgató beszéde alatt megszólalt és aláfestésként zengett a templomi harangszó. Éppen akkor kondult először a harang, amikor Dávid Ferencet említette az iskola az iskola alapításával kapcsolatban. . Egy tanuló azt a különleges gondoskodást köszönte a nagyvezérnek, amely a nemzeti kérdés megoldásában megmutatkozik az egész országban. Mostanában minden ilyen köszönet és ajnározás fordított értelmet kap. Mintha apám, öreg suszter módra elmondott, túlzásokkal sűrűn tűzdelt, csúfondáros szavát hallanám. Erre szokták azt mondani, hogy „nem tudni, mikor beszél komolyan". Vajon akad még olyan ember, aki nem a szavak mögöttire figyel, hanem egy az egyhez érti az ilyen beszédet?!

Tegnap Tasnádon jártunk a B. Józsi szüleinél, a „Sóváb" utcában. 1945-ben innen mindenkit elvittek a Donyec-medencébe, ahol szénbányában kellett dolgozzanak. Német nevű emberek élnek itt, de magyarok. Sokan öt évet szenvedtek ártatlanul. Tizenhét éveseket is elvittek, akik ezzel a büntetéssel kezdték a felnőttkort. Sokan, ott aztán be is fejezték életüket, nem tértek vissza Tasnádra, csak a haláluk híre jutott haza. B. J. nagyapja, nagyanyja, apja és anyja végigszenvedte ezt a megpróbáltatást. Visszatértek, és újra kezdték az életet, összeszedték, egybegyűjtötték családtagjaikat. Őket már soha senki nem fogja tudni meggyőzni e rendszer emberségességéről. Mert ők sem tudják miért kellett szenvedniük. És nem tudnak semmiféle tanulságot levonni a megtörténtekből, amit továbbadhatnának gyermekeiknek és unokáiknak, hogy azok elkerülhessék az újabb üldöztetést. Az egyedüli konklúziójuk az, hogy háború és mindenféle diktatúra idején tetszés szerint gyötörhetik az embereket, mindössze valamiféle okot kell kitaláljanak erre. Valamiféle átlátszó indoklás is megteszi, az erőszaknál nem az indoklás, hanem az erő a fő. A testvériséget prédikálóknak is elég, ha valakinek vagy valakiknek a nevéből következtetnek a származására, s máris éveket elrekvirálhatnak életéből vagy életükből a hatalom tetszése szerint. És nincs arra semmiféle biztosíték, hogy ezt akárhányszor meg nem ismételhetik, ha akarják. Mindenféle asszimilálással együtt jár az erőszak, ha a kisebbség nem hajlik a hatalmi szóra. A zsidók, mivel tanultak a sokféle, ellenük végrehajtott megtorlásból, előrelátva az üldöztetést, ha kellett többszöri névváltoztatással készséget mutattak az asszimilálódásra, lelkesedést és örömöt színlelve meghajoltak, de összetartozásukat erősítve, legbensőbb önmagukat, hagyományaikat továbbéltették, család-

juknak élve, egymást önzetlenül segítve lavíroztak a zavaros időkben. Mi, magyarok, nyakasok vagyunk, primitíven kitartóak mindenben, és talán még mindig kevésbé megpróbáltak a történelem viharaiban és az embertelen elnyomásban. És számbelileg sem vagyunk annyira kevesen, hogy más kisebbségek önmegtartó módszereit magunkévá tegyük, lemásoljuk és alkalmazzuk. Magam is úgy hiszem, hogy eltiportatásunk előtti olyan szakaszba érkeztünk, amikor jogaink védelmében még egy utolsó közös és bátor kiállással felhívhatjuk, fel kell hívnunk magunkra a világ figyelmét.

Apró lépéseink:

A Kodály-együttest a megszüntetés elől az Állami Magyar Színház védnökségébe ajánljuk. A Kabát-együttesre épülő kísérleti színházat megpróbáljuk a Képzőművészeti Intézet Mátyás király szülőháza pincéjéhez juttatni. Ki kell védenünk az „elkülönülés" és a „sehova sem tartozás" sokat hangoztatott vádakat. Hasonló jellegű színházzal kísérletező román nyelvű társaságot kell keresnünk, és megnyernünk az Echinox diáklapot, hogy vállalja magához tartozónak a csoportot."

Ujjat húzni

4.

4.

Az erőltetetten szervezett társadalmi szervezetekben folyt a mellébeszélés, a képmutatás, az unalomig koptatott semmit mondás, a hűségnyilatkozat és hozsánna, de a baráti közösségekben, az egyre kiterjedő besúgói hálózat ellenére, néha a jelentgetők aktív részvételével sokféle apróságban tetten érhető volt a szókimondás, viccekbe sűrített elítéltsége mindannak, ami életellenes volt.

„1982. június 25. Legutóbb egy évvel ezelőtt szóltam arról, hogy a hadseregben is szemléletváltásra van szükség lapunk terjesztését illetően. Ha évtizedekkel ezelőtt még elhihető volt az, hogy mivel a katonáskodás évei alatt minden magyar fiúnak a saját érdekében románul kellett tanulnia és ezért nem lett volna jó, hogy magyar újságot olvassanak, mert ugyebár ez gátolta volna őket a román nyelv tanulásában (ez is hajánál előráncigált indoklás, amely tiszta hülyeség), most erre már nem volna szabad hivatkozni, mert mindenki tökéletesen elsajátítja az állam nyelvét az iskolai oktatásban, ez letagadhatatlan tény, tehát az Ifjúmunkást be lehet és be kell engedni az elkövetkezőkben a kaszárnyákba is. Jelen volt javaslatom elhangzásakor a párt KB sajtó-osztályról I. elvtárs is. Azóta is adós maradt az ígért válasszal. És pontosan így jártunk eddig minden terjeszkedésünkkel és terjesztésünket elősegítő javaslatunkkal. (Lásd melléklet, évkönyv, levelezői tábor, matinék stb.) Minden ilyen igyekezetünket fékezik és megfúrják. Ezek után nyilvánvaló, hogy be kellett következnie a mostani siralmas helyzetünknek. Most, hogy felvetődött a lapok rentabilitásának kérdése, a ráfizetést senki sem óhajtja vállalni. Fenyegetett helyzetbe kerültünk, és nem vitás, hogy ez a helyzet kinek jó. Ha másra nem, arra jó ez a helyzet, hogy elvonjon bennünket a sokasodó életkérdésekkel való foglalkozástól. Pofa súlyba tehát, mégpedig vigyázzállásban!

L. F. hozta a hírt, hogy az Ifjúmunkás-antológiát kivették a Politikai Könyvkiadó tervéből. B. Ö. elárult minket? Itt kettős erők dolgoznak ellenünk. A minden pillanatban ellenünk tettre kész nacionalisták, és a közöttünk tülekedő karrieristák, árulók, szemetek. Ezek egyvelegében beszűkül a jövőnk.

1982. augusztus 15.

A múlt héten a fővárosban töltöttem négy napot. Az ellátás jobb, mint nálunk. Tűrhető sorban állással darált húst, ömlesztett sajtot kaptam. N.-éknél T.-ékkel beszélgettünk. Most volt harmincéves érettségi találkozójuk. Az ojtuzi fogadóban tartották. Félórába került, míg felsorolták, mi mindent kaptak vacsorára, ebédre, reggelire. És volt énekóra meg búsmagyarkodás. Hiszen éppen ott voltak e régi határ közelében. És volt viccmondás, anekdotacsokor: A paraszt, akit fölvesznek az egyik kocsiba, megjósolja, hogy valaki még aznap meghal a kocsiban ülők

közül. És azt is megjósolja, hogy novemberben megpucol a nagyfőnök. Eltűnik vagy így, vagy úgy! Továbbhaladva az úton gépkocsibaleset színhelyére érkeznek. Föl kell venniük az egyik sebesültet, aki nem bírja ki a kórházig és meghal. Nyilvánvalóvá vált ezzel, hogy a paraszt novemberi jövendölésének is be kell teljesednie. Az érettségi találkozó végén aztán így búcsúztak egymástól az egykori osztálytársak: ***Találkozunk novemberben****! Ezek szerint a történelmet bízzuk a véletlenre, a sorsra? Már nagyon elege van az embereknek a sok muszáj-örömből, a rengeteg felhajtásból, a kendőzött vagy alig kendőzött nyomorból."*

A családokban pedig nemcsak titkolóztak, nemcsak hallgatva féltek, hanem a tiltások ellenére megmaradásra ösztönözték egymást.

„1982. szeptember 29. Vártam a múltkor B.-re a reumatológiai kezelésen. Késő este volt. Csak magam voltam. Az asszisztensnőre váró férj gyerekét (halkan szólva) magyar történelemre tanította. Nem láttam őket, mert elkerített helyen ültem a váróteremben. Az apa felolvasott vagy folyamatosan mondta a szöveget a magyarok bejöveteléről, a vezérekről és így tovább. Az asszisztensnő inthetett nekik, mert hirtelen csönd lett. A gyerek nem kérdezősködött tovább, az apa nem mesélt többet. Gyorsan valami lényegtelen dologról kezdtek beszélgetést. A gyerek hangjából ítélve óvodáskorú lehetett: rögtön megértette, hogy nem kérdezősködhet tovább. Az apát az átlagosnál műveltebbnek gondolom. Családi összeesküvésük meghatóan szép példája annak, hogy a megmaradás és a hagyományőrzés gondolatát, mert nyíltan erre senki sem kérheti őket, ösztönösen, a maguk belátása szerint ápolják a tudatosulásnak legalább középszintjére eljutott szülők. Hagyományaink terjesztése tehát elsődleges. Ami ezen túl szükséges megtudja, megkeresi, felkutatja, elsajátítja az ösztön, az elnyomottak ösztönös összetartozása és az egymásra figyelés. Az elnyomás, a kirekesztettség, a megkülönböztetés hatására dacos ellenállás születik."

Még a hatalmi cenzúrát híven kiszolgáló Dacia Kiadóban is volt annyi gerinc, hogy elhíresült könyvének megjelenése után visszautasítsák az ehhez hasonló hazug és soviniszta indulatokkal írt műveket.

„1982. november 27. Gyorsan terjed a hír Kolozsváron és máshol is az országban, hogy B. Gh. a második Lăcrănjan. Elmentem hozzá, hogy felelősségre vonjam. Azzal védekezett, hogy ő semmiről sem tud. Itthon sem volt, amikor a könyv megjelent. A könyv címét sem ő adta. Elővette a kézirata másolatát, de az ott olvasható cím azonos volt a megjelent könyv címével és már nem az Adevarul despre Moisei (Az igazság Moisei-ről) cím szerepelt, amelyről nekem évekkel

ezelőtt beszélt. A társszerző Suciu nevezetű nyugdíjas történelemtanár. Hogy ő mit írt, és mennyit vett át abból a történelemtudományok doktora, nem sikerült megtudnom.

Nagy a felháborodás mindenütt. A Dacia Könyvkiadónál hallani sem akarnak ezek után a B. Gh.-val közös MADOSZ-könyvről. Amikor az Ifjúmunkás történetét átadtam a szerkesztőnek, rögtön leválasztotta B. Gh. tízívnyi szövegét a régi Ifjúmunkásról, amit közösen fordítottunk H. I.-vel, és csak a megmaradt kézirat megjelentetéséről volt hajlandó tárgyalni, amely az Ifjúmunkás antológiát tartalmazza.

A legkülönfélébb emberek hívnak fel telefonon és állítanak meg az utcán. Kérdésük, kételkedésük mindig ugyanaz. El kellett határolnom magam a kiadónál, és másutt is kijelentettem, ha B. I. Gh, valóban Lăcrănjan modorában írt, nem vállalom a vele való együttműködést. Neki is nyíltan megmondtam, ha igaz, amit róla beszélnek, találkozásunkat elkerülendő, átmegyek majd az utca másik oldalára"

Ferde ablak

5.

Tartoztam én fiatalabb koromban valahova? Hosszabb-rövidebb ideig tartó baráti kapcsolataim befolyásolták-e utam. Bizonyára igen, de elhatározásaimat, sokszor

mások és olykor a józanész ellenében, magam szültem. Például, amikor tizennégy éves koromban kezembe került az a törvényszéki határozat, amely szerint szüleim válásakor engem apámnak ítéltek. A háborús bombázások idején kerültem anyámhoz, akinek mézeskalácsos férje, tehetős kisiparosként vállalt, s falura menekített engem is, hogy aztán ott ragadjak, s velük éljem a szövetkezsítéssel járó az elszegényedés éveit. Ellenszenves mostohaanyám ellenére, úgy éreztem nincs más választásom, visszatértem apámhoz, s szenvedtem élettársa praktikáit, az otthontalanság érzését, s jutottam családból kiebrudaltan, helybeliként az iskolai bennlakásba. Fémipari iskolában érettségiztem, barátaim, akikkel triumvirátust alkottunk: egy érett, nyomornegyedből való, ultrabalos fiú, akivel nagy elszánással a Duna-Fekete tengeri csatorna munkatelepeit is megjártam. Ez a nálamnál négy vagy öt évvel idősebb fiú, akitől, mert megyei asztaliteniszbajnok volt, pingpongozni tanultam. Minden akkor megjelent Marx-Engels-Lenin-Sztálin brosúrát elolvasott és alkalomadtán hosszasan idézett ezekből politizáló vitáinkon, hogy aztán később, megfontolt rendszerellenességével tüntetve, állami vállalatoknál munkát nem vállalt, a megtűrt kisiparosságot választotta, tengerparton gyűjtött kagylóhéjakból inggombokat készített furcsa, korai haláláig, vásári eladók rendelésére. Másik barátom, vézna fiú, a falujáró iskolai néptáncegyüttes lelkes tagja, faliújságunk felelőse volt, később pártfogásommal került a megyei lap szerkesztőségébe. Összetartásunk később lazult ugyan, de visszatekintve azokra az évekre, belátom, hogy kis csoportunk és a szélesebb osztálytársi, iskolatársi kapcsolataink lényege egymás pártolása, támogatása volt. Kilépve egy-egy ilyen csoportból, tudatosan vagy ösztönösen, mint bárki más, újabbakat kerestem, mert még nem bíztam elégé magamban, kellett a mások tapasztalata, megérzése, akarata, hogy saját utamra találhassak.

Első regényemet annak a csoportosulásnak köszönhetem, amely spontánul alakult a szerkesztőségben szokásos délelőtti kávészünetben. Helyi lap olyan munkatársai verődtek össze félórákra a közeli cukrászdában, akiknek nemcsak kenyérkereseti lehetőség volt az írás, hanem valamennyire elhivatottság is. Kívülállókat is vonzottunk, a fővárosi ifjúsági lap tudósítóit, pályája elején álló festőművészt. Játékos kedvünkben regényt írtunk, sorban, egy-egy oldalnyi folytatással megtoldva. Már félszáznyi gépelt oldalra gyarapodott közös könyvünk, amikor valakinél valamiért elakadt az ujjgyakorlatnak is kitűnő kezdeményezés. Tanultunk egymástól. A közös munka megtanított igazodni egymáshoz, úgy serkentett egymást felülmúlni, hogy nem szült irigységet, kivagyiságot. Emlékszem, még arra is büszke voltam, amikor egyik-másik toldalékomat összetévesztették az akkoriban humoreszkjeiről ismertté vált kollegánk írásával. Jó volt tartozni ehhez a társasághoz, amelynek nevét saját használatomra, Bög Viola Társaságnak keresztelt. Regényemet ők olvasták először, biztatást tőlük kaptam, és jókor, jó helyen kopogtattam a kiadónál. Feszélyezettségemért rögtön megszólt Kacsó Sándor író, a Szépirodalmi Kiadó akkori vezetője, s ezt dicséretnek vettem, de

bíztatást kaptam a megnyerő szigorúságú Székely Jánostól is, aki az Igaz Szóban folytatásokban közölte írásomat. Mire megjelent regényem, már nem tartoztam a szerkesztőségbe, de egyik kollegám, aki nyári vakációját a Balatonon tölthette, Illyés Gyula üdvözletét hozta, és ezzel meghozta nekem a valahova tartozás érzését is. Az sem véletlen, hogy nem a hatalomhoz való tartozást, nem a karriert választottam, hiszen könyvem után már nem is választhattam. Eszmélésem óta furcsa viszolygás volt bennem, amikor valamiért a kivételezettség jogán rangsoroltak. A mézeskalácsos fiaként a külvárosi szomszédok gyermekei felnéztek rám, régi mézes pogácsák prézlijével édesített puliszkánkat oszthattam meg velük a háború utáni szűkös esztendőkben, a korcsolyám is élezettebb volt, s ez behozhatatlan előnyt biztosított a szegényes felszerelésűekkel szemben, amikor a patak sepert és magunk ápolta sohasem sima jegén jéghokiztunk.

Apám illegális mozgalmi múltja miatt jó káderlapommal karriert építhettem volna. Ezt nem akartam. Kitértem minden káderes „segítsége", támogatása elől. Inkább vállaltam az ország másik végében munkát, a Duna-Fekete tengeri csatorna munkatelepein, majd a konstancai központban. Anyám és nagybátyám is megvetette a protekciót. Annyira, hogy nem fogadták el a mozgalmi múltjuk miatt igénylhető kivételezett nyugdíjat sem. Ők voltak a példaképeim. Apám bőripari szövetkezetet alapított, s aztán a szövetkezeti szövetség vezetőjének járó fizetése nagy részét adományokra fordította. A középiskolában egyedüli voltam, akiért tandíjat, és a bennlakásomért is díjat fizetett, amíg szövetkezeti elnöki, munkásigazgatói majd káderesi jó fizetést kapott. Nem gyűjtött vagyont, nem épített házat. Egész életét családostól szoba-konyhában élte le. Nyugdíjára várva, felesége biztatására, apám, egyetemi felvételire való jogosítványom ellenére, eltanácsolt a továbbtanulástól, azt mondta nem vállalhatják ellátásomat, ruháztatásomat sem. Látogatásnélküli matematika karon folytathattam volna, de mostohaanyám „elfelejtette" utánam küldeni Konstancára a kötelező, határidőre elkészítendő dolgozatok feladatait, s lemaradtam innen is. A regényem megjelenése utáni, s úgy érzem máig tartó, mellőzést azért sikerül átvészelnem, aránylag bizakodással, mert mint máskor is, rendszeresen nem várt támogatókra lelek. A hatvanas évek végén, egy akaratos egyetemi tanár, nemzetiségünk érdekében pártaktivistaságot vállalt ember, bízott meg nemzetiségi felügyelői munkával. Tudtam kik ellen kell dolgoznom, és igyekeztem kihasználni az akkor még létező, számunkra kedvező törvényes előírásokat. Amikor aztán, másfél év után, jó káderlapom ellenére, sokallták a magyar énekkarok évfordulóit támogató és a falusi könyvtárak magyar könyvállományát kiegészítő munkámat, lépnem kellett. Kapóra jött az országos ifjúsági lap ajánlata, ahol olyan közösséget tudtam, akik szolgálatában a portási teendőket is szívesen vállaltam volna. Olyan közösségre találtam, akiktől bár náluk idősebb voltam, sokat tanultam. Aztán a hatalom szorításában lazult, majd felbomlott ez a közösség is, amely befogadott és éltetett. Külön könyvet érdemelne, s talán majd valaki meg is írja ennek a majd-

nem sikeres közösségnek a történetét, amelynek vizsgálatakor kiderül majd, hogy hallgatólagosan, belső súrlódásokkal is, de közös és a végsőkig feszített ellenállásunk volt a hatalommal szemben. A rendszer megértésének igényével a hatalom elutasításáig, a megalkuvástól a reánk szabott feladatok emberibbé formálásáig történt mindez. Ebben a mókuskerékben őrlődött céltudatosságunk, barátságunk. Aztán egyre fogyott a közösségi szellem, hígult a társaság, gyarapodott az önérdek. A fiatalos, közösséget éltető akarat helyébe a saját pecsenye sütésének gyakorlata nyomult. Másfél évtizedes szolgálat után már nem tartottam fontosnak odatartozni. A hatalom következetesen bontotta az ilyen közösségeket. Távoznia kellett a lap vezetőjének is. Még akkor is, ha már előbb kirekesztette magát közösségünkből. Ezt felülről nem láthatták. Az új, az aktivista-vezető, mert tőlünk idegen világból került hozzánk, felfogásunkkal, céljainkkal nem azonosulhatott. Ezért nem fájt, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy nem kellek magam sem.

Idézek naplómból: „*1982. január 18. A laptervezés elég simán ment. A lapvezetés a saját javaslatait sűrűn megtűzdelte napilapokba való mezőgazdasági anyagokkal. Ez egyikünknek sem tetszett, de vállalni kötelező volt. A főszerkesztő ellenezte, hogy a napilapokban megjelenő ifjúsági oldalak népszerűsítésére és segítségére összeállításokkal foglalkozzam. Az egyik ilyen anyagomat, amelyben a kolozsvári Igazság Fellegvár című ifjúsági oldalának megszüntetése után körképet adok arról, hogy szerte az országban miként próbálják a Korunknál létrejött találkozó szellemében a fiatalok érdekeinek szolgálatába állítani a napilapok ifjúsági rovatait, máris leállította. Valószínűleg, mert ebben az írásban is összefogásra buzdítottam. A baj az, hogy ez a botcsinálta főszerkesztő képtelen a vitára, ezt az írásomat is inkább elsüllyeszti, félreteszi, a sajtóvezetőktől, a propagandatitkártól való félelmét emlegeti, akik bizonyára rossz néven vennének mindenféle nemzetiségi szervezkedést. Úgy, hogy még várnunk kell stb. Az sem „erénye” az írásomnak, hogy benne van: a szervezkedés a hivatalosan meghirdetett célok érdekében szükségeltetik, hiszen a szocializmus eszméinek hirdetése, a testvériség szellemének erősítése... De ezek ma már nem érvek. A félelem dolgozik bennük, és egyre inkább csakis a legelső vezető iránti hűségeskü jellegű írásokat tartják időszerűnek. A továbbgondolás, a kérdések lebontása és az egészséges vita helyett a gondolkodásmentes hűséget teszik meg politikai krédójuknak. Az ilyenszerű egyszerűsítés természetesen a kultúra kiiktatásával jár. De lehet, hogy azért jutottunk ide, mert már előzőleg a vezetés minden szintjén hátat fordítottak a kultúrának. Az egyik lehetséges magyarázata ennek az, hogy a kultúrára sok, nagyon sok pénz kell. És ezt éppen most, amikor „első a nehézipar és utána a gépgyártóipar”, nem engedhetjük meg magunknak. Ide kapcsolható szemünk fénye: az a nagy függetlenség stb. Nem hiszem, hogy képesek ilyen körülményesen magyarázni a dolgot. Sejtem, hogy a kultúraellenességet és szabadságot a tömegek könnyebb vezérelhetősége miatt erőltetik országszerte.*

Egyelőre nem lesz több Matinénk. A múltkori nagyváradi szervezés hibái fatálisak. A főnök mást nem tehetett azon kívül, hogy nem ment bele a fele román, fele magyar műsorba? Amit a nagyváradi KISZ vezetőknek sikerült elérniük (előbb a Matiné elodázását, majd meg szüntetését) most a KISZ KB is magáévá tette és gyakorolja... Mit tehetünk? Föl kell támasztanunk a Fogadónapokat és egy-két szerkesztővel, néhány előadóval folytatott turnéinkat."

Rovataim, és a lap olvasóival rendezett találkozóink nemkívánatossá váltak. Jó káderlapom miatt, de az ifjúsági laphoz nem méltó korom miatt sem rúghattak ki. Felfelé buktattak, amit új, magasabb szellemi közösség reményében, a szerkesztőség és más, idősebb tanácsosok ajánlatára, az európai történésekből kikövetkeztethető gyökeres változások tudatában, a fordulat előtt két évvel, várható következményeit is vállalva - elfogadtam. Belátom, mivel nem tartoztam és nem tartozom egyetlen írói irányzathoz, csoportosuláshoz, műhelyhez, társasághoz, klikkhez, de még laphoz, folyóirathoz, kiadóhoz sem, kívülállóként nincs esélyem munkáim s magam ismertetésére, és az elismertségre sem. Az évek óta rám terített közöny keserűsége kerülget, pedig jól tudom, hogy bánatommal nem vagyok egyedül. Egy bátorságával kérkedő előadóművész odáig ment, hogy előadóestjein, magas kitüntetésekkel díjazott költő mellé emelt nevenincs, mellőzött alkotót. Kicsiny hatókörben keltett feltűnést néhány estén, a világ ment tovább, a mellőzött mellőzött maradt, ha a nagymenő művei megsápadtak kissé az összehasonlításban. Mert nem elég csak alkotni. El kell adni az irodalmat is. Aki ebben ügyes, az lesz a nagymenő. Aki bírja valamely csoport szimpátiáját, annak könnyebb, másoknak pedig nincs, vagy alig lehet értékelhető útja.

Kömüves Kelemenné megmutatkozása

6.

A változás előtti évben, közvetlenül a rendszerváltás előtt, úgy adódott, hogy nem fogtam kezet egy irodalmi lap főszerkesztőjével. Két dolog miatt. Az RKP Központi Bizottságának valamiféle plenáris ülésén mondott ajnározó beszédét hallottam a rádióban. Lehet, hogy nem a saját szövegét kellett mondania, de gyávasága, amivel vállalta, undorító volt. Kolozsváron, a főtéri galériában kiállítást nyitottak, munkatársaival együtt jött, és aktivistaszokás szerint lekezelt a jelenlévőkkel. Elfordultam. Akkoriban jártam a Dacia Könyvkiadónál, ahol jegyzeteiből könyvet szerkesztettek. Szerkesztőismerősöm mutatta, hogy Sütő Andrásról és még néhány más, akkor nemkívánatos személyről írt jegyzetét kivette kötetéből a cenzúra javaslatára. Márpedig Központi Bizottsági tagként sarkára állhatott volna. Ahogyan például neves költőnk tette, amikor belepiszkáltak egyik kötetébe: az anyagi következményeket is vállalva visszavonatta a kész kötetet. Vállalva, a letűnt rendszer fullajtárjainak fejcsóválásait, miszerint a magam mentésére kérkedek és dicsekszem, nem hallgathatom el, hogy az ezt megelőző évben, frissen kinevezett főszerkesztőként, első utam Sütőhöz Andrishoz vezetett, akinek írásait, bizonyára felső utasításra, akkoriban már rég nem közölte a gyermekirodalmi lap. Mesét kaptam tőle. Megjelent. De jártam Létay Lajosnál is. És közöltünk tőle is verset, merthogy jóideje, bizonyára a rendszert szolgáló buzgóságáért, nem volt helye a Napsugárban. És visszatért a laphoz Kiss Jenő, gyakrabban közölt Bajor Andor, Méhes György, és nem jelent meg lapszámunk a máshol mellőzött Kovács András Ferenc és Markó Béla versei nélkül. Bátornak hittem magam, és ma sem tartom dicsekvésnek ezt. De hiszen ilyen és sokkal bátrabb tetteket sorakoztathatunk fel akkori életünkből. Ezekről mostanában nem esik szó, mert a hatalom kiszolgálása melletti tetteink sorában az ellenállás apró tettei mosakodásnak tűnhetnek, dicsekvésnek, megkülönböztetésnek azoktól, akiknek lelkiismeretét kioltotta a félelem, vagy a hatalom szolgálatáért kapott előnyeiket féltve „eleresztett kormánnyal" művelték a hozsannázást. A sokféle módon megalkuvásra, és szolgálatra kényszerítettek késői lelkiismeretvizsgálatából úgy tűnik, nem tehettek mást, és akkoriban ők voltak a többség, kiszolgáltatottságuk általános volt. Megfeledkezhetünk azokról, akik lehetőségeikhez mérten ellenálltak? Ha vallomásaik mellé, legalább most, utólag, odasorolhatnánk a maguk és a környezetükben észlelt, ellenállásnak minősíthető tetteit, valósabb képet rajzolhatnánk, nem kellene szégyellnünk magunk, amiért tapsnokok, sunyi besúgók és feljelentők országa voltunk. Ha most, húsz esztendővel a változás után, akadnak néhányan, akik megtörik a hallgatást, előlépnek a sunyításból, és a feledés fátyla alól, mert lelkiismeretük azt diktálja, hogy bevallják a hatalommal való együttműködésük, ezt tekintsük tiszteletreméltó bátorságnak. De ugyanakkor nem szólni azokról, akik az akkori nehéz körülmények között is találtak kiskaput, amelyen át kibújtak az elveikkel nem egyező feladatok elől, találtak utat az ellenállásra, ez bizony amolyan felemás szembenézés a múlttal. S abban meg-

egyezhetünk, hogy a dagadó diktatúrában a nagy többség fokozódó utálattal szemlélte a személyi kultuszt.

Feljegyeztem: *„1982. február 19. M. I. írja: a vezető nevét úgy misztifikálják, hogy Heil ... köszönnek. Ezen is túltesz annak a dicsőítése, akinek a nevét nem mondhatja ki, de oly nagyszerűen sugalmazza a Hitler neve helyett írt három ponttal, hogy országosan szégyellnünk kell magunkat. És főleg azok, akik a közösség, illetve a párt neve elé helyezik a legfőbb vezetőt, és nevével jelszavakat erőltetnek, hangszórókba felerősítve szórják az összecsődített népre, meghamisítva hangulatát, amely egyre inkább nem lehet más, mint „forró lelkesedés”.„Lehull nevedről az ékezet.” (Márai) „Íme, hát megleltem hazámat / a földet, ahol nevemet / hibátlanul írják fölébem, / ha eltemet, ki eltemet.” (József Attila) „Név és otthon, anyanyelv és haza elszakíthatatlan érzelmi kapcsolatban áll egymással...” (Mikó Imre) Jóérzés tudni, hogy sokan vagyunk, akik így gondolkozunk. Megírtam Hazai utakon című riportkönyvemben, hogy nem ismerjük tájainkat, hegyeinket, folyóinkat, nem tudjuk ezek nevét sem, mert anyanyelvünkön ezt nem tanítják, az iskolában térképről sem olvashatjuk és táblákon sem láthatjuk; lassan kikopnak emlékezetünkből, mert valamennyit nem tudja egyik generáció a másiknak átadni iskolán kívüli alkalmakkor, ilyenformán aztán otthontalanságra, hazátlanságra kárhoztatjuk az utánunk jövőket.”* A most vallók bátorsága olvastán, nincs okunk kivagyisággal minősíteni azokat, akik saját és mások cselekedeteire emlékezve tanúsítják, hogy lehetett másként is. Például oly módon, hogy amikor besúgásra kényszerítettek valakit, nem a szekurítáté által választott fedőnevet, hanem a saját becsületes nevüket írták a valakiről vagy valakikről kikényszerített véleményezésük alá, és a különféle módon rájuk testált megbízatásokról „megfeledkeztek”, betegségeikre hivatkoztak, Svejk módjára viszonyultak a dolgokhoz, vagy összeszorított foggal a sok sanyargatással, megaláztatással járó kivándorlást választották. Akkoriban így gondolkoztam: „ *A kérdés most is az, hogy kikkel dolgozunk együtt? Hogy hiszünk-e még a hatalommal való együttmunkálkodásban? Lehet-e bízni abban, hogy azonos a célunk: valamiféle szocialista életmód kialakítása? Úgy látom, hogy amennyiben Románia eltávolodik a nemzetiségi jogok tiszteletben tartásától, annyira kerül messzebb a meghirdetett szocializmus céljaitól is! Én nem a nagy magyar szocializmust akarom, és nem akarok semmiféle nacionalista szocializmust. Oly messzire kerültünk a meghirdetett internacionalizmustól, hogy az egyszerű ember már nem is gondol rá. Annyira elfajultak, elmérgesedtek a dolgok, annyira elvesztettük hitünket az ésszerű, emberséges és kulturált életmódban, amelynek alapján felépíthető a jövő, annyira elcsüggedtünk, hogy már csak az önfeláldozó küzdelem maradt, csak ez hozhat változást. Azt hiszem Szőcs Géza gondolatmenete is ez lehetett, és önfeláldozóan azt tette, amit tennie kellett. Amikor elbocsátották a laptól (akkor már több, mint egy esztendeje letiltották a Fellegvár című ifjúsági oldalt, amelyet ő alapított és szerkesztett) találkoztunk a*

Zsebszínházban. Arra kértem, ne csüggedjen, próbáljon dolgozni. Mondta, hogy regényét várja a kiadó. Könyvében Kolozsvár lakóinak közérzetéről kíván szólni. Valószínűleg regénynek nevezik majd írását, mert ugyebár minden szövegét valamilyen skatulyába kell beszorítani, hogy elfogadható legyen. Még egy másik készülő kötetét is megemlítette. Talán verskötetről volt szó, nem emlékszem már pontosan… Most lenne nagy szükség a Bethlen Gáborokra! Hogy kell lehajtanunk a fejünk, hogy ugyanakkor a gerincünk egyenesen maradjon és büszkeségünk se szenvedjen csorbát? Hogy jövőlátásunk se romoljék oly rohamosan? A rádióadó egy francia, egy svájci és egy német lapból idézte az erdélyi magyarság dolgait, és ez azt jelenti, hogy a világ közvéleménye, ha ideig-óráig, de foglalkozik velünk. Tehát nem tűnünk el a népek közül nyomtalanul. Végre mi is felsorakozunk azon kisebbségek mellé, akik tesznek is egyet-mást, hallatják szavuk, ellenállnak beolvasztásuknak. Mi, Európa legnépesebb kisebbsége, Románia négerei leszünk, ha nem a saját, hanem az általuk elképzelt és óhajtott módon részesülünk a kultúrából. Értelmiségünk szerepe ilyenformán növekedőben van. Kár, hogy vállalásuk nem követi vagy csak nehezen követi a kibontakozás sürgető igényeit.

Fölhívott B. L. Berettyószéplakról. Mondta, hogy látták a tévébeszélgetésünket. Vitára kerekedett kedvük és meghívtak művelődési körükbe, amelyet eddig is támogattunk. Telefonáltam V. J.-nek, B. Gh.-nak és Cs. S.-nek. Mindhárman beleegyeztek a kiszállásba. Írásbeli meghívót is küldenek. Ilyenformán fedve leszünk. Mondtam a tévében és másutt is, hogy nyílt vitára van szükségünk. Minden ilyen alkalom ébren tartja bennünk jogaink védelmét. Leírt, jóváhagyott és magasztalt jogaink vannak. Ezt harsogják a lapok, erről szól a tévé, a rádió, és nemcsak román nyelven. Miért nem tudunk érvényt szerezni törvényeinknek?!"

Tiltott, keskeny út

7.

A magam bátorságát visszaidézve belátom, hogy egyrészt jó káderlapom miatt többet megengedhettem magamnak, mint az „osztályidegenek" kategóriájába tartozók, akiket múltjukra, vagy szüleik múltjára hivatkozva sanyargattak, másrészt a lehetőségekhez viszonyítva magam is gyáva voltam. Például belenyugodtam a Központi Bizottság magyar ügyekben tejhatalmú intézőjének uralmába, abba, hogy jóváhagyása nélkül nem alkalmazhatok senkit, pedig főszerkesztői minőségemben szembeszegülhettem volna. Tizenhét általam felvételre javasolt személy listájának élén Kovács András Ferenc neve állott. Minden javaslatomat, őt is visszautasította, akinek a tehetségéhez már akkor sem fért kétség. Senkit sem sikerült alkalmaznom a folyóiratnál. Igaz, hogy ugyanakkor az anyaországba áttelepülőket sem kellett elbocsájtanom. Azt is megengedhettem magamnak, hogy a rám osztott kapitányt, mert három hónapig besúgói feladatokkal gyötört, a megyei első titkárnál bepanaszoljam. Úgy tettem, ahogyan ezt másoktól is láttam.\

„*1982. november 15. ...A leglényegesebb ebben az időszakban Száraz György interjúja a Bp.-i rádióban a Lăcrănjan könyvről.*
Másnap délelőtt megszorítja a kezem B. E. az Utunk szerkesztőségében.
- Hallgattad?!
- Természetesen! - Ma délelőtt is megismételték...
- Végre kimondták, amit nekünk kellett volna megcselekednünk...
Felkapta a fejét.
- Mi megtettük a magunkét! Beadványok, írások formájában… Azt hiszem, bátrabb és leleplezőbb volt ez az interjú, mint a Méliusz nem közölt (elfektetett, visszautasított?) cikke, a Beke közlésre el nem fogadott írása és más tiltakozó írások. Ugyanis Sz. Gy. egyenesen C. N.-től vett idézetekkel bizonyítja, hogy Lăcrănjan a túlfűtött ultranacionalizmus hangadója. B. Gh. doktor szerint a könyvében szereplő négy írás közül az utolsó nem az övé, illetőleg elébe tették a felhasználandó anyagot és ő az igénylők kedve szerint rótta a sorokat, de az is lehet, hogy nemcsak ihlették, hanem másokkal iratták L. nevében ezt az uszítást."
Régi Ceausescu idézetekkel „felfegyverkezve", amelyben az állt, hogy semilyen körülmények között sem szabad a belügynek a párt fölé nőnie, azt gondoltam, sarokba szoríthatom a megyei titkárt. Hallgatott és szembesítést ajánlott a szekus tiszttel, amelyre sohasem került sor. Üldözőmet, fegyelmi úton, egy évre Moldvába helyezték. Sejtem, hogy ezt megtorolták, s a fiam életébe került. Máig tisztázatlan körülmények között elkülönítve tartották a kaszárnyában, s utolsó pillanataiban szállították kórházba. Halála oka: vérmérgezés. Katonaorvosát pedig a történtek után másfél hónappal, családostól együtt Nyugat-Németországba „menekítették" valószínűleg hasonló hóhéri munkára. A Legfelsőbb Törvényszékhez jutottam felelősségre vonása céljából, megbízóiknak ezt kellett megakadályozniuk.

„1982. XII. 21. Meghalni lenne jó! De Zsoltot már nem tudjuk föltámasztani. Magunkat sem. Barátaink velünk vannak. Különösen Varró János érez velünk együtt. Együtt sírtunk. Vallomásos perceiben most elmondta, hogy őt 1958-ban tizenhat évre ítélték. Akkor elsőként D. Gy.-t, tartóztatták le, és aláírattak vele egy nyilatkozatot, miszerint, ő, L. E. és Varró János elhatározták, ha ellenforradalomra kerül sor, a hegyekbe vonulnak, és csapatot szerveznek. Erről persze, egyetlen szó sem volt közöttük. A másik vád az volt, hogy a temetőben azért biztatta Varró János az ősök sírhelyének gondozására diákjait, hogy nemzeti érzésükre apellálva ellenforradalmi tevékenységre serkentse őket. Varró hiába védekezett azzal, hogy a rektor írásbeli engedélyével végeztek kegyelet teljes munkát a házsongárdi temetőben irodalmunk jeles embereinek sírjánál, az ítélethozók ezt nem vették figyelembe. Varró abban az időben az öngyilkos Szabédi László tanársegédje volt, és irodalomkritikusként összetűzésbe került Csehi Gyulával, akiről Czikó Lőrinc mesélte Bukarestben, hogy Nedelcunak, a Kolozs tartományi rendőrfőnöknek maga ajánlotta fel besúgói szolgálatát. Nedelcu még azt is elmondta neki, hogy Csehi ezért 800 lej havi bért kapott. Állítólag Sőni Pál is utal erre önéletrajzi írásában. Nos, Csehi Gyula egyszer a következőket mondta Varrónak: „Csak bátran fiatalember, bátran és arcátlanul!" Ebből arra lehet következtetni, hogy ő juttatta börtönbe. Különben akkor a Bolyai Egyetem egyesítését (beolvasztását) a Babes Egyetemmel nagyban megkönnyítette az, hogy eltávolították onnan a fiatal értelmiségieket. Mert valószínűleg ők nem hagyták volna szó nélkül az egyesítést, véleményt mondtak volna. Így aztán csak Nagy István volt az, aki szót emelt. És ezután lett ő is kegyvesztett, rendre kihagyták minden hivatalos helyről és szereplésből.

A per alkalmával D. Gy. szóban is megismételte írásos vallomását. Ugyanis neki olyan Varró aláírásával ellátott vallomást mutattak, amelyben az állott, hogy ők hárman egyességet kötöttek a katonai ellenállásra. Három fiatal tartalékos tisztről lévén szó, az egészet így katonai összeesküvésnek tüntették fel. Varró tizenhat évet kapott. És doktorátusát azóta sem védhette meg. Amikor kiszabadult, azt mondták ártatlan volt. De hiába jelentkezett az akadémia megüresedett irodalomkutatói helyére, nem engedték versenyvizsgára. Amikor reklamált, a titkár kirúgta irodájából, beadványát az ügyészség nem fogadta el. Ez egy állítólagos jogállamban történt. Mit szenvedett ez az ember? És mi szenvedés vár mireánk is ezek után…

Én ezt a naplót, csak magamnak megvallva, a fiamnak írtam. És neki gyűjtöttem könyvtáramban a könyveket, ráhagytam volna minden küzdelmemet is. Képzettebben, jó érzékkel, nagyobb román és magyar nyelvtudással, korszerűbben folytatta volna a munkát. Nekem már nincs jövőm.Illetve már csak annak fele van meg. Zsuzsa lányom, ha így halad, talán örököl valamit az íráshoz való kevés tehetségemből. Talán sikerül majd neki, hogy fokozatosan okosodva túlhaladjon,

többet végezzen annál, amit most kétségbeesésemben kishitűen elképzelhetek. Családnevünket is már csak ő tarthatja meg. Talán még unokáink is lehetnek, hogy Zsolthoz hasonlókká neveljük őket. Ha nem üldöz továbbra is a balsors és a hatalom, amely már mindenütt jelen van emberi kapcsolatainkat mérgezőn, régi erkölcsöt feldúlva, becsületes magatartást kiölve, az emberekbe vetett hitet gyengítve, minden jó helyébe korrupciót, rokonosdit, klikkszellemet, az elemi kötelességek semmibevételét állandósítva, talán sikerül tovább vonszolnunk magunk ebben a céltalanná tett életben. Rohadt világban élünk, a mérgezés tömeges, úgy tűnik, menthetetlenek vagyunk. Levelet írtam a tábornoknak, aki kivizsgálta a Zsolt esetét. Tíz évvel ezelőtt interjút készítettem vele a katonaéletről. Szeretném, ha megértené, hogy olyan felületes emberekkel, mint az a katonaorvos és az az egészségügyi személyzet, amely a lippai kaszárnyában van, életet menteni nem lehet, csak rombolni. Beadványt készítek minden fórumhoz, hogy ilyen többé ne fordulhasson elő. Ez emberi kötelességem. Az orvos diplomáját sem volna szabad meghagyniuk, hiszen a laikusoknál kevesebb ismerettel rendelkezik. Hát miként lehetséges ekkora tudatlanság, ekkora melléfogás? Vagy talán ártatlan gyermekemet ölték meg helyettem?… Amikor elkezdtem ezt a naplót, Michelangelót idézve a Faragott fájdalom *címet írtam az első oldalra. Jaj, nem tudtam, hogy mekkora fájdalom ér még ebben az esztendőben. Naplóm befejezése előtt… Kire hagyom már ezek után igazságtalanságaink és fogadkozásaink krónikáját?! Talán vállalod Te valamikori, századunkba is visszapillantó, jövőt hozzám hasonlóan féltő olvasó?!"*

A fiam halála után, addigi ösztönös félelmem megszűnt, belátom, hogy családjukat féltő ismerőseimmel, kollegáimmal, barátaimmal ellentétben, életem értelmét, jövőjét veszítve, nem volt miért óvatosnak lennem. Fiam barátja gyermekének keresztapaságát vállalva, írásba adtam, hogy a magyarság megőrzésében tett cselekedeteiért támogatom az egyházat. Ezt kellett tennem, hogy az egyház, keresztapaságomban ne lásson provokációt. Az, hogy nyilatkozatom nem jutott a belügyiek kezébe, egy kispap jóindulatán múlott. Szólt, hogy nem iktatja levelem, de tudomásul veszi. És megírtam figyelmeztetőül a fiam történetét, amire egy költő főszerkesztő felsőbbrendűen megfedett: „Nem kellett volna!" Egykori beosztottjai, feledve politikai karrieréhségét, jóemberként emlékeznek rá ma is, hiszen „szalámit szerzett munkatársainak". Egyszer távollétében helyettese megjelentette kötetnyi groteszk egyperceseimből a Vízhányó-dosszié címűt, amely a rövidsége ellenére keresztmetszet a besúgásról. Botrány lett belőle. Engem az akkori elhallgatásos időkben, felelősségre sem vontak, csak éppen kitiltották írásaimat a lapból.

Reszkessetek!

8.

Nem kérkedtem bátorságommal, de már gyerekkoromban észre kellett vennem, hogy amikor idegen házak kerítései előtt vonultunk barátaimmal vagy testvéreimmel, a belülről a kerítésre záduló, vicsorító, hörgő dühödten ugató ebektől összerezzentek. Furcsállottam, hogy miért, magamon ezt nem tapasztaltam. Nyolc évesen már megedződtem, amikor késő esténként átnyargaltam az Óvár keskeny, néptelen és sötét utcácskáin, hogy a Malomárokon túlról anyatejet vigyek féltestvéremnek. Velem egykorú ökölvívóbajnok barátomra akkor is felnéztem, amikor bevallotta, hogy sötét estéken, amidőn a fűtőházon át vezető, két kerítés közé szorított, megvilágítatlan keskeny úton igyekszik hazafelé városszéli utcánkba, a szokottnál hangosabban dobog a szíve. Ugyanazon úton járva semmi különöset nem éreztem. Gyermeki naivságom őrzött. Korai iskolakezdésem és egy tanügyi reform is hozzájárult ahhoz, hogy osztályokat előbbre lépve, mindenütt a legfiatalabb voltam, Kölyöknek neveztek és óvtak, nem volt mitől tartanom. Később, amikor egy a második műszakban dolgozó lányra vártam a gyár előtt, s belém kötött az arra kószáló fiúcsapat, kíváncsi várakozással vetettem hátamat a házfalnak, vártam, hogy velem is történjen valami érdekes. De nem történt semmi. A legvérmesebb támadó közelembe érve felismert, s a balhé he-

lyett röhögcsélve csevegtünk, amíg a lány megjelent a gyárkapuban. A katonaságom alatt gyakran álltam őrségben. Volt, aki félelmében elszabadult szamárra lőtt. És olyan is volt, aki az őrzendő raktár vagy kaszárnyaépület melletti bokorban húzta meg magát háromórányi időre, mozdulatlanul. Én eldugtam fegyverem, és hosszútávfutói edzésemet végeztem az őrhely környékén, az öklözőktől ellesett árnyékharccal hancúroztam s szórakoztattam magam. A fiam halála után, zaklatott idegállapotomban aludni képtelen voltam, s rendszeresen felkerestem sírját, hajnalig tengődtem a Házsongárdi temetőben. Adottságomat nem tekintettem bátorságnak. Nekem azok voltak a csodálni valóan bátrak, akik emberi méltóságunk védelmében hoztak áldozatot. Azok, akik következetesen kiálltak nemcsak a maguk, hanem a közösségük jogaiért. Balogh Edgár például, minden lehetséges alkalommal szót kért mindenféle gyűléseken és politikusan érvelt, hol a magyar iskolák, óvodák, hol a közművelődésben tapasztalható ellehetetlenítésünk ellen.

„1982. december 13.

Amerika hangja az előbb beszélt az Ellenpont című, néhány számot megért lapról, amelyet valószínűleg Sz. G. szervezett vagy szerkesztett külföldről. Akik olvashatták, megelégedéssel állapíthatták meg, hogy a lap igazat mond: az erdélyi magyarság az elnemzetlenítés jármát húzza. Nem így, hanem egyszerűbben, világosabban fogalmaztak, indulatok nélkül. A szomorú tények ellenére örömmel hallottam, hogy diagnózisuk az enyémmel azonos, és amelyet ez a napló is bizonyít, hiszen ugyanazon szégyenteljes helyzetet rögzítjük az ellenállás egyféle formájaként."

„1985. január

A napokban játszották „utoljára" a Hunyadi Lászlót. A közönség az előadás végén ülve maradt és lassan, állítólag egy órán át tapsolt. Nem volt szabad az ismétlés, a művészek jöttek, meghajoltak és a közönség tapsolt. Újra jöttek, újra erősödött a taps, és így ment tovább. Aztán a meghatódottságtól a színészek és a közönség is sírt. A teremben jelen volt a magyar konzul is. A taps ellenére, azt hiszem, csendes, civilizált tüntetés volt... Egyfajta temetés, de az összetartás megmutatkozó, forró jeleivel. Semmi rendzavarás, semmi magyarkodás. Mert nemcsak magyarságunk melletti kiállás, hanem a kultúra melletti tüntetés is volt ez az alkalom. Zsuzsa szerint (egyik osztálytársától tudja) egy másik előadáson hasonlóképpen történt. Ma hallom, hogy elrendelték: az Állami Magyar Színház mostani előadásaira kétszáz jegyet nem szabad eladni, hogy kevesebben legyenek a teremben, hogy ne legyen telt ház. A mostani előadások azt jelentik, hogy egész sor előadást betiltottak, talán már a következő hónapban nem játszanak. Így azokat, amelyek az Osztrák-Magyar Monarchiával hozhatók kapcsolatba. És nyilván, a magyar történelemből vett témájú előadásokat. Az operetteket nem is

bánnám, de most nem jön helyettük semmi (se jobb, se rosszabb), kevesebbek leszünk a színpadjainkról elhangzott magyar szóval. Hol maradt még magyar közönség előtt elhangzó magyar szó? Már csak néhány talán tucatnyi előadáson, műkedvelők színpadán (Kolozsváron már csak egy szórakoztató előadással évenként egyszer-kétszer jelentkező ilyen csoport van) a tévé nyúlfarknyi magyar adásában (Ki nézi még? Kibírhatatlanul semmitmondó, bárgyúan, primitíven hozsannázó) és a templomokban. Mostanában egyre inkább tisztelnünk kell őseinket, akik „Erős várunk…" jelszóval évszázadokra megmaradóan építkeztek. Persze, az épületek: nem minden. Elvehetik, lebonthatják..."

„Bátrak voltak, akik mertek…" És a csendes ellenállás számtalan példája igazolja, hogy a meghirdetett *Itt és most!* mellett erősebb *Az itt és mást!* a köztudatban erősödő változtatás akarását továbbfeszítve adhattam egyik ifjúsági Matinénk sokfelé bemutatott előadásának a tettekre serkentő *Itt és mit?* címet. Számos ilyen eseményből merítettünk akkoriban erőt, s szervezetlenül is azonos irányba haladtunk szabadságérzetünket követve.

„1982. november 30. Kétszer beszélgettem(tünk) a műszaki egyetem elektrotechnikai fakultását látogató magyar diákokkal arról, hogy a filozófiát és a pedagógiát anyanyelvükön szeretnék tanulni. A filozófia oktatását tavaly úgy oldották meg, hogy Piroska tanárnő magyar nyelven tartott összefoglalókat. Persze, önszorgalomból és bérmentve. Ebben az is benne volt, hogy aki anyanyelvén is akar filozófiát tanulni, annak több órát kellett erre fordítania, mint román diáktársainak. A pedagógiával már nem ilyen egyszerű a dolog, mert ezt olyan előadó vezeti, aki nem tud magyarul. Kelemen Árpád a fakultás dékánjaként Dancsuly segítségét kérte az ügyben, de segítséget nem kapott. A magyar nyelvű pedagógiai oktatás tehát egyelőre függőben maradt. A jövő héten még tárgyalunk róla. Harminc diák óhajáról van szó. Örvendetes, hogy minden akadály ellenére él bennük a nemzetiségi tudat és tettre készteti őket jogaink kivívásának szükségessége. Azt szeretném megírni, hogy elérték célkitűzésüket, és tudatosan tovább folytatják azt az űrpótlást, amit elszakmásított líceumi oktatásunkban a műszaki tárgyakat anyanyelvünkön előadni képtelen mérnöktanáraink miatt kell végezniük, hiszen az, hogy kialakítsák szakmai anyanyelvüket már szinte lehetetlen, és ez nemcsak szakmai hozzáértésükben jelent majd gátlást, hanem anyanyelvük általános romlásához is vezethet.

Kelemen dr. tudatában annak, hogy fontos munkát végez, és hogy olyan személyiség, akit bátor embernek tartanak, próbálja ezt az ügyet nem kihívóan, hanem amolyan átmeneti ügyként megoldáshoz segíteni. Csakhogy ezzel minden évfolyam hallgatóit választás elé állítja: küzdenek jogaikért vagy a könnyebb ellenállás vonalán haladva beolvadnak, feladják nemzetiségi jogaikat. Egyelőre (és ez csakis ezen a karon lehetséges, hiszen máshol hiányzik a dékáni támogatás vagy elnéző magatartás) a diákok a küzdelem mellett döntöttek.

„1982. december 10. Xántus János temetésén szólt B. E., hogy baj van a házsongárdi sírhelyekkel, amennyiben önkényesen felszámolják és eltüntetik nagy és híres emberek sírhelyét, ledöntik emlékoszlopaikat. Beadványt fogalmaztak a barbár cselekménysorozat megfékezésére. A vizsgálódás során kiderült, hogy csak azok válthatják meg őseik sírját, akik országunk állampolgárai. Sok híres kolozsvári és erdélyi nagycsalád leszármazottja már csak külföldön él, de sírhelyeiket még valutával sem engedik nekik megváltani. Ezeket a sírokat gyorsan lebontják, eltüntetik. Az ez elleni cselekvést az is megnehezíti, hogy már nincs műemlékvédő bizottság. B. E.-t, aki alelnöke volt a bizottságnak, ennek megszüntetése után csaknem egy évvel értesítették, hogy nincs miért sürgetnie a soron lévő beszámoló gyűlés összehívását, mert már nincs ilyen. Különben azt is most tudtam meg, hogy a sírhelyek nem minősülnek műemléknek. A nagyon régiek és a nagyon híres emberek síremlékei sem. Nincs is Kolozsváron - egy-kettő kivételével - hivatalosan elismert műemlék, amit országos szinten is jegyeznének, nyilvántartanának. A Szent Mihály-templomot természetesen műemlékként kezelik, de a régi sírokkal azt tesznek, amit csak akarnak...

Apám is majdnem elvesztette őseink sírhelyét. Ez a B parcella és a főút sarkához közel áll. Egyszer csak azt látja, hogy egy Pop nevezetű követ állított a sírfőre. Szerencsére, akkor még volt annyi tekintélye, hogy visszakapta jogát a sírhelyhez. Még abban az évben betonkeretet és fedőlapot készíttetett és új sírkövet állíttatott. Így biztosabb, hogy megmarad a sír és nem foglalja el valamelyik mohó betolakodó.

V. J. is említette, hogy nemrég a temetőben járt. A dombra felkapaszkodó baloldali út elágazásába, egy, a neve után Regátból jött tábornok építtetett vörös márványból grandiózus sírhelyet. A márványba vésett nevekből és a sírállítás előtti jóval korábbi évszámokból egész családfája leolvasható. A beavatatlannak úgy tetszik, hogy régi kolozsvári család hamvai nyugszanak ottan. A hamisítást nem most, már évtizede, hogy elkezdték és azóta is folytatják nagy erővel. Ugyancsak évtizedekkel ezelőtt filológus egyetemi hallgatók összegyűjtötték a régi sírok feliratait és MI (monument istoric = történelmi emlék) felirattal látták el a sírköveket és a díszes sírfedőlapokat. Aztán ezeket a sírköveket valaki megbízásából a temető dolgozói önkényesen kiszedték és útszélre hányták. A diákoknak pedig megtiltották, hogy a sírkövek leltározásával, gondozásával foglalkozzanak.

Az elmúlt években számos írás jelent meg a temetőről a különféle folyóiratokban és lapokban. A szerzők szóvá tették a panteon elhanyagolt állapotát, és dicsérték azok fanatikus ügybuzgalmát, akik nem hajlandók ebbe belenyugodni. Ma már csak sajnálkozunk azon, hogy nem találjuk régi, híres embereink sírhelyét, illetőleg azon, hogy a sírjuk fölött román feliratú sírkövek pompáznak.

B. Gh.-val egykor egyféle házsongárdi badekert terveztünk. Akkor lelkesedve az

ügyért, két hónapig naponta beültem az egyetemi könyvtárba, hogy Európa-híres temetőnkről minden ott-található erről szóló írást kijegyzeteljek. A vége az lett, hogy az együttműködésre kevésbé, de szerzőtársnak annál inkább ajánlkozó emberem meggondolta a dolgot: a kevés román híresség mellett a rengeteg magyar származású nagy ember szerepeltetése a tervezett eligazító könyvecskénkben, meghiúsította volna a mű megjelentetését. Ezek szerint B. Gh. is tudja, hogy semminek nincs létjogosultsága, ha egykori német és magyar város polgárainak műveltségét bizonyítja. A mai, átírt történelem nem szenvedi a neki ellentmondó tényeket, legyenek azok sírhely vagy írott dokumentáció alakjában... Ezért egyszerűbb, ha nincsenek. És kivétettek múzeumokból, temetőkből, könyvtárakból - elzárattak levéltárakban is – mindent, ami magyar.
Ennek felháborító példáját is V. I.-től hallottam. A Hősök temetőjében, a magyar katonasírok parcellájában található szélső sorok keresztjeit eltávolították és román nevekkel ellátott ortodox kereszteket helyeztek a helyükbe. Valószínűleg az időnként itt megjelenő és koszorúzó „elvtársak" szemét bánthatta a magyar katonai sírhelyek látványa. Most úgy tűnik, hogy az egész parcella a román hősök nyughelye.

És ez csak egy példa a sok közül, amely mutatja, hogy olyan „testvérek" között élünk, akiknek semmi, de aztán semmi sem szent. Műveltséghiányos vad indulatukban irtják a múltat, szennyezik a jelent és megsemmisítik a jövőnket. A nacionalizmus most már átcsap aljas sovinizmusba. Nem történhetett másként: ahol visszaszorul a kultúra, ott nem a megértés, nem az európaiság, hanem a primitív indulatok uralkodnak.

És voltak olyan, általunk és az ifjúsági lap által támogatott, ideig-évekig hivatalosságuk engedélyezését furfanggal kieszközölt csoportosulások is, amelyek az ellenőrök által elfogadott nevet választva, mindig *mást* és mindig tudatosan a *mit?* feszegetve működtek:

„*Stoica elvtársnak újra nem tetszik a Zsebszínház plakátja. Tabărăné a szakszervezetek „kultúr-csodája" kimondta, hogy a plakátnak csak annyi a baja, hogy a CFR-klub mellett szerepel a „volt Vasutas Klub" felirat is. Szerintük ilyen nincs. Ha volt, akkor sincs! És kész! Az az igazság, hogy már nem tudják, mibe akadjanak bele, hogy megszüntethessék ezt a városunkban egyedülálló munkásszínjátszó kört. Csakhogy elkéstek akadékoskodásukkal. Megtartottuk a Zsebszínház színházi hetét. És nagy volt a siker. A Drága föld két előadásán zsúfolásig megtelt a klub nagyterme. (Ezt a mozgásközpontú játékot illetve ennek részleteit, már sokan látták Matinéinkon.) Gondoskodtam róla, hogy a helyi magyar és román lapban, valamint a Művelődésben maradjon jelzés a dekádról és a Zsebszínház ügyködéseiről. Az Ifjúmunkás Zsebszínház bevonult a köztudatba. Lássuk hát az*

újabb mesterkedéseket a csoport ellen. Az eddigieket sikerült kivédenünk. Lássuk, hogyan tovább?!"

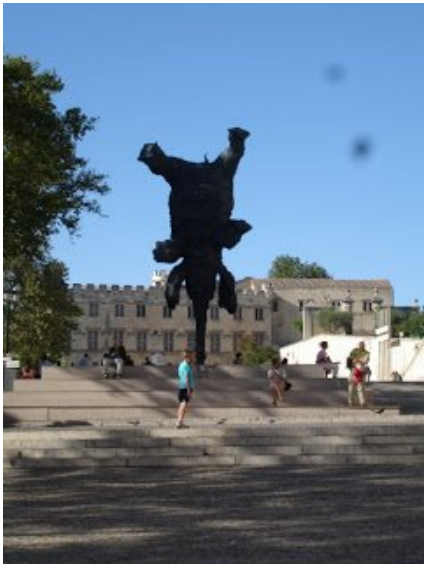

Ormányra állva

9.

A gyermeklap szerkesztősége, olyan jeles emberekből állott, mint Kányádi Sándor, Bálint Tibor, Fodor Sándor, Soó Zöld Margit. Belegyezésükkel közéjük kerülve, nem akartam egyebet, mint az ifjúsági lapnál megszokott, céltudatos szolgálatot. Köztudomású volt, hogy ez a folyóirat osztja a legnagyobb honoráriumokat, belső munkatársai más romániai szerkesztőségekhez képest ideális körülmények között dolgozhattak, szerkesztőségi jelenlétük nem volt kötelező, legfennebb a heti vagy kéthetenként tartott megbeszélésre kellett bejönniük a patinás Egyetemi Könyvtárral átellenben, a Diákművelődési Ház második emeletére. A titkárnő telefonszolgálata jelentette kapcsolatunkat a külvilággal, a főszerkesztőnek kellett eljárnia mindenféle ülésekre, eligazításokra. A szerkesztőségi titkár számról számra úgy rakta össze a két lapot, hogy abból egyetlen belső írása se hiányozzon, mert az alapfizetés mellett közléseinkért honorárium járt, és ez érzékenyen érintett mindenkit. A hatalmat kiszolgáló írásokat, a gyermeklapba nem való, de fentről rendelt évfordulós, és különféle ünnepi írásokat a titkár írta, szerkesztőségi cikként jelentek meg, aláíratlanul. Annak idején az alapító Asztalos Sándor mellé rendelt aktivistából lett főszerkesztőnek ez nem okozott

gondot. Nekem igen. Mert a szerkesztőségi cikkekben megjelent hozsánnát, szokás szerint, a főszerkesztőnek tulajdonítják. A titkár persze nem vállalta nevével a szégyenteljes szöveget. De a cikkdíjra igényt tartott. Neheztelhette, hogy addig a lapszerkesztésben teljhatalma volt, a folyóirat belső munkatársaitól szabadkezet kapott, s ennek fejében nem zaklatta őket, meggyőződtem róla, hogy megjelenés után, többen még csak el sem olvasták a két gyermeklapot. Lapelemzés, laptervezés nem volt szokásban, illetőleg a főszerkesztő készített alkalomadtán a felelős pionírszervezeti vezetőknek jelentést, s ha kérték a pártvezetés sajtóosztályának. A szerkesztőségbe érkezett írások rétegekben elterítve feküdtek a titkár asztalán, ha valaki akarta volna, akkor sem tudott volna lapot szerkeszteni nélküle.

Apránként rovatvezetői teendőkre bírtam munkatársaimat, vers, próza, nevelés stb. rovatok vezetőitől kértem javaslatot laptervezéskor. Huszonvalahány új rovatot vezettem be, az anyanyelvi versenytől a gyerektornáig, az országjáró gyermekhős rovatától a számítógép kezelésig. Napsugár Karcsi utazásaival a pionírszervezet által kirótt feladatokat tudtuk le, magam írtam az ifjúsági lapnál megszokott módon, úgy, hogy „a kecske is jól lakjon, de a káposzta is megmaradjon" A kötelező vezércikket két hasábosról tízsorosig rövidítettem, a januári és az augusztusi kötelezően hozsánna oldalakra, szöveg helyett díszítő rajzokat kértem külső grafikus munkatársamtól. Titkárnőm szülési szabadsága idején, amikor mindenféle időrabló gyűléseken kellett megjelennem, a napokig néptelen szerkesztőségben telefonszolgálatos sem volt. Rám szállt a megyei kultúrosztály aktivistája. „Micsoda munkahely az, ahol napokig senki sincs?" Egymást váltva, heti néhány órás telefonszolgálatra kértem a szerkesztőség tagjait, s ezzel népszerűségemet nem gyarapíthattam. Egy szerkesztőségi megbeszélésen nem ezért, hanem azért a hallomásból kapott információért vontak felelősségre, s ezt neves költőnk kazettafonón rögzítette, miszerint áttelepülni akarok, hiszen az anyaországban főszerkesztői juttatásokban részesülök majd, mint az más szerkesztőségi vezetők esetében is megtörtént. Az alaptalan vádat a fiam sírjánál majd a konzulátuson próbáltam tisztázni vádlóm előtt, ahol azt kérdeztem tőle, milyen ember az, aki fia sírját elhagyja holmi anyagi előnyökért. Akkor az a gyanúsítás fájt a legjobban, hogy anyagi előnyök befolyásolják döntéseimet. Se azelőtt, se azután, soha nem érdekelt a pénz. Az ifjúsági laphoz is szűkös művelődési felügyelői fizetésemmel szegődtem, s amikor elszakítva családomtól, fővárosi tartózkodásom költségei miatt családom szűkölködött, szóltam főnökömnek, hogy segítsen. A rendszerváltozás után, a Nistor Gáspár cégénél az általam alapított Erdélyi Kiskönyvtár szerkesztését ingyen végeztem. Az erdélyi Szépmíves Céh összezilált anyagi helyzetét, egy éves ingyenes intézői munkával végeztem, miközben a Céh hét alkalmazottjának munkájáért szerződéses alapon járt juttatás. Szóval, valahogyan sohasem nem érdekelt a pénz, fizetésemet, ahogy kaptam hazaadtam. Zsebpénzemből számolatlanul jutott kávéra, sörre, olykor, mert sokfelé közöltem, ajándékaimat is ebből vásároltam családomnak, születésnapok, névnapok alkalmából és karácsonykor.

Főszerkesztőként, kapcsolataimat igénybe véve, közbenjártam holmi, akkoriban kiváltsá-

got jelentő juttatásokért. Még össze is különböztem a helyi lap akkori vezetőjével, mert nehezen árulta el, kinél kell kilincselnem, hogy ne csak a pártlapok kapjanak a protekciós ellátásból. Végül eljártam, hogy a gyermekirodalmi lap munkatársai is kaptak szalámit, kávét és egyebeket, amit akkor vásárolni nem lehetett. Igyekeztem, ahogyan beiktatásomkor mondott rövid beszédemben fogadtam, szolgájuk lenni, s reméltem ezt honorálják majd, ha szükség lesz rá, mellémállással. Naiv módon hittem, hogy átmenthetem az ifjúsági lapnál kialakult korábbi gyakorlatot, miszerint baráti közösséget alkotva, egymást segítve, ki nem mondott közös céljainkat is követve, érdemes együtt dolgoznunk. A gyermekirodalmi lapoknál munkatársaim hallgatólagos együttműködésével, ajándék órarenddel, Csipike levelezésével és a tanítókkal való személyes kiterjedt levelezésemmel, továbbá gyakori találkozóinkkal sikerült a gyermeklap példányszámát nyolcvanezernél magasabbra emelnünk. Büszke vagyok ma is arra, hogy bő egy esztendeig tartó számítógép-ismertető rovatunk szemléltetésére, szerkesztőségünkben, Romániában először volt számítógép, amit az akkoriban a kolozsvári számítógépgyár osztályvezetőjének, Patrubány Miklósnak a segítségével kaptunk, s aminek csodálatára iskolai osztályok látogattak el szerkesztőségünkbe.
Soha nem olvasták ilyen sokan gyermekirodalmi lapunkat. Ezért felülről nem járt dicséret. Nem is vártuk ezt, hiszen a hatalom ellenére tettük.
Tartozni akartam valahova, és úgy éreztem, hogy tartozom is azokhoz, akik tettre készek. De nem úgy, mint az a klikkekben szokásos: aki belül van sérthetetlen, aki kívül az ellenség. Jó kollegámat, aki a Korunkhoz kerülve szociográfiai dolgozatokra hirdetett pályázatot és a „beszélt történelem" híve, serkentője, támogatója volt, egy könyvéről írt ismertetőjében elmarasztaltam az egyetemi hallgatókkal folytatott felmérése befejezetlenségéért.
Nekem akkor természetes volt, hogy az ifjúsági lapoknál megszokott módon nyiltan kiállok véleményemmel, s hibáztathatom közismerten torzóban hagyott kezdeményezéseiért. Kollegám nem haragudott, de naiv módon nem fogtam fel, hogy bírálatommal az ellenség malmára hajtom a vizet, amellyel minden oldalról mosni és elmosni igyekezett őt. Neves filozófus főszerkesztője egy színházi előadás szünetében, sajnálkozva szólt rám, hogy „éppen most, nem kellett volna, szegénynek úgy is elég baja van". Később tudtam meg, hogy beadta kivándorlási kérelmét. Persze, hogy nem tett jót neki nyers bírálatom. Nyers modorom miatt máskor is volt bajom, bajt okoztam másoknak. A sok példa közül, emlékszem, hogy kellemetlen voltam, amikor iskolaügyekkel foglalkozó kolleganőm kérdőívére szókimondóan azt is megírtam, hogy a magyar nyelvű iskoláztatás akadályoztatása asszimilálásunk része. Szólt, hogy megsemmisítette a kérdőívet, mert ha illetékes kezébe kerül, meggyűlik a bajom. Idős, nyilvánvalóan figyelt publicistánk lakásán pedig a lehallgatókra nem gondolva, kérdésére, hogy Mi van itt? ezt válaszoltam: fasizmus! Nem okoztam neki örömet ezzel a felismeréssel, még akkor sem, ha később belátta, hogy igazam volt. Nagybányai matinénkon párttörténésszel folytatott színpadi beszélgetésünkben megegyezésünkhöz híven románul kérdeztem, ő magyarul válaszolt. Sarkított végszómmal, miszerint ezt így is lehet, a végén, a nagy taps ellenére, megharagítottam interjú alanyomat. Fogadta, hogy soha többé nem áll velem mikrofon elé. Mit kapott jelenlétéért, nem tudom, de marosvásárhelyi előadásunkon minden szavamat jegyezték a külön páholyba vezényelt szekusok.
Bátorságomnak hittem az ilyen történéseket, de azt hiszem, hogy csak meggondolatlanság volt, amellyel veszélybe sodorhattam másokat? Valószínűleg az ilyesmikért ítéltek

nemkívánatos személynek azok a csoportok, amelyekhez tartozónak véltem magam, vagy tartottak veszélyesnek, netán provokátornak.
Rajongott fiatal filozófusunkat hívtam egyszer kávé melletti beszélgetésre. Szúrósan elhárította meghívásom, mondván, hogy ő más társaságban szokott kávézni. Nyilván abban a társaságban, ahova az általam elmarasztalt egykori kollegám is tartozott. Leforrázva éreztem magam. Elkeseredtem. Éreztem, hogy a hatalomtól és az egymástól való félelem csontunkig hatol, elmagánosít.

Többektől, akik azt hitték, hogy a hatalomhoz tartozom, és jó káderlapomért tartották érdemesnek velem szóbaállni, viszolyogtam. Volt közöttük nagyon jó költő, börtönt megjárt irodalmár, színész, tanár, mérnök. Embere válogatja, hogy ki miként próbál előre lépni pályáján. Rendre elmaradoztak, hiszen látták, hogy „nem jó lóra tettek". Az általunk nehezen megélt diktatúrában az volt a legroszszabb, hogy a gyengébbeket lealacsonyította, megalázta, hajbokólóvá tette. Emlékszem egy fiatal íróra, akit támogattak és egy kicsit el volt telve önmagával, a füle hallatára, tréfásan szóltam: Kicsoda ez a…? Megsértődött, többé nem fogadta köszönésemet. De amikor főszerkesztőséget vállaltam, előre köszönt. Sajnáltam, mert ez is félelem volt, fájhatott neki, de nekem is fájt, hogy ilyent művelt velünk az akkori élet.
Az elhidegülés, az elidegenedés korát éltük. Valami arra ösztökélt, hogy belülről lássam, kutassam, vigyázzam ellenfeleinket. Barátommal arra ösztönöztük egykori iskolatársunkat, hogy vállalja el a megyei pártaktivistaságot, bizonyára segítségünkre lehet majd. Így történt. Megyei titkárságig vitte, és tetteiért nem kellett szégyenkeznie, csupán kérésemre tucatnyi lakáshoz, álláshoz juttatott fiatal végzősöket, képzőművészt, színészt, fiatal munkást. Magyarokat, akik előtt egyre inkább beszűkült minden lehetőség.
És szegődtem olyan kollegám mellé, akiről számos jelből arra következtetthettem, hogy a belügynek dolgozik,.nyugati turistákat kísért, s akkor sem menesztették szerkesztőségéből, amikor italosan napokig körözött a városban. De jártam ismerősömmel olyan fővárosi vendéglőben, ahova csak belügyisek léphettek. Központban volt és megfordultak ott mindenféle besugók, olcsó és bőséges volt ott minden. Amikor kihallgatásra hívtak az egykori Árpád úti iskolánkba berendezett szekurítáté irodáiba, és azzal fenyegettek, hogy megmutatják a pincét is, nevettem, hiszen éppen átalakított osztálytermünkben ültünk, a pincét pedig jól ismertem, onnan cipeltük a bennlakás konyhájára a sok krumplit és káposztát. Hasznomra volt minden ismerettség, emberismeretemben bizhattam, akkor is, amikor a Zsebszínház előadásaira beengedetteket a bejártatnál szemügyre vettem, a „küldöttet" vagy „küldötteket" felismerve úgy alakíthattuk mozgásközpontú színházi jeleneteinket, hogy mondanivalónkat sejtetve a közönséggel, a megfigyelők törhették a fejük miféle absztrakt dolgot látnak szófukar, jobbára hangzatos jelszavakból kölcsönzött kifejezésekkel teletűzdelt előadásainkon. Az egész estét betöltő, csupa ilyen jelenetekből álló előadás címe *Drága*

föld volt. Valahol meg kell lennie, előadóművészünk és rendezőnk hagyatékában, hiszen Dusa Ödön neve alatt, kötetbe gyűjtöttem valamennyit.

Tudtam, hogy kikhez tartozom, velük kerestem kapcsolatot azokkal, akik a maguk módján ellenálltak. Akik azóta lelkiismereti vizsgálatra szánták maguk, és saját gyengeségeikkel birkózva, általánosnak vélik akkori kiszolgáltatottságunkból eredő tehetetlenségünket, tévednek, eljött az ideje annak, hogy észrevegyük az eddig névtelen hősöket, azokat, akik nemcsak érdekeiket, megszépítendő múltjukat, jobbra érdemes magukat, hanem megtartó közösségeinkben továbbéltetett magyarságunkat, emberségünket védték valamilyen módon. A névtelen, ide-oda csapodó kisemberek, a nyuszitermészetűek, az árulók, a besúgók sem egyöntetűen voltak rosszak. Az elembertelenedett világban ösztönös emberségüknek engedve imbolyogtak következetlen, felemás tetteikkel magyarázhatjuk, hogy maradt világunkban annyi jó, amire jelenünk épülhet.

Nincs tovább?

10.

Negyedévszázaddal ezelőtt, az újév másodnapján, az ünnepies és ráérős órákban azért jegyeztem fel néhány gondolatom a hatalomról, mert a tévé harsogó ifjúsági összejövetelt közvetített, amelyen a bezsongott Păunescu által nacionalista delíriumba hajszolt fiatalok a „C. junior - viitor conducător” (Ifjú Ceauşescu – jövendő vezető! - románul rímes és ütemesen kiáltható) jelszót zúgták. A hatalom és az egyház összefonódásáról írt gondolataimat van, aki ma is némi megbotránkozással fogadja. Pedig soha nem voltam egyházellenes. Az egyházak jó-

tékony szerepét tisztelem, felsorolhatatlanul voltak és vannak fiatal lelkész barátaim. Sohasem kérkedtem másként gondolkodásommal, még gondolatban sem kívántam eltéríteni senkit hitétől, mert ez mindenki legbensőbb ügyének tartom. De amikor még a hatvanas években például a széki olvasótalálkozót szervezésével bíztak meg a kolozsvári napilapnál, az eseményre a főszerkesztő legnagyobb csodálkozására a helyi tiszteletest is meghívtam. Décsén az idős tiszteletes urat titkon levelezőnké avattam, fia, a később Duna-delta szerelmes ornitológus is barátságával tüntetett ki. Nálam lakott teológiai vizsgái idején verseiről is ismert református pap, másokat magam kerestem fel szolgálati helyükön. Legjobb román barátom szombatista prédikátor volt. Fiam barátja katolikus fiának keresztapaságát, minden ceremóniával együtt akkor vállaltam, amikor ezt az újságvezetéssel összeegyeztethetetlennek tartotta a hatalom. A rendszerváltáskor apám, aki nem engedett vasárnapi istentiszteletekre, hirtelen kijelentette: "Református vagyok!" Rám hagyta, ólomsúlyos hagyatéknak pálfordulása értékelését. És most is szoros baráti kapcsolatot tartok egyházi emberekkel, egyházi világi vezetőkkel. De be kell látnom, hogy szabadgondolkodásom elkülönít mindazoktól, akik a megfellebbezhetetlen hít bűvkörében élnek. Csodálom őket, de nem követhetem, mert úgy érzem ezzel, a párthűség csimborasszójaként lobogtatott: *Gondolkodás nélkül követem a pártot!* jelszót követők táborát gyarapítanám. Csak remélem, hogy mindezek ellenére ők is, a magam korlátaival is szeretetre méltónak „látnak" engem.

Félévszázaddal ezelőtt így gondolkoztam:

„Az egyháznak tulajdonképpen félnie kellene az egyszemélyes hatalomtól, mert az nem tűr maga fölött urat. De végeredményben a kettő megfér egymással, hiszen célok és a célnak megfelelő doktrínájuk egy: istenné kiáltani ki valakit, akinek teljes engedelmességgel tartozunk. Ezért is fér meg egymás mellett olyan békésen a kommunizmust ígérő egyszemélyes diktatúra és az egyelőre lelki alázatot igénylő egyház. A kettő közül még mindig az egyház a haladóbb, hiszen a belenyugvást, szelídséget, lehajtott fejűséget a túlvilági élet reményében, a mindenek fölé emelt, a láthatatlan Isten szolgálatában igényli. Ennél primitívebb az egyéni hatalom, amikor elvárja, kikényszeríti a polcra emelt műveletlen ember dicsőítését, nem törődve azzal, hogy ezt a készakarva tudatlanságra és anyagi stagnálásra ítélt tömegek csak képmutatóan, a gyávaság súlyosbodó nyomása alatt teszik.

Az emberiség megjárta már ezt a poklot is. A görögök bölcs demokratizmusa, többistenűsége, amely lehetett egy-egy tudomány szimbóluma is, miként, milyet törvényszerűségnek engedve fordulhatott át a mindent birtoklás vágyától lüktető hatalomvágyássá, amit fáraók, császárok, hadvezérek megszállottan még inkább túlfeszítettek. A hatalom végtelenbe helyezésével olyan átmeneti filozófiát kaptunk, amelynek hatásában ki kellett volna józanodnia az embernek. Az "Egy az Isten!" jelszavával minden hívő ember lelki tisztán tartásához nyílt út, de végül ez sem vált be, tartósan nem alakulhatott történelmet irányító, emberiséget

megnyugtató eszmévé. Mert az egyház szervezettségében a régi hatalmi rendszert sietve kiépítette; "Isten rokonsága", baráti köre lett a kormányzókból. És a középkorban az egyház már nem tűrt ellenkezést, vallásellenes véleményt a legkevésbé. Az inkvizíció megtartotta az emberiséget arra, hogy a végtelenbe kihelyezett úr nevében is embertelenül uralkodhat minden hatalomra építkező emberellenes szervezet. Mint minden túlkapás, az inkvizíció is megszülte a maga ellentáborát... A reformáció aztán lenyesegette a vallási vezetés tiranikus hajtásait, demokratikus keretet teremtett, és itt nálunk, a többnemzetiségű, többvallású Erdélyben rövid évszázadig lehetőséget az emberi többféleségre, az egymás közötti ellenségeskedés túlzásai nélkül. Maradt a mindenekfölött, a lelkünk fölött uralkodó Isten, amely a világ tudományos kiismerhetetlenségének szimbólumaként jogos és ésszerű, akár egy matematikai egyenletben az ismeretlen, a kiszámíthatatlan x.

A kommunizmus eszméje a világi élet reformációja volt, az egyenlőség, a testvériség, a szabadság újra-meghirdetése, amelyhez ugyebár minden embernek megközelítőleg egyenlő anyagi feltételek is kellenének. A hatalomra jutott szocializmus elszigeteltséggel, nyomorral, tudatlansággal és a primitív ember azon tudatával, hogy maga fölé mindig irányítót, szolgálni való urat óhajt, amely bizonytalanságérzését, az életirány miatti pánikszerű félelmét enyhíti - nem tudott megbirkózni. Az uralkodási vágy, a meghirdetett jelszóból is kiérezhető hataloméhség (A tudás hatalom!) újabb csoportosulásokat szült, vezetőket, akik aztán királyként, császárként, istenként viselkedtek (A hatalom tudás!), és a népet még inkább kihasználták. A második világháború után újabb lehetőség csillant, a meghirdetett internacionalizmus a vallással nem ellenkezve erős eszmének bizonyult. Sajnos, tiszavirág életű volt a visszahúzó erők: anarchikus hatalomra törekvő csoportok, a zavarosban halászó műveletlen diktátorok céltudatosan törtek hatalomra. A központ, a kicsi országok fölött uralkodni vágyó nagyhatalom saját embereivel manipulált; ellentáborként erősödött a nacionalista klikk és szellem amely kisajátította a szocializmus eszméit, és ennek jelszavaival olyan diktatúrát hozott létre amely felülmúl mindent, amit a történelem eddig alkotott. Az anyagi, termelési, gazdasági kérdések megoldhatatlansága, az erőszakolt függetlenségből és a civilizáció elmaradottságából ered. Csökönyös tirannizmus előrelátható válasza erre nem más, mint a már meghaladott társadalmi rendszer kipróbált fegyvere: a sovinizmus. Már csak a vérfürdők hiányoznak. Nálunk és másutt is. Mi lesz ezután? A kis nemzetiségek beolvasztása után milyen fegyverhez nyúlnak? Ha nem jön a háború, mivel fékezik az ígéretekkel hülyített népet? Megfékezéséhez már most alig elég a belvédelem, a kiépített sűrű besúgórendszer és minden, amit már a múlt században produkáltak a modern államok. Érezhetően nagyobb teret kap az egyház. A túlvilági távlatokba helyezett igazság és béke elfogadhatóbbak, mint a tévé képernyőjéről szemünkbe fröcskölő, a valóságnak ellentmondó, sokat hangoztatott, alaptalan és hihetetlen, üres jelszavak sokasága.

Az egyház a nemzeti kisebbségek esetében az anyanyelv gyógyírjával is nyugta-

tó a félelmeket, az élettel, a jövővel szembeni pánikot kivédő hatásával újra a legjótékonyabb intézmény. Az újrakezdés lehetőségét tartogatja talán, de eltompító, a külvilág e világi eseményekkel szembeni magatartásával jámbor népét ugyanakkor még inkább kiszolgáltatja az elnyomóknak.
A végtelen világról egyszer majd annyi mindent tudunk, hogy lemondunk a magunk fölé helyezett, az önként vállalt istenekről. És akkor a gyarló, a hataloméhes ember is elveszti példaképét, az uralkodót, a mindenekfölött parancsolás igényét. A görög demokratizmus sokistenűsége után, az egy istent imádók kommunizmusa lehetetlenség és tarthatatlan állapot. Az emberiség történelmének spirálútja bizonyára ennél bonyolultabb. Törvényszerűségekkel tele szakaszait ismerjük és talán számítógépek segítségével felrajzolható lesz az a jövőbe vivő pálya is, amelyen az utánunk következők előre vagy hátra lépnek majd."

Rétegeink váza

11.

Legalább négy évtizedes tanulságom az, hogy azoknak jelentettem eddig valamit, akiket tiszteltem, akikre felnéztem. A hatvanas évek végén a romániai magyar ifjúsági lapban vita folyt a lakkozásról. A maiak talán kételkedve olvasnák, ha erre idejük volna és érdekelné őket zegzugos múltunk, hogy a hatalom által kért mindent rózsaszínben fürdető sajtóban, akadt egy olyan lap, amely a következő évtizedekben elhatalmasodó hozsannázás kezdeteinél, sokak véleményének helyt adva, figyelmeztetett az ajnározás beláthatatlanul káros következményeire. Magam is írtam, akkor belemenősnek minősített véleményt, amire főszerkesztőm, a kolozsvári pártlap vezetője fejcsóváló választ írt, de dorgálása nem fájt,

mert tapasztaltam, hogy észrevettek azok, akiket mindig is szerettem volna, ha észre vesznek, és maguk közé fogadnak. És amikor hívtak az Ifjúmunkáshoz, örömmel mentem, befogadtak és másfél évtizedig otthon éreztem magam a szerkesztőségben.

Szerettem, hogy lehetetlennek tűnő dolgokba kezdtünk, és némi furfanggal végh ez is vittünk talán még mai emlékezésre érdemes dolgokat. Ilyen volt a lap ötven éves évfordulójának megünneplése. Azt akartuk, hogy az évforduló kapcsán észre vegyenek bennünket, s ezzel tekintélyt szerezzünk nemcsak a hivatalokban, hanem olvasóink között is. Magyar ünnepet rendezni már akkor sem volt egyszerű az ultranacionalizmus pártján robogó Romániában. Már volt némi tapasztalatom ebben, a Kolozs megyei néptanács utolsó nemzetiségi művelődési felügyelőjeként eljártam két falusi énekkar alapítása kerek évfordulója ünnepségeinek engedélyeztetését, előkészítettem számos tagjának kitüntetését kulturális érdemrenddel, érdeméremmel. A szentlászlói énekkar az általam felkért fiatal zenekutató vezénylete alatt az országos kulturális verseny döntőjébe jutott akkor, és ez megkönnyítette hivatalos elfogadottságukat.

A fél évszázados ifjúsági lap ünnepléséhez be kellett bizonyítanunk munkásmozgalmi eredetét. Kapóra jött, hogy kirándulásokra és élelmiszer beszerzésre spontánul alakult baráti körünkben megismerkedtem egy fiatal, félig magyar párttörténésszel, aki a romániai ifjúsági munkásmozgalom irataiból merítve, a Kolozsváron alapított Ifjúmunkásról is sokat tudott. Kérésemre írt dolgozata jelentette évfordulós ünnepségünk elfogadtatásának alapját, főszerkesztőnk kilincselése és a párttörténész személyes jelenléte meghatározó volt abban, hogy rábólintottak az eseményre. Lapunk sorozatban közölt ismertetőkkel nyomatékosította a lap ünneplésre érdemes múltját, emlékszem, néhány levéltárakból előbányászott példány bemutatásakor és elemzésekor nem kellett szégyenkeznünk, a múlt század húszas éveiben, és sorozatos betiltása után más és más névvel megjelenő Ifjúmunkás valóban haladó szellemű, valóban nevelő jellegű lap volt. Erkölcsi nevelésről, ifjúsági szervezkedésről, a táborozás tudnivalóiról éppen úgy szó volt hasábjain, mint az olvasásról, a művelődés miként jéről. A felső pártvezetés döntését nagyban befolyásolta a lap szerkesztőinek politikai hovatartozása. Nem volt főszerkesztőnk. Az addigi helyettes, főszerkesztői kinevezését csak úgy kaphatta meg, ha megbízható embert állít a maga helyébe. Kapóra jött, hogy egykori kollegám a kolozsvári lapnál, akit magam helyett javasoltam pártfőiskolára, éppen utolsó éves volt a bukaresti Stefan Gheorghiu Akadémia közgazdaság szakán. A lapból folyamatosan hiányolták a gazdasági kérdéseket tartalmazó írásokat. A nevelési rovat vezetőjeként rovatot javasoltam, amelyben hála egykori kollégám tehetségének, már tanulmányai utolsó évében írt, rövid olvasmányos jegyzeteivel lefedtük a gazdasági kérdések tárgyalásának felülről erőltetett igényét. Végzettként kinevezését már főszerkesztőhelyettesi rangban kapta. Az addigi helyettes pedig előreléphetett. De még ilyen előzmények mellett is csak visszafogott ünneplésen engedélyezték az Ifjúmunkás félévszázados ünneplését. Nem bántuk,

inkább örültünk annak, hogy nem a KISZ Központi Bizottságának égisze alatt ünnepelhettünk, hanem, szerény keretek között, az Újságírók Házában. Kitüntetések is voltak, persze. Az egykori királyi palota dísztermében, amikor magunkra maradva várakoztunk, nem számoltam a lehallgató készülékekkel, kevéselltem a szerkesztőség tagjainak ítélt kitüntetéseket, oktondian dicsekedtem, hogy ilyeneket javasoltam magam is a kitüntetett énekkari tagoknak. A hosszúra nyúlt szünet után, az volt az érzésem, hogy lehallgattak. Utolsónak szólítottak, és a kötelező pezsgőzéskor is sütött felém a kitüntetők ellenszenve. Ami mégis ünnepivé emelte számomra az eseményt, az az Újságírók Házában történt. Lezajlott a hivatalos ünnepség, főszerkesztőnk is elmondta sokszor ellenőrzött beszédét, apránként eltávoztak a hivatalosságok és magunkra maradtunk meghívott kollegáinkkal. A Művelődés gyöngyöskalotaszegről származott főszerkesztője valami fájdalmas régi legénynótába kezdett, amikor házigazdaként újabb vendégeket kellett fogadnom. Nyílott a kapu, s begurult rajta két fekete Mercedes. Király Károly szállt ki belőle s üdvözletemre olyan közvetlen hangon válaszolt, hogy egyszeribe felejtettük a hivatalosságot. Kísérői két láda pezsgőt hoztak, olyan volt a vele töltött bő óra, mint amikor győztes mérkőzés után, a lelátók üzenete lengi be a játékosok boldogságától szikrázó levegőt: „Szép volt fiúk!”
Ennek a lapnak a története számos ilyen, akkor egymást is lelkesítő epizóddal van tele. Reménykedem, hogy a még élő szemtanúk számítógépébe bekerül valamennyi ebből, azt bizonyítandó, hogy vállalt és tudatosan véghezvitt, magunkat megtartó tetteinkért becsülhetjük magunk, és a fenyegetettségünkkel megküzdve, erőszakolt gyávaságainkért történtekért sem kell hallgatásba burkolózva szégyenkeznünk.

Ilyen volt a tíz évvel később elsikkadt hatvanadik évfordulónk is. Ennek nyomait most is keserűséggel olvasom naplómban:

„…Szóval az Ifjúmunkás kötet, amely 60 éves évfordulónkra készült, az évforduló hivatalos ünnepségének elmaradásával lekerült a Politikai Könyvkiadó listájáról. Miután Bitay elkerült a kiadótól, elhoztam a kéziratot és Vargát megnyerve, a Daciánál jelentkeztünk vele. 1985-re tervbe került, de ekkorra Varga már visszavonta „előszavát”. Ezért Cseke Gábor visszaemlékezésével indult volna a kötet, és folytatódott volna az 50. évfordulón megkérdezett főszerkesztők vallomásával, az időközben elhunyt Molnár Erzsébet *Emlékmorzsáival*. Ezután a *Mindenheti kenyerünk a riport* című fejezetbe olyan érdekvédelmi írásokat válogattam, amelyekre egyszer vagy kétszer visszatértünk a lapban. A *Vitáinkról* fejezetben a romantikáról folytatott, több mint egyéves vitát Cseke Gábor állította össze, a városiasodásról és a Fellegvárról pedig én készítettem anyagot. A könyv befejező részébe, a *Magyarázzuk a lapot* Kovács Nemere (Politikai lap vagyunk), Bodó Barna (A riportról), Lázát László (Az Ifjúmunkás irodalmi művészeti mellékletéről), valamint a lap tömegkapcsolatairól szóló saját

tanulmányom került. A PK-nál ehhez pályaválasztási tanácsadó, a Bajor-Sinkó-Zágoni hármas (matinéinkon sikeresen szereplő hármas volt) írásaiból válogatott olvasmányok, valamint lapfelmérés és elképzelt 40 oldalas lapszámunk is szerepelt. Az utóbbi a lapban megjelent legnevesebb írók, közéleti emberek írásaiból, sajátos Ifjúmunkás publicisztikából összeválogatott, és Pusztai Péter korszerű grafikai elképzelésével tálalt minta lapszámnak ígérkezett, olyannak, amilyennek ezt olvasóink sok éven át kérték tőlünk.

A Daciánál sikerült, a megengedett 15 ívnyi terjedelemben, a lap aranykorára emlékeztetően olvasmányos kötetet véglegesíteni. Az átgépeltetés előtt húzni kellett riportokból, vitákból, mindenből. Ekkor a könyvkiadó új, pártaktivistából lett igazgatója, akit addig is a magyar nyelvű kultúra gáncsolójaként volt alkalmam kiismerni, azt kérte, hogy a csatornáról is legyen írás a riportok között. Az antológiát 1982-vel zártam, hiszen a 60. évfordulót kimondatlanul is jelezni kellett, de nem zárkózhattam el az igény elől. Így került R. László Ferenc '83-ban írt riportja a kötetbe. Ekkor a csatorna megnyitójáról is írást kértek. Betettük B. Kovács András két flekkes írását. Indult a kézirat a nyomdába... Újabb „ötlettel" akadályozták: „A riportok mai, még nem közölt írások legyenek." Ez ellentmond a kötet antológia jellegének. Nem volt kinek megmagyarázni. A viták és a lapról szóló tanulmányok megmentéséért ezt is vállaltam. De már be kellett kapcsolnom Vargát, aki állítólag felső jóváhagyást kért. Ott először elemezték az egész kötetet, amely az ifjúság nemzetközi éve alkalmából készült, aztán visszatérve az ügyre, azt kérték a kiadótól, hogy kétnyelvű kötet legyen. A Scînteia Tineretului, és az Ifjúmunkás írásaival... Azt hiszem, így még nem fúrtak meg nemzetiségi múltat felmutatni készülő kezdeményezést.

Körlevél kollégáimhoz:

Kolozsvár, 1985. február 8.

Tisztelt Úr!

Az előbb telefonáltak, hogy *Varga József közbenjárására antológiánk ügye mély kútba esett. Előbbi levelemben kért írásodra tehát nincs szükség, illetőleg azt a főszerkesztő szempontjai szerint kell majd megmódolnod.*

A történtek a következők: Az antológiát Vargával együtt vittük el néhány évvel ezelőtt a Daciához, miután Bitay elfektette két kötetes kéziratunkat. A Dacia vállalta a második kötetet. Összeállítottam a következő szempontok szerint: 1. Legyen benne a felszabadulás utáni szerkesztők névsora, visszaemlékezések, interjúk főszerkesztőkkel. 2. Érdekvédelmi riportok a lap aranykorából. 3. Viták. 4. Tanulmányok a lapról. Tavaly, amikor a könyv bekerült a szerkesztőségi tervbe, újra át kellett szerkeszteni a kötetet. 1. Varga visszavonta az előszavát; 2. Több

volt szerkesztő elhagyta az országot, írásuk nem szerepelhet az antológiában; 3. A Fellegvár vitát eltanácsolták 4. A terjedelmet 15 ívben szabták meg. Az átszerkesztés után átgépeltettem a kötetet, mert a terjedelmet csupán írások kiemelésével nem tudtam megoldani, húznom kellett. Ettől még jó lett a kötet a szerkesztő nagyon elégedett volt vele. Átment az első ellenőrzésen. A második ellenőrzés előtt a kiadó új igazgatója, Stoica Leontin elvtárs felső igényekre hivatkozva azt kérte, hogy a riport fejezetbe csatornáról szóló írást is tegyünk. Tettünk. Aztán azt kérte, hogy a csatorna megnyitásáról is tegyünk írást. Tettünk. Utána pedig azt kérte, hogy a riport fejezetet főleg mai, még nem közölt írásokkal helyettesítsük. Mondtuk, hogy ez antológia és célja szerint egy nem akármilyen lap bemutatását terveztük. Hajthatatlan volt, hogy mentsük a Vitáinkból és a Magyarázzuk a lapot című fejezeteket elvállaltuk a mai riportösszeállítást. Ekkor írtam nektek a levelet. És szóltam a főnöknek is, hogy talán hasznos volna először írnia, tekintettel az ifjúság nemzetközi évére. Ehhez neki jóváhagyást kellett kérnie. Nem adták meg. Később úgy módosította a dolgot Bontas elvtárs ,hogy kétnyelvű kötetet kell megjelentetni, mégpedig a három lap írásaiból. Nyilván ezt már nem én szerkesztem. Különben is a Stoica elvtárssal folytatott beszélgetésben Varga elvtárs úgy nyilatkozott, hogy „s-a implicat un redactor" ez valószínűleg én vagyok annak ellenére, hogy a kötet összeállítását annak idején még Cseke Gábor hagyta rám, és ezt én legjobb tudásom szerint elvégeztem. Szívügyem volt és marad a lap múltjának ismertetése, amit nem tartok szégyellni valónak, ellenkezőleg hasznosnak, nevelő jellege szerint szükségesnek.

Szerepem ezzel befejeződött. Kérlek, nézd el, hogy fölöslegesen riadóztattalak, ámítottalak ,hülyítettelek stb. Mentségemre legyen mondva, velem is ezt tették és többrendűleg is megfizettem érte.

Tisztelettel üdvözöl:

Tar Károly s.k.

Az antológia átgépeltetése kétezer lejnyi „kárt" okozott háztartásunkban, de még mindig jó így: próbálkoznom kell vele a Kriterionnál. Esetleg évtizedek múlva, a lap valamelyik kerek évfordulóján? De temetik már a Kriteriont is! Azt mondják, az a tény, hogy meghagyták az élén Domokos Gézát, a megszüntetését jelenti, amit, a túlzott központosítást folytatva a kiadók összevonásával kívánnak elérni. Addig is a legvérmesebb testvériesség nevében minden múltat rögzítő, az erdélyi magyarság létét bizonyító összegezést megfúrnak, tiltanak. *Az Irodalmi Lexikon* harmadik kötete kész, de a második sem szerepel az idei könyvek listáján. Pedig ebből hiányzik a vitatott K. betű. Kós Károly neve nélkül Balogh Edgár nem vállalja, de már át is adta a további szerkesztés munkáját Dávid Gyulának."

Nem az én székem

12.

„Az asszimilációt siettető intézkedések brutális gyarapodására számíthatunk mindaddig, amíg a primitív vezetés dominál. A többnyelvűség nyitottságot, műveltséget igényel. Nálunk ennek ellenkezőjét tapasztaljuk. Elzárkózást, fizikai és szellemi határok erősítését, különállást. Ehhez törvényszerűen egy nyelv is sok: megvalósul tehát a hallgatás, a robotolás adekvát „nyelve", a hurrázás és tapsolás a primitivizmus. Előbb kiírják: mindenki beszéljen románul!, de azt értik: hallgass! Később: a kuss! járja (már most gyakorolják az erőskezű aktivisták) és korbács! Közben katonásdit játszanak velünk, hogy ne tűnjék föl a sok reánk felügyelő katona. Ehhez némi császár-családi kultusz és felsőbbrendűség-imádat hajlongás, kézcsók, leborulás kell és máris kész a középkori műveltséggel működő fasizmus, az eredetinél ez tökéletesebb változat, hiszen adekvát szervezettség, csiszlik erkölcs, balkáni nagyvonalúság és műveltségigény hiánya ez alapanyaga. Hataloméhség hatalomvágy, hatalmi elbizakodottság... Mind olyan dolog, amelyek magukban hordozzák az elkerülhetetlen bukást. De előbb a civilizációt, a humanizmust temetik el és néhány nemzedéket, amely az eddigieknél inkább megközelíthető szabadságról álmodott.

Ha nem volna ebben az országban a kétmilliós kisebbség, a hatalom háborúban (Besszarábiáért) mutatná meg fasiszta voltát. Így elég ez a belső háború, amely egyre inkább lefoglalja, mert türelmetlensége az ország anyagi romlásával együtt nő. Már a vezetőrétegnek sincs más célkitűzése, nem állítanak elé más, sikerrel kecsegtető tennivalót csakis a nemzetiségek felszámolását, amit dühödten és a legnagyobb lelkiismeretességgel végez. Ez a hatalom a szocialista jelzővel díszített polgári ultranacionális álmok vaskezű megvalósítója és zavaros századvégi elméletekre támaszkodik, azokra, amelyek a fasizmust is szülték. Freitske: „minden állam joga a benne egyesített nemzetiségeket eggyé olvasztani", a német nemzetelmélet alapján a dák eredet és műveltség felsőbbrendűségének belemagyarázásával, a román kommunizmus megvalósításának sűrű hangoztatása közepette, de átvéve és alkalmazva Deák Ferenc idevágó nézeteit, miszerint az oszthatatlan és egységes nemzetet képez mindenki, bármely nemzetiséghez tartozzék. A politikai nemzet fogalmával meghirdetett egyenjogúság nyilván az asszimiláción alapul és - Deáktól eltérően - a művelődésre is kiterjeszthető, ami teljes elnyomással, a nemzetiségek teljes megszüntetésével jár. De Deák azt is tudta, hogy „ha mi a nemzetiségeket megnyerni akarjuk, ennek nem az az útja, hogy őket mindenáron magyarosítsuk, hanem az, hogy velük a magyar viszonyokat megkedveltessük". De annak idején honpolgárokra volt szükség. Itt és most: robotoló igénytelen tömeg kialakítása van folyamatban, egyféle rabszolgaság kialakítása, amihez nem megnyerni akarják az embereket, hanem ellenőrizhetően korlátozni tevékenységüket, hogy minden felülről jött parancsot gondolkodás nélkül végrehajtsanak, és jópofát vágjanak valamennyi legfelsőbb vezető nagyzási hóbortja kielégítésére rendezett cirkusz (nagygyűlések, mindent egyöntetűen elfogadó kongresszusok, semmit sem érő látogatások, születésnapok, választások) statisztálóiként, a szükséges tömegjelenetek részvevőiként. A hatalom legfőbb fegyvere nem a szédítő propaganda, mert ennek hatása csaknem a nullával egyenlő, hanem a rohamosan növekvő, mindent behálózó belügyi rendőrség, amely átvette a régi káderosztályok nyilvántartását és hatalmát, meghatározva mindenütt, hogy milyen képesítésű, nemzetiségű és igényű emberek kerüljenek nemcsak a fontos, hanem a kevésbé fontos vezető állásokba. Ezért itt mindig azé lesz a hatalom, aki a belügyre ráteszi a kezét, aki, vagy akik ellenőrzésük alatt tartják ezt a hadsereget. A hatalomátadás ilyen formája már Gheorghiu-Dej idejében gyakorlat volt. Az új dinasztia is erre épít, amikor gátlástalanul előkészíti uralmát a következő évszázadra, hatalom közelbe juttatja a C. család minden tagját, hogy a fiú hatalomátvételét zökkenőmentesen előkészítse.

Ezt a klikket megtörni csak külső beavatkozás, háború vagy egészen alulról jövő emberi felháborodáson, elnyomást megelégelő önfeláldozáson alapuló lázadás képes. Mindez kilátástalanul messze van - olykor ijesztően közel - nem úgy tűnik, hogy valamiféle törvényszerűség közel hozná vagy távolíthatná ezt a végtelenbe.

De múlt századi romantikusokkal kell mondanunk és hinnünk: az idő nekünk (az emberiség emberségben hívő, elnyomást ellenző felének) érik!"

1985 februárjában írtam ezeket a sorokat, éppen huszonöt esztendővel ezelőtt. Úgy vélem világosan láttam hol élek, mit akarok, mit tehetek, mit kell tennünk. Ehhez kerestem és találtam társakat az együttgondolkodásra, olykor a sajtóban megtehető együttműködésre. Tudtam, hogy számosan vannak, akik ennél többet tesznek, bátor kiállásuk erősítette meggyőződésemet. Azok is, akik megalkuvásból, félelmükben, kiuttalanságukban visszavonultak és magukba temetkeztek, azok is hasonlóképpen gondolkoztak. És voltak számosan a sajtóban, akik úgy védekeztek, hogy kollegáik írásait előszeretettel megtűzdelték hozsannával és a legfőbb vezető hangzatos idézeteivel, hogy saját ilyen írásaikhoz hasonlókat teremtve, magukat menthessék: „lám, mások sem jobbak a Deákné vásznánál." Más ügyeskedők kivonták magukat, beosztottjaikra hárították a „musz" anyagok írását, megint mások pedig, ha már egyszer elkövettek ajnározó írásokat és „sárosak voltak", magukra vállalták a fentről rendelt kötelező cikkek írását. Az ifjúsági lapnál, amíg a szerkesztőség egyben baráti társaság is volt, íratlan szabályként elfogadtuk, hogy rendre vállalnunk kell kötelezően pártos cikkek írását. A maga módján ilyenkor mindenki megpróbált árnyaltan, véleményét a sorok közé lopva úgy fogalmazni, hogy a jó ízlés határain belül maradjon. Emlékszem, a romániai nagy árvíz napjaiban kezdtem munkám az ifjúsági lapnál, Szatmárra küldtek. Riportomban írnom kellett a legfelsőbb vezető látogatásáról. És megírtam, amit láttam: a félelemtől halálsápadt ember ült a terepjáróban. „Egy ember…" Ezt azért írtam le többször is riportomban, mert akkoriban már kötelezően istenként, tévedhetetlennek, legfőbbnek, legjobbnak stb. kellett megjeleníteni minden írásban.

Miután a közülünk való főszerkesztőnek mennie kellett, és az anyanyelvét felejtő aktivista utódja,a kondukátor fiának barátságával kérkedve kívánt tekintélyt szerezni, kiszolgálói a szerkesztőség belső tagjai közül a kötelező cikkek írását egyoldalúan néhány nemkívánatos kollégára osztották. Köztük voltam magam is. Amikor fellázadtam, fenyegettek, hogy fegyelmi úton kirúgnak. Azt hiszem másokkal is ezt tették. Nyilvánvalóan ez is egyfajta védekezés volt, mert még maga az újdonsült főszerkesztő sem meggyőződésből vállalta a hozsannázást. Meggyőződésem, hogy mindnyájan a diktatorikus hatalom fogaskerekei között örlődve, éreztük, láttuk, következtettük, hogy mindenféle erkölcsöt meghaladó túlzások útjára hajtanak és kényszerítenek bennünket, amelyről igyekeznünk kell az őrök figyelmét kijátszva, akármilyen ösvényen, minél előbb letérnünk.

Naplómban lapozva, számos példát találok őrlődésünkre, s úgy tűnik, a gyávaságunk génekből eredeztethető, állati félelmünkben ki-ki kereste a kibúvót, és saját pecsenyénket sütögetve a megalkuvás hamujával takart tüze fölött, vagy a végletes másik oldalon, amikor az ajnározás nevettető túlzásait erőltetve, ezt is egyfajta ellenállásnak véltük.

„Úgy látszik, tovább erőltetik a Varga által közvetített parancsot, miszerint nincs jogunk sehol sem közölni jóváhagyásuk nélkül. Megmondtam, hogy ezt törvénytelenségnek tartom, nem is küldtem semmit ellenőrzésre. Nem szóltak megjelent írásaimról. Ilyenkor azt a bevált módszert alkalmazzák, hogy nem vesznek tudomást arról, ami csorbítja tekintélyüket. De igyekeznek mindenben akadályozni. Ilyenkor nem az írás számít, hanem a név. A Korunkból már több mint egy éve ki -kiveszik írásaimat. Most a Lászlóffy Csaba könyvéről írt jegyzetemmel együtt már hat (három a nyomdában) várja a megjelentetést.
Az elnyomás fokozódásával az erdélyi magyar értelmiségiek között tovább erősödik az atomizálódási folyamat, a gyávaság, a megalkuvás, az egymás elleni torzsalkodásokban megszerezhető bármilyen kicsi előnyért vívott küzdelem. De van, akit nem a mostani nehéz helyzet, hanem a régi klikkszellem vezet továbbra is. Marosi áll ezek élén. A kritikai rovat vezetőjeként és a főszerkesztő teljes bizalmát élvezve uralkodása mellett a végletekig kitart, pedig már hét éve elmehetett volna nyugdíjba. A nyáron azt mondtam neki, nem vagyok hajlandó olyan riportot írni a csatornáról, amelybe ők aztán beleerőszakolják a legfőbb vezér aranyköpéseit. Nézett és hallgatott. Csaba mondta, hogy az Utunk szerkesztőségében mindent lehallgatnak. Ha ez nem bizonyítható arról viszont sokaknak tudomása van, hogy elszólások, viták, megjegyzések egy az egyben átkerültek a belügyiek dossziéiba. Ha nem a lehallgató készülék, akkor valaki a bentiek közül jelentget. Van itt teljesen megbízhatatlan, rossz indulatú, erkölcsi tartás nélküli ember, aki tökéletesen elsajátította a klikk-kiépítést és a helyezkedés módját. És van itt nyíltság nélküli, fondorlatos is. Olyan, aki eddig egyetlen írásomat sem közölte, de egyre sem mondta azt, hogy rossz. Ellenkezőleg, dicsérte és dolgoztatott, hogy aztán elfektesse, eltemesse, és visszaadja azzal, hogy nem rajta múlik a közlés. Neki köszönhetem, hogy Marosi hiányzásakor „kimaradt" a Tamás Gáspár évfordulóra előzőleg elfogadott írásom. Halálának évfordulóján sem jelenhetett meg, állítólag egy másik nagyobb, a lapban maradt írásomért. Visszakaptam. Később mondtam Marosinak, hogy elviszem a Gazsi bácsi sírjára. Leteszem, és

ott elmondom, hogy Marosi „ jó" román ember: balkáni, akinek semmit sem jelent, ha saját szavát nem tartja be.

1985. február 15.
Kezd beigazolódni sejtésem, miszerint a decemberben Varga által bizalmasan közölt Korunk főszerkesztőhelyettesi kinevezésem irányított blöff volt, valamilyen jól meghatározott céllal. Annyira, hogy most már nyíltan beszélhetek róla, Koppándi elvtársat dicsérve, hiszen ő ígérte. Talán arra számított, hogy telekürtölve a szerkesztőséget, elterelem a figyelmet más változtatásokról, amelyek felháborították és felháborítják az értőket. Például Gáll Ernő csöndes nyugdíjaztatása, Rácz Győző minősíthetetlen rugaszkodásai, nyalásai a főszerkesztői szék

megszerzéséért, Aradi Jocó munkájának elprédálása: miután végigvitte ötletét, a Beszélő történelem pályázatot, amelyre 157 munka érkezett, kötetet szerkesztett otthon ülve, hogy megóvja a szerkesztőséget jelenlététől, attól, amit egy kívándorló közreműködése kapcsán a belügyi szervek ráhúzhatnak az ilyeneket megtűrő közösségekre. Miután elhagyta az országot - még könyveinek gépelt-listáját is elvették tőle -, félretették munkáját, a kéziratokat továbbgondozó Kántort leintették. Három munkám bánja, több mint kétszáz oldalnyi szöveg... Hogy mi van az elindított feltételezés mögött, talán ki fog derülni. Szerintem a nagy leépítés előtti „zsibbasztást" gyakorolják. A zsidóknak gázkamrába terelésük előtt szappant is adtak. Mi is készíthetjük már a megkülönböztető jelet, például a zöld csillagot...
Balogh Edgárról mostanában semmit sem hallani. Pártgyűlésre sem jár. Állítólag bűnösek vagyunk (Sütővel, Kántorral, Kányádival stb. és velem együtt) a Magyarországon közölt írásaink miatt. A pártkongresszus előtt még volt egy kísérlete (megalkuvása?), előadást hirdettek az RKP politikáját dicsérő címmel, amelynek ő volt az előadója. Felhívott, hogy a Zsebszínházat vigyem el az előadásra. Sajnos lehetetlent kért, minden ilyen előadástól már rég idegenkednek a fiatalok. Magam sem mentem el, talán nem is volt előadás a közönség távolmaradása miatt. Lehet, hogy megsértődött az öreg úr, de legalább tisztábban lát. A múltkor kikérte véleményemet a nemzetiségi kérdésben, elmondtam, hogy reális alapokról, valós látlelettel kell indulnunk, és ezek szerint már rég nem a testvériség és nem az együttélés a valóság. Az elnyomott, az asszimilálásra ítélt kisebbségi helyzetéből a szocializmust is megcsúfoló hatalom ellen kell küzdenünk. Évekkel ezelőtt a testvériség két oldalát kértem számon, most a nemzeti kisebbségek tudatos, sokoldalú és tervszerűsített elnyomását és felszámolását. Nyilván kényelmetlen feladat ez azoknak, akik életen át a testvéri együtt-munkálkodást és a közös hazában való együttes építést hangoztatták. Csakhogy ez a négy évtizede állandóan visszavonuló pártaktivista és magyar értelmiségi réteg nem veszi észre, hogy alamizsnából élt, konccal, amit időnként odadobtak nekik, anélkül, hogy jogait hirdette, tudatosította és megőrizte volna a felnövekvő új nemzedékekben. Most itt állunk a megmaradás homlokráncával elgyávult magyarság tehetetlen és közösségét nélkülöző tömegével, egymást jelekből, ha értjük, gyanakodva figyeljük, kiben mire van hajlandóság románul szólunk egymás között is, nehogy a hallgatózót sértsük anyanyelvünk használatával. És hovatovább megkapjuk az alantas munka, a gyengén fizetett munka jogát, a tapsolás jogát, a hallgatás jogát, a kisebbségi sors jogát, amikor közülünk nem az értelmes, hanem a szolgálatkész, a műveletlen, a primitív kerül „állatkerti bemutatásra", bizonyítandó, hogy ilyen szintű az egész magyarság, s az ilyenekkel nincs mit kezdeni, az ilyeneknek áldás az asszimiláció, mert magasabb kultúrához juttatja őket. Úgy néz ki a dolog, hogy a nemzeti elnyomást szolgálja a „tudományos" káderkiválasztás is, az ún. munkáskáderek kiemelése. Lám, a legfelsőbb pártvezetésben is az egy Fazekas Lajos maradt, akit bokázó szervilizmusáról, kispolgári elmaradottságáról a pártiskolában nullának hittünk. A gondolkodó, a tettre vágyó Fazekasnak

(János) mennie kellett, mert akkor is magyarnak vallotta magát, amikor nem kellett volna. Kaméleon Vincze-Vinţe Jánosok (Ion-ok) kellenek és vannak is szép számmal. Az erdélyi magyarságot nemcsak lerohanták, nemcsak szépen leépítették, hanem belülről eladták a román nacionalisták által megnyert karrieristák, talpnyalók, semmi emberek. Ezért van tele mindenféle vezetőség kispolgárokkal, az az eddig százalékban mért néhány magyar sem kivétel, hanem mint minden szolga, a hatalmon lévőket életmódban, erkölcsben, határozatlanságban, szolgalelkűségben törtetően utánzó gerinctelen ember. Eladták népünk ügyét a MADOSZ megszüntetésével, az MNSZ orrunk előtt történt lebontásával, a vezetésről való lemondással a hatalmat kiszolgáló névtelen tisztviselők javára, akik örömmel mondtak le szervezésről, fejlesztésről, aktivitásról, és minden nemzetiségi fórum megszűnésekor fellélegezve járultak a legfelsőbb vezetéshez a jutalomért, de nem hatalmat kaptak, csak kispolgári élethez elegendő nyugdíjat, ingyenes kezelést, és beutalót közepesnél jobb nyaralókba, szanatóriumokba, aztán időnként egy-egy meghívót a dísztribünre, az ünnepi gyűlésekre, hogy elhiggyék, a vezető-réteghez tartoznak. Ezt kapta apám is, aki szerencsére még 1953-ban kibékült az aránylag nagy nyugdíjával. Később a hatvanas évek végén, amikor a tartományi pártbüró tagja volt, kellemetlen kérdéseket tett fel: miért nem vesznek fel magyar munkást a cipőgyárba? stb., addig-addig kérdezett szóban és írásban, amíg aztán „elfelejtették" meghívni a bürógyűlésekre, a díszvacsorákra és más ünnepi eseményekre, a következő választáskor pedig kihagyták a vezetőségből. Helyette maradt a felszabadítás utáni rendőrség szocialista beállítottságú embere Timofi és Koncz, akiből apám csinált párttagot, aki olyan gyáva volt, hogy bombázáskor jajgatva lapult az ágy alatt. Ez a semmiért nagy pártnyugdíjat kapott ember még az elmúlt években is kiszolgálója volt a hatalomnak, a nyugdíjas pártszervezetben feszített, amíg a növekvő románság kinyomta onnan, eltűnt a tündöklőnek nevezett új idők szemétládájában. Apám pedig csak írta, írta jelentéseit a Központi Bizottságnak, lázadozott és vagdalkozott, de nyíltan szólt az erdélyi magyarság jogairól. Ezeket a leveleket Vincze János eltüntette, bevallottan nem adta tovább. Mutatta, hogy mennyire átdolgozta fordításkor és úgy adta tovább, hogy köszönetet várt tőlem, amiért nem juttatta a belügy kezére apámat, hiszen „minősíthetetlen" kifejezésekkel illette a „hőn szeretett vezetőt", bírálata pedig senkit sem kímélt. Apám természetesen nem kapott sem érdembeli, sem másféle választ leveleire. Belefáradt, és amikor évekkel ezelőtt néha felhívott, románul beszélt. Hiába figyelmeztettem, kitartott rossz románsága mellett, hiszen a legtöbbször a párttörténeti intézetből hívott. Ő nyilván ismerte a kisebbségi sorsot, és tudta, hogy a régi Romániában miként kellett viselkedni, ezt erőltette akkor is és most is. Ezzel kissé mindig feldühített, mert nem szerettem a megalkuvó, nyelvét kímélő, hivataloskodó, kötelességét teljesítően hazafiaskodó polgárt, a sunyító, nyúlszívű magyarságot, azt hiszem, éreztem, hogy ez a fajta viselkedés hova vezet: a mai nyíltan erőltetett végleges felszámolásunkhoz. Bethlen Gábor lehajtott fejűségét eltökélt szilárdsága, szívós kitartása, mindent elszá-

moltató természete, egyszóval állandó aktivitása magyarázza. Nálunk önmagunk keresése és megtartása nem tettekben mutatkozik, hanem a végzetes magunkba roskadásban, a lemondásban, a gyávaságban. A Király Károly-féle kiállás és az áldozatvállaló kiállások sora inkább akadályozná az asszimiláló intézkedéseket, mint a hallgatás, a mindenbe való beleegyezés és beletörődés. De hát ki neveli hőseinket? Kevesen. Családban elhullatott megjegyzésekkel, lefojtott indulatok ki -kitörésével. Az ilyesminek a vége olyan, mint a nemrégiben Vásárhelyen kitűzött magyar zászló. Két Szabó nevű tizenéves hőstette. Vasile Roaitá, Nyilas Mihály (kolozsvári) zászló tűzése ehhez hasonló, életkoruknak megfelelő reagálás az elnyomásra. De Szabóékból is csak akkor lesznek hősök, ha a náluk képzettebbek és okosan bátrak változtatni tudnak ezen a világon."

Korlátolt gyökerek

13.

Lapozgatom régi, tematikus naplómat, amelyben beolvasztásunk eseményeit jegyezgettem, és mindegyre ellenállásunkra bukkanok, a maga módján majd mindenki tett valamit azért, hogy sanyarú sorsunkat ne bamba juhnyájként fogadjuk el. Jelentettek ezek az apró ellenállások valamit is a társadalmunkat nyomorító úthenger fékezésében? Mindenképpen. Ha nem másért a saját magunk lelkiismerete szempontjából lényeges volt minden, amit küzdelemnek éreztünk a magunkkal való szembenézés, a magunk elfogadása folyamatában. Életben maradásunkhoz nemcsak a betevő falat naponta megküzdött megszerzése vált rendkívül fontossá, hanem erkölcsi tartásunkért vívott apró tetteink is, amelyek tükörbe néző-

sünket lehetővé tették. A fásultak, a beletörődők, a megalkuvók, a gyávák, de kiváltképpen a törtetők, a napi sikerekre vágyók, akik a hatalomhoz tartozó kiváltságosokhoz tartozást látták célravezetőnek sikeres életpályájuk kialakításában, „elengedett kormánnyal" lavíroztak a zavarosban, feloldozást találtak abban, hogy felülről parancsolt feladatokat teljesítettek, amiért nem kell felelniük. S amikor baráti társaságukból figyelmeztette valaki őket, könnyen lerázták a felelősséget, a gépezet apró fogaskerekének mondták maguk, akik nem tehetnek mást, forogniuk kell a megadott irányba, ha életben akarnak maradni, hitték, hogy muszáj együtt mozdulniuk a felülről irányított gépezettel.
És most újra felhorgad bennem a hiányérzet: mikor jön el az ideje annak, hogy ne csak a hatalommal való együttműködésről szóló töredelmes vallomások és beismerések kapjanak elismerést, hanem azok a százezrek is, akiknek van mire emlékezniük, amikor a két évtizeddel ezelőtti életükre, naponta megküzdött küzdelmeikre, bátorságukat éltető apró tetteikre gondolnak. Bizonyára fontos volna, hogy önbecsülésünket növelő tetteinkből merítve vállaljuk mai életünk, most is bátorságot, kitartást, együttműködési hajlandóságot követelő gondjainak rendezését.

1985. április

A múlt hónapban itt járt Jánosi Tibor, hozott Új Tükröt, benne öt rövid írásommal. Az egyiket, amelyikről az egész oldal a címét kapta (Mese a változhatatlanra), mivel három alcímes, összekeverték, illetve a tördelésnél az első rész után következett egy nagyon rövid különálló groteszk írás (Kívánság). Ezzel megtört az ismétlésre alapított és a fokozással kihangsúlyozódó asszimilációellenes mese ereje. A végén pedig belejavítottak: „akit megesznek" helyett „amit megesznek" jelent meg. Egy okos szerkesztő nem a mondanivalót nézte, nem az emberevést illetőleg ennek a groteszkségét, szerinte „akit" nem ehető. Kerülne a helyünkbe, akkor bőrén érezné, miként eszik itt a fajtáját.
Kiderült, hogy sok írást Koppány Zsolt névvel adott le, másokat pedig közös ismerősünk protezsált. Tibor levelemből megértette, hogy szorongatott helyzetben vagyok kicsit későn, de írt egy választ, amiből érthettek a levél ellenőrzők is. Részünkről az ügyet lezártnak tekintettük. Megkértem Tibort, érdeklődje meg, milyen lehetősége, van egy költözködésnek odaátra, ha itt „minden kötél szakad". Később D. Ödöntől megtudtam, hogy Tibort felhívatták a belügyhöz, kérdezősködtek, puhatolóztak. Vajon mit akartak? Tibor elmesélte nekem, hogy ott náluk látott egy idevaló „belső embert", akit, mivel kémkedés gyanús volt, telefonon feljelentett. Látta, hogy elvitték. Valószínűtlen történet...

A Munkásélethez akarnak helyezni. Nagy titkolódzással. Felmentünk Vargával Koppándihoz. A megbeszélést önmaga igazolására használta. Nem tagadtam, amit ő is tud, hogy mindenütt utálják. Mert legutóbb Kántor a Központi Bizottság magasabb rendű aktivistájának jelezte, hogy képtelenség vele dolgozni, hi-

szen a klasszikusokat is törli, kiveszi, elparentálja. Olyan kijelentéseit hallgattam, amelyek távol álltak az igazságtól. Például azt jelentette ki, hogy ő valamire való író írását még nem vette ki, nem bántotta egyetlen lapban sem. Kapásból jó néhányat mondhattam volna, de most jó szándékúnak mutatkozott, állást úgy kínált, mint olyannak, akivel kivételt tesz tehetségére és alapvető jó tulajdonságaira való tekintettel. Sütő írásait vette ki, annak saját lapjából, az Új Életből is és ki húzott belőle? Koppándi! Azért hát a titkolózás. Mert azt hiszi, mások nem tudnak pofátlanságáról. Szót kerített a tavalyi, az augusztusi, a Dolgozó Nőbe írt vezércikkemről. Miért Petőfivel kezdtem? Mondtam, azért, mert olvasóinkban Petőfi neve a szabadsággal párosul. Augusztus 23-át miként lehet másként az olvasók figyelmébe ajánlani?! Azt mondta, ha ezt kifejtem, talán nem veszi ki a cikkem. Szerintem, akkor is kivette volna, mert nem a Petőfire utalást, hanem a demokratizmust, az igenléssel felérő tagadást követelő mondatomért nem tetszett neki az írás. A harag pedig azért van benne, mert tíz hónap múlva mégis lehozta az Utunk nem vezércikkben, de elbújtatva, lehozta.

Azt hajtogatta Koppándi, hogy őt nagyon utálják pedig hat éve csakis jóra törekszik. Arra, hogy ne hőzöngjenek az emberek: nem az embert nézi, hanem csakis az írást. Ennek ellenkezőjét bizonyította azzal, hogy amikor Varga a romániai magyar irodalomról szóló íráshoz szerzőt keresett sorra kiebrudalta a kritikusok sorából Kántort, Markó Bélát, Kovács Jánost különféle, vele szemben elkövetett vétségeikért. Az utóbbi például a következő mondatot akarta becsempészni a Méliusz könyvéről szóló kritikájába: „Életünk olyan, mint egy sötét alagút, csak néha-néha csillannak fel benne a fények." Természetesen kihúzta, és ha A Hét nem adta volna le az első részt, nem engedélyezte volna a másodikat sem. Ha már kihúzta a mondatot, akkor a szöveggel nem volt baja, de a szerzőt valahogyan büntetni kell - mondta. Így fest a dolog! Nagyon tanulságos találkozó volt. Megtudtam, hogy Molnár H. Lajos olyat állít regényében, amit az életben nem lehet megtalálni: egy újságírót azzal bíz meg a belügy, hogy kollégáját figyelje. Ki látott olyat, ki hallott ilyesmiről?! Nem esett le a tantusz, hogy magamra mutassak és megnevezzem a kapitányt (és az első titkárt, aki tudott a dologról), aki ezt pártfeladatként követelte tőlem. Ehelyett arra hívtam fel a figyelmét, hogy amennyiben a könyvben írt dolgok nem találnak a valósággal, akkor valószínűleg regényről van szó, tehát fikcióról. Nem értett velem egyet, annyit ő is tud, hagy Molnár könyve inkább riport és tényregény, mint mese.

Hazaérkezve felmentem a megyei pártbizottság gazdasági titkárához, volt osztálytársamhoz. Nem javallotta a Munkásélethez való átvándorlást, és semmilyen magyar nyelvű laphoz; nem nagy jövőt jósol nekik. Azt ajánlotta, térjek vissza egy gyárba. Megpróbál nekem valamilyen helyet találni a Nehézgépgyárban. Azt hiszem, ez lesz a legjobb. Megszabadulok a csúszómászók világából. Mielőtt hazarepültem volna, elhívott magához Nits. Húsvét volt, ettünk valami maradék levest és rántottát. Nem ezt volt jellemző rájuk. Ilonka mutatta, hogy üres a hűtő-

szekrény. A fiuk katona. Ilonka, jól értesült, mondta, hogy nemcsak az asszimilációellenes írásokat tiltják, hanem az asszimilációt sürgető írásokat követelik tőlünk. Aki erre is képes, arra valószínűleg köpnek majd. Még akkor sem kecsegtető perspektíva, ha nagyon sokára jön az a világ. Persze a gyár sem örömtanya, ha nem megy a termelés, nincs egész fizetés. És kivághatnak, leépíthetnek, különösen, ha osztálytársam már nem lesz a polcon. Évei meg vannak számlálva.

1985. június 23.
Tegnap volt Zsolt 21. születésnapja. 21 gyertyát gyújtottunk a temetőben. Délben Cseh Gusztit temettük. A Diákházban előttem két belügyes állt. Az egyik a szemét dörzsölte, hogy megfelelő ábrázatot öltsön, a másik, aki évekkel ezelőtt rám szállt, a nyakát nyújtotta érdeklődőn, amikor Benkő Samu beszélt. Mit értett belőle, nem tudom. A román beszéd nem érdekelte ennyire. Nyilván, mert csupa magyarok között állt és így akart belesimulni a környezetbe. B. T.-vel találkoztam a főtéren, majd a Diákház bejáratánál. Süt róla a rosszindulat. Nem tudom, mi baja van velem. Már a múltkor, amikor könyvet vittem neki, alig türtőztette magát, hogy ne mondjon valami gorombaságot. Most valami megjegyzést tett, amiben az ügyködés szó is szerepelt. Halkan, alig kivehetően, de elküldtem melegebb éghajlatra. K. harciasan utánam nyomult. Csak megnéztem. Félek, hogy megint a belügyisek keltették olyan híremet, amiért az erdélyi magyar értelmiség jelesei utálattal néznek rám. Jó fegyverük az emberek közötti ellentét és utálat keltése. Azt hiszem, értenek hozzá. Pedig most összetartásra lenne szükség.

1985. július 29.

Voltam Szamosardón, Molnáréknál. Beigazolódott jövendölésem, hogy az egyházak ellen indítják a következő támadást. Jól menő magyar iskola van a faluban. Az igazgató és a református pap összejárnak, a művelődési életben is többet akarnak, mint amit a máramarosiak megszoktak. Volt itt Kriterion-találkozó és könyvkiállítás a helyiek könyveiből, országjárás és egyebek. A belügyiek a szokott ötlettelenségükkel azért citálták egyre-másra be az értelmiségieket, mert állítólag a székely himnuszt énekelték együtt. De más népdalokat is énekelhettek, amelyek nem tetszenek nekik. Mármint a belügyieknek. Valamelyik tanár aztán rábólintott, hogy ha nem is énekelték, de „fredonálták" a tiltott dalt, és aláírta a jegyzőkönyvet. A következőt már úgy győzték meg, hogy elé tették a jegyzőkönyvet: „Te miért tagadod? Mindent tudunk!" Aztán aláírta más is. Csak Molnár tiszteletes nem írta alá. Emiatt megrovásban részesült. Közben házkutatást tartottak az iskolaigazgatónál (engedély nélkül) és megtalálták Szamosközy Erdély romlása (?) könyvét, valamint egyéb hasonlókat, amelyeket elkoboztak. A magyar koronát bemutató kiskönyvbe Molnár Tompa-idézetet írt ajánlásképpen: kész volt a vád, hogy káros könyveket terjeszt. De nála nem mertek kutatni, mert azt mondta, elégette a magyar történelemmel foglalkozó könyvet. Aztán két évvel

ezelőtti történésekkel hozakodtak elő, amikor valaki idegen látogatott a templomba.

Közben nyugdíjba ment az egyháziakkal foglalkozó ezredes és hívő lett! Mondtam Molnárnak, nem hiszem, hogy nem megbízatásból tette. Hinni az ilyeneknek nem lehet, nem is kell. Minden eszközzel elásni szeretnék a magyarokat."

Apró tettnek minősíthetnénk például Pillich László könyvét, ha nem tudnánk, hogy a hóstátiak kiebrudalására, a hagyományait szívósan őrző magyar közösség megszüntetése elleni küzdelemben született. A hóstátiak voltak azok, akik a háború végéig megőrizték az ősi magyar tízes szerveződést, öltözetükkel, művelődési szokásaikkal (színházi külön bérletük telt házas előadásokat eredményezett), családi ünnepeikkel, báljaikkal stb., a kolozsvári magyarság sajátosan kitartó őrzői voltak. A könyv megjelenéséhez nemcsak a szerző bátor, következetes és alapos gyűjtő munkája kellett, hanem a kiadásáért küzdők csapatának körültekintő, az akadályokat okosan elhárítók kitartó ügyködése is.

„1985. augusztus 30.

Megjelent a Pillich könyve, a Városom évgyűrűi. Múltunk megőrzését elősegítő könyv. Írnom kell róla.

Tekevilág

14.

Félelem lengte be minden napunk. Már nemcsak a hatalomtól féltünk, hanem egymástól is. Tudatosan irányított volt mindez, hiszen megosztva, atomizálódva, magunkba temetkezve, tehetetlenkedve nem sok vizet zavarhattunk. De ahogyan minden csavarással nőtt bennünk a fájdalom, gyarapodott bennünk az ellenkezés, az apránként gyűjtött bátorság is. A naplóíráshoz is kellett valamennyi. És ez sem ment elővigyázatosság nélkül. Gyermekkoromból hoztam valamennyit a meggondolt bátorságból, hiszen apám esténként paplan alatt Londont hallgatta, és ez a mi titkunk volt, a Görögtemplom utcából a Majális útra vezető átjáróban pedig a fekete szemüveges Józsa Béla csak az én jelemre lopózkodhatott a főszolgabírói villa házmesteri lakásába, s amíg ott volt nekem kellett vigyáznom, s jelentenem, ha idegenek kapaszkodtak felénk a meredek utcán.
Naplómat kemény kötésű, kínai füzetekbe írtam, amely elfért a zsebemben, a beteltet apósomék házának padlásán rejtetem el. Azok nevét, akiknek bajuk származhatott volna, ha a naplóm mégis a hatalom embereinek kezébe kerül, nem írtam le vagy betűvel jeleztem. A rendszerváltás után kiderült, hogy sokan mások is írtak naplót, emlékeztetőt, amelyeket aztán naplónak elnevezve, ellenállásukat bátran részletezve, állásfoglalásukat a mai kívánalmakhoz igazítva kibontottak, s magyarázták lelkiismeretüknek megfelelően. Naplóm a nyolcvanas években született, nyomtatásakor nem kozmetikáztam, a magam tükrének akartam mindenképpen. Akik láttak engem akkor, talán tudták milyen vagyok, hova tartoztam, és naplóm megjelenésekor az is világossá vált, hogy milyennek láttam kortársaimat, barátaimat, ismerőseimet. Nyilván, az akkori látleleteim nem feleltek meg a másfél évtizeddel utána bekövetkezett változásokban véleményt, célt, arcot, magatartást váltó szereplőknek, csak néhányan értékelték szókimondásomat, nyers és szubjektív véleményeimet. Baráti körömben is megijedhettek szókimondásomtól, s ezt tetézte a rendszerváltás szilveszterén írt lelkiismereti vizsgálatot szorgalmazó felhívásom, amelyre egy hónapi elfektetése után sem találtak jobb megoldást, mint a lényegi elhallgatás mellett annak bizonyítását, hogy mindenki sáros, legfőbbképpen én, akit bírói szerepbe képzeltek, pedig csak egy voltam a magukat önmarcangolók közül, akik a megtisztulással kívántak az új lehetőségek világába lépni. Persze, hogy elérték céljukat, hiszen fedő alatt maradt minden, s csak most két évtized után ébredt fel némelyekben a lelkiismeretvizsgálat igénye. Az idő meggyógyít mindent. De azok, akik maguk előtt is titkolják a régi rendszerben való „ügyeskedéseiket" nem mentheti fel semmi. Magukkal cipelik feloldozótlan, maguknak be nem vallott hibás tetteik lélektörpítő göncét. Magam is ezt teszem.
Minden harc után rengeteg az önjelölt hős. Lelkiismeretvizsgálatunkban nem a mások hibáit kell keresnünk, hanem kortársaink erényeit felmutatva a magunk életével összevetve, tévedéseinket kell kijavítanunk.

„*1985. december 1.*
Mondja a rádió, hogy egy bukaresti lakost kötetnyi naplójáért, amelyben feltehe-

tően nem dicsérte a rendszert, behurcoltak a belügyre. Kihallgatás után közölték hozzátartozóival, hogy súlyos beteg. Másnap meghalt. Nem ölték meg, nem bántották, naplóját éppen csak elko1bozták? Ebbe is bele lehet halni! Még egy figyelmeztetés: a naplóírás nem veszélytelen dolog. Titkolni kell minden más véleményt, amely nem egyezik meg a napi „szózattal". Ady már a század elején látta a lehetséges „megoldást": börtönné lehet alakítani a társadalmat. „A guillotine nem vált be, a lámparúd sem, a bomba sem, a gyilok sem, a Bibliáról, Koránról stb. nem is szólván. Hátha a börtön beválnék?!..." A mostani tömbházak többsége kis átalakítással, az ablakok stílusos rácsoztatásával tökéletesen megfelel ennek a célnak. Vigaszunk sem több mint a nagyváradi fogdában három napig elmélkedő költőé: „Az a fő és némiképpen vigasztaló, hogy a világ, az élet sohasem volt, lehetett, lesz és lehet érdekesebb és idegpusztítóbb, mint ma." Úgy tűnik, egy-egy nap évszázadokig is eltarthat.

A budapesti kulturális fórumon állítólag lehurrogták Hajdú Győzőt: „Hazudsz, Győző!" - kiáltotta Mesterházi Lajos helyettünk. Mert mi ezerszer kiálthattunk volna. Nem tettük, nem tettük elég hangerővel. És H. Gy. nem mondott le az Igaz Szó főszerkesztői székéről, és nem mondott le semmiről, amivel „politikusi" hírnevét öregbíthette volna. Szőke tévésünk (Csáky) mesélte, amikor még volt magyar műsor, hogy H. Gy. minden előkészület nélkül olyan elsöprő handabandázásba kezdett, hogy végül kijött az a politikai töltet, amit a tévéseknek házi feladatként be kellett gyűjteniük. H. Gy. azért jó román politikus, mert gátlástalan, mert „smecher", mert csiszlik, és ha „megfogta az Isten lábát", nem engedi el. Most már ne is engedje, boruljon vele együtt a történelem szemétgödrébe. Különben az oltyán kivagyiskodás (ahogyan a kecskeszar a deszkán fél pattogni) a megszokott módon működött Budapesten. Magyar és nemzetközi számonkérésre az erdélyi magyarság helyzetének változtatásáról tudni sem akarnak. A zárónyilatkozat megtorpedózásával szereztek elégtételt maguknak az erdélyi helyzet nyílt feltárásáért. Mert az oltyánnak minden esetben „győznie" kell. Az se baj, ha a győzelmet ő ítéli magának: végül minden esetben bebizonyosodik, hogy öndicsérettel kell megelégedniük. A félműveltek nagyravágyásával sietnek kimondani, hogy mi mindenben legjobbak a világon. Az nem baj, ha a világnak ellenkező véleménye van erről. Sajnos, ez annyira általános, hogy nyugodtan elmondhatjuk: nemzeti sajátosság.

A mi sorsunk ezek után mi lehet? Apám is mondta, magam is tapasztaltam: ha egy szájaló, anyádat sűrűn emlegető bukarestire felemelted a kezedet vagy a hangodat, egyből behúzta a farkát, és csak önmagában füstölgött. Egy most kezdődő bátrabb kiállás, szerintem, visszakozást váltana ki a rohanó vágtában aszszimiláló román nacionalistákból. Mindig nyomban visszavonulnak, ahol ellenállásba ütköznek. Tudják, hogy amit cselekszenek, az ellentmond a meghirdetett elveknek, még akkor is, ha lényegében elvtelenek. Teljes visszavonulásra nincs

kilátás. Ez a rendszer nem bukik meg a bölcs vezető jobblétre szenderülésével. A dinasztia pedig tovább folytatja az erőszakra, az elnyomásra, a kizsákmányolásra épített hatalom-megőrzést. Évtizedekig sanyargatható ez a nép, talán évszázadig. Ha a környező országok rendje és életmódja fokozatosan felfelé ível, akkor a külső behatásoknak engedve a szenvedő tömeg is indulatba jöhet és minden elnyomó rendőri erőszak és megfélemlítés ellenére sepri majd az országot. Az indulatok, mert már „megfelelően" irányítottak, elsősorban a kisebbséget érintik majd. De az erdélyi magyarság kibír több mádéfalvi veszedelmet. '48-as, '44-es magyargyűlölet nem lehet egyenlő, mondjuk, a régi zsidógyűlölettel, mert a zsidókban azok anyagi jólétét is utálták. Az egyre inkább kisemmizett magyarságot (lásd: gyengén fizetett munkahelyek, vagyonukból kiforgatott magyarlakta falun téeszek) a cigányokhoz lehet majd hasonlítani, akiktől nincs mit elvenni, s ha készek is a beolvadásra, mégsem lehet nemlétezőknek nyilvánítani őket, mert nem bőrük színe, de kultúrájuk, belső családi életük egyelőre más hagyományokból táplálkozik. Igényeik mindinkább Nyugat felé irányítják őket minden tekintetben. Az oltyán tisztviselőréteg - akár régen az anyaországi magyar tisztviselők - jól élnek Erdélyben, de befogadásuk hatalmuktól függő, időleges. Jelenlétük a magyarságot nem segíti, hanem visszariasztja az asszimilálástól. A kultúra jegyei hosszantartóan felismerhetők egy népben, a kulturálatlanságot sem tüntetheti el egy nemzedéknyi idő alatt, még a jólét sem. Erdély még a következő évezred elején is az erdélyi lélek földje marad.

Mióta írunk ilyen naplókat? Lassan egy emberélet óta, ha igaz a hetvenéves átlagéletkor. És még meddig fogjuk írni kiirtásunk történetét. Ha megszületett volna unokám, ha nem ijedt volna meg tőle a két tizennyolcéves fiatal, ha tudták volna, mi lesz a sorsuk... Most lenne kit nevelni, kikre átruházni a naplóírás feladatát. Többszörösen is tragikus sors jutott nekünk. Igazi erdélyi magyar sors. Kegyetlen.

Ha nem volna Szózatunk, talán végleg és visszavonhatatlanul elkeseredénk.

Társadalmi büntetésként be kellene vezetni a kötelező tévé-nézést. Bizonyára mindenütt van olyan központi csatorna, amit utálnak. Nálunk csak ilyen van. Már régóta nagyban hozzájárulunk a villamos energia megtakarításához: nem kapcsoljuk be a tévét. De azért még nagyszerű állampolgárok vagyunk: rendesen fizetjük a tévé-díjat.

1986. február 18.

Mondta a rádió, hogy Szőcs Gézának el kell hagynia Romániát, mert nem felelnek a biztonságáért. Érdekes?! Nyilvánvaló, hogy a Kulturális Fórumra küldött levelét, híreit nem tudják lenyelni. Állítólag Nyugat-Németországba kíván távoz-

ni (febr. 14. a megadott határidő). Ki tudja, mi van a dolog mögött? Lehet, hogy az Erdélyi Magyar Híradó munkatársait akarják így felfedni. Különben csak a SZER román nyelvű adásában hallottuk a hírt. Egy felakasztott színész után nem vállalkoznak egy költő eltüntetésére. Így a legkézenfekvőbb kiebrudalni az országból a kényelmetlen embert. Hát lássuk, mit tud értünk tenni, Géza! Minden távozóval egy lépéssel közelebb kerülnek céljukhoz ellenségeink, de minden tettre kész emberrel növekszik azoknak a tábora, akik tehetnek értünk valamit, tudnak az itteni sanyargatásokról és az évtizedek óta követett célról, tanúk lehetnek az erdélyi magyarság sírgödrénél, post mortem rehabilitálásánál."

A hovatartozást kifejező külsőségek is megmutatják egy-egy csoportosulás lényegét. Amikor a nagy hajú fiatalokat utcán is üldözték, még az egyszerű ember is tudta, hogy akár jól áll nekik, akár nem az olykor torzonborz külső, valaminek ellentmondanak vele. Ez is felhívás volt az ellenállásra. Egyszerű módja a hasonulásnak, a hovatartozásnak a kifejezésére az egyenruha, minden külsőség, nyelvi sablonok, viselkedésformák átvétele. Emlékszem, egy kollégám, saját bevallása szerint, azért akart szekus egyenruhát, hogy féljenek tőle tömbháza lakói. A szocialista társadalom ranglétráján felfelé kapaszkodók előszeretettel öltöztek bőrkabátba, a nagybányai lap egyik bátran sajtóhibázó szerkesztője vagy nyomdásza a „bürótagok" helyett „bőrtagok" kifejezéssel illette őket. Itt Svédországban a mindenáron beolvadni akarók svéd szőke frizurát és bajuszt hordanak, hogy elvegyüljenek az őslakók között, mások magyarságukat kihívóan Bocskai öltönnyel bizonyítanák. Erdélyben, a rendszerváltás előtti években a merészebbek szakállt növesztettek. Fiam halála után magam is ezt tettem. Miután a bekövetkező változások tudatában is, a hozzám tartozók vélt csoportjának tanácsára elvállaltam a főszerkesztőséget, megtartottam szakállamat. Nálunk ez nem szokás, figyelmeztetett a párt Központi Bizottságának, értem is felelős embere. Szakállfertőzésemre hivatkoztam, de tudnia kellett, hogy éppen azért vagyok szakállas, mert kívánok közéjük tartozni.

„*1986. húsvét*

Miért hagyok szakállat? Nem kérdik, csak nem tetszésüket nyilvánítják. Érdekes, ahogyan viszonyulnak ehhez a kis merészséghez. Mert kell valamennyi merészség ehhez is. Kiugorni a sablonokba vezető vágányról, más lenni, akarni valamit - ez már bűn. Legalábbis úgy néznek rám, mint aki valamiféle bűnt követett el. Riadt pillantásokkal, behúzott nyakkal, körülnézve, mindjárt tiltakozva, fennhangon is elhatárolva maguk tőlem, aki lázadó, vagy az akar lenni, hiszen felháborító, megbotránkoztató: szakállat viselek, van képem nem elvegyülni a tömegben, ártani a kincstári küllemnek, eltérni a szabványtól, csúnya, sőt ronda lenni, mert ugyebár velük ellenkezem, őket nem követem... Bizony, bizony, bátorság kell a szakállhoz.

Nyilván van valami oka annak, hogy szőrös az arcom. Más akarok lenni, mint a többség? Éppen most akarok más lenni? Miért nem eddig? Ötven éves vagyok, és eddig is más voltam, más akartam lenni. Nem akartam, hogy összetévesszenek a nyakkendősökkel. Tizenhat éves koromban egyszer nyakkendősen mentem az iskolába, egyik tanárom táblához hívott, feleltetett. Tudtam, hát megdicsért. Bizonyára a ruhámért, a megjelenésemért is. Mert már ő is unta a nyakkendőtleneket, a tréningruhásokat. A társadalom kitermeli és megteremti az ellenszenvet a hatalom embereivel szemben: most nem szeretik a nyakkendősöket, a skatulyából kihúzottakat, a tisztviselőket, az aktivistákat, de csak kevesen mernek nyíltan mások lenni, másként kinézni, nem a hatalom embereit utánozni.

Miért ellenszenves most a nyakkendősök, a bőrkabátosok serege? Mert devalválódott a jólöltözöttség értéke. Akik viselik, nem viselkednek úri emberekhez méltóan. Tehenek, akiken sehogy sem áll a gatya. Úriembereknek öltözöttek, akik nem úriemberek; értelmiségiek, akik egyáltalán nem értelmesek; tisztáknak tűnnek, de erkölcstelenek... És így tovább, ellentétek malmában morzsolódnak azok az igények, melyeket az embertől elvárnánk, amelyeket hiába várunk. Most zárjuk a kört: a felszabadulás után a munkáshatalom jóindulatú dadogásait ismételjük jóindulatok nélkül, a műveletlenség kedve szerint, a visszafejlődött, az infantilizálódott hatalom kénye szerint. Ennyi lenne a fejlődés? Ilyen hát a mi tangónk!

Szakállam gyászt jelent, nemcsak azért, mert fiam halálának harmadik évfordulóján hagytam meg, hanem mert valóban gyászolni kell az elvesztegetett húsz „fényévet" és a többit, amit éretlenül nem is érzékelhettem. A visszalépések gyászát ülhetjük halálunkig. És halálunkkal, mert addig már nem sok változik, a változtatók most születnek, vagy meg sem születnek.

Szakállas vagyok, mert elfogytak mellőlünk a szakállasok. Csak az elmúlt néhány évben elment Aradi Jocó, Hürkecz István, Dusa Ödön, Bodor Pál, Szőcs Géza és nemrég Veress Zoli is. Az utóbbit sokáig nem engedték ki családjával, aztán egy írószövetségi küldöttséggel küldték volna, de nem ment, azt üzente, hogy nincs cipője. Most felült Budapesten a Stockholmba tartó repülőre feleségestől, unokástól. Utódaiból nem akar tapsoncokat. Lehetünk-e egyebek? Rengeteg fiatal növeszt szakállat, így nem jók tapsoncoknak. De a gyerekek arcán nem serken a szőr, és szégyellik magukat, pirulnak értünk is.

Mennek barátaink szakállasan és szakáll nélkül. Ha tehetik, kinn maradnak. Helyettük vagyok én itt. Ha mehetnék is. Éltem negyvenhét évet. Pontosabban: volt miért élnem, volt jövőm. Kivittük a Házsongárdba. Oda tartok én is. Az én helyt-állásom ennyi. Úgy hozta a sors, hogy nincs mitől félnem, nincs mitől tartanom, aki mindent elvesztett, annak már nincs mit veszteni. Hiába nem borotválkozom. A fiúk megőrzik az apák nevét, ha van, hírnevét is. Nekem, a fiamnak kell nevet

és hírnevet szereznem, mert ehhez jussa volt és tehetsége is. Serkenő szakállal temettük el. János bácsi azt mondta, ne nyúzzuk, még kiserken finom bőrén a vér. A vére, amelyet megmérgeztek...”

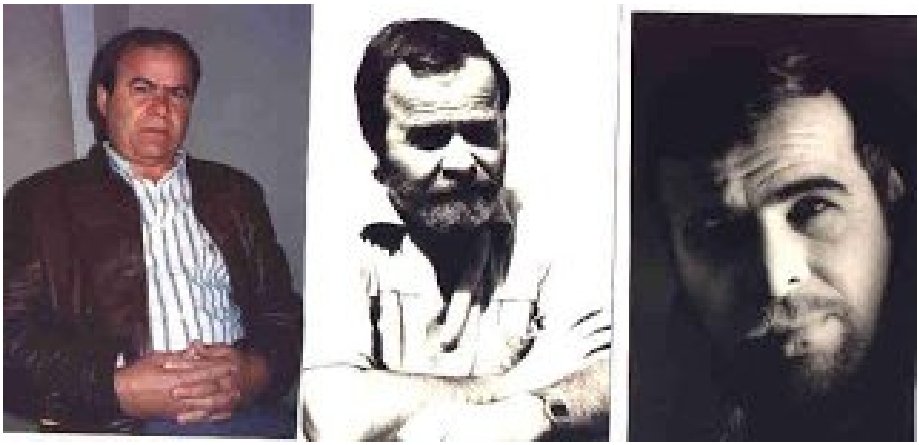

Visszatekintve, úgy látom, hogy sokan voltunk, akik nem fértünk a rendszer bőrében. A magam példája csak arra jó, hogy erre felhívjam azok figyelmét, akikben van akarat múltunk elemzésére, s tanulságainak számbevételére, olyanokra, amelyek tanulságai nélkül nehezebb a jelenben élni. Merthogy a sok minden ismétlődik. Az ember saját maga és közössége szabta erkölcsi normáinak taposómalmában erőlködik, hogy mások által is elfogadható életet éljen.

Már nem forog

15.

Azt hittem, hogy az erdélyi magyarság erőltetett beolvasztása ellenében, sokféle különbözőségünk ellenére is mindig összefoghatunk. De csalatkoznom kellett, mindig nagyobb volt az egyéni érdekek melletti egymáselleni küzdelem vagy küszködés, mint a közösségi ügyeinkért való kiállás. A kivételek ma is tiszteletet ébresztenek bennem, naplóírásom idején is lejegyeztem egyet-mást a példamutató történésekből.

A börtönt megjárt Balogh Edgárt például nem lehetett leírni. Azt hiszem azért, mert meghurcoltatásával nem félelme, hanem bátorsága nőtt. Az, hogy minden tette szocialista meggyőződésének hangoztatásával történt, sajátos fegyvertárába tartozott, s ezért a rendszerváltáskor hiába mozdult az elsők között, hogy szervezői tapasztalataival szolgáljon, jóindulatú felszólítással kellett visszavonulásra késztetni.

A Magyar Színház előcsarnokában gyűltünk, az épület előtti tér is tele volt várakozó emberekkel, többen voltak, mint, amikor a színházi előadás szünetében, a csarnokot szűknek találók s a levegőzni vágyók általában több százas tömege. Szervezkedtünk, s néhányan indulatosan szóltak arról, hogy kit, kiket ne tűrjünk meg magunk között. Én akkor már bírtam szerkesztőségünk hangadójának, Fodor Sándornak a pártfogását, a Bajor Andorét is, aki az új katolikus lap főszerkesztőjeként igazolvánnyal bizonyított, hogy munkatársi viszonyunkat és barátságát a rendszerváltás után meghosszabbította és mert mindig is tiszteltem őt, egyikünknek sem okozott gondot, hogy főszerkesztőjének főszerkesztője lett. Elismerően emlékezett még arra az időkre, amikor a hivatalosságok ellenére, több alkalommal is, az Ifjúmunkás Matinék színpadára hívtam, ahol nem közölt írásaiból is felolvashatott, és az akkori humoros írások triumvirátusában, a Bajor -Sinkó-Zágoni vonulat vezetőjeként, igazi, sajátosan erdélyi különlegességként megmutatkozhatott. És Szőcs Géza is szívesen látott maga mellett, bizalmában tudtam magam, amióta a kolozsvári napilapban általa szerkesztett rendhagyó melléklet támogatására, az országos ifjúsági lapban a Fellegvár vitát elindítottam.

A változás utáni hetekben, a Kötő József által rendelkezésünkre bocsájtott színházi előcsarnok naponta népesebb táborában, egy magát ügyvédnek bejelentő harcias ember, Balogh Edgárral szembeni ellenszenvének adott hangot, indokolatlanul nagy gyűlöletet fröcskölt, mire csúfondárosan megjegyeztem, hogy talán le kellene lőni a megnevezettet. Később, amikor valaki a szervezőbizottság vezetőjének javasolt, s megválasztottak, emberem nagy hangon kijelentette, hogy velem tart tűzön-vízen át, csoportomban kíván dolgozni. Huszonheten kezdtük a megyei RMDSZ szervezését, s mert belépési nyilatkozattal képzeltem a beiratkozást, ennek megfogalmazásában Balogh Edgár segített, a néhány mondatos belépési nyilatkozatba bekerült egyféle elkötelezettségvállalás is, amit később, „Kevesebb – jobb!” meggondolással Kántorral töröltünk, így került kiollózható-

an az új napilapba bejelentkezési lapnak, s a belépők aláírásával a Magyar Opera pénztárában Pálfival alig győztük átvenni a jelentkezőktől. Voltak, akik szomszédaik aláírásával tucatnyi bejelentkező cédulával jöttek, s újságíróként annak is örültem, hiszen minden bejelentő cédula egy-egy lapelőfizetőt vagy vásárlót is jelentett. Az egyik napon egy idős ember, nevemet kérdezte, hogy beszámolhasson, kinek a kezébe adta ismerősei céduláit. Mondtam a nevem. Erre csodálkozott. „De hiszen, amikor a háború után a Magyar Népi Szövetségbe iratkoztam, akkor is magával volt dolgom!" Bizonyára az apámmal, magyaráztam. Nevét nem jegyeztem fel, de arcát, amelyről bizalmat és tiszteletet olvastam le, ma sem feledem.

S még élénken emlékszem a gyalui egyesület alapítására, amit a hűtőszekrénynél hidegebb művelődési otthonban tartottunk, és ahol, mint a hívek az igehirdetéskor, meghatódva fogadták felolvasott idézetemet Kós Károly *Kiáltó szó* című írásából. Akkor, és ott, nem a kétségek, nem az egymásellenes kutakodás, nem a káderezés volt előtérben, hanem az együtt cselekvés. Gyalun például a sürgős intézkedések között az is lényeges volt, hogy a könyvtárból kiebrudalt magyar olvasóknak új könyvtárat létesítsünk, s ezt rögtön magára vállalta az egyház.

Engem nem fenyegetett a rendszerváltásig meghurcoltatottak ellenszenve, Kolozsváron nemcsak ismertek, szerettek is írásaimért. Két évtized újságíráskodásom alatt egyetlen egyszer telefonáltak rám indulatosan. A dohányzással járó rossz szokásokról írtam, s ezen felháborodott egy megrögzött dohányos asszony, aki feltételezte, hogy a többi füstölgő társa majd reám gyújtja a házat.

De amikor lelkiismereti vizsgálatra bíztattam kollégáimat és néhány főszerkesztő nevét, akikkel nem kívántam együtt munkálkodni, s ezt másoknak is ajánlottam, kisbetűkkel írtam, parázsba tenyereltem. A változás szilveszterén írt cikkem után, barátaim, kollégáim, s azokra, akikre felnéztem, megszeppenve hallgattak. Ha követem őket, és rá sem rántok felbérelt egykori párttitkárom és felbújtóik heteken át összegyűjtött rágalmaira, bizonyára vesztemre az történt volna, hogy az események sodrásában, belekeveredem a politikába. Otthonról hozott becsületérzésem ellenkezett, elsősorban akkori elnökünktől vártam segítséget. Legkisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy bajommal foglalkozzon. Megértettem, de az új szerveződés tisztaságával nem összeegyeztethető besározottságomat tekintve leköszöntem. Néhány hétig, fiatalabb kollégám mellé álltam, hogy átadjam folyó ügyeinket, s aztán annak ellenére, hogy többen is, akik tanítványaimnak mondták maguk, írásban tiltakoztak a szalag címes rágalmazók tette ellen, visszavonultam. Szerkesztettem az Erdélyi Kiskönyvtárat, majd az Erdélyi Szépmíves Céhnél a magam választotta intézői címmel dolgoztam bérmentve álló esztendeig. Ez megegyezett meggyőződésemmel, miszerint a legfontosabb teendőnk, nem a politikai csatározás, hanem sajátos művelődésünket kellett segítenünk a reánkerőszakolt visszamaradottság enyhítésével. Történelmünket tiltó,

földrajzi ismeretünket elnemzetlenítő, nyelvünk tisztaságát elősegítő tettek szükségességét hirdettem vezércikkeimben és találtam társakat a Romániai Magyar Nyelvjavító Szótár, valamint az Erdélyi Magyar Történelmi Adattár összeállítására. Az előbbi megjelenésével indult az Erdélyi Kiskönyvtár, amellyel a helikoni írócsoportosulás két világháború közötti Hasznos Könyvtár kezdeményezését kívántam folytatni. Nem a szakemberek segítettek, hanem népszolgálatot tudatosan vállaló vállalkozó. A Történelmi Adattárat vesztünkre, szakszerű vizsgálattal képzeltem, aprómunkával összeállított kötetünket nagynevű, de pénzsóvár emberek gáncsolták, s a gazdasági bajok növekedésével, kiadók között vándorolva elsikkadt, eltűnt, helyét egy sebtében összeállított, de jó szolgálatot teljesítő, történelem könyv sorozat foglalta el.
Ma már belátom, hogy életem során, az anyámtól örökölt önzetlenségemmel, képtelen voltam a magamért való küzdelemre. Pedig azok voltak az igazán küzdők, akik a maguk igazát és jogait védve a közösségét is védték. És valamiképpen mégiscsak előbbre vitték. Óvodai helyekért, magyar iskoláztatásért, írásaik elhelyezéséért, könyveik kiadásáért, feleségek munkahelyeiért, lakásért és sok minden egyébért folytatott éles küzdelmeket vívtak, amit most is úgy ítélhetünk meg, hogy értünk is, áttételesen a magyar közösségekért is folytattak.
Ha visszatekintek azokra az évekre, belátom, hogy némi megalkuvással, jópofasággal a közszolgálat ösztöne feledtet minden mást, a pénz csak azután juthat eszünkbe, miután új életünk alapjait, szervezkedésünk, egyesületeink, csoportosulásaink mikéntjén túl leszünk. Apám naiv viselkedését másoltam akaratlanul, mert ő egész aktív életében csak annyit merített a közös bográcsból, amennyit szerény szükséglete kívánt. A rendszerváltás után írásaimért, könyveimért, szerkesztői munkámért, idő rabló szervezői ténykedésemért nem kértem, és csak a legritkább esetben kaptam némi ellenszolgáltatást. Ezt a szokásom ma sem adom fel, „Engem a pénz nem boldogít" címmel adtam interjút egy irodalmi lapnak, nem izgat, hogy soha nem lesz már sarokházam, inkább megnyugtat megállapodott helyzetem: leszállított árukból főzöm étkeimet, magam sütöm a kenyerem, és három négyzetméternyi kiskertem terméseit megtoldom a Svédországban még létező, nem sokat bolygatott természet, sétáimon összegyűjthető, a háború éveiben anyámtól látott, hasznosítható terméseivel.

„1986. június 21.

Holnap van a fiam 22. születésnapja. Sírjáról lopják a virágot. Talán, mert megszokták, hogy friss virágot mindig találnak ott. Csak az idén ültetett fű kopott meg, míg odavoltam Bagoson vagy tíz napra. Tegnapelőtt Veress György virágkosarát találtam ott megdézsmálva. Ez a fiú az iskola első tanulójaként kapta a T. K. ZS.-emlékdíjat. És még vagy hat másik díjat. Igazán méltó rá. Az idei ballagás félig román, félig magyar nyelven zajlott. Jövőre ballag az első román osztály, akkor csak románul lesz minden. Nem tudom, mi lesz az emlékdíjjal. Elvi-

leg román tanulónak is kioszthatő, csak a szöveget kell lefordítani, de az alapítók, a fiam osztálytársai nem valószínű, hogy beleegyeznek. Gondolom, az én szavam döntő lehet; igyekszem valami megoldást találni arra, hogy a díj valamelyik magyar osztályban végzett tanulóé legyen. Az idén nem két, hanem három magyar osztály végzett, jövőre azt hiszem csak egy. A nemzetiségi elnyomás egyre nő. A zeneiskolában (a VII. osztályban) a román tanárnő dolgozatot íratott a következő címmel: Anyanyelvem, a román nyelv ősrégi kultúra hordozója stb. A magyar tanulók egy sort sem írtak. A tanárnő megmagyarázta nekik, hogy a magyar nyelv nem érdemes arra, hogy foglalkozzanak vele, nyelvtana nincs stb. Lászlóffy Csaba felháborodottan tiltakozott. Beadványt készül írni. Legalább valaki hivatalosan is jegyzi ezt a nyílt sovinizmust, amelyet büntetlenül folytathatnak a hazafias pózban tetszelgő műveletlenek. Nemcsak az iskolapolitikában gyorsítják az asszimilációt, hanem a kultúra minden területén. A vonalas Kovács János kiadás előtt lévő elméletieskedő szövegekből összeálló kötetéből kihúzták „a romániai magyar irodalom" kifejezést, és ezt azzal indokolták, hogy ilyen nincs. Az, hogy tankönyv jelent meg róla és kritikai irodalma van, mit számít! Most, hogy nem tetszik a fogalom, elhatározták, hogy törlik az erdélyi magyar irodalmat. Ha nem írjuk le, ha nem beszélünk róla - akkor nincs. Ez a felfogás divatos immár jó ideje a román történelemhamisítók háza táján.

Tavaly októbertől nem jártam szerkesztőségünkben, az Igazságnál is csak ritkán látnak. Az Utunkhoz nem mentem be majdnem egy éve. A Korunknál nincs mit keresnem. Kántoron kívül, akit ki akarnak ebrudalni, nincs kivel szót váltanom. Már alkalmi közösségeink is megszűnnek, mert megfélemlítik az embereket, mert társaink elaljasulnak, az odavetett koncért, már egy-egy pillantásért is, amit a teljhatalmúak odavetnek nekik, képesek csúszó-mászásra, árulásra.

Balogh Edgár teszi, amit tennie kell. Önéletrajzi írásainak harmadik köteteként megírta az MNSZ történetét. Nagyon hasznos munka. Nyilván nem nálunk gondozták, hanem a Magvető adta ki. Az idén ez a harmadik könyve. Itt már cikket sem közölnek tőle. Írja a negyedik kötetet, amelyben - úgy ígérte - szól az MNSZ eltüntetéséről és a mai dolgokról.

A múltkor beálltunk a sorba, ott mondtam el véleményemet könyvéről. Neszkávét osztottak. Kaptunk egy-egy dobozzal. De másoknak (pl. a kisgyerekeseknek) kettő is jutott. Az öreg felháborodott. Kikelt magából. Csillapítottam. Hiába, ügyeskedők már az emberek. A jelenlegi gazdasági politika romokba dönt évszázadok óta nevelt erkölcsi tartást, rendet, fegyelmet, becsületes gondolkodásmódot, az embereket önzővé, egyénieskedőkké, törtetőkké, szívtelenekké alakítja, atomizálja a társadalmat. Mindez szocializmusellenes. Mégis mindent a szocializmus építésének fennen hangoztatásával tesznek ebben az országban. Vizet prédikálnak - bort isznak? Dehogy: csak prédikálnak, és éppen azt isznak, amit akarnak. Egyesek. A nép pedig tűr, hallgat és szenved.

Elő kell vennünk a régi kézikönyveket: mi kell egy forradalomhoz? Most jut eszembe, hogy mindennap forradalmat hirdetünk. Iparit, mezőgazdaságit stb. Talán azért, hogy ebből is elege legyen a népnek.

1986. június 24.

Újra szégyenkezéssel zajlik minden temetkezés. Egy kerekdombi tanár, kizárt párttag, pap nélkül temetkezett, a hivatalos kiküldött alig tudta felolvasni beszédét, amely mindenben idegen volt a meghalt ember világától, de az őt kikísérők elvárásaitól is. Akadt egy évek óta idegbajos cipész, apám barátja volt, aki odaállt a koporsó mellé, és néhány szóban elmondta, „...nem ilyen világot akartunk!"

Már rég elhatároztam, hogy végrendeletben meghagyom, temetésemen egyetlen szót se szóljanak, nem lesz szükség már mindenféle mellébeszélésre, az ismeretlenek által hangoztatott dicséretekre, a legjobb esetben kétnyelvű semmit mondásra. Nekünk szótlanul kell elmennünk, hiszen szavunkat, nyelvünket, múltunkat vették. Talán a zsidók is azért temetkeznek olyan puritánul, hogy ezzel is bizonyítsák kiszolgáltatottságukat, üldöztetésüket: egy lepedőben fektetik őket a földbe, amely - bárhol is legyenek - szülőföldjük, mert küzdelmeik földje.

1986. július 8.

Elmentem Edgárhoz. Most lábalt ki újabb influenzájából. Megértett. Azt mondja, hogy az asszimilációs prés alatt egymás közötti kapcsolataink is mérgeződnek. Ígérte, hogy szóba hozza könyveim ügyét D. G.-nál. Mondtam, hogy nem kérem erre, csak tanácsot adjon, ilyenkor miként kell viselkedni. Ellenszenvre ellenszenvvel kell válaszolni? Nem tudott érdemleges választ adni. Elmesélte, hogy hét, régi Magyar Népi Szövetséges, csoportos fellépésével próbáltak segíteni nemzetiségi bajaink orvoslásában. De rendre mind kidőltek (Kacsó bácsi, Takács Lajos stb.). Demeter maradt, ő is, más is betegek, nincs, aki beadványokkal küzdjön, nincs, aki felemelje szavát annyi jogtalanság láttán. Tavaly a magyar szakon végzetteket nem magyar iskolákba helyezték, pedig kiderült, hogy 29 hely volt Erdélyben. Hét beadványt írt, kurta-furcsa válaszok érkeztek, amiből kiderült, hogy nem a fő szak szerint kötelesek elhelyezni a végzetteket. Az idén megismétlődött ez a tendenciózus kihelyezés, mindössze hárman kerültek Erdélybe, ők is román iskolákba, pedig hát magyar szakot végeztek, és arra készültek, hogy nemzetiségüket szolgálják.

B. E. meséli, hogy mostanában egyre inkább hiszi, és folyton arra gondol, változni fog a helyzet. És emberekben, utódokban gondolkodik; elsősorban a sajtó új vezetőit látja: Kányádit az Utunk élén, Kántort a Korunknál, engem az Igazságnál és így tovább. Mert a demokrácia, az együttélés egy magasabb fokán el-

sőként a művelődésben, a sajtóban lesz szükség változásra, hogy a további változtatásokat végrehajtsuk, amelyek a kezdeti szakaszban a régi jogok visszaállítását, a megvolt újjáélesztését teszik szükségessé! Persze, azt is mondta, hogy az már nem valószínű, hogy ezt megéri.

1986. október 2.

Tegnap az Írószövetség pártgyűlésén felállt egy idősebb román ember, és hivatkozva a régi szokásra, amikor születésnapjukon köszöntötték az írókat, személyes jókívánságait fejezte ki Balogh Edgárnak 80. születésnapja alkalmából. Tapsoltunk. Előtte az új modernségről tartott előadást egy egyetemi tanár. Látva az érdektelenséget, hirtelen befejezte előadását. Senki sem tapsolt. Olyanokat mondott, mindenféle forrásokra hivatkozva, hogy a sok szabadság szabadságellenes, és az alkotás eredményessége végső fokon a gazdasági élet adataival bizonyítható. Nyilván senkinek sem tetszett a hivatalos műveltség ellenes politika ilyen és hasonló módon való ajnározása.

A pártszervezet „szétzüllött". Az idén másodszor voltam gyűlésen. Mások (sokan) most sem jöttek el. Nem fizetik a tagsági díjat. A büró intézkedett: előre két hónapra beszedik a tagdíjat, és csoportonként mozgósítanak a minden hónap utolsó szerdáján megtartandó gyűlésre. A múltkor - mondják - elmaradt a gyűlés, a majdnem száz tagból csak néhány jött el. A gyűlések most sem szabályosak, most sem volt jelen a tagok fele.

Gondoltam, ha kérdik, megmondom, hogy legfőbb kötelességünket, a tapsolást se teljesítjük. Vezessék be a mindenkire kötelező tapsadagot. Naponta perceket vagy órákat, amit nyilvánosság előtt (a nyugdíjasok és nagyon elfoglaltak, otthon), esetleg a képernyő előtt ülve, dehogyis: csakis állva! végezhetünk. A dolog könnyen ellenőrizhető, hiszen a telefonon lehallgathatják az illetékesek, és igazolhatják, hogy megfelelő ideig, megfelelő erősen tapsolunk vagy sem. A titkár kijelentette, hogy „a Korunknál baj van!". A buldog arcú Herédi ebből tudni vélik, hogy harangoznak, temetik a folyóiratot, mivel tudjuk, hogy megkérdezte, mit ért ez alatt? Nem fizetik a tagságit, és nem járnak gyűlésre. Többen lassanként minden magyar nyelvű kiadványt megszüntetnek. Csak abban nem vagyunk bizonyosak, hogy most melyik következik.

1986. november 30.

A múlt héten felhívtak káderezésre, felajánlották a Napsugár főszerkesztői állását. Elfogadtam, de nem remélem, hogy nekem adják, mert nem voltam jó nekik az Igazsághoz és a Korunk titkári állásába, akkor miért éppen a Napsugárhoz?! Mondták, hogy ez alkalommal komoly, már három javaslatot elvetettek, mert politikus írót keresnek. Ahogy én látom, arról van szó, hogy meg akarják dolgoz-

ni a Napsugár szerkesztőit. Kányádi nagyon a begyükben van. Ha a régi séma szerint járnak el, keresnek egy gyenge embert, akivel kirúgathatják Kányádit, és olyan légkört kreálnak a szerkesztőségben, melytől minden valamirevaló ember menekül. Én volnék az? Mondom Dub hadnaggyal: „Maguk még nem ismernek, de majd meg fognak ismerni engem...” Mondják, hogy Koppándi javasolt, Sasu a Kolozs megyei propaganda . titkár beleegyezett. Az a Sasu, aki a héten a művelődésben dolgozó személyiségek külön erre a célra összegyűjtött társasága előtt azt mondta, hogy végérvényesen lejárt a magyar feliratoknak, sehol sem tűrnek meg ilyet. És mit gondolnak egyesek, büntetlenül írhatnak külföldi lapokba, és hogy gondolja Kányádi, szerepelhet a magyar tévében?! A napokban az egyik iskola folyosójának faláról fővárosból érkezett ellenőr (tanügyi) megparancsolta, hogy vegyék le Petőfi képét. És levették! És senki sem akadt, aki megkérdezze Sasu urat, hogy mennyivel halad előre a szocializmus építése Romániában, ha nem lesz egyetlen magyar felirat és senki sem fog beszélni már magyarul? Hallgatunk. Pedig már semmire sem figyelve-ügyelve, sarkosan fogalmaznak a nyeregben ülő nacionalisták. Már nem sok kell ahhoz, hogy nyíltan maguk vallják be: semmi közük a szocializmushoz, sem a demokráciához, sem az emberi jogokhoz, az emberséghez. Ki kell erőszakolnunk ezt a nyílt színvallást, és akkor már nem szabad hallgatnunk, meghúzódnunk, lapulnunk, mert azt már nem írhatjuk megmaradásunk számlájára.

V. J. szólt, hogy kivették 23 oldalas riportomat a Dacia új riportgyűjteményéből. Nem tudja, ki vette ki. Akik főszerkesztőnek javasoltak elrendelhették mellőzésemet? Varga, a főszerkesztőm azzal indokolta riportsorozatom mellőzését az Ifjúmunkásban, hogy nem kockáztathatta előreléptetésemet azzal, hogy ellenőrzésre felküldi 80 oldalas anyagomat. Ki ismeri ki magát a cselvetések szövevényében.

Belenéztem újfent egy Napsugárba. Egyszer már küldtem nekik egy csokor versikét, mert feldühödtem nem apolitikusságukon, hanem pósalajosságukon. Most is gémeskutas, letűnt falvak hangulata lengi be a versezeteiket. Fodor és Bálint próbálnak némi mát belevinni meséikbe. Kányádi népiessége más, ez nem gügyögés. Volna mit javítani a folyóiraton, ha a holnapra kívánjuk nevelni a gyerekeinket, unokáinkat. Kevesebb nosztalgiát, több orrfacsarintó jelent, némi holnap bekövetkezhető lelkesítő jövőt kellene belevinni a lapba. A levelezési rovat nulla, pedig hát Elek apó gyakorlatának tanulságait mindannyian tudjuk! A rajzok? Korszerűbben kellene. A provincializmus dohát némi huzattal ki kellene szellőztetni. Hol vagy jó Pusztai Péter, hol vagy európai ízlés, korszerű látásmód, melyre oly szomjasak az ezredvégi gyerekek? Ha a laphoz kerülök urak szolgájának, egy kívülről-felülről kívánt változtatást kell fékeznem és a korszerűsödést megindítanom. Mindenben számíthatok ellenkezésre. Az erdélyi történelem helyett bizonyára a legfrissebb román történelmet erőltetik. De lehetne próbálkozni föld-

rajzi ismertetéssel, földrajzi neveink megőrzésével, gyárak, műszaki környezet ismertetésével, tudományos-fantasztikus elbeszélésekkel, gépírásra való oktatással, kézimunkás feladványokkal, rajzversennyel... Valamiféleképpen át kellene állni a szentimentális rajzos borítóról és kirakat-illusztrációról valamilyen korszerűbb technikára: fotó, keménygrafika, képregény, komputeres-grafika díszítő elemek stb. A Napsugárnak Európára, sőt Amerikára kell figyelmeznie, és nem a század eleji gyermeklapokra, hanem a legkorszerűbb ilyen kiadványokra kell hasonlítania. (Miért ne tanítsuk az elemistákat a film formanyelvére, például? Filmesztétikára? Tévé nézésre? Tévéfilm-esztétikára. A képi információ, mire felnőnek, meghaladja a szöveg-közlés mennyiségét, és észrevétlenül, akár az anyanyelvünket, megtanulunk filmül, tévéül, videóul. De mikor tanuljuk meg tudatosan használatukat, ha nem járunk ezt oktató iskolába? A filmnyelv úgy kéri az iskoláztatást, akár az anyanyelv az írás és olvasás elsajátítását!)
Eljött Józsi néhány napra és elmentünk a színházba, bár semmi kedvem nem volt. Kötő Jóska futó találkozásunkkor azt monda: „el vannak ájulva" a darabomtól, újra megígérte a megbeszélést. Hát legalább ennyi, ha már bemutatóról szó sem lehet. Kocsisnak jó féléve elküldtem, még csak nem is nyugtázta. Remélni azért szabad."
Mi lett színjátékommal?Majdnem bemutatták, de megfúrta a saját darabját művelődés felügyelői székből irányító író. Mégpedig a rendszert védő indoklással, biztosítva fennebbvalóját a maga szigorú és rendíthetetlenül pártos őrtállásáról. A groteszk játékot Tompa Gábor farmerzsebében átvitte a határon, közölte a Boldizsár Iván vezette Színház, a rendszerváltozás után pedig, valószínűleg az ellenem közölt rágalmazó írás hatására csak ígérhette a színházigazgató, szó volt stnúdió-előadásáról is, de távozásom után már senkit sem érdekelt, a többi *Száraz oázis* címmel kiadott kötetemben sorakozó darabommal együtt. Így aztán még kevesebben láthattak és láthatnak engem. És egyesekben, akiket összeszámolni nincs módomban, sohasem láthatnak majd, ők maradnak továbbra is rosszakaróim által terjesztett valótlanságokból összefércelt portrémmal, amely pontatlanabb mindenféle régi káderezésben vagy a belügy által összeállított iratcsomómnál. Törődjem ezért? Valamikor úgyis minden kitudódik. Meggyőződésem, hogy mindenkinek elsősorban saját maga előtt kell tisztáznia tetteit, amelylyel a saját sorsát rendezte és a mások sorsát befolyásolta.
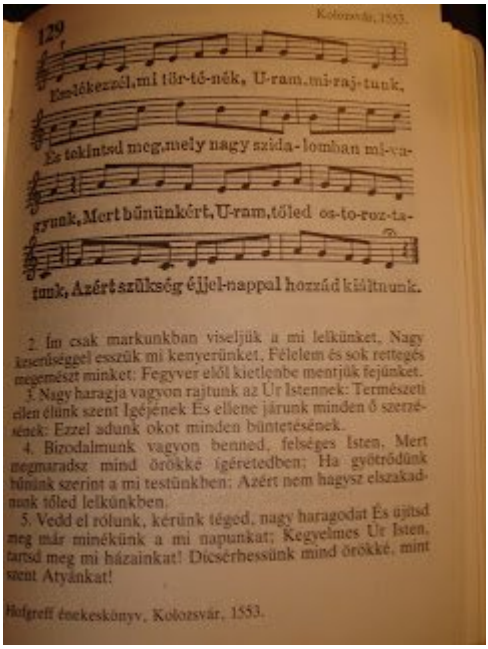
Énekes könyvből

16.

Ím, csak markunkban viseljük a mi lelkünket,
Nagy keserűséggel esszük mi kenyerünket.
Félelem és sok rettegés megemészt minket:
Fegyver elől kietlenbe mentjünk fejünket.

Hofgreff énekeskönyv, Kolozsvár, 1553

„1987. január 2.
Kívánok nektek európai tudatot! - ezzel a kívánsággal üdvözölhetnénk egymást, most már nem epimétheuszi (utólag megfontoló), hanem a titáni Prométheusz „előre megfontoló" módján, a kultúra és a civilizáció fejlődését serkentve. Sorozatommal, a Távolban fehér vitorlával ösztönösen is ezt akartam szolgálni, amikor az elkövetkező másfél évtizedről beszéltetem fiatal interjúalanyaimat, és az együttgondolkodás szép perceiben a mától elrugaszkodva, a holnapi lehetőségeket, a saját és a hozzánk közeliek lehetséges életét vizsgáljuk. Négy beszélgetést leadtam, kb. 80 oldal volt, de csak az elejét olvasták el ahhoz, hogy visszautasításához néhány indokot találjanak. Most az Utunknál próbálkozom. Az elmúlt héten jöttem ki a kórházból, némileg megnyugodva (a bal szemem fenekén talált

vizenyő, ödéma vagy daganat nem tud felizgatni), azzal az elhatározással, hogy az időjárás szelídülésével íráshoz kezdek. Ehhez sikerült megteremtenem a kezdéshez szükséges kényelmesebb időbeosztást, remélem, lesz elegendő szabadidőm.

Három könyvem a Kossuth Kiadónál őrzöm, eltemetésüket kiheverem, Kocsis csinál talán valamit groteszk játékomból, ha nem, az sem vész el, marad a többivel együtt a kiadónál.

Hazai könyveim pórázon a Kriterionnál. A tanítónőkről szóló riportkönyvem és a Zsebszínház kötete, a Viselkedjünk egy példányával együtt náluk van. A Daciától visszavettem ezt a kiskönyvet, s talán nem is kérik már, hiába szerepel a tervükben. Nincs kilátásban megjelenő könyvem, nem is vágyom reá, amit ezután írok, annak megjelenését sem sürgetem. Ilyen időkben nem érdemes. Fáj, hogy az Ifjúmunkás antológiát is eltemették. Az idén 65 éves a lap, IV. sorozata pedig 31. évébe lépett. Nem ünnepelni kellene ezt a lapot, hanem ismertetni, hogy még van. 1987. március 29.

Itt járt Székely Ervin, és elmondta a Varga véleményét rólam, vagyis azt, hogy mire kell figyelnie velem szemben. Ezek pedig a következők: magyarkodom, nincs olyan írásom, amibe ne csempészném be a nemzetiségek ügyét, nem tudom elfogadni őt főnöknek és Gergely Tamással szemben is elfogult vagyok. Valószínűleg ez mind igaz. Csakhogy én nemzetiségem ügyeit a magaménak vallom, és nyíltan hirdetem, nem látok ebben semmi olyat, ami testvériség-ellenes lenne vagy sértené a románságot. A mi jogainkról beszélve nem akarom őket kisebbíteni, inkább növelni egy hazában adódó közös lehetőségeinket. Aki nem tudja ezt, föladja önmagát, nemzetiségét, az egyenlőséget, és fejet hajt a kisebbségi sors fokozatos jogtiprása, a teljes asszimiláció előtt. Egy kolozsvári munkásnő tiltakozott az ellen, hogy a Magyar Dolgozók Tanácsának megrendezett műfelháborodásán nem a kezébe nyomott felszólalást közölték a lapok, hanem annak durvább változatát. Ezt F.-től tudom, aki megyei pártaktivista. Az Igazság elállt a szóban forgó felszólalás közlésétől. Rácz Ernő pártaktivista, aki azt hangoztatta, hogy a kételkedők jöjjenek, és saját szemükkel lássák, a magyarul tanulás biztosított (sic!), szolgálataiért hamar megkapta a jutalmat: kihagyták a municípiumi választmányból. De kimaradt minden magyar, nem választották meg őket. Milyen magyarok voltak? Fűben sírig hallgatók, nemzetiségüket titkolók. Rácz például puccba vágva jelentkezett Cs.-nél, a gazdasági titkárnál, akinél benn voltam. Ismer engem, ismeri a titkárt, mégsem mert magyarul hozzánk szólni, még akkor sem, amikor Cs. rászólt.

Cs. tudomásomra hozta, hogy aláírták a kinevezésemet, és azt, hogy Koppándi üzeni, félt a provokációtól. Ezek szerint fél a Napsugarasoktól. Mi lehet ez? Hasonló dologra készülnek: Molnár G. kirúgását és a Kriterionnal szembeni hajszát ismételnék, engem felhasználva a Napsugár ellen. Ezt a gyereklapot ugyanis csak botránnyal lehet megszüntetni. B. E. tanácsára kitartottam amellett, hogy elvállalom a főszerkesztőséget, remélem, sikerül a lap hasznára lavíroznom a

hivatal és a lap indulatos emberei között a lap érdekében. Most, hogy közeledik a megbízatás, egyáltalán nem tűnik egyszerűnek ez a feladat. Milyen jó, hogy nekem nincs mit vesztenem.
Felmentem a Napsugárhoz és kikértem véleményüket kinevezésemet illetően. Fodor, Kányádi, Bálint Tibor, Kádár János az egy éve menni készülő főszerkesztő biztatott: örülnek, hogy nem aktivistát ültetnek a fejükre!
1987. április 21.
Még semmi hír a kinevezésemről. Kerekes kérte a Viselkedjünk kéziratát, Létay elfogadta két riportomat, Kiss János egy írásomat és így tovább; most érkezett hozzájuk a hír rólam, pedig én már a jó hír ellenkezőjét hiszem, úgy néz ki, hogy sejtésem beigazolódik: beugratás, illetőleg valakik (ebből én sem maradok ki) provokációja…
1987. június 11.
Május 5-én - elég hirtelen - megjött kinevezésem, beiktattak. Egy hónap tájékozódási időt kértem a társaságtól, amely, úgy éreztem, elég jól fogadott. Néhány évfolyamot átolvasva nem volt nehéz észrevennem, hol, miben történt a képes gyereklap lemaradása (a fejlődéstől, a megváltozott élettől, az európaiságtól stb.). Eddig úgy néz ki, a szerkesztőség hajlandó a változtatásokra, a megújhodásra. Mindenki apró lépésekben végrehajtott változtatást javasolt, nem is lehet másként. Tematikában közelíteni kell az elvárások felé: ez a szellős lap megvalósítása, a műszaki tudnivalók felé közeledés és grafikai látásmód korszerűsítése révén valósulhat meg. Már sikerült augusztustól új levelezési rovatot (témás válaszokkal), tornát, országjáró érdekességeket mutató rovatot elfogadtatni. Új lesz a kolofon: a demokratikus munkamódszer erősítésének kifejezéseképpen mindenkinek szerepelnie kell, hiszen abból csak nyer a lap, ha olyan neveket hordoz, mint Kányádi Sándor, Bálint Tibor, Fodor Sándor stb.
Megindult persze a mozgolódás, hogy a belügy beépített embere vagyok, jóakaróim nyilván dolgoznak ellenem, és ki tudja, hányan vannak. Hát csak törjék magukat. Kaptam egy meghívót a konzulátusra; kevesen voltak a filmvetítésen, de azért ez valamiféle közeledés lehet a román pártdelegáció nemrégi pesti látogatása után, nyilván valamiféle „új" légkörben. Mondják, hogy ott sokféle javaslat hangzott el a két ország közeledését elősegítendő, a vonat-, a buszközlekedés, a turizmus, a kulturális csere stb. terén. Mit fogad el ebből és mit igyekszik tető alá hozni a román fél? Ezen múlik a több mint fagyos, inkább gyűlölködőnek nevezhető román-magyar kapcsolatok légkörének normalizálását évezredben élők nevelésére beállítani, amelyhez nemcsak szemléletváltás, hanem megfelelő területeken otthonos íróemberek közreműködésére volna szükség.
Segítségkérő körutamon többek között Sütőnél is jártam, nála kezdtem. Végigolvasva a Napsugár-kollekciót, feltűnt, hogy évek óta nem közöltek tőle. Mi lehet az oka? Nem hibáztatott senkit. De adott egy hosszabb mesét. Főszerkesztői szobájában beszélgettünk. Elmondtam terveimet. Lelkesedtünk, de a lehallgatás miatt - érezhetően - mindketten ügyeltünk, hogyan fogalmazunk. Ennek ellenére jól

esett őszinte támogatása. Visszatérve szóvá tettem a dolgot a szerkesztőségben. Kiderült, hogy Sütő elhidegülésének bizonyára fentről sugalmazott indítékai is voltak. Az összefogás szükségességét több alkalommal is hangoztatva példaértékűnek szántam, hogy még Létay Lajostól is közöljünk - közöltünk is - egy vagy két verset.
1987. október 5.
Bizony lett volna mit írjak magunkról, de inkább tettem amit kell és amit lehetett. A lapok változtatása jó irányba halad. Az új fejlécet átvittem minden fórumon, a vártnál könnyebben ment, folytatódik a kislapban, körvonalazódik a nagy lapban is. Szellősebb, súlypontosabb a szerkesztés, előre is dolgozunk, lehetőséget kaptunk a nyári összevont számok indítására. Pénzt kértem órarendre, ajándékra a gyerekeknek; Fodor készül nyugdíjba, de még előtte megy Soó-Zöld. Feleki K.-t elvileg elfogadták helyébe, lássuk a káderezését és a tagfelvételét. Egyébként fontoskodunk, tehát vagyunk alapon a szerkesztőség tagjai, ha alkalom adódik rá, húzódoznak minden változtatástól. Nem is vártam mást, nem meglepetés... Úgy érzem, nemsokára újra nekifoghatok az írásnak, ami az elmúlt hónapokban lehetetlen volt, hiszen a Pesten töltött hónapban talpaltam és másoltam, hogy pénzt szerezzek, sikerült is valamennyit összeszednem, persze az irántunk való jóindulat is segített, ezért az alamizsnaszagot is éreztem, de nem tehettem mást, Baba repülőjegyét ki kellett teremtenem. Végül nem volt mód arra, hogy forintért ezt elintézzem, mégsem volt hiábavaló a fáradság, sokfelé jártam, sok ismerőst, érdeklődőt találtam, talán könyveim előtt is szabad lesz az út, és egyperceseimből angol nyelven is közölnek.

Boldizsár Ivánnal beszélhettem a Kós-kérdésről és lehetséges kiállásunkról, de kérésére meghallgatott Szűrős Mátyás is, aki szívén viseli sorsunkat. Megígérte és be is tartotta szavát, hogy augusztus 20-án szól rólunk, és valóban, azt hiszem, a felelős személyek közül elsőnek említette a nyilvánosság előtt „asszimilálásunkat". Előadtam a rádió és tévé erdélyi osztályának tervét, és ez sem volt hiábavaló, hiszen naponta hallom, tesznek önismeretünkért, kultúránkért. Nem kávéért, kolbászért és kenyérért kell kilincselnünk, hanem múltunk hagyományainak, kultúránknak az ismertetéséért, amelyre itt Erdélyben segítség nélkül egyre kevesebb lehetőségünk adódik. Ha ez sikerül, és könyv is csurrancseppen, még sokáig megmaradhatunk nyelvünkben. Segít a Széchenyi Könyvtár, segít a magyar állam azzal, hogy nem engedi Nyugatra a tőlünk menekülőket, de egyre többen maradhatnak félillegálisan náluk és a végleg, a kétségbeesetteknek jól jön ez a reménysugár.

Most eljártam a Zsebszínház Victoria Klubba költözése érdekében, a megyei pártbizottsággal kezdve, a színházból színész vezetőt szerezve és Kövesdi Istvánt buzdítva, Pillichet ismertetőre-toborzásra kérve az Igazság Ifjúsági oldalán, amelyhez Orbán Feri főszerkesztő-helyettes áldását is megkaptuk. Most már

csak ez az együttes lehet a magyar nyelvű munkásművelődés fóruma Kolozsváron és a megyében. Az újított Victoria Klub vajon meddig lehet otthonuk? Sikerül -e valamit is bemutatniuk? Tavalyi és azelőtti munkájuk (Sorescu darab, Örkény összeállítás) kárba ment a gyáva művelődési felügyelő árulása folytán, aki előzetes jóváhagyása után sem engedélyezte, pl. Sorescu Jónás-át, ezzel is igyekezve jó pontot szerezni magának a megyei vezetőség előtt, akik ennek ellenére utálják, és nem titkolják, hogy előbb-utóbb leváltják helyéről. Az ilyenek miatt asszimilálásunk töretlen."

Naplóm bizonyítja, hogy másokhoz hasonlóan, kerestem a magam közösségét, azokat, akikkel valamit tehettem a változtatásért. Nem a politika érdekelt, amelytől idejében megcsömörlöttem, hanem az egyre szorítóbb nemzetiségünket tagadó, erőszakos beolvadásunkra törekvő elnyomás elleni tiltakozás. Majdnem két esztendőn át hittem, hogy a gyermeklapoknál új, tiszteletet érdemlő alkotók közösségbe kerülve hasznossá tehetem magam. Ma is úgy látom, hogy mert befogadtak, segítségükkel hasznos munkát végeztem. A lap külalakja ma is mutatja, hogy átalakításával jó úton indultam. Új rovataink az anyanyelvápolást, a korszerűsödést szolgálták. A szövegek mellett apránként változatosabbá vált a lapot meghatározó illusztrációk világa is. Ez neves külső grafikusunknak, Deák Ferencnek volt köszönhető, akivel nagyszerűen megértettük egymást. Támogattam ifj. Feszt László sajátosan korszerű, a gépek világához igazodó, mesés rajzainak közlését és Feleki Károly designból induló illusztrációit is. Soó Zöld Margit letisztult gyermekábrázolása mellett helyett kaptak az általa nevelt gyermekirodalmi illusztrátorok munkái is. Igazi munkaközösséggé azonban nem válhatott a lap, mert belső munkatársai már évtizedekkel azelőtt hallgatólagosan egyféle menedékhelynek tudták a lapot, ahol saját irodalmi munkásságukhoz nyújtott segítségként állandó munkahelyet, havi fizetést kaptak, a lap szerkesztésének egészébe nem kívántak beleszólni, hiszen nem vállalhattak közösséget a fentről szabott pártfeladatok megvalósításában. Az a vágy vezérelt, hogy a lap egészét együtt határozzuk meg, s úgy alakítsuk, hogy mindinkább a saját céljainknak megfeleljen. Igaz, hogy fából vaskarikát nem lehet csinálni, látnom kellett, a pengeélen való táncolást munkatársaim nem vállalhatták. Nem hiszem, hogy nem vették észre igyekezetemet: a három évtizede megcsontosodott gyermekirodalmi lapból, korszerűt és a hatalmat csak látszólag kiszolgáló lapot szerettem volna készíteni. De befogadottságom mértékéül azt szerettem volna, ha nemcsak szerkesztői gyakorlatomat ismerik el, hanem íróként is jegyeznek. Kiderült, hogy egyetlen könyvemet sem olvasták. Ha pedig nem olvasnak semmit sem tőlem, akkor, miként ismernek meg, miként tapasztalják, hogy együvé tartozunk? Vagy azt, hogy hozzájuk kívánok tartozni. Bálint Tibor két évtizeddel azelőtt írta a Forrás sorozatban megjelent első könyvem előszavát. Novelláimat, regényeimet, amelyek azután jelentek meg ő sem ismerte. Akkoriban jelent meg *Viselkedjünk* című kiskönyvem, amit nyilván kievezésem hírére vett vissza

kiadói tervébe a Dacia Kiadó szerkesztője. Ezért utáltam akkor ezt a könyvem, és nem adtam belőle a szerkesztőségben csak a takarítónőnek. Gyermekes indulattal gondoltam: Ha nem láttok engem, ne is lássatok! Lehetetlenséggel határos volt, hogy maguk közé emeljenek. Akkor történt, hogy egy fizetési napon, a szerkesztőség volt párttitkára, egy azt hiszem politikai vitában, neves költőnket jobb belátásra szerette volna bírni, és ügyetlenül egyenlősdit képzelve, költőtársának nevezte. A pénzes borítékból kiemelt százasokat számoló költő hirtelen indulatában arcába vágta egész, nem éppen megvetendő összegű fizetését, és magából kikelve elhagyta a szerkesztőséget.
A pénzt később hiánytalanul megkapta, a feledés fátyla borult az incidensre, a gyengébb fél nyakbehúzós visszavonulással nem próbált kilépni az őt megillető nem éppen előkelő helyéről. Tanultam a történtekből és megmaradtam a beiktatásomkor fogadott szolgai beosztásban. Egyébként mindig irtóztam az olyan címektől, beosztásoktól, amelyek kiemeltek volna a közepesek táborából. Ezért sikerült elkerülnöm mindenféle párttitkári és igazgatói és egyéb akkoriban megalázó, az uszályhordozóknak való beosztást, később a változás után is csak intézői rangban vállaltam az Erdélyi Szépmíves Céh szénájának rendezését, svédországi kiadványaimnak pedig sokáig nem is lehettem főszerkesztője, hiszen egyedül állítottam össze a lapot.
Az, hogy a kolozsvári gyermekirodalmi lapból mára, sok máshoz hasonló gyermeklap lett, ez egyrészt a szükség parancsával magyarázható, másrészt azért történhetett, mert az évtizedeken át, csupa költőből és íróból álló, belső és külső munkatársi gárdája lemorzsolódott, kivándorolt, elhalálozott. Nincs olyan hatalom, amely ilyen félreeső zugban tartaná házi őrizetben a nem kívánatos alkotókat. Az, aki engem amolyan felügyelőnek rendelt az őrizettek közé, tévedett. Nem voltam sem kíméletlen, sem jóságos fogva tartójuk, inkább voltam magam is a helyzet foglya, aki szabadulásra vágyott. Ez is bekövetkezett, amikor lányom a Politechnika Intézetben végzett első esztendő után, egy magyarokat utálatával üldöző nagyromániás tanárnő elől Svédországba szökött. Leváltásomat megkönnyebbüléssel vettem tudomásul, áthelyezésem a kivégzőhellyé alakított Előre napilaphoz már nem érdekelt, nem kívántam ott társakra lelni, pedig voltak ott régi azonos gondolkodásúak is néhányan, visszahúzódtam megegyezéssel létrejött betegnyugdíjazásomig. Őrzöm még pártkönyvemet, hogy magamnak is bizonyíthassam 1988 áprilisában a magam módján kiléptem a Román Kommunista Pártból, tagsági díjat nem fizettem, a lakóhelyi pártszervezetnek címzett áthelyező levelet nem adtam át, nem jelentkeztem sehol. Befejeztem. Családi hagyományként örökölt, némi meggyőződésből, később szükségből vállalt tagságomért kiváltságban nem részesültem, nyugati látogatásra egyszer sem engedtek, anyagi előnyökért, ha kapattam volna is, soha nem tülekedtem. Eszmei hovatartozásomat illetően, már évtizedekkel azelőtt, szöges ellentétben állottam az erdélyi magyarságot elnemzetlenítő embertelen diktatúrával. Ezt most nyugodtan kijelenthetem, hiszen naplóm bizonyítja mit gondoltam, mit cselekedtem akkoriban, és a

mások által képzelt megdicsőülésemet sem szolgálja, semmiféle előnyöket nem biztosít, szobrot nem állítanak nekem, de talán adalék a velünk történtek vizsgálatához. Egy voltam a nagyon sokak közül, akik másként gondolkoztak, s tehetségük szerint tettek is valamit a rosszból való kilábolásunk érdekében. S ha igaz az, amit mostanában olvastam Gandhitól, miszerint „az egyetlen erény a bátorság", akkor szeretném magam az erényesek között tudni az elkövetkezőkben is.

Az alig ismert katona,
avagy a
Magányos lovas emléke

17.

Az évekkel ezelőtt hallott véleményekből és a magam minősítéseiből is, ki tudná megmondani mit szült tévedés, elhamarkodott ítélet, netán célzatos rosszindulat. Naplóm célja ezek ellenére nem ítélkezés mások felett, hanem az egykori fortyogó közhangulat, út-, és társkeresés nehézségeinek felmutatása, amely véleményalkotásomat olykor csillagmagasságba, máskor az idegek létráján pokolmélybe ráncigálta. Tanulságos kálváriája ez az életnek, még akkor is, ha ezt csak magában járja be az ember. A nyilvánosság előtt e sorok szembesülnek a lehiggadt valósággal, tévedéseim engem minősítsenek, nem azokat, akikről tévedésből elmarasztalóan vélekedtem.

„*1989. május 1-től nyugdíjba vonultam. Magamnak akartam írni. Néha azonban nem bírtam hallgatni. Az erdélyi értelmiségről szóló vitába is beleszóltam volna. De ismeretlen kezek vigyáztak arra, hogy nyers véleményemmel a nagyokat ne*

bántsam. A Levél az asszimiláció alól című írásomat, mert közlésre máshol nem számíthattam, több példányban is átjuttattam Magyarországra. A Vasárnapi Újságra gondoltam, de meg sem említették. Xerox másolatban terjesztették és a Kiáltó Szóba is belekerült belőle néhány gondolatom.

Levél az asszimiláció alól

Bizakodva kérdezhetjük: gyáva-e, áruló-e az erdélyi magyar értelmiség? Ennek a lelkiismereti kérdésnek a megválaszolásától függ a romániai magyarság megmaradásának hogyan-továbbja. Ezért kétszeresen igaza van Csoóri Sándornak és minden gondolkodni bátor erdélyi magyar embernek, amikor ezt a kérdést nyíltan felteszi, hiszem, ha nem is *ebben a megfogalmazásban, de az értelmiségiekkel szembeni elégedetlenség Erdélyben számtalanszor megmutatkozott az elmúlt évtizedek alatt, bár a nagy nyilvánosság előtt kimondani ezt - sok más igazsággal együtt - nem volt, nincs rá módunk. Kellett a romániai magyarsággal szemben megváltozott szemléletmód az egész magyar sajtóban, kellett a Kossuth Rádióban a Vasárnapi Újság reánk figyelése, és az, hogy általa a magyarsághoz való tartozásunk érzését hetenként feltölthessük magunkban, a megmaradásunkért folytatott küzdelmünkhöz elszánást, erőt nyerjünk. Romániában jórészt a magyar értelmiségiek gyávaságának eredményeképpen nincs fórum nemzetiségünk ügyeinek megtárgyalására. A magyarországi nyilvánosság előtt kell gyávaságunkat, tehetetlenségünket bevallanunk. Kell ezzel leszámolnunk végre, mert csakis ez lehet most kiindulópontja mindannak, amit a magunk megmentésére cselekednünk kell. Mit tehetünk? Elsősorban új értelmezést kell adnunk a Bethlen Gábor-i behúzott nyakúságnak, amelynek nem a főhajtás, hanem az adott történelmi pillanatokban a töretlen szilárdság, a meg nem alkuvás, ha úgy tetszik, a kálvinista nyakasság kell, hogy legyen a jellemzője. Helyzetünk kísértetiesen hasonlít a deportált zsidóságéhoz. Csüggedünk. Megmaradásunkhoz szükséges az értelmiség önfeláldozó ellenállása. Az elmúlt években, itt Romániában csak nagyon kevesen vállalták, hogy a magyarságot ért sérelmekért nyilvánosan is felháborodjanak. Csöndes hangú beadványainkkal semmire sem mentünk. Mindig csak kértünk, könyörögtünk. Követelni miért nem merünk?! A hatalom sajátos táncban, egyféle tangó-lépésben vitt előre, jól eltervezetten és következetesen jogaink megfosztásának felcicomázott menetelésében. Erőteljes követeléseinkkel szembetalálkozva talán haladhattak volna ilyen gyors ütemben régóta tudatos beolvasztásunk szégyenteljes útján? Lehetséges vezetőink közül is kevesen választották a nyílt kiállást. Úgy állították őket félre, hogy csak szánalmunkat és nem együttérzésünket érdemelték ki, az ellenállásra erőt adó felháborodásunkat nem gyarapították. Tisztelet a kivételnek, hiányzott, talán sohasem működött körünkben a meghirdetett Balogh Edgár-i aprómunka, az elhivatottság, az önzetlen vállalás. Ennek szükségszerűségét, ha megfogalmaztuk is, gyakorlat nem lett belőle. Ezért sorvadt el közművelődésünk. Magamutogató íróink és művészeink*

nem voltak képesek pótolni azt a szervező erőt, amely a két világháború közötti időszakban az erdélyi magyarokat kitartóan öntevékenységre nevelte és szoktatta. Nem sikerült újabb és újabb szervezeti kereteket biztosítanunk az anyanyelvi kultúra terjesztésére sem. Az egyházak által teremtett és fenntartott közösségeken kívül ma már alig van egyéb alkalmunk a bensőséges együttlétre, az együtt gondolkodásra, anyanyelvünkön való közösségi megnyilvánulásra. Atomizálódásunk folyamatában újraéledt közöttünk minden mondvacsinált ellentét. Csoportosulások, klikkek emelnek maguk köré falat, számít, hogy ki a katolikus, ki a református, ki kinek az atyafia, kártékony szószátyárt, besúgót sejtünk minden ügyeink után érdeklődőben, az összefogásnak nincs már valóságos lehetősége. Újraéledt az erdélyi átok: a képzelt előbbre valóság jegyében folyik az egymás elleni áskálódás, a hatalomhoz való dörgölődés. Alamizsnavárás lett a kenyerünk. Többen a romániai magyarság vezetőjének képzelik maguk, és az anyaországiak előtt is ennek megfelelő pózban tetszelegnek. De nincs mögöttük még csekély számú baráti társaság sem. Az egy Király Károlyon kívül nincs is olyan, aki nekünk bátorságból, tenni akarásból és kiállásból példát mutathatna. Pedig Király Károlyok nélkül nem sokra megyünk.

Kétmillió Király Károlyként kellene élnünk. Hiába határoljuk el magunkat a hozsannázó tapsoncoktól és azoktól, akik parancsra bármilyen kezükbe adott szöveget képesek felolvasni a Magyar Dolgozók Tanácsának gyűlésein, ahová semmilyen magyar közösség egyetlen képviselőt soha sem küldött, mert ott örökké valahonnan előrángatott és megfélemlített emberek lapulnak, ha csúfos helyzetünket végre a nyilvánosság előtt feltárva nem követeljük minden lehetséges fórumon a Groza Péter által felvázolt és ígért jövőt, a valódi egyenjogúságot, amely minden itt élő embert nemzetiségre való tekintet nélkül megillet. A szocializmus legüdvözítőbb változata sem kérheti a kisebbségekről, hogy feláldozzák identitásukat, elfelejtsék történelmüket és lemondjanak kultúrájukról.
A romániai magyar értelmiség gyávasága vitathatatlanul igaz, évtizedek óta igaz: különben nem juthattunk volna jelenlegi szorongatott helyzetünkbe. Gyávaságunkat csak azok tagadják, akik maguk is ludasok benne. Azok, akik változtatni a dolgokon továbbra is gyávák. Ahhoz, hogy valamit is tehessünk megmaradásunkért a beismerés katarzisa, mindent felrázó indulat szükséges. Nem gyáva az, aki múltját, nemzetisége hagyományait, őseit, szülőföldjét, nyelvét, nevét meg nem tagadja és nem fél az ország alkotmányában még szereplő jogainak érvényt szerezni.
Csoóri Sándor figyelmeztetését meg kell köszönnünk, mert célja nem az elmarasztalás, hanem a tettre serkentés volt. Mert tenni kell az utolsó órában is... „Utolsókat kondul / a havason a kolomp. / Nincs itt már semmi, / semmi keresnivalónk." Költőnk ezt nem gondolhatta komolyan. Higgyünk inkább Vörösmartynak! Itt és a nagyvilágban mindenütt.
Sokféle „csoda" történt és történik Romániában, de az erdélyi magyarságot, fal-

vastól, múltastól, az egész emberiséghez tartozó kultúrájával együtt hagyományostól eltüntetni sohasem sikerülhet. Felemelt fejjel, a mások nemzeti érzéseit sohasem sértő hangos szóval, kérvényezések helyett követelésekkel kell megállítanunk romlásunkat és beolvasztásunkat a magunk és minden nép boldogulására."

Erdély, 1988. halottak napján.

Akinek inge volt, bizony magára vette. Ma már látom, hogy nem szívlelhették szókimondásomat. Az ilyen véleményre választ nem adnak, inkább éles hangon firtatják: Ki ez a…? És pocskondiáznak, bizonyítják mindenféleképpen, hogy bezzeg, és hogy senki sem jobb a deákné vásznánál. Törpévé potyolják a megszólalót, hogy emberi magasságukat bizonyíthassák. A magunkba szállás, az önkritika levitézlett módszer, mint a kisgyermek, csökönyösen tagadunk, a magunk igazát védjük körömszakadtig. Talány, hogy miként lesz ebből megújulás, továbblépés valamiféle jobb, ésszerűbb, hasznosabb életbe.

Önbizalom nélkül tapodtat sem mehetünk előbbre, naivitásom mellett mindig volt bennem annyi önbizalom, hogy higgyem: az írásaimban megfogalmazottaknak van értelmük, sötétre festett napjaink talán sötétebbek a valóságnál, de ez nem feladásra, nem meghátrálásra, hanem dacos ellenállásra kell, hogy biztasson. Csakhogy milyen az ember? Kedve, ereje, bizakodása egyszer fenn, egyszer lenn. A kitartás kitartásához legalább kisközösségek kellenek, egymást biztatva élhetünk túl minden veszedelmet. A hatalom éppen ennek tudatában igyekezett atomizálni a társadalmat. A látszat közösségekben, a szervezett gyűléseken az unalomig gyakoroltatott látszat demokratizmusban manipulálható volt a tömeg. Nem csoda, hogy időnként az ember nem találta önmagát. A nyolcvanas évek végén történtekre gondolva, jó darabig magam is csak forgolódtam, mint a zsidó az üres boltban. Fiam halálával családi tutajunk is zátonyra futott, Lászlóffy Csaba barátom sorai beigazolódtak: „ apád anyád mire megérti belerokkan".

"*1989 őszén megkezdtem könyveim eladását. Hatezernél több kötetet gyűjtöttem össze gyer-me-keimnek. Aztán beszereztem a kérdőíveket, előkészültem az áttelepülésre.*
Jött a decemberi változás. Első nap jelentkeztem a kolozsvári napilapnál. A magyarul írni tudó pártaktivistákból álló vezetőség ellenében társakat kerestem. Kányádi Sándornál, aztán, mert nem találtam otthon, Kántor Lajosnál kopogtattam. Ennek feleségével robogtunk Trabantom-mal Csép Sándorékhoz, ahol népes társaságra leltem. Onnan Kántor Lajossal és Csép Sándorral jelentkeztünk a városházán, ahol az ideiglenes vezetőség előtt egy cetlire nevünket felírtam. Velünk volt Buzura Augustin, az író is. Lapírásra kértünk engedélyt. - Csinálják! - bíztattak, és megjegyezték, hogy ehhez mi jobban értünk, tehát ne várjunk útmu-

tatásra. Jártunk a megyénél is, de ott csak Buzurát engedték be a megyei pártvezető zsúfolásig megtöltött szobájába.
Kántor aztán újra bement a városházára. Cséppel, a szerkesztőségbe siettünk, hogy hazaküldjük a főszerkesztőt. Nem lett belőle semmi, mert társam a tévét néző főszerkesztőhöz lépve kezet fogott vele, és hogyléte felől érdeklődött.
Nem így gondoltam hazaküldését. Otthagytam őket és hazarobogtam a kéziratomért.

Mit kezdünk a szabadságunkkal?

A belénk rögződött félelem ujjongásban, örömben, sóhajokban szakad föl bennünk. Remegő lélekkel, tisztuló aggyal készülünk a holnapi napra, az új életre. Mit kezdünk a szabadságunkkal mi, erdélyi magyarok? A lehajtott fejűség, a magunkba fordulás, a magunkról való gondolkodás apátiájából hunyorogva állunk a szabadság fényébe. Mi, romániai magyarok új értelmet kell adjunk az egyenlőségnek, a testvériségnek, egymás megbecsülésének. Első gondolatunk a sors által közös hazában egymás mellé rendeltek összefogásából megszületett tabula rasa, és a tisztára sepert jelent életük kockáztatásával megteremtő hősök dicsérete és követése a végső győzelemig. A temesváriaké, akik Tőkés László mellé állottak, a fővárosiaké, akik végül megfutamították a diktátort. Románia órák alatt nagyot lépett „a sötét Balkánról" a közös Európa felé. A demokratizmust mindenek fölé emelt Európához tartozunk immár és eufóriánkból, a haza földjét megcsókoló áhítatunkból a ránk nehezedő tettek magaslatába emeljük fejünk.
A forradalom fehér éjszakáján írom ezeket a sorokat, amikor veszélyben a fővárosi tévéstúdió, amikor a rádiót célozzák a banditák. Újabb és újabb emberi életekbe kerül a régen áhított szabadság, mert a sok évtizedes elnyomás kitermelte az emberi külsőbe öltöztetett fenevadat, a diktátor körüli henyélők seregét. Nem akarják elveszíteni kivételezett helyzetüket, félelmük őrült tettekre ragadtatja őket. Megszokták, hogy védtelen embereket tipornak, és elbizakodottságukban a szabadsággal is képesek szembeszállni. Nem győzhetnek, mert mi fegyvertelenül is erősebbek vagyunk, ajkunkon a szabadság dalával.
Hősies küzdelmünkben minden eddiginél forróbb testvéri érzés fűt bennünket önfeláldozó román testvéreink mellett. Kell a szabadság, és ha megértjük, a saját hangunkon, a saját nyelvünkön, a saját hagyományaink alapján igényelhetjük rabszolgasorsunk megszüntetését, erőszakos asszimilációnk eltörlését, történelmünk megbecsülését, az európai kultúrát erősítő hagyományaink folytatását, a békességet, a jövőt, amelynek biztos tudata nélkül nincs tudatos emberi élet.
Felvirradt a forradalom második napjának hajnala és még mindig szólnak a fegyverek. Korai még a szabadságról beszélni? Nem hiszem. Elszigeteltségben, a romániai magyarság terrorral, rágalmazással, cselekvéssel véghezvitt atomizálódásában készületlenül, szervezetlenül érkezett a hajnalhasadáshoz. Értelmisé-

geinket elhallgattatták, határainkon kívülre futamították, hiszen érthető, hogy az életet választották. Az éj leple alatt lopakodó , önfeláldozó emberek ivóvizüket megmérgezni akaró banditákat tettek ártalmatlanná... És mégis, már most szólnunk kell arról, hogy a végső győzelem után, a nemzet megmentésére alakult, hősökből álló bizottság többször is ismertetett kiáltványa olyan jogokat biztosít nekünk, romániai magyaroknak is, melyekért, ha kell tűzbe megyünk. Újra kitehetjük hát az egyenlőség jelét, és a többpártrendszerben helyet kaptunk az egyenlő küzdelemre. Újraalakíthatjuk nemzetiségi kultúregyesületeinket, és nem kell megszeppenten bevallanunk nemzetiségünket, hanem természetes módon vállalhatjuk, hogy itt, és magyarnak születtünk ebben a közös, drága hazában. Ezért a szabadságunkkal most mást se kezdjünk, mint hogy megkeressük mindazt, ami az itt élőkkel minket összeköt. És a pillanat parancsa szerint menjünk ki az utcákra, álljunk katonafiaink mellé, tegyük, amit sorsunk adott: végső sikerre vigyük a szabadságot! Győzzön a népigazság! Mi dolgozni, és élni akarunk

(1989. december 22.)

Mire visszatértem a szerkesztőségbe, Orbán Ferenc és Pillich László már összeállította nagyjából a lapot. Az új lap címén tanakodtunk. Valakinek az Új Újság jutott eszébe. Ekkor érkezett a szerkesztőségbe Cs. Gyímesi Éva. Nyíltan megkérdeztem tőle - másokkal szemben is így cselekedtem - van valami fenntartása velem szemben. Akar-e tőlem választ valamilyen személyemet illető kérdésre, híresztelésre, pletykára, rágalomra? Azt felelte, nincs velem semmi baja. (De később nem lehetett nem észrevennem mellőzését.) Bevittem egy aránylag csendes szobába és arra kértem, írjon valamit. Akármit. Visszavettem az írásomat azzal, hogy Cs. Gyímesi Évát nem lehet kihagyni az első lapszámból. Így aztán az írásom december 23-án, a második lapszámban jelent meg. Este a nyomdában Kántor Lajos adta a lapnak a Szabadság nevet.
Újév első napján sietve írtam *Szívhez, észhez, lelkiismeretünk szerint (Nyílt levél az újságírókhoz)* címmel cikkem, amelyben „bátor önítélkezést magunk fölött, tisztességes gyónást, jobb erkölcsöt, békés átmenetet a tegnapi élet mocsarából a megtisztuló, demokratikus jelenbe, hogy népünket tisztességben szolgálhassuk a fiatalok által fölénk borított szabadság felhősen is szép ege alatt" kértem. Vesztemre tettem. Ugyan ki akart abban az időben bátor lelkiismeret vizsgálatott tartani, amikor mindenki a maga mentésével volt elfoglalva. A bátrabbak a zavarosban halásztak, és máig tisztázatlanul sokan meggazdagodtak. A félénkebbek elbújtak, csak akkor mutatkoztak, amikor halkult a bosszúállók hangja, s ha nyilvános szereplésük esetén, felhorkant itt-ott egy-egy bűnöst kergető, visszahúzódtak szépen, évekkel azelőtt kényelmesre bélelt csigaházaikba, sokan lapítanak ma is. Örülnünk kell most azoknak, akik két évtized alatt elévült dolgaikat felhorgadó lelkiismeretük nyomására megvallják, hiszen az igazabb, a teljesebb élet felé csakis így nyílhat utunk. Jó az, ha ma már nem kell keresnünk a „bű–

nösöket", elszámolnivalója mindenkinek a maga lelkiismeretével kell, hogy legyen. A gyávákat pedig betakarta hallgatásuk, és belengi a jövőben is szükségszerűen a rossz kötelező feledése, mert itt az ideje, hogy csakis a szépre emlékezzünk. Ehhez még a könyörületes megbocsájtás sem elengedhetetlenül szükséges. De a bátrak emlékezete, az aprómunkások igyekezete legyen áldott és ismert, mert példájukon gyarapodhat a jövő, s tanulhat belőle minden utánunk következő.

Bennünk élő város

Az a körséta, amelyre Pillich László hív nemrég megjelent nagyszerű könyvében [1] *nemcsak élvezetes, hanem fölötte szükséges. Azt már a régiek is tudták, hogy sorvad és elenyészik minden, ha gyökereivel nem törődünk, ha pedig vágják ezeket a gyökereket, akkor az a pusztulásra ítéltetéssel egyenlő. Ennyi bölcsességnek még a nagyon sietős emberekben is lennie kell, a jövőt pedig - messzelátó terveinkből kiolvashatóan - bizonyára ennél sokkal nagyobb bölcsességgel építjük. Ilyenformán a hagyományainkra legyintők nem csupán tudatlanságból cselekszenek, hanem politikai rövidlátásból. Ugyanis, ők azok, akik egyre rövidebbre szabják a józan emberek által többszörösen ismételt kérdést a válaszadással együtt, amelyet most a Pillich könyvében az „emlékezetből való újraépítkezés" feladatának formájában szívesen látnak a gondolkodva olvasók és igenlik a felelős emberek is. Mert ezt a kérdést minden jóindulatú és minden kultúra égető szükségességét nyíltan vagy burkoltan nem tagadó ember csakis igennel válaszolhatja meg. „Az emlékfoszlányok továbbélése azonban épp azokat a gyökereket teheti szerteágazóbbá, amelyek a jelen dolgaiban tájékozódni akarókat a helyhez köt(het)ik."*

A szerző már a könyv bevezetőjével megnyeri a sétához az olvasót, tudatosítja bennünk a hagyományok szükségességét, hiszen értő és látó olvasóra van szüksége ahhoz, hogy eddig nem értékelt értéket tárjon elénk: városunk egymás után következő nemzedékei emlékezetét tanítja az eddigieknél jobban megbecsülnünk. Szükségünk van az előttünk járókban „bennük élő" városra, hogy otthonunkká avathassuk a most épülő, jövőt ígérő várost. Akik tagadják ennek szükségességét, és lényegtelennek tekintik az ilyesféle hagyományok egybegyűjtését, és az utánunk következőkre való hagyományozását, azok az ötvenes években elkövetett hibákat ismétlik, azokat az éveket, amikor az új igézetében minden örökölt kultúrát a szemétre dobtak.

Pillich László lírai szociográfiájában most olyan értékek leltározását kísérelte meg és nyújtja az olvasónak, amelyek - mert nagyapáink és apáink élnek, bennünk és utódainkban hatnak - a városi életmód kultúrájának alapjait képezhetik. A Nádas-mentén, a Kerekdombon, Hídelvén, Kakasvárosban, Kőmálon, Fellegváron, Kőváry-telepen, Monostoron, a volt hóstátokban, a Tisztviselőtelepen,

Kövespad környékén, Tóközben vagy Bulgária-telepen élő adatközlői emlékeit nem lehet múzeumok raktáraiban elsüllyeszteni, nem lehet kihagyni leltárokból, de lehet és kell a családok emlékezetén túl a szélesebb nyilvánosság elé tárni, mert az apáról fiúra maradt emlékek olyan értékeket rejtenek, amelyek mindannyiunk kincsei lehetnek. A „sorsokban tükröződő mindennaposan átélt változást" azért jó megőrizni emlékezetünkben, hogy lemérhessük újat építő munkánk valós eredményeit, amelyek nemcsak szemet gyönyörködtető tömbházsorokban, szélesített utcákban, korszerűsített városnegyedekben tükröződnek, hanem az új keretekbe átörökített jó szokásokban, hétköznapjaink erkölcsében is.

Nagyot fejlődött „kincses" városunk az elmúlt évtizedekben. Felmérni ezt a változást szinte lehetetlen azoknak, akik, mert még fiatalok vagy alig néhány éve betelepültek, nem tudják, nem is tudhatják, honnan indult nálunk a városfejlesztés. Az őslakosság számát többszörösen túlhaladták az új lakók, a város lakóinak hetven százaléka új lakásban él. Ha a lakosság több mint fele mit sem tud arról, hogy egykor a Fellegvár oldalán apró, összetákolt kunyhókban éltek az emberek, a monostori Kalános utca tájékán siralmas nyomornegyed élte fülledt életét, a Kerekdomb alatt pedig óriási óvóhely húzódott (Pillich sem talált már idevágó visszaemlékezést), amit figyelmeztetésül a világháború emlékeként talán érdemes lett volna megtartani, hogyan őrizheti meg a város hagyományosan szép és tiszta arculatát? Hányan tudják ma még azt, hogy hol és miként éltek, hogyan tűntek el a dolgos hóstátiak és a Bulgária-telepen lakó kiváló zöldségtermelők? Ha alaposabban utánanéznénk ennek, talán a zöldségellátás javítására és helyi megoldására is telne az elemzésből leszűrhető tanulságokból. És az utcaközösségek, a lakónegyedek legendás összetartó ereje, az egymást segítő lakosok készsége? Az új lakónegyedekből, a sokemeletes tömbházakból egyelőre még hiányzik az emberi kapcsolatok várost formáló ereje. Az elkülönülés, a bezárkózás nem lehet tartósan sajátunk. Van még mit tanulnunk a régiektől: a közös munkát, a város szépítését, értékeink megőrzését...

Többek között erre is figyelmeztet Pillich László könyve, amely szórakoztató olvasmány is, hiszen adatközlői nemcsak adatokat mondanak fel, hanem regényes történeteket, tanulságos epizódokat az életükből. Csak sajnálhatjuk, hogy bizonyos meggondolásokból az adatközlők névsora kimaradt a könyvből. A szerzővel együtt valljuk, hogy sokat köszönhetünk nekik: „Hálával tartozom valamennyi adatközlőmnek a tegnapi és mai kolozsvári külvárosok lakóinak, akik a »bennük élő« várost számomra, és ezáltal olvasóim számára is befogadhatóvá, otthonná avathatóvá tették."

E város szülötteként magam is e hely örökös vonzásában-taszításában élek, és utcáit (nemcsak a külvárosiakat) a felfedezők kíváncsiságával járva érzem, hogy titkait megtudva, ragaszkodásom hozzá egyre nő. Pillich könyvét olvasva hazaszeretetében is több lesz az olvasó. Kár, hogy mint minden jó kolozsvári szerző művéből, ebből a könyvből is feltűnően kevés jutott városunk könyvesboltjaiba.

Végül, de nem mellékesen, külön figyelmet érdemelnek a könyvet illusztráló

Feleki Károly szoci-fotósorozatai. Hasonlóan sikeres munkáit hóstáti témájú Korunk-kiállításán már láthattuk. Fotói olyan kordokumentumok, amelyeket csakis a szülőhelyét értő és féltő művész készíthet. E könyv külalakja mondatja ki velünk azt is, hogy ideje volna észrevennünk Feleki könyvborítóit is, amelyek korszerű látás módját, sallangmentes grafikáját bizonyítják. (Igazság, 1985. szept. 4.)

És azt is fel kellene mérnünk egyszer, hogy mit jelentett számunkra a konokul ellenállók példamutatása. Erősítette bennünk a hitet, hogy mindig lehet valamit tenni közösségünkért, nyelvünkért, erkölcseinkért, magyarságunkért, becsületünkért. A gyávákat pedig visszafogta a megalkuvástól, a csinovnyikságtól, a szolgalelkűségtől? Ki tudja? A lelkiismeretüket vizsgálók adhatnak erről számot, ha összevetnék az akkor hallott ellenállókról szóló híreket a hatalom szolgálatában tett engedményeikkel. Fogadjuk el, hogy a bátorság mindenkoron bátorságot szül: a bátran kiállók, az önfeláldozók meghurcoltatása, az életüket áldozók példája sem volt hiábavaló.

"Szőcs Géza mondta a múlt hónapban, hogy a ráállított megfigyelőkről személyleírást készít. Már a negyvenhatodiknál tart. Szóval van emberük elég, és szépen megfizetik őket. Úgy látszik, a szocializmussal járó törvényszerűség, a belső ellenőrzés fokozatos növelése, a megfigyelések határtalan kiterjesztése. De hiszen ez így volt a múlt századokban is, és mindenféle uralmi rendszerben. Csakhogy most a szocializmus, a kommunizmus, a demokrácia propagandájának hátterében folyik az elnyomás. A „nép érdekében" elnyomják, hallgatásra késztetik a népet. Mert az elnyomás, a megfélemlítés méretei akkorák, hogy nyugodtan használhatjuk a lakosság és a nép megnevezést. A felső hány ezer (?) uralma alatt állunk. Nem lehet ez egyetlen család! Még ha csupa doktori címmel felékesített főkből is állnak tagjai...

Itthon, Nemere újságolta, hogy a postán kiírták, nem szabad magyar nyelvű táviratokat küldeni. Tegnap felhívott (Burcă) Juli. Előbb tévesen kapcsolt a telefon. A Tar lakás? kérdésre egy nő figyelmeztette, hogy itt Románia van. Elküldte az anyjába. Lehet, hogy a nőnek is magyar az anyja, mint őneki? Itt még nem tartunk! Minden bizonnyal betiltjuk a magyar hangot a telefonban és minden egyebet betiltunk. De közben nő a kijózanodó románok tömege is.

Tegnap a vasútnál a gépírónő megtagadta egy belső rendelkezés sokszorosítását, mert kijelentése szerint nem kívánja, hogy egyszer majd felelősségre vonják, amiért támogatta a soviniszta uszítást. Nem árulta el, mi volt abban a belső rendelkezésben, de felháborodottságát tekintve nyilvánvaló, hogy a vezetésben pöffeszkedő ultranacionalisták újra elgaloppírozták magukat. Valahogyan hasonlít ez Balogh Edgár fogalmazására és felfogására. A valóság az, hogy soviniszták-kal átitatódott, műveletlen és félműveltvezetőség kényének és kedvének vagyunk kiszolgáltatva.

Cseke Pétertől tudom, hogy valuta és arany keresése ürügyén házkutatást tartottak náluk, és elvitték mindenféle kézirataikat. Mindezt azért, mert Évánál voltak

az idén végzett és kihelyezésüket megtagadó filológusok beadványai.
Balogh Edgár hivatalos papírt kapott a saját beadványára, miszerint már nincs magyar főszak a filológián, tehát a Minisztérium, a főszakoknak megfelelően akárhova kihelyezheti a nyelvtanárokat. Kettő kivételével Erdélyen kívül helyezték őket. Ez semmi! Százötvennégy Csíkba helyezett új tanár közül egy sem magyar anyanyelvű! Ez a válasz arra, hogy a csíkszeredai líceum igazgatója megtagadta az írásbeli fogadalmat arra, hogy sem az iskolában, sem azon kívül nem beszél a gyermekekkel anyanyelvükön. Ha nem, hát majd fokozatosan kicserélik ott a tanári gárdát, és betelepítenek románokat, akik, mert nem tudnak magyarul, úgymond természetes módon asszimilálódni tanítják a székelyeket. Átlátszó sakkhúzás, bizonyára eredményes lesz, de ne örüljenek az akarnokok, a kölcsönhatás, minden uszítás ellenére, éppen a túlzások miatt olyan, hogy a rendes románok nem átallják magyarul gagyogni, magyar tévét nézni, magyar kultúrával ismerkedni. Velünk van Európa, ahonnan műveltség, jólét, emberség és politikailag is haladó nemzetköziség, igaz testvériség árad, és szemben áll az akarnokhatalom szűklátókörű, elkülönülő és elkülönülést, műveletlenséget, balkáni erkölcsöket fröcskölő gyakorlatával. Az idő nekünk dolgozik. Mint minden fekély, ez is leesik magától, csak bírjuk még a förtelmes bűzt és a járvány leheletét, az egyszerű emberek józansága hovatovább erősödik és megteremti az erdélyi életben kötelező egyetértést.
Most olyan időket élünk, hogy a dühödt soviniszták magyarkodókat vadásznak, hogy indokolják a maguk tetteit. Művelt ember nem lehet soviniszta, nem magyarkodik, nem válaszol a kihívásokra és elkerüli a provokációkat. Most is csak az a dolgunk, hogy a magunk túlzóit leintsük, és valamiképpen előkészüljünk - megakadályozzuk a pogromot, amire a tudatlan román többséget egyelőre dühödt magyarságutálattal készítik. A zsidók is megmaradtak Hitler után. Mi is meg kell, hogy maradjunk - ki tudja, milyen áldozatok árán? -, mert Erdély jó román föld létére is mindenkié, és ha a szocializmus nem volt képes ledönteni a határokat, a jövő társadalma ledönti azt, és a nemzetiségnél fontosabb volt és lesz az emberség, a jövő higgadt tervezése és megvalósítása, uralom és dinasztikus hatalom és a velejáró diktatúra nélkül, a valóságos demokratizmus kialakításával.

A távoli jövő elképzelhető, a jelen gyötrődései sajnos elképzelhetetleneket szülnek...”

[1] Városom évgyűrűi. Kriterion, 1985.

Ki a magyar?

Én nem vagyok magyar? – kérdezhette volna Adyt idézve, legutóbbi rövidpályás úszóvilágbajnokunk, a mellúszás világcsúcstartó királynője, amikor ötven csillagos-sávos lobogóról másolt emblémás úszósapkáját rázogatva, kikászálódott a medencéből, és feltekintve a magyar tévé-közvetítők kalitkájába, belehallgathatott volna riporterének őt dicsérő, de hidegen tárgyilagos szövegébe. Ezek szerint Soni Rebecca, az Egyesült Államokban született, nagyszülei és szülei magyarok, maga is beszél magyarul. Ezt többször és többféleképpen is hallhattuk a világbajnokság idején, mert ez a lány kitűnő sportoló, érmei többnyire arany színben pompáznak. Magától értetődően jó lett volna, ha megszólaltatják, hogy derék úszóink jó szerepléséből adódó büszkeségünket tetézve, többet megtudjunk erről a magyar lányról. S kellett volna, azért is, mert ezen az úszó világbajnokságon, az anyaországiaknak nem jutott arany.

Ha pedig megszólalhatott volna az is kiderül, hogy becsületes neve Sőni Rebeka. Nagyapja, Sőni Pál kolozsvári egyetemi tanár, író, a hatvanas évek végén megjelent *A romániai magyar irodalom történetének* szerzője. Nagyanyja, Sőni (Molnár) Erzsébet, akinek Rebeka a legkedvesebb unokája, kolozsvári újságíró kollégám volt. Férje halála után gyerekei kivándoroltak, őt kurtán-furcsán menesztették a laptól. Családegyesítés nyomán került az USA-ba. Kezdeményezésére tizennégyezer nyugati magyar aláírását gyűjtöttük össze, Tőkés Lászlót ajánlva a Nobel-békedíjat odaítélő bizottság figyelmébe.

Sajnos, levelezésünk évekkel ezelőtt megszakadt.

A Magyar Liget honlapján közöltem rövid hírt erről, amely nyilván, nem jutott az anyaországi hírközlők tudomására, ezért nyomban írtam az egyik sportlapnak, ahol köszönettel vették levelem, de nem kértek információmból.

„Köszönettel vettük a levelét, de mi továbbra is Rebecca Soni-nak írjuk le az úszó nevét, lévén amerikai állampolgár. Hogy hogyan is ejtsük ki, az a tévés kol-

légák dolga, mi azért, mert ő magyar származású nem magyarosíthatjuk a nevét."
A mondat végét nem értettem, hiszen nem magyarosítani kell a nevét, hanem helyesen írni. Megpróbáltam meggyőzni a kollégát és picikét felháborodva válaszoltam.
„Igen, de Caba Silagji (így írták a rendezők) ugyancsak magyar úszó nevét szabad volt Csaba Szilágyinak ejtenie a riporternek, pedig Szilágyi Csaba szerb állampolgár.
Sajátos anyaországi felfogás, hogy a magyar nagyszülőkkel, magyar szülőkkel rendelkező Sőni-t Szoninak keresztelik. A bemondó még azt is jelezte, hogy Sőni Rebeka beszél magyarul, de arra, hogy kis-interjút készítsen vele már nem volt érkezése. És csak azért, mert országában lekopott nevéről az ékezet.
Így aztán kevesebbek vagyunk egy magyar világbajnokkal.
Ezek után valószínűleg a nevem nem Tar Károly hanem, Karl Tar, hiszen svéd állampolgár vagyok. Románul *Carol Tara* voltam. Itt Svédországban lehettem a kolozsvári hídelvei református templomban, „magyar időben" pecsételt keresztlevelem szerint: Károly. Így ékezettel.
Ám a Pest-környéki falu lakója, akihez bekopogtam és Szabóékat kerestem, azt kérdezte, hogy azokat a románokat keresem, akik a szomszédban laknak? Az sem véletlen, hogy útbaigazítómat Sedlmayer Bernadettnek hívják. És persze, ő magyar!

Igaza volt Reményik Sándornak:

Magyarok voltak Magyarország nélkül,
Magyarok vannak Magyarország nélkül,
Magyarok lesznek Magyarország nélkül,
Mert az országnál mélyebb a magyarság!

Na, de azért *ne hagyjunk fel a csüggedéssel!*
Köszönöm, hogy megvédte az eklézsia becsületét, nem volt szándékom megszólni a bemondót."
Nem kellett volna ezt írnom, mert a következő - tipikusan anyaországi - választ kaptam:
"Én nem becsületet védek, csupán tájékoztattam arról, hogy az írott sajtóban, pontosabban nálunk, miért is így jelenik meg Rebecca Soni neve. Mi nem „kiejtjük" a nevét, hanem leírjuk – a magyar helyesírás szabályai szerint."
Volt egy kis időm, rögtön válaszoltam:
A téma az utcán hever - most éppen a porban. Amikor fiatal újságíró voltam kapva kaptam volna az ilyen alkalmon, feltettem volna az ékezetet az o-ra, és ezzel megmentettem volna a magyar sajtó becsületét is.

KÜLÖNBEN AZ ÉLET SZÉP, MINEK BONYOLÍTSUK.

Meggyőzni akartam, sajnos sértésnek vette:
„Ha volt fiatal újságíró, akkor azt is tudnia kellene, hogy egy szerkesztőségben olvasószerkesztők és korrektorok nézik át az anyagokat, s én hiába teszem a betűre az ékezetet. S ha már ilyen stílus irányában indultunk el: szerintem a magyarság, no meg annak a tudata nem ezen múlik, de nem is innen kezdődik.

S nem hiszem, hogy rászolgáltam volna a kioktató stílusra, s arra, hogy egy számomra ismeretlen ember tanítsa nekem, mi a magyar."
Ezt olvasva, elment a kedvem a további levelezéstől. Rég tudom, hogy vannak olyan agyak, amibe csakis lékeléssel lehet behatolni. Nem írtam ezt, mert ezzel csakugyan megsértettem volna. És egy ideje magam is rövidlátó vagyok. De még mindig érzékeny arra, hogy hazámban miként vélekednek egyesek azokról, akik egykor kitántorogtunk és egyelőre még nem rendelkezünk kettős vagy többes állampolgársággal.

Sőni Rebeka pedig nem valószínű, hogy magyar állampolgárságért folyamodik majd. Merthogy immár nincs olyan ország, ahol nevét helyesen írják. Annak ellenére, hogy felmenői magyarok.
És még az sem, még otthon sem szenzáció, hogy bár a New Jersey-i Freeholdban született, horribile dictu, beszéli az anyanyelvét.

Sőni Katika, Matyival (a bátyja) és a nagymamával

Transsylvanicum

Mestertitok

Örömteremtő embernek születtem. Úgy hiszem, tudatos alkotónak. De a vállamra telepedő évek során rájöttem, hogy nincs új a Nap alatt: ha örömöt akarunk, a jót kell utánoznunk, az igazat kell újrateremtenünk, a szépet újraálmodnunk. És meg kell osztanunk titkainkat. Szét kell szórnunk aranyainkat, mert igazán csakis az a miénk, amit másokba átültettünk, másokkal megérttettünk, elfogadtattunk.

A titok, amelyről ez a könyvem (Erdélyi mézeskalács - az idei könyvvásárra készíti a Méry Ratio Könyvkiadó) szól, mindössze néhány mozdulat.

Tizenkét éves voltam, amikor reám bízta ezeket a mozdulatokat a mézeskalácsos mester. Mutatta. Nem erőltette, hanem hagyta, hogy megbámuljam, nézzem és eltanuljam. Megengedte, hogy ellopjam. A faltól-falig nyújtózkodó, tenyérnyi vastag tölgyasztallapra elém tett egy kisebb Tordai pogácsának való mézestészta-darabot, kezembe nyomta az arasznyi hosszú, sétalápca-vastag sodrófát, és biztatott, hogy hozzá hasonlóan, egymás után következő, lendületes mozdulatokkal négy egyforma fület hajtsak az előzőleg hengeresre nyújtott pogácsa-embriónak. Ezután két mozdulattal hosszú hasat nyomtam a sodrófával a tészta közepére, ecseteltem tojássárgájával, és két villa egymásba csúsztatott ágait a pogácsa hasába szúrva, hosszanti irányban mozgatva a nyolc villahegyet, recés szélű árkot ástam, amely a sütőben a Tordai pogácsa mókusbarna színétől elütve osztrák-sárgán, szabálytalan alakban kitüremkedve, valóságos csodává szilárdult. Figyeltem a mester mozdulatait, és láttam, megmagyarázhatatlan mó-

don felfogtam, mit miért és hogyan kell tennem ahhoz, hogy a kezem alól kikerülő pogácsáknak Tordai pogácsa alakjuk legyen.

Már az első sikerült.

A mester egy pillanatra megállt a munkában. Rám nézett. Kis teremtő fiút látott hosszú fehér kötényben, lapos henger alakú, fehér vászonsapkában. Nem szólt akkor semmit, de tudom, hogy utódjának képzelt.

Hogy mégsem maradtam meg a táblának nevezett hosszú mézeskalácsos asztal mellett, annak sokféle oka közül most csak azt említem, hogy a háború utáni éveket éltük, a kismestereknél hirtelen fontosabbá vált a szövetkezet, a pogácsakészítőnél pedig a fémipar.

Immár fél évszázada hordom magamban a Tordai pogácsa elkészítéséhez szükséges mozdulatokat. Vártam -– várom hiába -– az új világ eljövetelét, a mézben, tejben, vajban, lisztben és egyebekben bővelkedő Kánaánt. Hittem ebben. Közben eltelt fél évszázad. És immár egyes-egyedül maradtam azok közül, akik valamikor Tordai pogácsát készítettek. Idegeimbe rögzítve, akár a kerékpározás tudománya, amit egyszer megtanulva elfelejteni nem lehet, él bennem a Tordai pogácsa elkészítéséhez szükséges mozdulat-erdő, anélkül, hogy az eltelt sanyarú évtizedek alatt egyszer is kipróbálhattam volna, mit ér féltett tudományom. Hol a méz volt igen drága, hol a fűszerek hiányoztak. Máskor pedig nem jutott erre az időmből, másfelé terelt, hajszolt az élet.

Egyedül maradtam titkommal, amelynek értékét mindig is tudtam, de ma felbecsülhetetlennek tartom. Belém nyilall a felelősség: mi lesz, ha rendre elhalnak mozdulataink, titkaink, tapasztalataink?!

A fiam halála óta tudom, hogy nincs jövőm. Messze, északra menekült lányom, ha erején felül is vállal belőlem, férfilelkemet ki örökíti? És hát most mit kezdjek a Tordai pogácsa titkával? Egy eltűnt mesterség rám maradt tudományával? Merthogy józanul gondolkodva kiszámítható: messze, nagyon messze még a Kánaán! A „harmadik világháború" észokokkal vívott nagy csatája után éppen úgy romokban áll majd a vesztes fél hazája, ahogyan az előző két világégés utáni időkben. Éppen csak annyi a különbség, hogy most nem a házak, városok, utak, hidak dőltek össze, hanem a lelkek, az embernek az ember iránti bizalma, az erkölcs. És a sokféle mesterségbeli tudás, a sokféle szépség- és örömteremtő gyakorlat. Ne hagyjuk veszni! -– biztatom magam, másokat – és az olvasót is.

Most múlok pontosan

vén parafrázis a Csík Zenekar nótájára, *kortársaimnak*

most múlok pontosan
engedik hadd menjen
életem halálom
bizonyos egyetlen

itt állok egy helyben
ennyi jutott nekem
pislákol elpereg
naponta kenyerem

nézem hogy elalél
bennem az élet
szatyrában sok kacat
rám ragadt remények

magamat siratom
figyelj már kiskomán
a kozmosz tengerén
hánykódom rakomány

sántikálnék tovább veled a létben
álmaim felpiszkált apró motorján
Merev lemezem vért vibrál a gépben
múltam gát és sok cseles csalogány

mióta képzelem
magamat látom hol pokol
babusgatom a voltam
jövőm így haldokol

„szilánkos mennyország
folyékony torz tükör
szentjánosbogarak
fényével tündököl”

Mindennapi kenyerem

anyanyelvem kenyerem
magam dagasztom
akad sütnivalóm bőven
magam eszem magam
kenyerem vizem házam
többedik nyelvem is velem
már nem nyelvelem hazám
házam a földet mely befogad
másságomat idegen nyelvestől
nevemet ékezetestől
á-t látom s mondhatom a b-t is
dúcát töröm és majszolom
morzsálni fölösleges napjaim
foszlósan mosolygó kenyerét
sütöm és mormogom minden Igém
között a keserűen szelídet
dobd vissza kenyérrel

Könyves titok

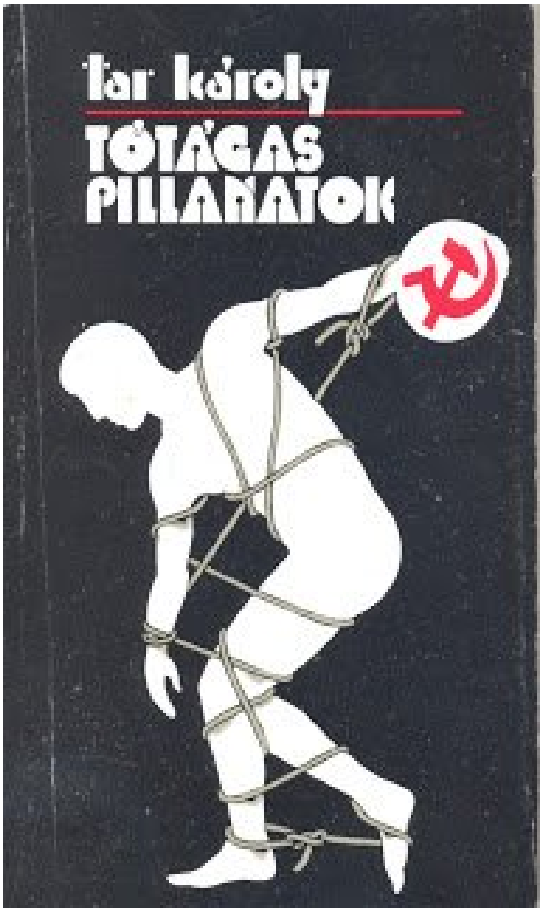

Nemrég Tasnádon jártam, ahol kedves barátom őrzi könyvtáram megmaradt részét s kéziratait. Egy irattartóban találtam azt a névsort, amely egyik könyvem mostoha sorsának eddigi, tanulságos titkát őrzi. Kolozsvári eleink gyakorlatából tanulva, *Tótágas pillanatok* című, groteszk egyperceseim kiadását szorgalmazva indítottam előjegyzési listát 1992-ben. A rendszerváltás után, tíz könyvem kiadásának támogatására jelentkeztem egy összeíráskor. Kész könyveim között volt regény, napló, kispróza, színjáték, szociográfia, riport, illemjavító könyv és lírai receptkönyv is. A hivatal nehezményezte ezt a számot, mert úgy értelmezte, hogy mások hátrányára, egyszerre mind a tíz könyvemet akarom megjelentetni. Szándékom az volt, hogy az anyagi lehetőségek és a könyvpiac igényeinek mér-

legelésével válogassanak addig titkolt és mellőzött műveimből. A vége az lett, hogy az irodalmi értékét tekintve kevésbé jelentős képes receptkönyvemnek ítéltek olyan kevés támogatást, amelyből kiadni lehetetlen volt, utána pedig Erdélyben, a mai napig, egyetlen könyvem sem részesült támogatásban.

A továbbiakban könyvkiadóknál kopogtattam, hogy bizonyítsam, van kereslet könyveimre. Előjegyzési ívet indítottam, elsőként a múltban nyilván kiadhatatlan egyperceseim megjelentetésére. A Dacia Könyvkiadómál addig megjelent könyveim jó fogadtatására alapozva, ezt a kiadót jelöltem meg az előjegyzési íven. Házaltam, ahogyan ez hajdanán is szokás volt elszegényedett erdélyi íróink életében, de segítettek svédországi és magyarországi barátaim is. Több mint ezer kötetet igényeltek kolozsvári, marosvásárhelyi, élesdi, csíkszeredai, szatmári, tasnádi, besztercei, nagyváradi, brassói, enyedi stb. lelkes olvasóim, és ezt aláírásukkal vállalták. Magam is lelkesedéssel vittem a névsort a kiadónak. Akkor nem értettem, nem tudtam, miért nem vállalták, miért nem volt kifizetődő könyvem kiadása. Vittem tovább, az akkori legismertebb kiadónkhoz. Nem kellett. Az általam alapított Erdélyi Kiskönyvtár köteteinek nyomtatásakor aztán nyilvánvalóvá vált, hogy ezer biztos vásárló által várt, tehát ezernél nagyobb példányban bármely könyv kiadása kifizetődő. Más, ki nem mondott oka volt máig tartó elutasításomnak. Nem tolakodtam. Mint, ahogyan nem tolakszik az a koll.égám sem, akinek olvasmányos könyvei sem jelenhetnek meg, hiába tartozik a Magyar Elektronikus Könyvtárban sorakozó csaknem tízezer más szerző közül a legolvasottabbak közé. (Az Ághegy folyóiratnak nyújtott értő miniszteri támogatás maradékából mutatóba, kis példányszámban *csakazértis* megjelentettem egyet az Ághegy Könyvek sorozatában. Ízelítőt adtam írásaiból, hogy az olvasók tudják kit mellőznek azok, akik a támogatások odaítélésében hivatalból pártatlansággal tartoznak.)

A történethez tartozik, hogy *Tótágas pillanatok* című könyvem végül is Szőcs Géza jóvoltából, anyagi támogatásommal, l993-ban mégiscsak megjelent az Erdélyi Lap- és Könyvkiadónál. Fülszövegként négy mondatot írtam: *Ez a kötet 1984 óta vár megjelenésre. A diktatúra után közel ezer olvasóm aláírásával hiába sürgette kiadását. Felírom a kor falára: Olvasóimtól továbbra sem elnézést várok... A késedelemért viszont bocsánatukat – soha a nyájas tolerancia mögül sunyító új-káderesekét – kérem.*

A kötet néhány írása az anyaországban, az alábbi pedig az Utunk főszerkesztőjének távollétében, Szilágyi István bátorságának köszönhetően jelenhetett meg.

A Vízhányó dosszié

JELENTÉS

Alulírott 21.21.21-es önkéntes, alázatos tisztelettel jelentem, hogy a saját fülemmel hallottam hogy Vízhányó Géza, a helyi lap belső munkatársa szemtanúk füle hallatára kijelentette, hogy a hírlap „tele van fűrészporral". Nem sikerült kiderítenem, mire alapozta ezt a kijelentését. Az eset egyelőre nem keltett felháborodást. V.G megfigyelését folytatom.

NYILATKOZATOK:

1.
Vízhányóék lakásából napok óta villanydaráló monoton zúgását észleltük. Feltevésem szerint sem kávét, sem cukrot, mákot sem, hanem csakis fűrészport darálnak. Ezt a következtetést meglehetősen jó szaglásomra alapozom. A feleségem is érzi a - szerintem már átható - fenyőgyanta szagot.
Kőhányó Péter
Vízhányó jobb oldali szomszédja
2.
Nem tudok semmiről. Vízhányó elvtárs főleg bort iszik. Ez szerintem magánügy. Mivelhogy nem közösségben, hanem főleg egyénileg fogyasztja. Cikkeit rendszeresen olvasom.
Hóhányó Sándor
Vízhányó bal oldali szomszédja
3.
Vízhányó Géza az említett napon azzal a számomra is megdöbbentő kijelentéssel lépett be a szerkesztőségbe, hogy „fél kilónyi fűrészpor"-nak nevezett kéziratával elkészült. Cikkét gondosan elolvastam, és kisebb húzásokkal leadtam. Mindenben megfelelt az előírásoknak. Igaz, színvonal tekintetében nem sikerült meghaladnia a sokévi átlagot. Máskor jobban odafigyelek a felelőtlen megjegyzésekre.
Hányó Lajos
Vízhányó rovatvezetője

ORVOSI JELENTÉS:
Vízhányó Géza, 52 éves újságíró alapjában véve egészséges. Mellbősége 110/l l 1. Szaporán lélegzik. Vérnyomása 16/8. Enyhén emelkedő tendenciát mutat. Gerincbántalmai, kezdődő gyomorfekélye és elhatalmasodó süketülése egyelőre még nem akadályozzák munkájában. Idegállapota labilis. Az agyröntgen vizsgálat kimutatta, hogy koponyájában többek között háromnegyedkilós fenyőfatuskót hord. Műtéti beavatkozásra nincs szükség: felmorzsolódik magától.
Dr. Doktorhányó Aliz

VALLOMÁS:

Alulírott Vízhányó Géza önbírálatilag kijelentem, hogy mások fejében a szálkát meglátom, a magamében a gerendát nem. A „fűrészpor" kije-lentés - elismerem - tőlem származik. Nemrég az egyik energia-takarékosságot támogató cikkemben a fűrészporos kályhák elterjedését bíráltam. Préselt fűrészporból ugyanis - ma már mindenki tudja ezt - kifizetődőbb hokedlit gyártani. Cikkem alapos és terjedelmes volt. Csaknem megtöltötte az egész lapot. Jókedvemben mondtam, hogy a lap tele van fűrészporral. Őszintén sajnálom, hogy félreértésre adtam okot. Máskor jobban vigyázok.
Vízhányó Géza
hírlapíró

VÉGZÉS:

Vízhányó Géza megfigyelése felesleges. Később, amennyiben szükségesnek mutatkozik tájékoztatóink közé besorolható. Valószínűleg használható, derék munkatársat faragunk belőle.
***Tűzhányó Győző** felelős*

A kötet megjelenésekor arra már nem volt erőm, hogy a terjesztést is magamra vállalva, eljuttassam az előjegyzettek címére a könyvet. Egy másik kiadó vezetője, aki indoklás nélkül nem vállalta a kiadást, a megjelenéskor azzal „vigasztalt", hogy az ilyen módon kiadott könyvek amúgy sem jönnek számításba az irodalom nyilvántartásában. Vigasztalásául elmondhatom, hogy megelégszem a Magyar Elektronikus Könyvtárban is olvasható könyvem gyarapodó olvasótáborának elismerésével.

A könyvet Feleki Károly illusztrálta, borítója egy amerikai folyóirat címlapját is megjárt szenzációs rajzának felhasználásával készült. A rajzoló fizetsége mindössze száz darab tiszteletpéldány volt.

Két évtized telt el. A könyv megjelenése körülményeinek titkát most azért kell felfednem, mert az akkori rohanó időkben nem volt érkezésem mindnyájuknak külön-külön megköszönni jóindulatukat, szeretetüket.

Most a világháló segítségével, a megőrzött előjegyzési listákból is kikövetkeztethető közlésükkel (néhány oldalt tördeltem ide mutatóba) és némi tanulsággal, névre szólóan pótolhatom ezt.

Tisztelet az olvasónak!

37. Pálosi Ildikó Tanácsol N. Jenő Bl 3 1 db Pálosi

38. Horváth István Árpád Zalău, Str. Crișan Bl. N3 sp. 10 1 db

39 Gál Erika Marosvásárhely Oktatási 27 1 db Gál E.

40. Bakacsi Anna Segesvár, Alsó 5 1 db. Bakacsi

41. Balogh Emese Szalonta, Petőfi tér 1/13 2 db Balogh

42. Nagy Gizella Nagykőrös Kálvin tér 7/6 1 db

43. Egyed-Dénes Ildikó Marosvásárhely Stromb 4/4 2 db Egyed-Dénes

44. Puspöki Enikő Déj, Str. Avram Nr. 8 Bl. B6 a 3 db Puspöki
gr 12

45. Oláh Emese Szalonta, Kincses cal. Bihar 4 1 db Oláh

46. Kenedi Ilona Marosvásárhely, Str. C. Roy 4/6 2 db Kenedi

47. Pálfalvi Éva Nagykőrös Kálvin tér 2 1 db Pálfalvi

48. Nemes Melinda Ugra, 242 1 db

49. Puspöki Zsolt Dés; Avram 8 Bl B2 3 db.

Szövegek

Tar Károly: Vőlegény látogatók cími egyperces novellákból a Kolozsvári Lucia Kiadóból 1993-ban megjelent kötetből

Sorszám	Név	Lakcím	Példányszám	Aláírás
1.	Balogh Zoltán	Harsa Alexandru 8/16	1 db	
2.	BARTA MARGIT	Liceul Teoretic 4/48	2 db.	
3.	RUS ERZSÉBET	Observatorului 110/12	2 db.	
4.	Farkas Zoltán	Pta 14 Iulie Nr. 17	1 db	
5.	Kelemen Erzsébet	Fürtös ucca 63-65 /201	2 db.	
6.	[illegible]	Cluj Str. Bl. /12	1 db	
7.	Palaj Csaba	Plopilor 2/1/2	2 db	
8.	Tóth Jenő	Alba Iulia 5	2 db	
9.	Gyémánt Erzsébet	Cluj-Napoca 24/12	1 db	
10	Bánca [illegible]	Bucuria 11-15/4	1 db.	
11	Kátó Dóra			
12	[illegible]	Lucrătorilor 2 Bl	1 db	
13.	Tillich Csilla	Főtér Téka 29	1 db.	
14.	Fundația Hellai Gizella	Clinicilor 18	50 db.	
15	Zaicz Sándor	Sambăta Iosif 29	1 db	
16.	Antal Adél	Mădăi 18	1 db	
17	Dr. Tőzsér Előd	Str. Alexandru 14/15	1 db	
18	Szőke Katalin	Lăcătușului 5	3 db	
			24	

73. Baldás György Kolozsvár, F.-ai do Jaleu 58 1 db

74. Telegdi-Bán Klára Kolozsvár Iosif Negruzzi 2 2 db

Sorszám	Név	Lakcím	Megjegyzés	Aláírás
26	Csabó Lehel	Gilău nr. 5	1 db	Csabó
27	Süle Csaba	AVRAM-IANCU 11	1 db	Süle
28	Csegyi Enikő	Hajdeu, XVI	1 db	Csegyi E.
29	Fintha Alpár	G. Alexandrescu 8	1 db	Fintha
30.	Dályay Anna	Hajdeu XVI.	1 db	Dályay A.
31.	Szekely Beatrix	Emil Racoviță 1/8	1 db	Szekely
32.	Nagy Andrea	Hajdeu XVI.	1 db	Nagy
33.	Tóth Vanda	Cosaci 14	1 db	Tóth
34.	Podolyák Kinga	Hajdeu, XVI.	2 db	Podolyák K.
35.	Szeke Péter	Gheorghieni 182/50	1 db	Szeke
36.	Mihály András	Parâng 39/20	1 db	Mihály
37.	Kádas Zsolt	Parâng 39/20	1 db	Kádas
38.	Veress Judit	Hajdeu XVI.	1 db	Veress
40.	Vecsei Györgyné	Str. Sc. Rent 9/16/Tg. Mureș	1 db	Vecsei
41.	Bíró [illegible]	Hajdeu IV/68	1 db	Bíró
42.	Szencz Klára	Observator I/220	1 db	Szencz
43	Bucs Lóránt	Brincusi 202/101	1 db	Bucs
44	Máté Szilárd	Arcaș Iancu 11	1 db	Máté
45	Csongor Enikő	Aurel Vlaicu VS 11 S	1 db	Csongor
46	Kovalenț Ernő	Observator III/519	1 db	Kovalenț
47.	[illegible]	[illegible] 13	1 db	[illegible]
48.	Tóth László	Rahovy 49.	1 db	Tóth L.
49	Kosz Zsófia	Hajdeu 45./VI/33	1 db	Kosz Zs.
50	Richter Csaba	Avram Iancu 83	1 db	Richter
51	Kocsard Éva	Sat. Mare Str. Bucium 26	1 db	Kocsard
52.	Trapczka Emese	Szatmár Str. Mileniului 24/14	1 db	Trapczka
53.	Gál's Orsolya	Szatmár Vinitorului 55/1c	1 db	Gál's
54	Heinrich Heilbrun	Szatmár Str. Careiului 4/6-12	1 db	Heinrich
55.	Trapczka Erika	Mileniului 24/14	1 db.	Trapczka
56.	Egly János	PARÂNG 17.	1 db.	Egly
57.	Román János	Păduș 7.	1 db	Román
58	PUSZTAI KÁLMÁN	22 Decembre 122	1 db	Pusztai
59.	SIMON ATTILA	Lăzărimioarelor 40	1 db	Simon
60.	BECSKEI ZSOLT	Mureșeni 142	1 db	Becskei
61.	PETŐ LAJOS	Baroț, Gyöngyvirág u. 12	1 db	Pető
			40	

Előjegyzés

Tar Károly Tótágas: pillanatok cieő egyperces novelláinak a kolozsvári Dacia Könyvkiadónál 1993-ban megjelenő könyvére

Sorszám	Név	Lakcím	Megjegyzés	Aláírás
1.	[illegible]	Szatmár, Tasnád		
2.	Kürti Ernest	Principală 356	1 db	Kürti E.
3.	Márton Csilla	Sărăţeni 33/3	1 db	Csilla
4.	Pandrea Ferencné	b-dul Lalelei B3/15	1 db	Pandrea Borbála
5.	Jenei Natkó	Rekettatului 7/4	1 db	Jenei
6.	Vajda György Tibor	Str. Caledului 32/95	1 db	Vajda György Tibor
7.	Papp Lívia	Principală 264	1 db	Papp Lívia
8.	Borsodi Szilamér	Principală 100	1 db	Borsodi Szilamér
9.	Kozár Erika	Careiului 34/101	1 db.	Kozár E.
10.	Keszler Borbála	Careiului 28/53	1 db	Keszler
11.	Ramonga Nina	Bogdăneşti 2	1 db	Ramonga
12.	Hajdu Krisztián	Clujului 29	1 db	Hajdu
13.	Vásan Erzsébet	Arşului 44/A.	1 db.	Vásan
14.	Szőti Istvánné	Mihai Eminescu 34	1 db	Szőti
15.	Szabó Sándor	Constantin Brâncuşi nr. 60	1 db	Szabó
16.	Tamás Zsolt	Avram Iancu 23	1 db	Tamás
17.	Kertész Ilona	Horia Gelu 136	1 db	Kertész
18.	Mustea Csaba	Bihor 17. 27/11	1 db	Mustea
19.	Rupreelet Erzsébet	M. Deportaţi 7/3	1 db	Rupreelet
20.	Kiss Csilla	Mărăşeşti 18/9	1 db	Kiss
21.	Virág Zoltán	Avram Iancu 7	3 db	Virág
22.	Balázs Zoltán	Cheneli 66	1 db	Balázs
23.	Molnár Krisztina	Aleea Ciobucet 4/24	1 db	Molnár K.
24.	Lucaciu Cristina	Bujorului 82/A	2 db	Lucaciu
25.	Bencze Zoltán "HOBBIT"	G. Doja nr. 5.	1 db	HOBBIT
26.	Bartók Lucia	Careiului nr. 12. sp. 6. et. 1.	1 db.	Bartók
27.	Gál Veronika	Tasnád, Kölcsey 11	3 db	Gál
28.	Fülöp Éva	Tasnád, Ipacsony 11. 31	1 db	Fülöp
29.	Pásztor Károly	Tasnad Cet Zsoka	1 db	Pásztor
30.	Szilveri Ferenc	Tasnad Kölcsey 16 sz. 10	1 db	Szilveri

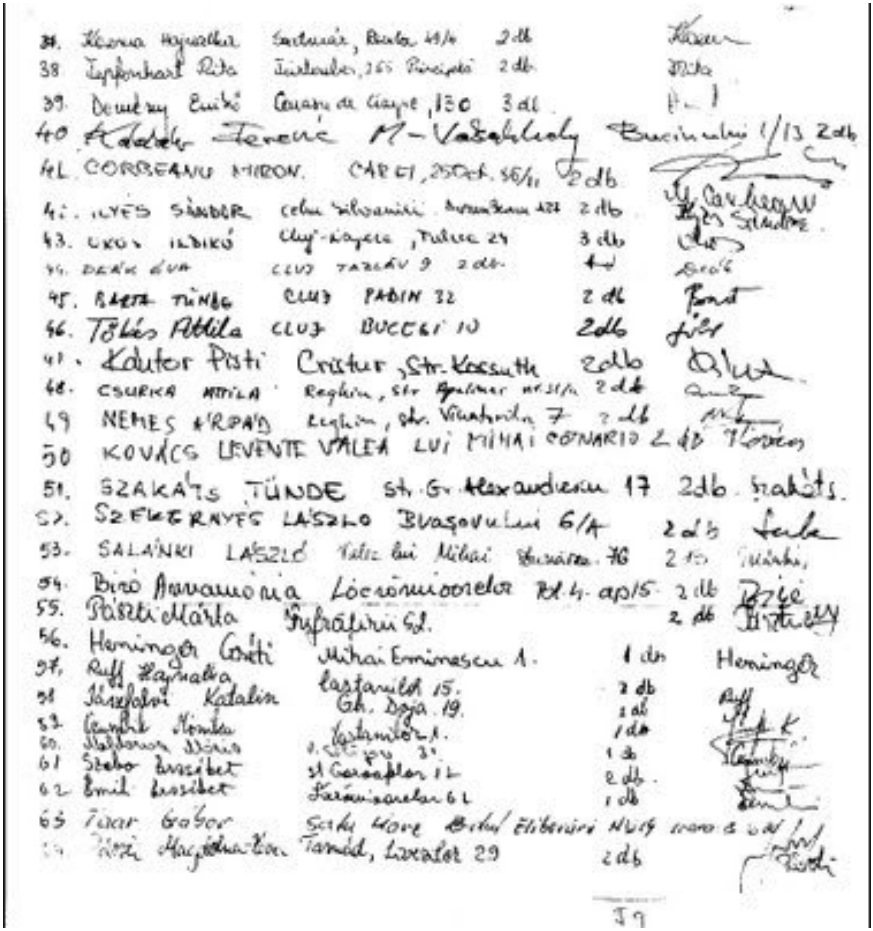

37.	Kézma Margaréta	Szatmár, Bicska 49/a	2 db	
38	Tapfenhart Rita	Szatmár, Str. Pacienței	2 db	
39.	Demény Enikő	Csucsa de Cîmpie, 130	3 db	
40	Adalbert Ferenc	M-Vásárhely	Bucsinszky 1/13	2 db
41.	CORNEANU MIRON.	CAREI, 25 Oct. 56/11	2 db	
42.	ILYÉS SÁNDOR	Cehu Silvaniei		2 db
43.	UKOS ILDIKÓ	Cluj-Napoca, Tulnic 24		3 db
44.	DEÁK ÉVA	CLUJ TAZLĂU 9	2 db.	
45.	RÁCZ TÜNDE	CLUJ PADIN 32		2 db
46.	Tőkés Attila	CLUJ BUCEGI 10		2db
47.	Kádár Pisti	Cristur, Str. Kossuth		2db
48.	CSURKA MIHÁLY	Reghin, Str. Gheorghe Asachi 2		2 db
49	NEMES ÁRPÁD	Reghin, Str. Viitorului 7		2 db
50	KOVÁCS LEVENTE VALEA LUI MIHAI			2 db
51.	SZAKÁTS TÜNDE	Str. Gr. Alexandrescu 17		2db.
52.	SZEKERES LÁSZLÓ	Bvașovului 6/A		2 db
53.	SALÁNKI LÁSZLÓ	Valea lui Mihai		2 db
54.	Biró Annamária	Lăcrămioarelor Bl. 4. ap/5		2 db
55.	Pásztor Mária	Supraținut Gl.		2 db
56.	Heninger Gréti	Mihai Eminescu 1.		1 db
57.	Ruff Zsuzsa			2 db
58	Székelyhi Katalin	Gh. Doja 19.		2 db
59	Gombik Monika			1 db
60.	Szabóné Mária			1 db
61	Szabó Erzsébet			2 db.
62	Emil Erzsébet			1 db
63	Tóth Gábor			
64	Tóth Magdolna	Tarnád, Luxalor 29		2 db

19

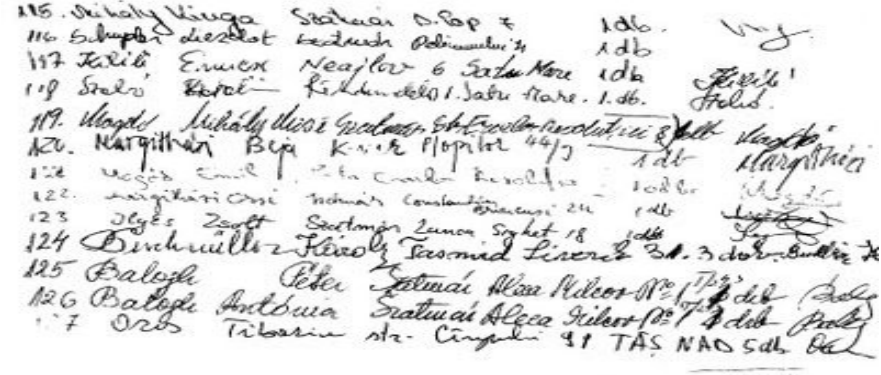

115.	Mihály Kinga	Szatmár		1 db.
116	Sulyok Erzsébet			1 db
117	Jakab Emese	Nagybánya		1 db
118	Szabó Károly	Kolozsvár		1 db.
119.	Magdó Mihály	Mócs		
120.	Margitházi Béla	Kolozsvár		
121	Vajda Emil			1 db
122.	Margitházi Ossi			1 db
123	Ilyés Zsolt	Szatmár		1 db
124	Bucsinszky Károly	Tasnád		
125	Balogh Péter	Szatmár		
126	Balogh Antónia	Szatmár		
127	Orbán Tiberiu	str. Câmpului 91		

Nem piszkozat

Poros irattartó mélyéről emeltem ki a következő fogalmazványt.

Ünnepélyes nyilatkozat
Alulírott lelkiismeretemre fogadom, keresztfiamat katolikus hithűségre nevelem, mert ebben látom biztosítékát annak, hogy magyarságát megőrzi. Teszem ezt a keresztények és felekezetenkívüliek összefogásának példamutatására, és a katolikus egyház bátor kiállásának további reményében, hogy elnyomott nemzetiségünket a reánk nehezedő esztendőkben összetartja és a jobb jövendőnkben bízva, lelkiekben gazdagítva szülőföldünkön is megőrzi.
Kelt, Kolozsváron, 1988 decemberében
Piszkozatnak nem nevezhetem ezt a gépelt írást, pedig, mert tömörnek akartam, áthúztam benne mindent, ami részletezte volna indoklásomat, még azt is töröltem, hogy „utolsó mentsvárunk az egyház". Azt még piszkozatban sem írhattam le, hogy fogalmazványom szövegezésében a Szabad Európa Rádióban akkoriban hallott hír bátorított, miszerint az erdélyi katolikus egyház elöljárói levélben tiltakoztak az elnyomás ellen.
Az eredetit, amelyben keresztfiam neve is szerepelt, aláírásommal átadtam a Szent Mihály templom fiatal papjának, aki a keresztelésre való felkészülésünket egy héten át vezette. Fontosnak tartottam ezt a nyilatkozatot. Úgy éreztem e nélkül, sem a szülők – eltemetett fiam barátai – , sem az egyház, sem barátaim és ismerőseim előtt, akik ismerték nézeteimet, nem vállalhatom a keresztapaságot.
A felkészítő másod-, vagy harmadnapján, félrehívott a kispap, és megköszönte nyilatkozatomat.
- Sajnos, nem iktathatjuk – súgta. – Sűrűn ellenőrzik. .. Ez egyet jelentene feljelentésével…

Értésemre adta, hogy néhány soros írásom nem kerülhet illetéktelen kezekbe.
Rendben lezajlott a keresztelő. Vártam, de nem hívattak a pártbizottságra, hogy főszerkesztői állásommal ellentétes cselekedetemért felelősségre vonjanak. A rendszerváltozás előtti lanyhuló szigorúság időszakát éltük.
Lányom Svédországba való menekülése miatt akkor már amúgy is döntöttek menesztésemről.
Nyilatkozatom mégsem veszett el, 1989 elején, Bajor Andor, az általa indított katolikus lap első számában, fontosnak tartotta közölni.
Ezt onnan tudom, hogy kirúgott főszerkesztőként és már betegnyugdíjasan, Bajor Andor barátian maga mellé fogadott.
Hajaj, azok a régi "szép" idők…

Régi tükör

Kicsoda Ön?

Az ezredfordulón ez jó kérdés volt. Zavarodott világban éltünk. Mikó Ervin tette fel a kérdést. Akkor már nem volt munkatársa az kolozsvári irodalmi lapnak, az Utunknak. 1983-ban jelent meg *Mikó Ervin kérdez című* interjúkötete, ennek folytatására készült a következő kérdésekkel:
1. Irodalmi barátságunk jogán megkérdeznélek, ki vagy tulajdonképpen? (Curriculum vitae)
2. Elkalauzolnál-e alkotópályád főbb állomásain?
3. Mit s miért szeretsz legjobban írásaid közül?
4. Kedvenc íróid, könyveid, amelyeket újraolvasol?
5. Ars poeticád, írói hitvallásod?
6. Szerelemről, barátságról mit gondolsz,
7.Kedvenc szerelmes versed négy legkedvesebb sora?
8. Kedvenc szórakozásod?
8/b. Kedvenc színészed, zeneszerződ, képzőművészed tálalva 10-15 sorban.
9. Kedvenc vicced, anekdotád?
10.Hogyan látod az ezredfordulón háború és béke kérdését?
11. Írói terveid kétezerig?
12.Mit kérdeznél még:

13. Kérek fényképet.

Három-hat oldalt kért. Sietősen a következőket válaszoltam.

1.Nagy nekibuzdulással aprítottam a hídon át. Mentem világgá. Apám küldött,

mert egy majdnem kész cipőt, mély, de nem éppen művészi karcolásokkal díszítettem. A hídon túl sötéten állt a park. Világított a Magyar Színház bejárata. Azóta tudom magam. Nem voltam még négy éves. Azóta folyton mehetnékem van. Az élet számomra nagy Utazás, amelynek során önmagam javait elkótyavetyélem, balesetekben elvesztem, kiviszem a Házsongárdba, nyomdába adom vagy könnyelműen ottfelejtem valahol. Ilyen mehetnékkel valahogyan sikerült mégis megmaradnom, mindig visszatérnem szülővárosomba, ahol kirekesztettségem és reumám növelem, mert ugyebár ez már így törvényszerű. Félévszázados vívódásaimat önismeretem bástyáján állva, sarkomat a kolozsvári köveknek feszítve kezdtem, és a Sors látja a lelkemet itt és így szeretném rövidre szabott pályámat befejezni. Segített és talán még most is segít ebben az a családi hiedelem, amely szerint egyik Zsigmond névre hallgató ősöm a város polgármestere volt. Nemrég, csak úgy, szórakozásból felütöttem az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár IV. kötetét, és a főbíró címszó alatt többek között a következőket olvastam: „Hozz a minekönk az Urunk: ő Nga paranczolattyat… Thar András a Colosi fő bíró." Ezt egy 1614/1616 dátummal ellátott okiratból cédulázta ki az apámmal egyidős jó Szabó T. Attila. A családi hiedelem szerint legalább ötszáz éve lakjuk ezt a kincses várost. A polgármesterek között kopasz bizonyára több is volt, de *Tar* egy sem. Meg kellene elégednem tehát a kolozsi illetőséggel, ha a Kelemen Lajos által több mint ötszáz évesnek tartott CsiI1agos ház kapu fölötti címerében nem az S.T. névbetűk állanának. A Lenin út 14 szám alatt áll ez a ház, és ugyanezek a névbetűk a főtéri templomban is láthatóvá váltak a restaurálás nyomán. Számomra kétségtelen, hogy Sigismund Tar névbetűiről van szó, vagyis arról a Tar Zsigmondról, akit családunk legnevesebb ősének mondhatunk. Az igazság az, hogy mindössze két évtizede érdekelnek őseim, amikor Zsolt fiamnak több okból a Koppány nevet is adtam. Nem tudhatjuk kinek, milyen név illik igazán. Ha most választanék, magamnak is a Lőrinc nevet adnám. A fiam érthetetlen halála soha meg nem bocsátható … Na, de nem a jövőmről, hanem a velem történtekről kell most vallanom. Ötvös mesterségű elődöm is volt, apám cipész. Magam sem azért választottam a fémipari középiskola befejezése után a műszaki rajzoló szakmát, hogy családfám rajzolására kellőképpen felkészüljek. Kézimunkatanárom, Cseh Guszti bácsi, szobrásztehetségnek hitt, de akkor, az ötvenes évek elején divatba jött a fémipar, technikus lettem. Sokfelé dolgoztam az országban. Hosszú katonáskodásom alatt kezdtem írni. Előbb az Igazság, később csaknem minden magyar nyelvű lapunk közölte irományaimat. Az újságírást 1958 őszén kezdtem az Igazság szerkesztőségében. A hatvanas években családot alapítottam, újságíróképzőt végeztem a fővárosban és tanári képesítést szereztem Marosvásárhelyen. A hetvenes évektől az Ifjúmunkásnál dolgozom. Hivatalból kell fiatalos lennem, pedig a lap legöregebb munkatársa vagyok.

2.Íróságom kényszerítő helyzetből született: újságíróként nem tudtam mindent elmondani. Egyszerűen nem fért bele a lapokba. Akkor írok, amikor az idő(m)

engedi. Megfogadtam Janus Pannonius tanácsát, amely valahogyan így szól: Nézz körül és légy hű fia a jelennek. Egyszer tíz napig tartó szabadságomon egyedül voltam a hegyekben és írtam egy kisregényt. (Köszönöm, jól vagyok, l968.) A Forrás sorozatban jelent meg, a mai napig a sorozatban legnagyobb példányszámban. Olyan sikere volt, hogy majdnem évtizedig kellett várnom a már akkor összegyűjtött kisebb írásaim megjelenésére. Közben riportokat írtam (Hazai utakon, 1978), és egyfelvonásost korán elment munkatársammal, Németh Ernővel. Egyszer Méliusz József arra biztatott egy szerkesztő jelenlétében, hogy írjak regényt. Egy másik szerkesztő barátom ezt komolyan gondolta, tervbe vette, jóváhagyatta, kipipálta. Én mindenféle utazások és Ifjúmunkás Matinék szünetében megírtam a Nyári mesét (1981). Aztán több riportkönyvet állítottam összse. Egyet sikerült megjelentetnem. (Szerelmes földrajz, 1983.) Hatodik könyvem tényregény, fiam emlékét őrzi. (Az ismert katona, 1985.) Mostanában a groteszkre esküszöm. Örkény-től tanultam, hogy egyszerre sírunk és nevetünk, és akár akarjuk, akár nem néha tótágast kell állnunk ahhoz, hogy a dolgok megértéséhez közelebb kerüljünk. Az egypercesek után a groteszk nálunk is bevonul a regényirodalomba. Jobb, ha tőlem tudja meg ezt az olvasó.

3.Rangos irodalmi körön az éppen szolgálatos titán ifjú felolvasott könyvéből és azt mondta, hogy szerinte éppen azokért a mondatokért érdemes írni. Mondanom sem kell, nagyon odafigyeltünk. Szép, hosszú mondatok voltak. Talány, hogy miért azokat a mondatokat választotta ki a szerző. Nem volt bennük semmi. Azóta *még* inkább tartózkodom attól, hogy magam válogassak írásaimból. Különben, amit eddig leírtam - ebbe beleszámítom milliónál több szedett újságsoromat is -, nem tetszik jobban annál, amit le kellett volna, vagy le fogok írni. Persze, jól esne, ha az olvasók felfedeznék groteszk írásaimat. Ízelítőül, íme, egy fecske.

Tele vagyunk gátlásokkal

Kis János tegnap reggel, háromnegyed hétkor, több szemtanú jelenlétében, hirtelen pofon vágta Nagy Pétert, akivel egy időben érkezeti az irodaház ajtajába. Kis Jánost kórházba szállították.

A szakavatott elmegyógyászati vizsgálaton kiderült, hogy Kis János évek óta gátlással küzd: nem tudja eldönteni, miként köszöntse reggelenként Nagy Pétert.

A főorvos különösen súlyosnak ítélte a beteg helyzetét, mivel annak évek óta nem jutott eszébe, hogy olykor - akár egész életén át -, köszönés nélkül is elsétálhat Nagy Péter mellett. A történtek után ez sajnos már lehetetlen. Nagy Péter tanúk előtt kijelentette, hogy bár Kis János köszönési módja kissé furcsa, de mint annyi mást, ezt is meg lehet szokni.

4. Karácsony Benő könyveiből elmaradt természetrajz óráimat igyekszem pótol-

ni, különös tekintettel az emberismeretre, amit Bohumil Hrabal, Max Frisch,Kurt Vonnegut és főként Örkény István műveiből élvezettel bővítek. Mindennapi szemináriumokra készülve és fohászként Jaroslav Hasek Svejkjét olvasom.

5. Amikor írok önmagam különállóságát védem. Megpróbálkozom a lehetetlennel: egyedit alkotni. Csakis így,a végletekig különállva mindenkitől elkülönülve adhatom, valamilyen parányi részként adhatom magam az egészhez,amelyhez elszakíthatatlanul tartozom. Bizonyítani kell, hogy senki sem elhanyagolható, ha tudatosan vállalja sorsát. „Az ember nem annyi, amennyi, hanem annyi amennyi tőle kitelik" írta Örkény. A tőlünk telhető világ-, és emberláttatás a megismerés porszeme. Az emberiség történelme a félelem története. Önmagunk megismerésére törekedve elébb magunktól, aztán másoktól, később senkitől és semmitől sem félünk. A halált is legyőzzük egyszer. Az író magában hisz, az olvasónak hinnie kellene az íróban. Akik önmagukban hinni tanítják embertársaikat, a félelemtől váltják meg a világot. Mindössze ennyi az írók dolga.

6. A barátság, a megértés, együttérzés, együttgazdagodás és cselekvés. A szerelem nekem mindezek együtt felforrósítva és apró nőiességekkel, csillogó odaadással dúsan díszítve.

7.Szergej Jeszenyin: Perzsa motívumok

A Boszporusznál sose jártam,
de rólad sejtem, hogy milyen.
A tenger kéklik, lám, kitártan
azúr szemednek mélyében .

8.Az örökzöld gondozása Házsongárdban

8.b Amikor még színházba jártam az én Marilyn Monroe-m Vitályos Ildikó volt. Minden mozdulata zene, hangja galambbúgása. Nőiessége elgondolkoztatóan tökéletes volt. Egyszer festék és szereplési vágy nélkül is láttam. Egy szállodai karosszékben ült szürkén, emberközeli természetesen. Ebben a „szerepében" is tetszett. Nyilván: mindig önmagát adja. Akár zsebszínházunkban egykor Délceg Edmond.

9.Mindig a legújabb vicceket kedvelem, de mostanában gyorsan felejtek. De mikor azt kérdezik tőlem mennyi, rávágom, hogy huszonegy. Mi huszonegy? kérdezhetik aztán. Mi mennyi? kérdezem én is.

10. Ha azt mondom, háború lesz, nem hiszek az emberiségben. Kiben higgyek? Az igazi írók sohasem hallgatnak. A múzsáknak az íróasztalfiókba vetnek jó, kényelmes ágyat.

11. Szeretném, ha még ebben az évezredben nyomdafestéket látnának következő elkészült munkáim: *Tótágas pillanatok* – groteszk írások. *Tanítók nyomában*- riportkönyv. *Erdélyi sors* - A Korunk *Beszélő történelem* című pályáza-

tára készült szociográfiák. *Tótágas* – groteszk játék két részben. *A régi és új Ifjúmunkás* szabálytalan antológiája , *Viselkedjünk* – kiskönyv illemszabályok mindennapos alkotóinak buzdítására.
Az évezred végéig többek között megírom *A világ legjobb embere* című regényemet és az erdélyi hagyományokhoz hűen gyarapítom a visszaemlékezések sorát. Nem tudom, hogy ezt a kettőt vagy az életemet fejezem be előbb. Mindháromból még több fejezet hátra van…

12. Mit gondol kié a levegő?

a – egy földalatti titkos szervezeté,

b – egyetlen államé?

c – a magasságos atyaúristené?

Egyik választ sem karikázom be, hanem azokkal tartok, akik makacsul hiszik, hogy a levegőből csakis annyi a mienk, amennyit sikerül beszippantanunk.

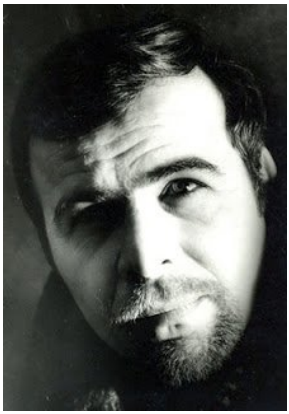

A tervezett interjúkötet nem készült el.

Akkor már kész könyveim üggyel-bajjal megjelentek.

A világ legjobb embere című regényemet nem írtam meg, eltemetett terveim közé sorolhatom.

A régi és új Ifjúmunkás című kétkötetes szabálytalan antológiát összeállítottam. Máig sem értem, hogy miért nem kellett a Kriterionnak. Lázár Lászlónak az antológia részére készített, irodalmunk nagyjait sem kímélő lakkozott írásairól szóló tanulmányát átcsempésztem Budapestre, mert ígéretet kaptam az újságírók szakfolyóiratában való megjelentetésére.

Belenézve ebbe a régi tükörbe, nem sokat látok magamból. Szűkre szabott volt. Ma már borotválkozó tükröm többet és igazabbat mutatna. De annyi, még annyi sok a dolgom, hogy már csak elvétve pillantok tükörbe, mikor villanyborotválkozom.

Barátság

Figyelj!
A tükörben, amit eléd tartok
nem magad látod, hanem
az általam apró életfancsikákból
hirtelen összerakott
magad,
amely jobbnak vagy kevesebbnek
mutat,
de valóságosabb minden
szembenézésedkor látott
aranyozott képpel,
mert barátaid tükrében mutatkozó
egymásra rakott képed
a te igazi arcod.
Nem lehetsz több annál,
amit mi beléd látunk magunkból.
Látod?!
Ez is szép…
Magányod kérge alatt könyökölve,
magamról feledkezve,
magamnál inkább
vigyázok reád.

Csurka

Most már nem titok.
Ma eltávozott közülünk Csurka István.
A múlt század kilencvenes éveinek elején, az Erdélyi kiskönyvtár támogatásáért házalva találkozhattam vele öt percre. Választási kampány zajlott éppen, mindenes titkára éppen helikoptert intézett, hogy elvigye valahova, ahol már várták. Mégis fogadott öt percre. Engem, az ismeretlent.
Már jól ismertem azelőtt is, hiszen évtizede olvastam és szerettem a Kettes kolbász-t, amelynek világához, származásomnál és választott társadalmi helyzetemnél fogva tartoztam.
Néhány mondatban vázoltam alapított népkönyvtárunk célját és tervét, miszerint olyan füzetsorozatban kívánjuk a rendszerváltás utáni időkben pótolni mindazt, amit a népművelésben eddig tiltott számunkra a hatalom, amelynek egy-egy példánya soha sem lehet több, mint négy–öt tojás ára. Pillanatokra rám nézett szemüvege fölött, és döntött. Rögtön kiutalt az Erdélyi kiskönyvtár támogatására háromszázezer forintot.
Nem néztem, hogy mennyi volt ekkor ez a pénz. De nagy segítség volt, hogy a Romániai magyar nyelvvédő szótár és az én Erdélyért kiáltom címmel összegyűjtött időszerű publicisztikáim után, fedezhettük néhány könyvünk nyomtatási költségeit, ezután jelenhettek meg a Teleki Béla erdélyiességéről szóló, valamint a Színjátszók könyve, a Bölöni Farkas Sándor cenzúrátlan naplója, Beke György Hadi utak Erdélyben, és Karácsonyi Sándor Lélek és nevelés című könyveink.
Hónappal később, a gyorssegélyt köszönve, Nistor Gáspárral, a könyvek kiadójával és nyomtatójával újra láthattam percekre jótevőnket, amikor a kapott összeg fejében, könyveinkkel jelentkeztünk nála a Fehér Házban. Jóleső csodálkozását, miszerint erre nem számított, hiszen az akkoriban az anyaországból kapott segítségről máig nem kértek és kaptak elszámolást az adományozók, azoktól,

akik sokszor nem is csak a közösségükért, hanem inkább maguknak kértek, kunyeráltak és tülekedtek.
Dicséretét bezsebeltem, és akármit is aggattak rá az elkövetkezőkben, bennem, a népéhez szorosan kötődő író és politikus képe él. Most már maradandóan.
Tavaly, annak hírére, hogy színházat kapott, elküldtem neki Száraz oázis című négy groteszk játékból álló kötetemet. Nem várt válasza mikuláskor érkezett.

Kedves Tar Károly!
Mivel gyanútlanul az Új Színházba küldte levelét és köteteit, ott azt ellenségeink vették kézbe, akiktől csak most, november végén kaptam meg. Az ugyanis a helyzet, hogy mi csak február 1-jén vesszük át a színházat. Küldeményének nagyon örülök, bizonyosan eljátsszuk drámáit, különösen a Száraz oázist, amelyet rendkívül élveztem. Persze ennek is vannak feltételei, elsősorban az, hogy az országot ne sikerüljön bedönteni azoknak a spekulánsoknak, akik nem olyan ártatlanok, mint Renner bácsi, aki hol Radulescu, hol Renner, és kifele készül…
A napokban majd még írok és esetleg telefonon is felhívom, most előzetesben csak ennyi. Nagyszerűk a darabok.
Budapest, 2011. december 6.

Reménykedő üdvözlettel:
Csurka István

Tragikus, hogy Csurka István elment, mielőtt most februárban nekiláthatott volna tervei végrehajtásának. Találkozásunk elmaradt, és már azt sem mondhatom el neki, csak majd a magasságokban sorra kerülő találkozásunkkor, hogy éppen most indítottam újra az Erdélyi kiskönyvtár 22. számánál, piszkos anyagi okokból félbeszakadt könyvsorozatot, magam is további reménykedésünkben csökönyösen bizakodva.
A nekrológok szerint hetvennyolc éves volt. Lett volna, márciusban: egy esztendővel idősebb bátyám volt. Maradok még, egy a sokak közül, akik őt, saját halottjuknak tekintik.
Amikor az ötvenediket taposta, Csukás István írt hozzá köszöntőt. Ennek utolsó szakaszát mormolom Rá emlékezve.

A fejvesztetten torlódó időben
megkeressük egymás arcát,
összeillesztjük emlékeinket:
saját időnket ők hordozzák!
Közönyösen néz minket s közönyösen nézzük,
hogy átlép rajtunk a másik idő,
kiállítja a számlát, leolvassa szívverésünk,
mint villanyórát a díjbeszedő.

Az ág hegyén

Folyóiratunk számainak bemutatásakor ismételten szóba kerül névadásának története, körülményei. Ilyenkor hiába kutakodom meszesedő agyamban és emlékezetem különleges polcain, azon egyszerű magyarázaton kívül, miszerint az Ághegy neve benne volt, s talán benne van ma is, a levegőben, nem találok, más magyarázatot.

E gondolat mellé rendelt hasonlat a következő: nemzetünk fájának törzsétől messze kinyúltunk, mi skandináviai magyarok, minden csoportosulásunk egy-egy különféle formájú ág. És az ágak hegyén bimbókként duzzad, virágokat nyit minden alkotónk, esetünkben az irodalom, a különféle művészetek művelői, akiket méltán nevezünk skandináviai magyar értelmiségieknek.

Az Ághegy alkotóinak száma manapság már meghaladta a félezer főt. Ha alaposabban szemügyre vesszük, hogy kik ezek, látnunk kell: többnyire olyanok, akik még nem csatlakoztak a svédországi, a norvégiai, a dániai vagy a finnországi magyar egyesületekhez. Annak szükségessége, hogy legyen alkotóműhelyünk, amelyben, ha többnyire csak virtuálisan, de gyakorolhatjuk a megmaradásunk szempontjából elengedhetetlen együvé tartozást, indokolta és indokolja ma is, folyóiratunk tevékeny jelenlétét az intellektuális értékek skandináviai, hazai, európai s olykor, ha színvonala ezt lehetővé teszi, a világ szellemi piacán.

Az Ághegy nemcsak folyóirat, hanem egyre bővülő, kiteljesedő antológia is, amelyben összegyűjtjük mindazt a jót, ami a skandináviai magyarok szellemi hagyatéka. Lapszámait előbb honlapunkon mutatjuk be, s aztán, ha erre munkatársainknak pénztárcájából és az innen-onnan kapott, körülményesen összekapart sovány támogatásokból futja, öt-öt számonként hatszáz-hétszáz oldalas kötetekben jelentetjük meg. Munkatársaink önzetlen munkája példamutató szolgálat, magyarságtudatunkat gyarapító dicséretre méltó tevékenység.

Hiszem, hogy folyóiratunk neve is táplálja igyekezetünket. Mi az, ami elhiteti velem, hogy alkotóink életében is jelen van és körüllengi őket is ugyanaz az akarat levegője, amit az Ághegy neve szimbolizál. Helyünk mindenkor megszabja feladatainkat.

Amikor az Ághegyre gondolok, akaratlanul is felidézem irodalmunk jeleseinek egy-egy maradandó, továbbgondolásra érdemes gondolatát. Kolozsváriként, erdélyiként, magyarként, svéd–magyarként remélem, hogy nemcsak személyemre

szóló és engem ösztönző sorok bukkannak elő emlékezetemből.
...és rügy fakad a tarlott ághegyen - írta hajdanán Bözödi György a velem is barátságos erdélyi író.
És büszkén elmondhatom, hogy a múlt század nyolcvanas éveinek végén Kányádi Sándor főszerkesztője voltam a Napsugárnál, az egyetlen gyermekirodalmi lapnál. Biztos vagyok benne, hogy Kossuth-díjas költőnk is elégedett volt velem. Nyilván nemcsak reám hatottak s hatnak ma is emlékezetes verssorai, válogatott kötetének címét adó költeményéből.

valaki jár a fák hegyén
ki gyújtja s oltja csillagod
csak az nem fél, kit a remény
már végképp magára hagyott –

Egy városban azonos napon születtem Reményik Sándorral. Még élt, amikor tudatomra ébredtem, azonos utcákon jártunk, azonos falak között, hatott reánk és irányított a hely szelleme. Tőle való a következő idézet *Ágak hegyén arany megint* című verséből.

Alattatok megyek
Aranyló ághegyek
Megint, -
Ködön át s mély borún,
Tündérin, szomorún
Valami tűnt varázs
Int.

Mit kezdjek veletek
Aranyló ághegyek
Én?
Nekem már minden szép,
Lomb-arany, égi kék:
Illanó hűtlen kép
Holt tünemény.

Járna Ő köztetek
Aranyló ághegyek
Rögzítni imbolygó,
Illanó színetek -
Ihletné Képre a csend -
Napszeme kinyílna,
A napra kinyílna,

Még egyszer kinyílna -:
Őszi bánat helyett őszi öröm nyílna -
S aludnék helyette lent.

Félévszázaddal előttem Áprily Lajos a kolozsvári Református Kollégium diákja volt. Társai megfakult tablója alatt ismerkedtem költészetével. A *Fa vagyok* címűt időszerűsítve most találóan behelyettesíthetjük az Ághegy rovatainak számát. Vagy az eddig megjelent ötezernyi oldal, esetleg a szerkesztő éveinek számát

Ködöt lehel a virradat
s január széljárása zordon.
A szélben hetven(hét) ágamat,
koronám hajladozva hordom.

Csúcsaimon ragadozók
települnek le, karmos ölyvek.
Körülöttem nagy köd-folyók
hömpölyögnek alá a völgynek.

Roppantanak szelek, fagyok.
De ha a fény győz, hetven(hét) ágam
a sugaraktól megragyog
ködremekelte zúzmarában.

Séta című versemben így fogalmazok:

Tavasz dolgozik
testben és lélekben.
Bámulom békés világom,
és gondolataim ághegyén
reményrügyeket babusgatok
csöndes holnapokról:
Legyen! – kívánom, mintha
magam volnék a soros Jóságos.

A nyugatra kényszerültek érzelmes költője volt Tollas Tibor. felfigyeltem rá, hogy majd minden versében találunk fákról, erdőről hasonlatot. Ágról szakadtságunk érzésével tele *Starnbergi fák alatt* című verse.

Fohászkodom a tiszta fákhoz,
míg lombjuk esőt, napsugárt hoz,
tanítják: élni türelem.
Virágjuk hullhat, tudják holnap
csupasz ágaik kibomolnak
s újjászületnek szüntelen.

És a *Kivágott* című is.

Ti messzi sodort, szolgáló fák,
gyökértelen, bolygó hadak…
Hazátlan mit ér a szabadság
a cellaszürke ég alatt?

Lelomboz, de reményt is kelt költeményeiben, amelyekben nekünk, mai többhazájúaknak szól. *A mélyből visszaérkezett*-ben például.

Áramütésként szárnyak nőnek
bordádból s fölrepítenek,
hol csupasz ágakon lassan nyílik
lombosodó emlékezet…
S az élet fáján új fészket rak
a mélyből visszaérkezett

Svéd-magyar unokáim nevelésére hagytam ott szülővárosomat. De magammal hoztam és elevenen él emlékezetemben Dsida Jenő intelme, amit minden ág hegyén lakónak és alkotónak figyelmébe ajánlok.

Részlet a *Tükör előtt* című költeményéből

Bolyongani faluról falura.
Durva darócban gazdag, tiszta szellem.
Egymás szolgája mind és nem ura.
Csecsemő csámcsog minden anyamellen.
Így készülünk szelíd háborúra,
mindig magunkért, soha mások ellen,
sót párolunk és vásznakat szövünk,
s míg kisebbítnek, lassan megnövünk.

Credónk a fák alatt, az ágak hegyén, civakodások erdejében, kivagyiságok rengetegében legyen a következő:

Egymás szolgája mind és nem ura
mindig magunkért, soha mások ellen

Dsida Jenő kriptája a Házsongárdi temetőben, közel családi sírhelyemhez áll. Homlokzatán a következő sírfelirat olvasható:

Megtettem mindent, amit megtehettem,
Kinek tartoztam, mindent megfizettem.
Elengedem mindenki tartozását,
felejtsd el arcom romló földi mását.

Legyen ez a mi fogadalmunk is. És ha így érzünk és így cselekszünk anyagi támogatás nélkül, de a haza éltető figyelmében bízva, új virágos ágakat bont, gazdag termést ringat ágain a jövőben is a skandináviai magyar irodalmi és művészeti

A pokol tornácán

lehetnék magam is Lőrinc
jeles ősöm utóda
kardélre hányt orral
ijesztőképű lovag

s lettem akarattal
örökölt tiszteletből
Szent Patrik nyomában
kegyesen kíváncsi zarándok
bőröm alá rejtett sebekkel

álltam a Vörös tó partján
láttam magamat a pokol
tornácát ölelő tiszta vízben
lélekgondozásra jelentkezőkkel
motorcsónak repített
a szelídített Purgatóriumba

a perjel lovagként fogadott
sétára vitt a szigeten
Lőrinc bátyám idejében
volt itt ördög és a pokol
tenyérnyi fehér-fekete világ

kis üreg volt a pokol bejárata
mit betemetett az idő
térdelnek fölötte ma
imáikat mormolva
hitükben erősödni
óhajtó fáradt emberek

vízen és kenyéren élnek
három napig mezítláb járnak
fekhelyük többcsillagos
az esti hálaadáson
fiatal fekete prédikál
egyébként a szigeten minden
tiszta és korszerű

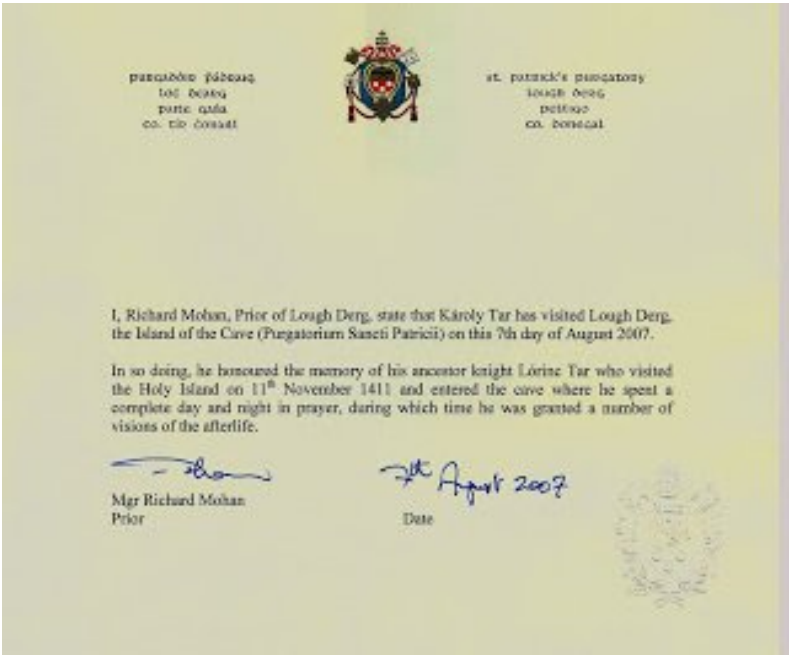
purgatório pátricio
lod derg
parte ogda
co. tir conail

st. patrick's purgatory
lough derg
pettigo
co. donegal

I, Richard Mohan, Prior of Lough Derg, state that Károly Tar has visited Lough Derg, the Island of the Cave (Purgatorium Sancti Patricii) on this 7th day of August 2007.

In so doing, he honoured the memory of his ancestor knight Lőrinc Tar who visited the Holy Island on 11th November 1411 and entered the cave where he spent a complete day and night in prayer, during which time he was granted a number of visions of the afterlife.

Mgr Richard Mohan
Prior

7th August 2007
Date

Pokoljáró igazolvány

Lőrinc bátyám látomásairól
nem szóltam a személyzet
bő ebédjén sem a bővebb vacsorán

ahol a perjel vendégeként
kiváltságosan nagy adag sültet kaptam

Lőrinc pedig nem magát
hanem királyát látta
ledér asszonyállatokkal
kádfürdőben s hogy életet
másodszor is mentsen
jobb erkölcsöket kívánt
felséges Zsigmondnak urának

a sok utazásban okosodva
szemben álltam a lovaggal
kíváncsian figyeltük egymást
láttam hogy a pokol tornácán
félelmét köpenyegének
útporával lerázta hirtelen

kételkedést tanult ott lenn
a magamét hozzátehetem
ő Dante előtt, én Dante után
jártam s járjuk még
a kiszabott időben a poklok
térdkalácsokkal fényesre
koptatott virtuális útjait.

Erdélyi kiskönyvtár

Újabb köteteket szerkesztek, amelyeket az Ághegy Könyvek sorozatában való megjelenés mellett a félbemaradt Erdélyi kiskönyvtárt gyarapítva az erdélyi olvasók figyelmébe ajánlok.

Húsz esztendővel ezelőtt, amikor a rendszerváltás nyomán újra lehetőség adódott a magyar művelődés valóságos mértékű szolgálatára, akadt egy naiv szerkesztő, aki elődeink példáiból erőt merítve és az időszerű szükség parancsának engedve olcsó népkönyvtári sorozatot álmodott. A nagy E és kis k betűből alakított, számozott, az addig tiltott, harsogóan zöld színben pompázó vékony könyvek (inkább füzetek) hátlapján ez állt:

MINDEN ROMÁNIAI MAGYAR CSALÁD OLCSÓ KISKÖNYVTÁRA

A könyvsorozat hirdetéseiben pedig figyelemfelkeltő volt az ígéret. Az *Erdélyi kiskönyvtár* köteteinek ára sohasem lehet drágább négy-öt tojás áránál! Inflációs évek voltak, ehhez kellett igazodnia a sorozatszerkesztőnek, aki olvasmányt, publicisztikát, erdélyi érdekességeket és kézikönyvet kívánt az egyszerű emberek kezébe adni. Azoknak a magyaroknak készült a sorozat, akiktől a hatalom tiltotta történelmünk, földrajzi neveink használatát, a nagyjainkra emlékezést és nyelvünk pallérozását sem nézte jó szemmel. A szerkesztő igyekezete

találkozott egy nemzeti érzését nem titkoló, sikeres vállalkozó mérnökemberével: nem a haszonszerzés hajtotta őket, hanem a sokszor elfelejtett, de az erdélyiekben örökségként élő népszolgálat. A nép pedig nekik is a Tamási Áron fogalmazásában nem osztályokat jelentett, hanem az erdélyi magyarságot. Legközelebbi példának a helikoni írók tízedik tanácskozásán, Kacsó Sándor által javasolt *Hasznos könyvtár* sorozatot gondolták, és abban reménykedtek, hogy kezdeményezésük szükségességét igenelve mindenfelé értő és segítő társakra találnak az akkori megbolydult világban.

Első kiadványunkat a szükség sürgette. A szerkesztő jó társra talált a könyvszerkesztő, Sztranyiczki Mihályban, és erőfeszítésük gyümölcseként megszületett a Romániai Magyar Nyelvvédő Szótár, amely elrománosodásunknak és kevertnyelvűségünknek állított gátat örökös nyelvvédelemre szólítva az olvasót a következő indoklással:

Az a magyar ember, aki megalakította már a maga egyszemélyes Erdély Pártját, és ezzel búcsút mondott a nálunk különösen piszkos politikának, az értelmes aprómunkában keres elfoglaltságot, és talál megnyugvást, hiszen maradásunk szempontjából itt ma mindnyájunknak rengeteg hasznos teendője van. A közművelődésben mindenekelőtt. És nyelvünk tisztántartásának mindnyájunkra kiterjeszthető kötelességében.

„A nyelv fontosabb az alkotmánynál is. Új alkotmányt szerezhet a nemzet, de új nyelvet nem, mert akkor már megszűnt magyarnak lenni." Pintér Jenő fél évszázaddal ezelőtt több kiadásban is megjelent Magyar Nyelvvédő Könyvéből, Felsőbüki Nagy Páltól az idézet, amely most nagyon reánk illik. A politikában nincs mit keresnünk, de mert nyelvében él a nemzet, nem többet, hanem mindent meg kell tennünk rohamosan románosodó nyelvünk védelmében. Mi, akik „adunk egy telefont", „vesszük a buszt", „vizsgát adunk", „kilincsbe csukjuk az ajtót", a buletinnek, az aviznak, az aprobálásnak, az aprovizionálásnak, a doszárnak, a bonnak, a borderónak, az apartamentnek, az audenciának, a balkonnak, a szkárának, a blokknak, a csentrálénak, a datálásnak, a depónak, a deputátnak, a dezinfektálásnak, az exámennek (és így tovább) már alig használjuk a magyar megfelelőjét, be kell látnunk, hogy ez így nem mehet tovább! Hemzseg beszédünkben a román és más idegen szó. Ha ötven évvel ezelőtt szükség volt egy nyelvvédő könyvre, amely többször 10-25 ezres példányszámban elfogyott, ma egy ilyen zsebkönyv megjelentetése felér egy megváltással. Fél évszázaddal ezelőtt sem volt erre pénz, és valószínűleg még sokáig papírhiánnyal küszködnek a nyomdák. Pintér Jenő, aki előbb a kereskedőknek; aztán az iparosoknak nyomtattatott nyelvvédő füzeteket, végül könyvét a maga költségén jelentette meg. Pénz akkor sem volt; de munkatársainak száma meghaladta a félszázat. És a szerzőnek jutott ereje arra, hogy ne csak a gyakori magyartalanságokat, az elburjánzott idegen kifejezéseket gyűjtse szótárba, hanem ilyen aranymondásokkal is bíztassa kézikönyve gyakori használatára a „művelt közönséget":

„Amely nemzetnek nyelve nincs, annak nincs hazája, csak szállása; nincs hazafisága, mert nincs hazája. És csak a szerencsés időknek tudhatni be, hogy az ilyen nem-nemzetet, hanem csoportot, a másik nemzet el nem nyeli. Nem a föld, nem a folyók tartják össze a nemzetet, hanem a nyelv."

Higgyünk Kisfaludy Sándornak, és ne bizakodjunk a szerencsés időkben.

A sorozat indulását a Magyar Újságírók Szövetségének elnökeként is erdélyi Bodor Pál köszöntötte előszavában.

A sorozat kötetei, a kezdeti csekély támogatás után, a szerzők költségén kerültek nyomdába, a szerkesztést ingyen végeztem. Anyagi eszközök hiányában a kötetek terjesztése megoldhatatlan volt. Ennek ellenére a sorozat jó fogadtatásban részesült, és megfelelő nyilvánosságot kapott a médiában: többek között Dávid Gyula is méltatta a televízióban. A népkönyvtár fontosságának tudatában ötven tervezett könyvet tartalmazó tervvel Sütő Andrást is felkerestem, aki baráti segítségét ígérve, további munkára biztatott. Két esztendő alatt, a lelkes Nistor Gáspárnak, a NIS Kiadó tulajdonosának segítségével, 22 számozott könyvet ért meg az *Erdélyi kiskönyvtár (lásd a kötet hátlapján)*. Öttel többet, mint a *Hasznos Könyvtár*, amely a helikoni írók erkölcsi támogatása ellenére kiszenvedett. Ugyanilyen sors várt az *Erdélyi kiskönyvtárra* is. (Külön elemzést érdemelne, hogy miként sikkadt el egy ilyen, napnál világosabb, alulról jövő, közhasznú kezdeményezés.)

Némi betekintést adhat erre az a másik, még ma is időszerűnek mondható kezdeményezésem. Köztudomású volt, hogy az erdélyi magyarság megmaradásáért folytatott küzdelemben nagy jelentőségű múltunk, történelmünk ismerete. Ennek gyors orvossága, magától érthetően az a javított Történeti kronológia lett volna (lenne), amely helyreállítaná a Kriterion Könyvkiadó kiadásában 1976-ban megjelentetett, erősen cenzúrázott munkát, és napjainkig tartóan tartalmazná mindazokat a jelentős történelmi dátumokat és adatokat, amelyek nélkülözhetetlenek alapfokú műveltségünk pótlásában. Sürgős teendő volt ez az ezerkilencszázas évek elején. Sztranyiczki Mihály segítségével a Magyar Tudományos Akadémia Történelemtudományi Intézetének *Magyarország történeti kronológiája* című négykötetes munkájának engedélyezett kivonatolásával és egész sor munkatárs közreműködésével összeállítottam és kiadásra előkészítettem az *Erdély Történeti Adattárat.*

1994 elején a kötet előszavában ezt írtam:

„Az elmúlt évtizedekben a hatalom történelmi tudatunkból törölni szándékozott az erdélyi magyarság múltját. Évezrede élnek magyarok Erdélyben. Vívódásunk, küzdelmünk olyan történelmi tapasztalat, amely nélkül tudatos megmaradásunkért folytatott küzdelmünkben kevesebbek vagyunk és tovább kisebbítésünket el nem kerülhetjük. Ezért sürgősen pótolnunk kell mindazt, amit történelmünkből elhallgattak és feledésre ítéltek.

Nagy szükség van ma a történelemkönyvekre, történelmi regényekre, történelmünket népszerűsítő írásokra.

De figyelembe véve kisebbségi létünkben fölénk nehezedő, az erdélyi magyarsággal nem számoló, csak a többségiek nemzeti büszkeségét gyarapító, mindenkor a politikához igazított hazai történelemírást, jelenlegi helyzetünkben a legcélravezetőbbnek történelmünk adatainak és tényeinek ismertetését gondoljuk. Rengeteg adat egyszerűen hiányzik köztudatunkból. Jórészt fejedelmeink nevét sem ismerjük, példaképeink cselekedeteiről, az erdélyi civilizációt megteremtő igyekezetükről is hallgatni kellett.

Meggyőződésünk, hogy a történelmi igazság visszaállítását leginkább egy tudományos megalapozottságú Történelmi Kronológia szolgálhatná, amelyet magyar, román, és angol nyelven is kiadnának. A sajtóban néhányszor már szóvá tettem ezt a nyilvánvaló igényt. Remélhetőleg történészeink belátható időn belül elkészülnek Erdély Történeti Kronológiájának megírásával. Ennek az akadémiai szintű és valószínűleg terjedelmesebb munkának az elkészültéig, mi az iskolai oktatás és népnevelő történelemnépszerűsítés céljára ajánljuk az érdeklődők figyelmébe az Erdélyi Történelmi Adattárat, amelyet Magyarország Történelmi Kronológiája, és más forrásművek felhasználásával állítottunk össze.

Kézikönyvünk Erdély történetének fontosabb adatait és tényeit időrendben nyújtja, politikai és kultúrtörténeti eseményeket rögzít, a függelékben pedig felsorolja az államfők, fejedelmek, vajdák nevét, és jelzi uralkodásuk idejét. Eltekintettünk a személy- és helységnévmutatóktól, amelyek a gyors kiadást hátráltatták volna. Térképeket sem közlünk, hogy elkerüljük az ezek láttán már unalomig űzött rágalmakat. Reméljük, hogy az összeállításban alkalmazott tényszerű, a tudományos magyarázatokban is mértéktartó közléssel jó szolgálatot teszünk a történelmünkről tárgyilagos véleményt kialakítók egyre bővülő táborának."

A kötet kéziratát előbb az egyik neves történelemtudósunkra bízták az összeállítók, aki egy esztendei gondolkozás után az önkéntesen, minden anyagi juttatás nélkül dolgozóktól szerződésben lefektetett juttatást kért, hogy a munkát egyetemi hallgatóira bízva ellenőriztesse. A szerkesztő visszavette tőle a kéziratot, és számos helyen biztatókra találva, előbb egy fotós erdélyi képeivel díszített, majd számos társszerzőkkel megjelentethető kiadásba is beleegyezett. Végül egy hetilap anyagi támogatását ígérte, de anyagiak hiányában elfektette a kéziratot, amelynek végleges és javított példánya kézen-közön eltűnt.

1995-ben a kötet szerkesztője családi okokból Svédországba telepedett le, munkája kárba veszett, mert kezdeményezése is elhalt. Ma is szükség volna történelmi kronológiánkra. A hiányt pótolja némiképpen az a tankönyvsorozatban található időrendi táblázat, amelyet *A magyarság rövid története* címmel, Lászlóffy Csaba és Varga Domokos jegyzett és a Tinivár jelentetett meg anyaországi támogatással az ezerkilencszázas évek végén.

Az *Erdély Történeti Adattár* fiaskójától eltekintve az *Erdélyi kiskönyvtár* kezdeményezés sikeresnek mondható, és újrakezdése hasznos lehet, amennyiben a jövőben nemcsak erkölcsi támogatókra talál.

Az újraindulást azért kezdeményeztem, mert a svédországi Magyar Li-

get (http://magyarliget.hhrf.org) névvel családi lap, s majd Ághegy (http://aghegy.hhrf.org) címmel skandináviai magyar irodalmi és művészeti folyóiratot évtizede szerkesztve, műhelyünkben eddig huszonnyolc Ághegy Könyv látott napvilágot. Mivel a könyvsorozat szerzői többnyire erdélyi eredetűek, s írásaik témája szülőföldjükön is olvasmányélményt jelent, magától értetődőnek találtam, hogy ezek az *Erdélyi kiskönyvtár* borítójával a félbe maradt sorozatot gyarapítsák.

Megjelent a sorozat 23. köteteként *Tóth Ildikó: Ajtó, ablak nyitva van…* című mérai visszaemlékezései, és a 24. kötet: *Tar Károly: Ami eszembe* jut című kisprózai írásai. Előkészületben: *Veress Mária: Életre, halálra* (kisprózák), és *id. Tar Károly: Nem így akartuk* (emlékirat)

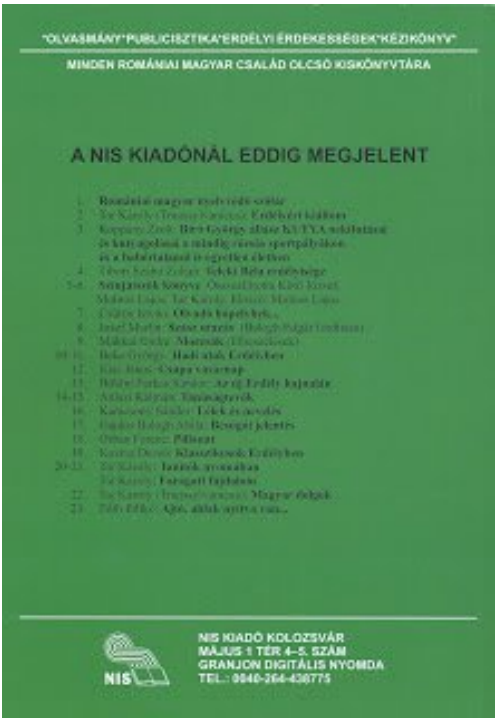

Nyírő József leveleződlapja

Miközben Nyírő József földi maradványait, szellemi végrendeletnek megfelelően visszafogadja az udvarhelyi föld: *„Ha testemet nem is, de legalább lelkemet vidd haza a házsongárdi vagy az udvarhelyi temetőbe, vagy terítsd le az áldott földön, hogy attól is nőjön a fű, szebbüljön a világ”*, szellemi öröksége megbecsülésének is tanúi lehetünk, és életének egyre több részletére fény derül.

Tavaly, a Duna-melléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárába vonzott az önkéntes szolgálat, amelyre lundi orvos barátom kért. A Ráday Levéltár egyik öreg fémpolcán félszáznyi dokumentumtól dagadt irattartóban találhatók a Nyugat-Európai Magyar Református Lelki Gondozó Szolgálat egykori tiszteleteseinek tanulmányozásra érdemes iratai. Az első -, majd a második világháború után a nyugatra menekülők lelki gondozására Ravasz László püspök megbízottakat küldött, és Nagy Sándor volt bukaresti egyházmegyei esperest bízta meg a lélekgondozás vezetésével. Rövidesen a nyugatra menekült honvédségi tábori lelkészek, és Magyarországra visszatérni nem óhajtó félszáz lelkipásztor segítségével hatalmas gondozói munka bontakozott ki egész Európában. A Magyar Segítő Szolgálatnak a Nemzetközi Vöröskereszt segítségével végzett jelentős munkáját egészítették ki az emigráns magyarok érdekében.
Munkájuk jótékony hatását ma is érezni, hiszen ma is működik a NYEMRLSZ, szolgálata dicséretes. Világi elnökének, Dr. Békássy N. Albert lundi kutató főorvos irányításával, közel évtizede dolgozunk a szolgálat történetén. Nagy Katalinnak, a Duna-melléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára igazgatójának segítségével több napot tölthettem a patinás dokumentumok között, bepillanthattam a szolgálatot vállaló tiszteletesek hatalmas levelezésébe, és jóleső érzéssel nyugtázhattam, hogy a világháború utáni szűk esztendők megpróbáltatásainak idején a szolgálat nemcsak sokféle anyagi, hanem széles körű lelki segítséget

nyújtott a szülőföldjükről menekülni kényszerülő családoknak. A lelkes lelkipásztorok képesek voltak maguk köré gyűjteni mindazokat, akik közösségkialakító erővel bírtak, képesek voltak közösségüket tudatosan szolgálni. Elismeréssel nyugtázhatjuk, hogy a kivándorlók nem feledkeztek meg anyanyelvük ápolásáról, az értelmiségiek tették a dolguk, lapokat alapítottak és működtettek, hagyományainkat őrző művelődési tevékenységet indítottak. Nem véletlen, hogy két jeles erdélyi magyar író is közöttük volt. Örömmel fedeztem fel Wass Albert és Nyírő József nevét a különféle megbeszélések, jegyzőkönyveiben, névsorokban, levelekben.

Az egyik jól olvasható levelezőlapot Szigethy Béla református lelkésznek címezte Landshutba Nyírő József. Gépírása jól olvasható. Alatta Nyírő Ilona aláírással, az író feleségének kézírása, amely a levelezőlap címzésre fenntartott oldalán folytatódik. A levél 1948. október 12-én érkezett meg rendeltetési helyére. A levelezőlap szövegéből megtudhatjuk, hogy a tiszteletes úr udvarhelyi újságot küldött Nyírő Józsefnek, aki 1945. március 28-án egy minisztériumi tisztviselőket és országgyűlési képviselőket szállító vasúti szerelvényen menekült Németországba. Hányattatás, légitámadások után, április közepén feleségével együtt, de gyermekei nélkül egy bajorországi faluba, a cseh határ közelében fekvő Wollabergbe került, majd 1946 őszén a Passau melletti Waldkirchenbe, egy magyar menekültek számára nyitott barakktáborba.

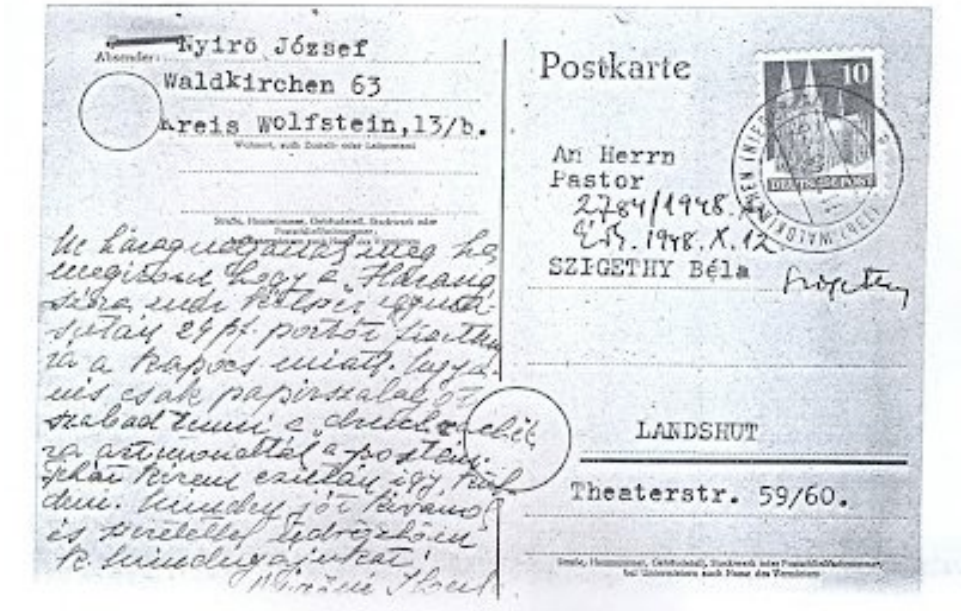
Absender: Nyiró József
Waldkirchen 63
Kreis Wolfstein, 13/b.

Postkarte

An Herrn
Pastor
2784/1948.
1948. X. 12
SZIGETHY Béla

LANDSHUT
Theaterstr. 59/60.

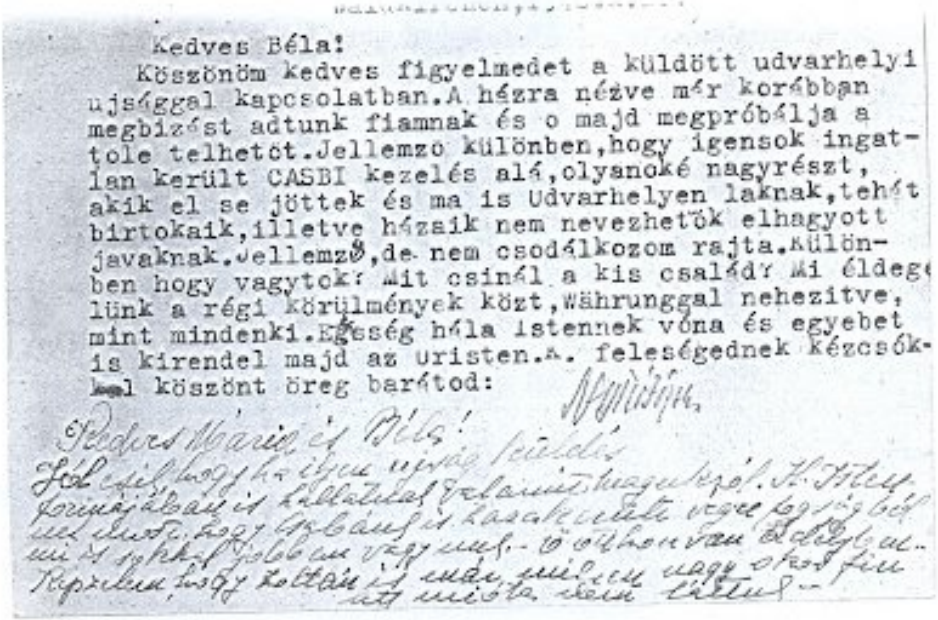

Kedves Béla!
Köszönöm kedves figyelmedet a küldött udvarhelyi ujsággal kapcsolatban. A házra nézve már korábban megbizást adtunk fiamnak és o majd megpróbálja a tole telhetőt. Jellemző különben, hogy igensok ingatlan került CASBI kezelés alá, olyanoké nagyrészt, akik el se jöttek és ma is Udvarhelyen laknak, tehát birtokaik, illetve házaik nem nevezhetők elhagyott javaknak. Jellemző, de nem csodálkozom rajta. Különben hogy vagytok: Mit csinál a kis család? Mi éldegélünk a régi körülmények közt, Währunggal nehezitve, mint mindenki. Egészség hála istennek vóna és egyebet is kirendel majd az uristen. A feleségednek kézcsókkal köszönt öreg barátod:

Kedves Mária és Béla!
Jól esik hogy ha ilyen ujság küldés
formájában is hallatják magukat. K. Mihály
mindig ugy is tudja, hogy ezt is lassacskán
is rájuk fogják. Ő otthon van dolgunk.
Képzelem, hogy Zoltán is mán milyen nagy
ugy mióta nem látta!

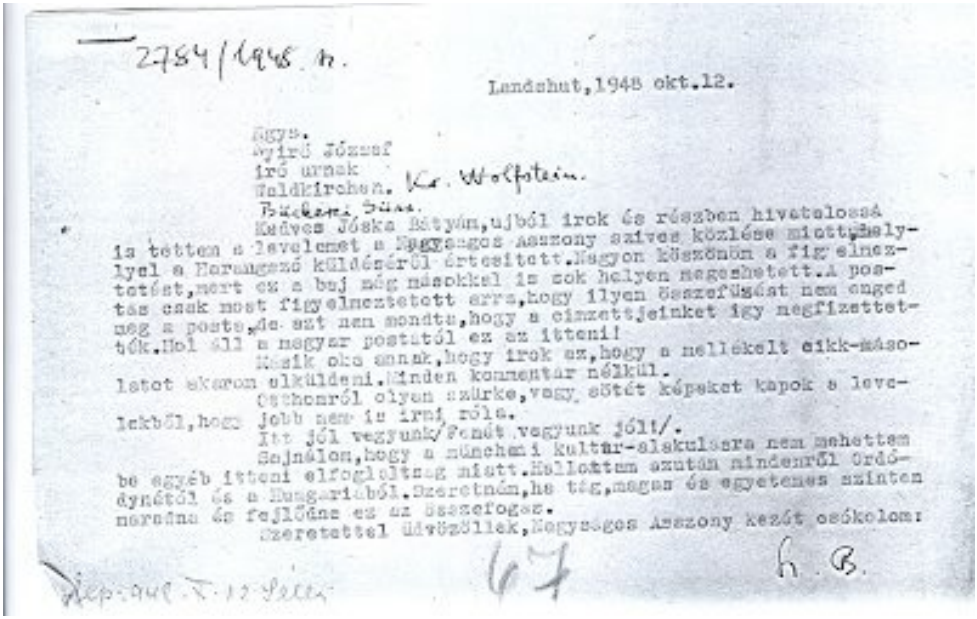

2784/1948. n.

Landshut, 1948 okt. 12.

Egyes.
Nyiró József
író urnak
Waldkirchen. Kr. Wolfstein.
Bücherei Süss.

Kedves Jóska Bátyám, ujból irok és részben hivatalossá is tettem a levelemet a Nagyságos Asszony szives közlése miatt. Helyi-leg a Harangozó küldéséről értesitett. Nagyon köszönöm a figyelmességet, mert ez a baj még másokkal is sok helyen megesbetett. A postatestet, mert ez a baj még másokkal is sok helyen megesbetett. A postatás csak most figyelmeztetett erre, hogy ilyen összefüggést nem enged meg a posta, de azt nem mondta, hogy a cimzettjeinket igy megfizettették. Hol áll a magyar postától ez az itteni!
Másik oka annak, hogy irok ez, hogy a mellékelt cikk-másolatot akarom elküldeni. Minden kommentár nélkül.
Otthonról olyan szürke, vagy sötét képeket kapok a levelekből, hogy jobb nem is irni róla.
Itt jól vagyunk/Fenét vagyunk jól!/.
Sajnálom, hogy a münchemi kultur-akkuláris nem mehettem be egyéb itteni elfoglaltság miatt. Hallottam azután mindenről Ördönyétől és a Hungáriából. Szeretnám, ha tig, magam és egyetemes szintem maradna és fejlődne ez az összefogás.
Szeretettel üdvözlik, Nagyságos Asszony kezét csókolom:

h. B.

67

Az író ekkor még egészségesnek mondja magát, négy évvel később Spanyolországban végez vele korunk sokakat kerülgető betegsége. Udvarhelyi házát fiára

kívánja bízni, nem csodálkozik, hogy a z Ellenséges Javakat Kezelő és Felügyelő Pénztár (CASBI) ráteszi a kezét vagyonára. (Ma a Nyírő háznak két lakója van. Határozat született arról, hogy a villa 21 négyzetméternyi része a *Haáz Rezső Múzeum* gondozásába kerüljön, a *Székelyudvarhelyért Alapítvány* pedig szorgalmazta Nyírő-emlékszoba létrehozását, amelynek megnyítása éppen mostanában volna a legidőszerűbb. A házon emléktábla áll az íróról készült domborművel.) Nyírőné kézzel írt soraiból megtudjuk, hogy „Csabánk is hazakerült végre a fogságból" és hogy „Otthon van Erdélyben." Szó esik a rövid levélben Zoltánról, a címzett fiáról és Harangszóról is. Ezt a lapot a protestánsok lelkigondozó és segítőszolgálata indította el.

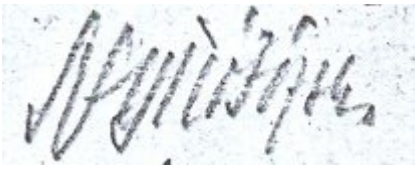

„A Németországba került és szétszórtan élő protestáns lelkészeket 1945 végén Nagy Sándor református konventi titkár (előzően bukaresti magyar református lelkész) gyűjtötte össze Landshutban, létrehozva ott a németországi protestáns lelkigondozó központot és megalkotva a Nyugat európai Magyar Református Lelkigondozói Szolgálat *Szervezeti Szabályzat*át. Nagy Sándor és társai indították el – *Harangszó* címen – 1946-ban az első németországi kőnyomatos időszaki lapot. Ugyancsak 1946-ban létesült a protestáns segítőszolgálat, amely felekezeti különbség nélkül támogatta az ínségben szenvedő magyarokat" – írja Borbándi Gyula A magyar emigráció életrajza című munkájában.

A lap szervezője, szerkesztője Szigethy Béla református lelkész, vallástanár volt. A Ráday Levéltárban található félszáznyi vaskos irattartóban őrzött dokumentációkból kideríthető, hogy Szigethy Béla 1910-ben született, a háború végéig besztercei református lelkész volt, felesége nyolc évvel fiatalabb. Zoltán fiúk 1939-ben született. A lelkész sűrű levelezéséből kiderül, hogy a Harangszót nemcsak az alkalmi igehirdetés lehetőségének tekinti, hanem például levelezési rovatának segítségével, nagyon is szükséges emberbátorító társadalmi munkának.

A lelkész Nyírő Józsefnek írt rövid válaszleveléből kitűnik, hogy a Harangszó terjesztése főleg postai küldemények formájában történt. Rábukkantam egy majdnem kétszáz nevet tartalmazó névsorra, amely csupán a Stuttgarthoz tartozó helységekben, Heidelbergben és más helyeken tartózkodó Harangszó olvasók nevét és címét tartalmazza. Kimutatások bizonyítják, hogy az alsó bajorországi Eggenfeldenben és környékén 15 000 magyar tartózkodott. A Németországban tartózkodókról, USA-, francia-, és britzóna szerinti kimutatásokat is készítettek,

a különféle protestáns felekezetekhez tartozók mellett nyilvántartásba vettek minden magyart. Rendre, pontosságra való törekvésükkel máig érően példát mutattak, hiszen az EU-ban és külföldön szórványban alakult magyar egyesületek még ma sem képesek elvégezni a magyarok fölöttébb szükséges összeírását. Egy Dr. Bakó Elemérnek címzett levélben azt írja Szigethy Béla, hogy a karácsonyi számra egy-egy íróra hasábnyi helyet tart fenn, és szerkesztőként reméli: a Harangszó szellemében sikerül a menekülteket vigasztalni és erősíteni hitükben.

Kétségtelen, hogy Nyírő József is azok közé a felelős értelmiségiek közé tartozott, aki rögtön bekapcsolódott a nemzetmentő munkába. Pomogáts Béla nemrég a kolozsvári Helikonban megjelent írásából idézem: „ Nyírő József vezető szerepet vállalt az emigráció kulturális mozgalmaiban is: 1948-ban a Münchenben létrehozott Magyar Kulturális Szövetség, ugyanebben az esztendőben a Magyar Újságírók Külföldi Egyesülete elnöke, erről a tisztségéről 1951-ben mondott le, utódja Wass Albert lett. Az emigrációs közélettől, már csak mind törékenyebb egészsége következtében vált meg, amiatt is, hogy mindinkább kilátástalannak látta a horthysta emigráció helyzetét, lassanként visszavonult. Egyik utolsó nyilvános megnyilatkozásában több, a nyugati világban élő magyar író, így Wass Albert, Flórián Tibor, Ölvedi János, Kannás Alajos, Bakó Elemér, Zathureczky Gyula, Szathmáry Lajos, Rónai Zoltán, Könnyű László, Horváth Béla és Kerecsendi Kiss Márton társaságában aláírta azt az írói nyilatkozatot, amely Mindszenty József hercegprímás bebörtönzése ellen tiltakozott."

Az 1944–1945-ös menekültek között Wass Alberten és rajta kívül nemigen akadt jelentékeny és népszerű írói személyiség. Nyírő József maga is tapasztalta, hogy mily reménytelen a németországi menekülttáborokban megélhetési gondokkal küzdő magyarok sorsa. Az 1948. szeptember 25-én megalakult Magyar Kulturális Szövetségben, elnöksége alatt, tíz szakosztályban végezték munkájukat. De a Münchenben vagy Németországban élő magyarok szellemi igényeinek kielégítése helyett világméretű terveket dédelgettek. Lázár Pál, a Németországi Magyar Vagyongondnokság elnöke Magyar Szellemi Központot tervezett. Nyírő Józsefnek nyílt levélben kellet felvilágosítást nyújtania ahhoz, hogy ne kezdjenek fölösleges munkába. A Nyírő–Lázár-vita eredménye, hogy a Szövetség rájött, nem elég előadásokat rendeznie. Ebből a vitából eredeztethető a következő későbbi célkitűzés, amelyről érdemes volna ma is elgondolkozniuk a magyarság otthoni és külföldi vezetőinek: „Célunk a magyar szellemi értékek felkutatása, velük szoros kapcsolat létesítése, fenntartása és megmentése a jövőre; a magyar sajátos kultúrának ápolása és továbbfejlesztése. Működésünk teljesen politikamentes, csak egyetemes nemzeti összefogást ismerünk. A kultúra az egyetlen szilárd kapocs, amely az idegenben élő magyarságot összetartani képes és az alámerüléstől meg tudja menteni." Hogy ez a célkitűzés, Nyírő József és más nagyjaink reánk hagyott örökségéből táplálkozva, mennyire benne élt a minden-

kori változtatások levegőjében, erről a szerénytelenség vádját vállalva, elmondhatom, hogy a romániai rendszerváltozás utáni hetekben, vezércikkekben hasonlókat hirdetve szóltam a kolozsvári Szabadságban.

Nyírő József két regényt írt a menekülttáborban: *Íme, az emberek* és *A zöld csillag* címmel, amelyek aztán Madridban jelentek meg. Mindkettőben a menekültsorsra jutottak fizikai és szellemi a megpróbáltatásairól szól. „Mindenüket elvették és kitaszították őket erre a szemétdombra, ahol évekig lesték, mikor mehetnek haza. A belső érték, szellemi öntudat egyenesen tartotta őket. Megalázták emberi méltóságukban is, és morzsánként mérték a kenyeret, hogy fel ne forduljanak, rajtuk táncolt az ördög, de nem bírta megtörni őket, hiába taszították ki a társadalomból, törülte beléjük a lábát minden ripők. Tovább azonban nem vár-

hatnak. El kell kezdeniük valahol az életet. Ott, ahol lehet. A tanár talán téglát hord az építkezésnél, az orvos padlót sikál a szanatórium folyosóján, a színész autót fényez, a költő mosogat az egyetemi menzán, a királyi ügyész cipőt fog tisztítani, az ezredes új cowboy lesz a prérin, a méltóságos asszony cseléd, és alázatosan sziszegi majd: – »Oh missis!«" Szelídebb körülmények között ma is hasonlót él meg az, aki szülőföldjét elhagyva máshol próbál megélhetést találni. Bölön Ferenccel, *A zöld csillag* hősével mondatja ki székelyudvarhelyi házát, s benne könyvtárát elveszítő író: „ A menekült csak maga hiszi, hogy ember még, lelke és jogai vannak. Minél jobb, nemesebb valaki, nagyobb ember belül, annál nagyobb a megaláztatása. Azoknak, akiket még nem ért utol a végzetük, csak anyag, munkaerő, érvényesülési eszköz vagy teher. Ha nincs izmod, nem vagy ifjú, vagy a röntgen nem mutat jót, a fogaid hiányosak; nem kellesz, ha fogantatásodtól napjainkig evangéliumokon nevelkedtél is."
Nyírő József végső vallomása ez.
S most hazaérkezve, sírjából felemelt ujjal hirdeti: az ember dolga éltében és holtában is - otthonra találni. Mert az igaz élőknek és életükkel is alkotóknak, holtjuk után is mindig figyelemre méltó a mondanivalójuk.

A Székely Apostol többszörösen is jelen volt az elmaradt újratemetésen, avagy a fekete táska titka

Hivatalos címei nélkül, nagy fekete táskával jelent meg Szőcs Géza költő Székelyudvarhelyen, a csak azért is népes tisztelőtábor jelenlétében megtartott, újratemetés helyett, sok mindenre emlékező, emlékeztető és fölöttébb tanulságos áhítaton. A kolozsváriak üdvözletét hozta, amely az ókoriaktól máig érő példáival együtt elfért irattartójában, s mert a keserűség és a meghatódottság hangján olvasta, kiterjedt gyászos világunkra, a jelenlévők és a tévénézők értelmét gazdagítva. Bizony, bizony, olyan tettek elszenvedői vagyunk, amelyek visszahozzák rossz, elfeledni akart emlékeinket az embertelenségről, a jogtalanságról, a méltóság és a kegyelet kisemmizéséről.
A nagy fekete táskát Géza magával vitte a ravatalnak állított emelvényre, felkapaszkodva a lépcsőn, letette nehéz terhét a ravatal fekete leplére, s nemcsak hozzánk, holtakat tisztelőkhöz intézte szavait, hanem a kiásott sír helyett, abba a fekete táskába kényszerített íróember földi maradékához. Mi volt abban a nagy fekete táskában?
Nyílt titok.
Sokunk előtt nem titok, hogy Nyirő József lelke, de hamvai is jelen voltak az ünnepségen. Az érzéketlen hivatalok és elembertelenedett politikusok előtt kellett ez – szégyenükre - rejtve maradjon.
A Székely Apostol tehát többszörösen is jelen volt a székelyudvarhelyi Papkertben. Lelke, írásainak mondandója, végakaratának megfelelően, emberöltőkön át

gazdagítja és nemesíti a Székelyföldet és minden magyart.
Tamási „rendes feltámadásából” ismert hősök sorsában osztozva járja kálváriáját Nyirő József is. Az őt megillető rendes temetéséig.

Szőcs Géza a fekete táskával

Erdélyi kiskönyvtár 25

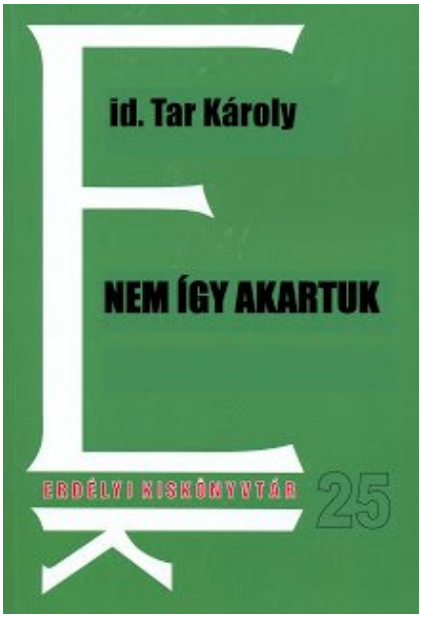

Megjelent az **Erdélyi kiskönyvtár** sorozatban idős Tar Károly emlékirata.
Szerkesztette: ifj. Tar Károly.Legifjabb Tar Károly Imre.

Előszó

Apám kommunista volt. A sors megóvta attól, hogy magára vegye az enyhén szólva „átkos" rendszer hibáit, amelynek kezdeteinél önfeláldozóan és tevékenyen részt vett. A szitokszóként használatos kommunista jelző most már sok évtizednyi távolságra esik a szocialista eszme „mindenkinek munkája szerint" és a kommunista elképzelés jelszóvá sűrített „mindenkinek szükséglete szerint" paradicsomi célkitűzésétől.

Ma a kommunista és a fasiszta jelző közé egyenlőségjelet illik tenni, ha a diktatúrában megvalósult jogfosztottságra, a társadalmi osztályok felszámolására, a politikai elnyomásra, a kíméletlen népirtásra, a testvériségnek hirdetett kisebbségi, vallási elnyomásra, az erőltetett ateizmusra és egyéb embertelenségekre gondolunk. De ahhoz nem kell történészek legyünk, hogy belássuk, a szocialista eszmék eredője mintegy másfél évszázaddal előttünk a szegények és gazdagok közötti egyre mélyülő szakadékból kivezető útkeresés volt, s haladó eszmének minősült mindenütt és mindaddig, amíg a hitvány emberi természetből eredően a

kicsinyesség, az uralomvágy, a törtetés és a harácsolás, ahogy az egyszerű emberek fogalmazták: az úri huncutság és a proletár akarnokság el nem térített csábosan hirdetett útjából.

Hajlunk rá, hogy a kommunizmus éppen olyan elképzelés, akár az életünkben elérhetetlen mennyország.

1952-ben halálosan megbetegedett apám, de csodával határos módon feketesárgaságos mennybemeneteléből visszamenekült az életbe, és másfél esztendei huzavona után betegnyugdíjba kényszerült. Ma már nem bizonyítható feltételezése, miszerint megmérgezték és imigyen kicsinálták, következetesen vállalt baloldaliságáért, kitartó magyarságszolgálatáért, hajthatatlan becsületességéből táplálkozó, az akkori vezetők szokásaival szemben, kirívó egyszerűséget mutató életviteléért.

Lassú felépülését követően, mivel kedvenc időtöltéséről, a halászatról is le kellett mondania, emlékei feljegyzésére buzdítottam, amit hosszas gondolkodás után megkezdett, annál is inkább, mert
hőstetteiről belőle kikívánkozó ismétléseinek egyre kevesebb hallgatója akadt családunkban. Így született meg hosszabb életrajza, amit olyanokkal gépeltetett, akik nem mertek belejavítani fésületlen mondataiba.

A múlt század hetvenes éveiben kaptam tőle, egy saját maga által bekötött példányt emlékiratából, sietve olvastam, és igen időszerűtlennek tartottam, hogy kommunistaságával sűrűn dicsekszik. Akkor történt, hogy pajzsmirigy elégtelenséggel műtötték, és azzal bíztatta orvosát, hogy nyugodtan vágjon, egy kommunista mindent kibír. A sebész szótlanul felkapta fejét, én meg azzal kontráztam, a tőle tanult csúfondárossággal, hogy büszkén igeneltem: Altatás után, bizonyára minden kommunista, mindent, de mindent kibír! Elzárva a közélettől, apám nem érzékelte az általa gyakran használt jelző értékváltozását és azt, hogy apránként visszatér a szó, a háború előtti utcán ordítható, fenyegetést jelentő tartalmához. Jellemző, hogy a rendszerváltás előtti hónapokban, amikor dülmirigy problémájával vittem Forna doktorhoz, Kolozsvár leghíresebb, betegeivel magyarul is beszélő szakorvosához, Kommunista vagyok! bejelentéssel állt vizsgálat alá. - Az a maga baja - szólt csendesen az orvos – de gyulladása gyógyítható…

Nemrég, önéletrajzi regényem első kötetének írása közben nyúltam újra apám emlékirataihoz. és olyan olvasmányos részeket találtam benne, amelyekből megértettem, hogy sorsának alakulását a mély szegénységtől szabadulni vágyó ember becsületes küzdelme határozta meg, a tenni akarás vágya vitte következetesen a küzdők táborába, ahol közösségszolgálatot tanult, s ezt választotta hivatásának. Nyilvánvaló, hogy akiktől tanult, azok sem lehettek hitvány emberek. Rájött, hogy az élet nem az anyagiak utáni csörtető küzdelem. Ősei városába visszatérve, példájukat öntudatlanul is követve, mindegyre a központban bérelt lakást, cipészként szoborta dicséretes alkotásait, napi elfoglaltsága, munkáján kívül, a színház, a dalárda, a birkózószőnyeg és a népnevelő politika volt.

Magáról rajzolt történeteiben persze, benne van a személyi kultusz csírája is -

az egyszerű emberektől a Kossuth díjas költőig tapasztaltam hasonlót -, és azt is, hogy társai és az események utólagos minősítésével, a mindenkori politikai propaganda hatásának engedve alakította és mondotta véleményét. Így minősített objektív véleménye szerint egyeseket jó kommunistának, másokat kevésbé jónak. Balogh Edgárt például nem tartotta jó kommunistának, saját feleségét, pedig , akinek a háború után sem volt semmi köze a politikához, amikor úgy kívánta a helyzet illegális kommunistának mondta, mert ez kellett különleges nyugdíjaztatásához.

Minden akkor és most látható emberi hibája, avagy vállalt kommunistasága miatt pillanatra sem gondolom, hogy meg kellene tagadnom apámat. Tőle örököltem a becsületet, a saját képességeim és értelmem szerinti tudatos közösségszolgálat kényszerét, a jóba vetett hitből táplálkozó küzdelemkészséget, a mindenkori Góliátokkal szembeni ellenzéki magatartást, az örökös szegények mellettiséget, a szerzetesi egyszerű életet, a maguknak harácsolók, az anyagi meggazdagodásért törtetők utálatát, a bátor szókimondást, a mindig javítható jelen hitét, az alkotó munka tiszteletét és megannyi mást, amitől elviselhetően szép mindenkor az élet.

Következetes magyarsága, a nemzetköziség tudatos vállalásával együtt, megkérdőjelezhetetlen. Ez az, ami mindenkor összeköti utódaival, mindazokkal, akik vállalják magyarságukat és legjobb tudásuk, hitük szerint szolgálják a közösséget, a nemzetet, amelybe születtek. Horthy ellenessége, amely részben elvakította az erdélyi magyarság megmaradásáért folytatott küzdelmében, nyilvánvalóan a Tanácsköztársaság leverése miatti fájdalmából ered, és az anyaországiak Erdélyben közismert, a magyar időkben gyakorolt pökhendiségnek tudható be. De az, hogy az általa, kolozsvári magyar munkásokból alapított szövetkezetét egy nagyobba olvasztották, ahol már a bukaresti központ diktált, onnan pedig a pékségek igazgatójává tették, mindezzel magyarságáért folytatott küzdelmét kívánták mérsékelni. A Bolyai egyetem káderesi posztjáról pedig, ugyanezért, az egyetem egyesítése előtt rendelték katonának, ahol „magyarkodása" miatt helyezték számára ismeretlen környezetbe. Öreg korában kiemelt „díszpintyként" sem felelt meg, mert a nemzetiségi összetételt firtatta, ezért ejtették hallgatólagosan.

Miért tanulságos apám csonkán maradt életrajza?

Nemcsak azért, mert a történelem, ha nem is ismétli önmagát, de újra szegényekre és gazdagokra osztja a társadalmat, s törvényszerű, hogy az egyenlőtlenség mindenkor küzdelemhez, nyilván szervezett küzdelemhez vezet, amelynek ugyanúgy lesznek élenjárói, ahogyan a múltban voltak. Nem hiszem, hogy kommunistának nevezik majd magukat, az sem világos még, hogy milyen eszmék mentén indulnak ellenzéki ellenállásra. De valószínű, hogy számosan születnek majd olyan közemberek, akik nem restek tanulni a múltból, lesz erejük és tudásuk emberséggel szolgálni a népet.

Ezeknek ajánlom apám emlékiratait. És azoknak, akik hozzá hasonlóan, te

hetségük szerint, értelmi képességüket a lehetőségek szerint tágítva, nagy útra vállalkoznak.

Mások tetteiből, de hibáiból is tanul minden újat, jobbat akaró ember.

ifj. Tar Károly

A szerkesztő utószava

Apám, három példányban, saját maga által készített, fekete műanyag borítású kötetekben őrizte, haláláig javítgatta, toldozta, kiegészítette, képekkel díszítette emlékiratának gépelt példányait. Egy példányt a párttörténeti intézetnek, egyet nekem ajándékozott. Hagyatékából a harmadik, öcsém kisebbik fiához, legifj. Tar Károly Imréhez került Franciaországba.

Emlékiratában és feljegyzéseiben nem találunk a múlt század végére vonatkozó szöveget. Erről a szocializmusnak hirdetett időszakról akkoriban nem volt ajánlatos igaz véleményt mondani, az erdélyi emlékírók hagyományait követő íróink is rendre megtorpantak e korszakra való emlékezésükben. Kacsó Sándor, és az olyan erdélyi munkásírók, mint Veress Pál, Zimán József, Kovács István, de még Nagy István és Balogh Edgár sem vetette papírra élete e szakaszának történéseit, s véleményét az egyre diktatórikusabb rendszerről, halála előtt Nagy Istvántól is nyíltan kérdeztem. Íróasztalfiókjára mutatott, ahol huszonvalahány, azt hiszem máig közöletlen oldalnál valószínűleg elfogyhatott a bátorsága, mert véleménye a kezdetekkor demokratikusnak indult rendszerről legfentebb, a kíméletes „Nem így akartuk!” halk kijelentésben sűrűsödött.

Apám is ezt ismételgette haláláig.

Lelkiismerete nyugtatására, tette a tőle telhetőt: hosszú leveleket írt egykori küzdőtársának, a belügyminiszter helyettesi székig jutott Vincze Jánosnak, aki akkor már magát tözsgyökeres románnak, Vinţe Ioannak vallotta.A MADOSZ alakulása ötvenedik évfordulójának megünneplésében bízva, amikor egy párttörténésszel felkerestem, négyszemközt figyelmeztetett, hogy lebeszéljem apámat a levelezésről, mert olyasmiket írt, amelyekért másokat már halálba küldtek, s szóljak neki, hogy életét megmentette, nem adta tovább ezeket a leveleket.

Jellemző volt az akkori szigorított időkre, hogy ugyanazon párttörténésszel, akinek segítségével eljutottam hozzá, különféle tanulmányok közlésével elértük: megünnepelhettük a félévszázados Ifjúmunkás, az egyetlen romániai magyar ifjúsági lap hivatalos ünnepét, de rövöd idő múlva a MADOSZ-ét elhallgatta a hatalom,a nyugalmazott Vinţe Ioannal készített mélyinterjút sem közölhettem, mert ebben, a hivalos pártpropaganda ellenében, a kolozsvári munkásmozgalom magyar voltát bizonyítottam.

Apámhoz hasonlóan, egymásközött barátaimmal beszéltük, de nem írhattam meg, hogy az egykori belügyminiszter helyetteshez éppen azon a liften jutottam fel, amelyen egykor a pártközpont pincéjéből kísérték a politikai foglyokat,

köztük Balogh Edgárt, akinek, mikor a diktatura utolsó éveiben azt kérdezte tőlem: Szerinted, mi van itt?, az apámmal folytatot vitákból merítve, sápasztóan sarkosan így fogalmaztam: Fasizmus!

Apám emlékirataiban hemzsegnek a pártpropagandában akkor használatos közhelyek, és a világpolitikába is bátran belekontárkodó, már akkor túlhaladott, amolyan suszterpolitikusi eszmefuttatások. Ezek nagyrészét elhagytam, számítva arra, hogy az olvasó így is hű képet kap a proletárdiktatura muszájvezetőinek felkészültségéről, és a sokszor jóindulatú, az egyszerűsített osztályharc elveire alapozott cselekedeteik indoklásáról, erkölcsi felfogásaikról, életérzéseikről.

A múlt század hatvanas éveinek közepén a forradalmi hagyományok látszólagos tisztelete címén, apámat, mint az illegálisok legidősebbjét díszpintyként beültették a tartományi pártbizottságba. Szerepét naiv módon komolyan vette. Felszólalásaival örökké zavarba hozta a vezetőséget. Akkoriban már erőltetetten folyt Erdély, és hatványozottan az erdélyi városok, különösen Kolozsvár elrománosítása. A Dermatából Herbák János majd Clujana bőr- és cipőgyár lett, a névváltoztatás mellett egy-egy futószalag mellé román falvak lakóit buszoztatták, miközben megtiltották magyarok alkalmazását. Apám ezt is szóvá tette a büróülésen. A következő ülésen is jelezte, hogy kérdéseire választ vár. Az azutáni ülésre írásban is megfogalmaztuk a hírdetett demokráciával, egyenlőséggel és testvériséggel sehogysem összeegyeztethető intézkedéseket firtató kérdéseket. Válasz helyett, azt terjesztették apámról, hogy szenilis. És „elfelejtették" meghívni az értekezletekre és az ünnepélyes vacsorákra. A helyébe választott hallgatag öreget apám nem tartotta harcostársának.

Ezekről és sok más, általa is szocialistaellenesnek nevezett történésekről és pártpolitikáról írásban, a régi „konspirációs" okok miatt nem hagyott emléket. Nem magát, minket, családját féltette.

A rendszerváltozást a diktatura és a személyi kultusz túlburjánzása következményének tudta, és küszöbön állónak vélte.

A kapitalizmus visszaállításának következményeit régi tapasztalatai alapján félte, a szegényekre és gazdagokra osztott társadalomért nem lelkesedett.

Halálhíre Pesten ért. Sietve temették. Koporsóját a temetőben értem utol.

Felesége, és öcsém általuk nevelt nagyobbik fia nem ismerték, nem követték, nem is tisztelték elveit. A rendszerváltáshoz igazodva, meglepetésemre református pappal temették, talán mert életének végén, reánk kacsintva az illegalitásban megszokott módon, örökösen „beépülésre" hajlamosan, hangoztatta: Református vagyok!

A pap kurta szertartást végzett.

Szerencsére, apám barátja, a vele egyidős, de mindig eleven Péter Lajos, tömör beszédben méltatta apám emberi jó tulajdonságait, azt, hogy a számára kiszabott tudáshoz, erős hite társult, közösségéért lelkesen cselekvő emberként, mindenkori szerény anyagi körülményei tudatos vállalásával élte egyszerű, bizonyítottan elveire épített, szellemi gazdagságot célzó, tanulságaival máig érően

tartalmas életét.

Az idő és az a tény, hogy ezeket Svédországban írom, ahova unokáim nevelésére jöttem jó másfél évtizede, segített abban, hogy apám visszaemlékezését, mint a jövőben, tanulságosan használható szükségest, sajtó alá rendezzem.

Ugyanis itt azt látom, hogy az időnként feltűnő, messziről felismerhető kolduló és bicikli tolvaj balkáni látogatókon kívül nincs koldus, nincs szegény. Az utcán elvesztett holmikat nem eltulajdonítják a járókelők, hanem jól látható helyre emelik, hogy gazdájuk rátaláljon, a hagyományos függönytelen ablakokon nem kíváncsiskodnak be az emberek, az utakon nem rázzák öklüket a hibázó úrvezetők felé a gépkocsizók, itt nem ismerik a káromkodást, és nem tolakodnak egymás elé a sorban, ha valahol netán sorba kell állniuk. Időnként zászlós, és jelszavas táblák alatt felvonulnak különféle pártok tagjai, szimpatizánsai. Láttam a hivatalosan működő kommunista párt tagjait, vörös zászlókkal, sarló és kalapáccsal, Marx és Engels portrékkal, normális bőrfejűeket motorosan, melegeket szivárványszínesen, és persze szocialistákat, liberálisokat, kereszténydemokratákat, zöldeket és a nyugdíjas párt tagjait. És olyanokat is, akik a sarló kalapács mellé a *Svédország a svédeké!* jelszó kezdőbetűit rajzolják a falakra. Minden felvonulás békésen zajlik, az emberek pillanatra megállnak az utcán, és nyugtázzák, hogy ilyen is, olyan is van a nap alatt. Nem hújjolnak, nem ordítoznak magukból kikelve, nem kívánják beverni a másik pofáját, nem akarják erőszakkal rákényszeríteni a polgárokra a maguk nézetét, vallását, hiszen arra valók a választások, amikor tetszése szerint választhat a polgár. És a többség szava dönt.

Ebben a királyságban és kapitalizmusban azt tapasztalom, hogy az apám vágyaiban képzelt és dicsért „kommunizmus" működik. És ha belegondolok, ez miként lehetséges, rá kell jönnöm olyan egyszerű igazságokra, mint az, hogy itt inkább betartják a tízparancsolatot, mint máshol, Szent István-i módon szeretik az idegeneket, és nem verik át magukat olyanformán, hogy letagadják, nem fizetik az államnak, tehát maguknak, az adót. Itt a nevemet nemcsak síromra, hanem a személyimbe is magyarul helyesen írják, nem Carol vagyok, hanem Károly, ahogyan szüleim elneveztek. Ékezettel, amit a hivatal nem mulaszt el, nem úgy, mint fiatal nemzettársaim, akik arra hivatkoznak, hogy ilyet nem ismert a számítógép.

Itt, az otthoniakkal egyenlő magyarnak érezhetem magam, és hálával svédnek, hiszen velük egyenlő állampolgárként befogadtak. Rádöbbenek, hogy éppen ez az, amit apám nemzetköziségnek nevezett, s amiért összekapart tudásával, másokért dobogó szolgálatával, hitének engedelmeskedve, a saját feje szerint cselekedett.

Nekünk is az a dolgunk, hogy megkeressük az idősodrásban azt az áramlatot, amely mindannyiunkat az emberségesebb jövő felé segít.

Utószó

Nagyapám fekete borítású emlékiratába olvasva többször is elgondolkoztam elvein.

A „nem így akartuk" mellé talán odaillene a kérdés: Megérte? Ezen vitatkozni lehet, ez biztos.

Két eset lehetséges. Lehetünk lelkesedő figurák: **igenis megérte**! Közös ügyekért önfeláldozó cselekedetekkel világunk jobbításáért harcolni nemes és magasztos csata. Nagyapám ezt választotta. A másik eset: **Nem érte meg**! Most ezt könnyű kijelenteni, de a tényeken nem változtathatunk. Rájöttünk, hogy a kommunista, az igazi kommunista elvek, megvalósíthatatlanok. Egyenlőség, testvériesség mára már egyre ritkább.

Sajnálom hogy nagyapám írásaiból hiányzik az, hogy miként látta a hatvanas évek utáni évtizedeket. Nem beszélt erről sokat, legjobb hallgatójaként sem tudtam meg többet erről, mint mások. Eszméiben élete végéig változatlanul hitt, de jól tudta, forradalmát ellopták és nagyon sokan saját maguk jólétére, hatalomvágyuk kielégítésére fordították.

Tizenéves lehettem, jól emlékszem: nagyapám a tévét nézte a szobában az ágyszélén ülve, görbe nyelű sétapálcájára támasztotta kezét és állát. Nem szokott csúnyákat mondani. Mondom neki, nézd tata, Ceauseşcu van a tévében… Válasza ez volt: Szarok a...! Ezek a szavak sokatmondóak voltak számomra, fiatal korom ellenére értettem véleményét és keserűségét a rendszer, a „szocializmus vívmányai" iránt.

Kedvelt unokájaként, végtiszteletemben sem részesíthettem, amikor eltemették.

Akkoriban küldött levelem így kezdődött : Drága nagyszüleim, remélem, e pár sorom egészségben talál mindnyájatokat…

Nagyapámat két hónappal azelőtt temették.

Tiszteletem és csodálatom iránta a mai napig el nem avult.

Nyugodjon békében!

Nimes, 2012.07.30 legifj. **Tar Károly** Imre

Keserű

Kosárlabdázom néha.
Szállok, mint az angyalok,
hátamon feketére festett
idei számom:77!
És a tükör-palánk előtt
felülről könyökig nyúlok
a vörös hússzínű gyűrűbe
a szőrtelen labdával.
Győzelmem sziszegve
fogadja magába,
hálóját tágítva az édes lyuk.
Elszállok egészen -
fiatalkoromig.
Csodálat-szonáta leng körül,
és nem érdekel
a szabálytalankodók
durváskodása miatt megítélt
büntető, nem kell a visszatérés
rögös pályánkra,
nem kell pontszerzésemért
a pályatársak elismerő fogadtatása:
lebegnem jó minden palánk fölött.

Páros magány

Fénypártás lány járt nálam az éjjel
Közös párnánkon bársony a nyoma
Kerek fele belefért ölembe
Kipattant szépen szemhéjam mögül
Copfja szivárvány hajnali kedvemen
Trillázva leng magányom szárnyán

175 éves a csárdás

Apám *Nem így akartuk* című emlékiratából (NIS Kiadó, Kolozsvár, 2012) tudom, hogy javaslatára három éves koromban Kolozsváron a csárdás századik évfordulója alkalmából hatalmas táncmulatságot rendeztek.

Ezek szerint 2013 februárjában, éppen farsang idején lesz legkedveltebb népi táncunk 175 esztendős. Sietve idézem a könyvből az eseményt bizonyító sorokat, s remélem művelődésben és hagyományőrzésben jeleskedő egyesületeink kapva kapnak az alkalmon, hogy e tánchoz méltó fergeteges sikerű rendezvényt szervezzenek.

„Régi újságok között tallózva, olvastam, hogy 1838. február 19-én, az arisztokráciával nem törődve, gróf Károlyi Mihály feleségének nagyapja Nagyváradon, bátor volt eltáncolni a magyar népi táncot, a csárdást. Az arisztokraták által rendezett zártkörű bálon történt. Azaz ötletem támadt, hogy rendezzük meg a csárdás 100 éves évfordulóját. Az elgondolásomat Bányai László főtitkárunk meglepődve hallgatta. Azt kérdezte bizonyíthatom-e, hogy éppen százéves az évforduló? Megmutattam az újságban megjelent tudósítást.

- Bravó Károly!- lelkesített.

Már csak a pénz hiányzott a terv véghezviteléhez. Ötventagú rendezőbizottságot alakítottunk. A bizottság tagjai fejenként 50 lejt fizettek. Kétszáz tiszteletjegyet nyomtattunk, amiket tehetős embereknek, grófoknak, főpapnak és más személyiségnek küldtünk. A címeket a Szent Mihály templom harangozójától kaptam.”

A meghívón ez a szöveg állt:

A Kolozsvári Magyar Dolgozók Szövetsége /MADOSZ/
1938. február 19-én este 9 órai kezdettel,
a Csárdás tánc 100 éves fennállásának évfordulója alkalmából nagy

TÁNCESTÉLYT

rendez a Vasas otthon összes helyiségében /Str. Catedralei 7./
melyre önt és b. családját tisztelettel meghívja a rendezőség.
Belépti díj: személyjegy ára 25+2 lei.
A zenét Némedy László zenekara szolgáltatja.
Nagy konfetti, szerpentin csaták, tánc és szépségverseny, értékes díjakkal.

Vigalmi bizottság: Demeter János, Haltvich Árpád, Csákányovszky Károly **Elnökök:**Varga László, Gottner Gyuszi, Sárkány Jenő **Alelnökök:**Gáspár József, Spilovszki István, Fogarasi László **Titkár**: Tar Károly, Teremgazda:Sárkány József, Zenegazda,Gáspár Béla.

A szervezőkkel és a zenekarral együtt közel százan voltak. Ehhez a számhoz képest, elképzelhető, micsoda tömeges, egész Kolozsvárt megmozgató, sokáig emlékezetes rendezvény volt. Szép kihívás! Miért ne sikerülne nekünk is.

Írás a kereszten

nem neveztek Mesternek
nem kérdeztek engem
nem neveztek Világosságnak
nem láttok engem
nem neveztek Irgalmasnak
nem bíztok bennem
nem neveztek Bölcsnek
nem követtek engem
nem neveztek Igazságnak
nem féltek engem
nem neveztek Életnek
nem kerestek engem
ha mindörökre elvesztek
engem ne okozzatok

Történelemtöredék

...a valóság sokkal összetettebb és drámaiabb, ha ezt akkor beleláthattam volna, bizonyára mélyebben ábrázoltan kerül könyvembe, de akkor úgy gondoltam, nem másolom az életet, éppen elegendő belőle holmi felületes, egysíkú kép, amit róla felvázoltam, a társadalmi változásokkal kibékíthetetlen és örökösen lázadó főhős mellékfigurájának ábrázolására, s amely aztán maga alakította magát a regényben szükséges módon, a főszereplő helykereső vándorlásához tercelve; amíg én a tengerparti városban próbáltam az önálló életet, az örökösen nyughatatlan Herman Bandi, igyekezett függetleníteni magát a fennálló rendtől, amely a proletárdiktatúra sebtében kialakított szabályai szerint fűnyíró elvet alkalmazott az osztálykülönbségek kiegyenlítésére, földosztáson és államosításon túl, szigorú káderezéssel könnyítette a szegények iskoláztatását, kizárta a régi értelmiségieket a közéletből, a párthűségre neveltekből vagy intettekből alakított új vezető réteget, megszüntette a kisipart, felszámolta a kulákságot, eltüntette a középosztályt a „mindenkinek munkája szerint" jelszót hangoztatva hirdette és építette a minden addigi társadalmi berendezkedésnél kiválóbbnak akart szocializmust; lelkesítő elképzelések lobogtak az egyszerű emberek fejében, új értelmet kapott az egyenlőség, a testvériség, a nemzetköziség, a szabadság is fényesebbnek mondott volt, mint a háború előtti időkben, de ahogy erősödött a pártfegyelemben edzett, a gondolkodás nélkül munkálkodók élcsapata, úgy alakultak a sokféle rossz emberi tulajdonságokat tűrő, elnéző, a saját érdek előtérbe kerülését elfogadó és támogató klikkek, az önzés, a törtetés, az irigység, a másfélék kéjes üldözésének vágya, az ember embernek farkasa szindróma; ez már benne volt az indulásban, amikor az osztályharc szellemében, különféle címkékkel jelölt egyéneket az osztályellenség tetszőlegesen tágítható kategóriájába osztottak, mert az emberiségnek minden időkben szüksége van olyanokra, akiket ütni, sanyargatni, megsemmisíteni kell, s így tobzódhat bennünk az ellenség megsemmisítésének vágya, az őrjítő féltés, hogy már így is többen vagyunk a Nap alatt, mint kellene, ölheti, kínozhatja, kisemmizheti mondvacsinált ellenségét az ember, hogy örökölt dühét, állatiságát kitombolja, jól tudták ezt az osztályharcra buzdító teoretikusok és a botcsinálta vezetők, a harcban, az elvakítottak vad küzdelmében könnyebben szerezhettek hatalmat, az okosabbak vagyont, mindenféle előnyöket saját maguknak;a nagy és közös bográcsból azok merítettek többet, akik a bográcshoz közelebb állottak, az elengedhetetlenül szükségesnek mondott proletárdiktatúra mutatós elméletének gyakorlatát a párttitkárok és az aktivisták személyre szabott diktatúrájává változtatták, a szocialista demokrácia szemfényvesztő színpadi díszlete előtt a gyorsan elhatalmasodó hierarchikus személyi kultusz színészei játszották a minden időbeli királyoknál, hadvezéreknél, felkent papoknál kíméletlenebbül, a mindentudással felkentek szerepét; Mit vártunk?, a történelemből tudnunk kellett volna, hogy így ment ez minden időkben, a hata-

lomvágy válogatás nélkül dolgozik az emberekben, az egyéni célok mindig fontosabbá váltak a közösségieknél, a vezetők minden időkben elhatalmaskodtak és a szörnyszülötteket utánozták, a ragaszkodás az uralkodáshoz, a kivételezett osztályokhoz, csoportosulásokhoz és az anyagiakhoz elnyomókra és elnyomottakra osztotta a világot, irigység, uralkodási vágy és egyéb emberi szörnyűségek mértéktelensége erjesztette a társadalmat, véres küzdelem indult még az egyházakban is , amelyek leképezték a társadalom visszásságait, az erkölcsi tanítások hirdetése mögött elképesztő erkölcstelenség tombolt és tombol mindenkor, mindaddig, amíg a forradalmak időleges változást hoznak, a reneszánsz visszatérést szorgalmazott a görögök bölcsességéhez, a reformáció a Bibliához, a szocialista gondolkodás az őskommunizmusban keresett követendő példát; ilyenformán rendre minden elfajul, aztán minden kezdődik elölről, új remények, új rügyek, új arcok, új ígéretek, akár a gonosz gyermek fogadkozása, miután felfordította otthonát, felégette a környéket, összetörte kezét, lábát, és egyéb más elképzelhetetlen bajokat okozott: Jó leszek! Most már igazán jó leszek!, fogadkozással; néhány emberöltőn át tűri a szenvedést, a gyötrődést az emberiség, aztán újra felforgatja a világot, háborút vív kikiáltott ellenségei ellen, egyre többet pusztít maga körül és magában, hogy serényebben építkezhessen az újabb, és egyre inkább az egész világot átfogó rombolásra készülve, mint a megveszekedet balta, csörömpöl, vérben, szitokban halált osztogatva élőknek, környezetnek, a felhalmozott tudásnak, megfogadni érdemes tapasztalatnak

Halni sincs kedvem

Az ünnepekre kapott üdvözletek közül naponta elnézegetem a Házsongárdi Alapítványtól érkezett névjegykártya nagyságú képet, amelyen a Barkó Ferenc zeneszerző családi sírhelyének angyalfejes sarokköve szerepel. Az Alapítvány honlapjáról, de magától a temetőt évek óta fáradhatatlanul gondozó Tőkés Erzsébettől is tudom, hogy ez az angyal, mert valószínűleg nem bírta a temetőben év-

tizedek óta folytatott pusztítást – elszállt, elrepült, az egykori Kolozsvár vallási türelmét mutató temetőből. Szomorú dolog. Mondhatom egészen elment a kedvem a meghalástól, poraimnak sem lesz jobb sorsa.

Nincsenek angyalok, a valóság az, hogy ezt a művészi értékű szobrot is ellopták, eltüntették, megsemmisítették… Idézem a honlapról: „A Barkó család sírhelye. 2010 nyarán, pályázati pénzből végre hozzákezdhettünk az évtizedek óta gazdátlanul és egyre romló állapotban levő sír restaurálásához. A hozzá tartozó földalatti kripta fölött levő, elcsúszott sírt visszaépítettük eredeti helyére és elkezdtük a restaurálást, amikor a temetőiroda kényszerítette a vállalkozót a majdnem kész munka szétbontására. Hetekig állt letakarva a szétvert sírépítmény, közelébe sem engedtek, a vállalkozót pedig engedélye bevonásával megzsarolták. Végül a művészien faragott, mázsás súlyú angyalos kőrész rejtélyes módon eltűnt. A helyrehozhatatlan rongálás után a Barkó sír már védhetetlenül szerepel a védett műemléksírok jegyzékében!”
Szomorúan gondolok arra, amit minden hazatértemkor magam is tapasztalok: „A Műemléktörvény nem védi a sírokat, az államosított sírkertben a sírhelyek megváltása egyre nehezebb. Sok esetben az elhunytnak nem élnek közeli hozzátartozói, vagy távoli országokba költöztek. Mivel csak ők jogosultak családi sírjaik megváltására, tehetetlenül nézzük az új bérlők megjelenésével járó pusztulást, pusztítást. Ha a sírok megváltását sikerül is megoldani, karbantartásukkal eddig – a családon kívül – jóformán senki sem foglalkozott. A kripták, rangos síremlékek rendbetétele jóval meghaladja egy Erdélyben élő család anyagi lehetőségeit. Régi feliratos kövek megdőlve állnak, vagy megcsonkítva a földön hevernek. Az épületek nagy része is omlással fenyeget: a családi kripták, mauzóleumok fedele tönkrement, az eső, hólé beáztatta őket, lemosta vakolatukat, megbontotta falaikat. A legtöbb pusztítást az új bérlők síremlékeit építő vállalkozók okozzák, akik a betonozáshoz bezúzzák a régi köveket. **Megállapítható:** a lopások többségét legalább ketten-hárman hajtották végre, komoly szerszámokat használva. **Kérdéses:** csak mint fém anyagot lopják-e őket, vagy kifejezetten a bronzot gyűjtik, esetleg mint műalkotásokat értékesítik. A kripták nagy részét hasonlóképpen már többször feltörték, kirabolták. A lopásokat hiába jelentetjük a rendőrségen, az legfeljebb nyilvántartásba veszi a tényt. A városháza ismételten ígérte, hogy megerősíti az őrzést, de gyakorlatilag tehetetlen. Már az is probléma, hogy a kerítés sok helyen ingatag, a szomszédos telkek felé is több kijárat létezik, tehát még a nagyobb szobrot is könnyen ki lehet lopni.”

Fiam és feleségem sírja a Barkó család sírhelyének baloldalán áll, a jobb oldalon Horváth Andor irodalmár családjának sírhelye. A Barkó család sírja téglával bélelt verem, talán a háború vége óta üres, valamilyen céllal a temető nyilvántartásában sem szerepelt. Fedőlapját építőmunkások, mint mondták, "vigyázatlanságból" kettétörték. Megjavíttattam, kétszer is. Örvendtem, amikor

az Alapítvány nekikezdett a sír restaurálásához, reméltem, hogy sírhelyemhez kapcsolva a nyilvántartásban nem létező sírt, az Alapítvány gondozására bízhatom.

Nem titok, akkor kezdődtek az akadékoskodások, és végül a hivatalnak sikerült megakadályozni az építést. Micsoda fejtetőre állított világ. A rombolást nem sikerül megállítani, a restaurálást igen.

Nem tudom ki, mit gondol, de nekem ezek után nagyon is világos, kik ápolják és kik rombolják európai nevezetességű műemléktemetőnket.

Önkormányzást Székelyföldnek

Napfényben és holdsugárban
Kék egekben, aranysávban
Zászló alatt Csaba népe
Önkormányzás a reménye

Nyugodj békében

Moritz Lívia olajfestménye alá

kék az ég
kéken ég a vég
a kereszten
mondják, hogy kezdet
kétezer tizenhárom esztendő óta
és így megy majd ez tovább
ki tudja meddig
árnyak koslatnak a keresztek mögött
kétkedők kékje pásztáz
megpróbált napjainkon

szenvedünk

vele és nélküle
végtelen világunkban
mesés ködök úsznak
honnan hová
az istentelen világűrben
nem mindenütt kél
és nyugszik mosolygó Nap
nyughatatlanul ragyog fölöttünk a kék
és a kellene

Nyári zápor

választékot fésülök
megmaradt gondolataimba
csupaszon fénylik a hiány
ami kevés marad
szálanként digitális óraketyegés
szürkére butult fejemben

haikuk röpködnek szövegmező fölött
öt szótagos szárnyuk svédesen t(ö)rött*
szél hozta magból citromfű integet
ablakom alatt illatoz
gyógyítaná álmatlanságom
páratlanságom fűhúzó álmait
letépem mint a hangaszálat
minden nyárutón és ősz előtt

idő illatát érzem
ma sem én vagyok
ki vakond és tetszhalott
kifordítom szemüvegem
messze látni magunkba kell

valahol vannak még angyalok
ahol befelé nyílnak az ablakok
tágas mezőkön betűsor
mit kedvem szárnya leporol
sorok bújnak hozzám kedvesen
kerítős kedvem lesz teljesen

okos telefonom kotyog
összezöttyent világom tágul
magyar ábécére hajtom fejem
hangyák görögnek száraz talajon
esőt izzadok és csavaros álmot
gondfelhő és szivárvány lesz a takaróm

tenyerembe köpök elszántan
élni mindig akarni kell
fűnyíró zsibong a vágyban
mely tetteimben magára lel
beszélgethet egymagában az igével,
mely egyes számban nem felel

ősapám a Malomárok mellől
most Mátyást pólyában látni visz
s ilyet még nem aszott Európa
mely bronzba öntött századokkal
kérésünkre végre nyakunkba ült

előttem és mögöttem a parkban
az idő szálanként aprítja a reményt
holnapra fésülten újraéled halkan
tudatos füvek példája éltet
Király volt, ki engem kincses városunkban
apró igazaink kofájának világra szült

autópályánkon szembe jönnek velünk
fényszórós villogtatásokkal tetteink
magunkat üldözve nem menekülhetünk
sunyi GPS-ek irányítják lépteink
és sok ezer Laci nyakunkra ült

Idők járásának bevásárló centrumából
habzsolunk hevet, jeget, kacatot
felmelegedésre kárhozottak halmazából
kiszámíthatatlan tornádókban elnapolt
záporok aranyának fura fénye
egyénekbe zsibbadó homályba hűlt

*trött – fáradt

Minden kitudódik

Fiatal újságíró koromban azzal ugrattuk gyengébb idegzetű kollégáinkat, hogy telefonba suttogtuk titokzatosan: „Minden kitudódott!" Feltételezve, hogy mindenkinek volt és van takargatnivalója, figyeltük vagy beavatott barátainkkal figyeltettük viselkedését a hír hallatán. Voltak, akik elsápadtak. Nagyot röhögtünk ijedtségükön. Viccnek szántuk. Nem gondoltam volna, hogy öreg koromra, megtapasztalom a "minden kitudódik" igazságát. Az idő rendet tesz mindenben, most is ez történt.

Úgy adódott, hogy ezen a nyáron pontot tehettem huszonhárom évvel ezelőtt történt rágalmazásom történetének végére, amit akárhogyan is próbáltam elfeledni, újra és újra felhorgadt emlékezetemben. Nem igazán kutattam, kik miért álltak mellém és ellenem a *Szívhez, észhez lelkiismeretünk szerint* című, a Romániai Magyar Szóban 1990. január végén megjelent írásom nyomán, de reméltem kiderül miért támadt, miért nevezett hazugnak az, aki a maga védelmében gátlástalanul becsületembe gázolva szervezte ezt az akciót..

Írásommal kezdődött, amit 1990 szilveszterén kért az új fővárosi napilap egyik munkatársa. Nem késlekedtem, az év első napján írtam és küldtem az alábbi írást:

Szívhez, észhez, lelkiismeretünk szerint

(Nyílt levél az újságírókhoz.)

Boldog új esztendőt, szép jövőt mindnyájatoknak! Bátor önítélkezést magunk fölött, tisztességes gyónást, jobb erkölcsöt, békés átmenetet a tegnapi élet mocsarából a megtisztuló, demokratikus jelenbe, hogy népünket tisztességben szolgálhassuk a fiatalok által fölénk borított szabadság felhősen is szép ege alatt. Ezennel be is fejezem ezt a (nagyon is tudjuk hová vezető emelkedett) stílust, és egyszerűen arra kérlek benneteket, hogy a népfelkeléshez méltó bátorsággal seperjük mi is tisztára házunk táját. Az új lapok indításával a munka nagyját elvégeztük; az események krónikáival egy csapásra olvasmányossá vált minden újság, itt -ott már utat kapott a többvéleményűség, a mindenoldalúság láttatása, az elfogadható igazság felé vívő, belemenősen is jótékony vita.

De kísért még a múlt, a gyávaság. A forradalom első napján engem, a betegnyugdíjast is behajtott a tettvágy a helyi lap szerkesztőségébe. A lap munkatársai nem merték hazaküldeni botcsinálta főszerkesztőjüket, de két, mindig is becsületes ember vezetésével összeállították az új lapot. Harmadnap bejött a helyettes főszerkesztő is. (Megjegyzem, hogy a két főnök együtt nem képes egyetlen épkézláb mondatot magyarul leírni.) Sohasem voltak újságírók, de pártaktivistaként ők voltak nemcsak újságírói munkánk, hanem minden kulturális megmozdulás hóhé-

rai. Eltanácsolni őket a lapszerkesztéstől a belsők joga és kötelessége. Hallom, hogy a romániai magyar sajtóban van olyan lap, ahol ezt nem merték megtenni. Bizony ez arra vall, hogy közülünk nem csak egyesek, hanem egymás gyávaságába kapaszkodva és csoportot alkotva többen is feltétel nélkül eladták magukat a letűnt hatalomnak. Én mégis hiszek abban, hogy a jó újságíró, kellő önvizsgálat után, képes megújhodni, és hasznossá lenni az elkövetkezőkben is. De elhatárolom magam a közénk tolakodottaktól és kérlek Benneteket, ne higgyetek (ide néhány főszerkesztő nevét írtam le kisbetűvel) nekik és hű kiszolgálóiknak. Ha ők továbbra is újságírónak mondhatják maguk, és velük együtt kell dolgoznunk, miként állítjuk vissza a lapcsinálás ezerszer megtaposott erkölcsét és a szerzők jogát az önálló véleményhez? Miként állítjuk meg a kéziratok meghamisításának elharapozódott szokását és a szerzők saját maguk mentésére kitalált atyáskodó, valótlan mondatokat, bekezdéseket, gondolatokat tolvajló szokását, a senkihez sem szóló, senkit sem bántó semleges, de fölfelé mindig mértéktelenül hozsannázó írások közlését. Nem hiszek abban, hogy a bennük élő sablonoktól rövid idő alatt megszabadulnak Az elkövetkezőkben dolgaink vállalásának bátorságától függ az újságíróerkölcs alakulása. Szolgák voltunk, mert naponta figyelmeztettek arra, hogy kinek a lapját írjuk, kinek a kenyerét esszük. Azok, akik lelkiismeretükre hallgattak, még a legnagyobb elnyomásban is találtak módot arra, hogy a sorok között közvetítsenek néhány igazságmorzsát. A gátlástalan diktatúrát egyaránt megvető szerző és szerkesztő közös erőfeszítéseként olykor az olvasóban reményt keltő sorok is megjelenhettek a fűrészporhoz hasonlító sablonszövegtengerben. Gyermeklapjaink volt főszerkesztőjeként elmondhatom, hogy a romániai magyar sajtóban elharapozódott talpnyalás és a himnikus dicséretözön nem volt, illetve nem mindig volt kötelező. Nem volt kötelező és éppen ezért a történetők kenyere volt a kondukátorról és nejéről versformába tördelt ízléstelen jelzőhalmazt írni, és az ordító tehetségtelenségről árulkodó fűzfapoéták „alkotásaiból" hányingerkeltő első oldalakat szerkeszteni. A Napsugár szerkesztői elmondhatják, hogy a gyerekekbe oltott vezetőimádatból, de bizonyára a felnőttek biztatására is született hozsannázó versiképet íróasztalfiókba süllyesztettük, és a szerző minden esetben megkapta a magáét a mérges Csipikétől, akinek rendreutasító leveleit Fodor Sándor írta. És fokozatosan lefaragtuk a gyermeklapban amúgy is szükségtelen politikai vezércikkek terjedelmét tíz-tizenöt sorra. Kihasználva, hogy a sajtóirányítók figyelme csökkent irányunkban, tizenegy hónapig egyik gyermeklapban sem engedtem meg leírni a scorniceşti-i Dracula nevét. Annak bevallását, hogy leváltásom után (a lányom Svédországban menekült) mert kellett, olykor két oldalon is, a gyerekek számára érthetetlen dicshimnuszt közölni az „aranykorszakról" - ezt talán bízzuk a szerkesztő lelkiismeretére. Ki, mennyire volt gyáva és a hatalom kiszolgálója, talán majd annyira iparkodik munkájával bizonyítani azt, hogy a mások által kikapart szabadságfrissítő levegőjében hasznos tagja kíván lenni összefogásra kiéhezett közösségének minden észokokkal bizonyítható és felemelkedésünket segítő cselekvésben.

Szükségünk van és lesz az egymásra figyelésre, a tisztességes vitákban kialakuló igazságokra, a magunk és olvasóink fölrázott lelkiismeretére, hogy országos közös ügyeinket (köztük nemzetiségünk visszaállított és a valóságos egyenlőségig segített jogait) szolgálhassuk. Áldjuk sorsunkat, hogy ezt a világot is megértük. És gondoljunk az utánunk jövőkre, azokra, akiknek átadjuk majd a tollat. Az elmúlt évtizedekben olyan szemponthálót tartottak a mesterségünk felé kacsingató fiatalok elé, amelynek csupán lényegtelen eleme volt az íráskészség. Előbb volt a származás, aztán a párttagság és a társadalmi tevékenységnek nevezett aktivistaság. Még ilyen körülmények között is a romániai magyar újságírás megteremtette szükségpótló gyakorlóiskoláit: a kolozsvári napilap szerkesztőségében és az országos ifjúsági lap nyári levelezőképző táborozásain kaphattak az érdeklődők némi eligazítást a szakmai dolgok szövevényében. Amikor magyar nyelvű egyetem létesítésére gondolunk, az újságírás-képzésről sem feledkezzünk meg.

És már most szorgalmazzuk szakmai egyesületünk megalakítását, szorosabb kötődésünket a magyarországi sajtó szakmai egyesületéhez, gondoskodjunk a tömegkommunikációban dolgozók nemzetközi szakmai kiadványainak beszerzéséről, legyünk újságírásunk olyan papjai, akik holtig tanulnak, tegyük lehetővé a sűrű bel- és külföldi újságíró cserét, alakítsunk klubokat, cseréljünk egymás között is rendszeresen gondolatot. Legutóbb, a minden körülmények közötti megmozdulás lehetőségének bizonyítására, a táncházak kolozsvári országos találkozójához kapcsolódva sikerült a Korunk szerkesztőségébe összegyűjtenünk a romániai magyar lapok ifjúsági rovatainak vezetőit. A sajtó elnyomói betiltani már nem, csak korlátozni tudták a találkozón kialakult eszmecserét. Tíz évvel ezelőtt történt. Azelőtt 1935-ig kellett visszalépnünk az időben, hogy hasonló rendezvényt találjunk. (Akkor az erdélyi magyar újságírók szovátai találkozóját jegyezte föl a krónika.) Az összefogásból született és a kishitűek minden elképzelését felülmúló kolozsvári táncháztalálkozó után még olvasóikkal sem találkozhattak az újságírók. Pedig akkor még működtek szerte az országban az Ifjúsági lap Matinéjához kapcsolódó baráti körök, melyek között nemcsak közművelődési, turisztikai stb., hanem tudósítói munkára kész fiatalokból álló csoportok is alakultak. Jobb híján állítsuk vissza ezeket a köröket, legyünk mi újságírók egy-egy ilyen kör gondozói, folytassuk ott, ahol abba kellett hagynunk. Közelítsünk többszörösen is az olvasóhoz. Amikor írásaink alanyait kiválasztjuk, amikor gondolatainkat, beszámolóinkat nyomtatásban eléjük tárjuk, és amikor segítünk nemzetiségünk megmaradását szolgáló öntevékenységük beindításában.

Rajtunk, romániai magyar újságírókon is múlik, hogy mivel telítődik a tegnapi véráldozatokkal kivívott nagyszerű szabadság. Tudatos szolgálatunk, az észhez és a szívhez szóló szavunk legyen hasznos a legjobb lelkiismeretünk szerint. Úgy érzem, az elkövetkezőkben nemzetiségünknek nagy szüksége lesz reánk és a mindig szebbnek kikiáltott jövő az, amely minket is összeköt.

(Kolozsvár, 1990. január 1.)

Nem adták le az írásom, de a később főszerkesztővé avanzsált egykori „káderes", akit már évekkel azelőtt kiszemeltek az Előre vezetésére, s akinek kávéházi megjelenésekor figyelmeztették egymást kollégáink, többször is felhívott, s kérte, töröljem írásomból néhány kisbetűvel írt főszerkesztő ismerőse nevét. Éppen azokét, akik önszántukból sehogy sem akarták otthagyni a lapvezetést, hű kiszolgálói voltak a diktatúrának. Jól ismertem őket. Tudom miként, milyen szolgálatokért és hogyan kerültek lapjuk élére. Az egyik közülük a Romániai Magyar Szót akkor vezető „ötösfogat" egyikének felesége volt. A rendszerváltás előtt két héttel a Szabad Európa Rádió is felfigyelt valamely pártkonferencián elhangzott hozsannájára. Ki ez a…, aki ilyen gátlástalanul szövegel… hallottam, és nagyon is tudtam ki ő, mert nem éppen hízelgő dolgokat meséltek arról, hogy ki segítette a főszerkesztői székbe. Férje, nyilvánvalóan az ő védelmében választotta „a legjobb védekezés a támadás" méregbe mártott fegyverét, s a többiek gyáva bólogatására, szervezték a további fejleményeket.
Végül a hónap vége felé közölték írásomat, miután elkészültek a válasszal, sőt válaszokkal. Jó szervezők voltak, kipécézték egykori párttitkárunkat, vele íratták, vagyis inkább aláíratták a „leleplezőnek" nevezett írást. Nem írásom tartalmát mérlegelték, elvakult gyűlöletükben meg sem próbáltak reflektálni lelkiismeret-vizsgálati ajánlatomra, javaslataimra az újságírói közösség kialakítására, szakmai teendőinkre, hanem valótlanságokkal bizonygatták nem vagyok különb azoknál, akiktől elhatárolódtam. Később azt írta egyikük: „a vita személyeskedésbe csapott át". Valóban személyeskedés volt már az első pillanattól kezdve és csúsztatás, amikor figyelmen kívül hagyva, hogy Napsugár hozsánna-csökkentő igyekezetét, amit nem a magam számlájára írtam, hanem a valóságnak megfelelően közösségünk igyekezetének tulajdonítottam, kiemelve Fodor Sándor érdemeit kivagyiságomnak minősítették Fontosabbnak tartották azt bizonyítani, hogy többször jelent meg az általam szerkesztett gyermeklapban a diktátor neve, mint azt állítottam. Kétségtelenül tévedtem, mert nem ellenőrizhettem, nem volt otthon kollekcióm. A Napsugárban az általam írtnál kevesebbszer, a kicsik lapjában pedig többször sikerült megóvnunk a gyermekeket a hozsannázástól. A magát később „tisztának" feltüntető dühös férj, elhatárolódást sürgető kérésemre rágalmakat fröcskölt és képzelt erkölcsi magasságából minősített, közölte az egyik mindenki által kötelezőnek ünnepi Napsugár szám fotokópiáját, amikor két oldalon a többi lapokhoz képest is, de az Előréhez, tehát saját régi lapjához viszonyítva nagyon is visszafogottan „ünnepeltük" születésnapja alkalmából a diktátort és feleségét.
De íme, a pártitkárunk által aláírt írás fotokópiája:

Latolgattuk: tartsuk-e egyáltalán érdemesnek volt főszerkesztőnk, Tar Károly az év január elején papírra vetett s a Romániai Magyar Szó január 24-i számában megjelent elvhez, észhez, lelkiismeretünk szerint című szövegét arra, hogy válaszoljunk rá. De végül is, ha már „boldog új esztendőt, szép ünnet" kívánt — gondoljuk —, illik a gesztusát megköszönni. Természetesen visszavásával sem maradhatunk adósak. Gyermeknapok szerkesztői voltunk és maradunk, ugyanis nagyon hiszünk a gyermekek nagy mondanivalójukban. Ezért legszebbikének alábbi sorait: „Adjon isten minden jót — Ez új esztendőben! — Vegye el mind a nem jót — Ez új esztendőben! — Mitől félünk, mentsen meg, — Amit várunk, legyen meg — Ez új esztendőben."

A válasz mellett döntöttünk, mert a hazai magyar sajtóban dolgozóihoz intézett újévi szózatának kihívása alól, mely szerint „a fiatalok által félénk borított szabadság lelhásen is szép ege alatt", a népiellenséghez mérté bátorsággal seperjük ki is tiszta házunk tájáit", semmi esetre sem szándékszunk kitérni. Annál is inkább, mert az idézett mondókákba az óhaj, hogy az új esztendőben vétesek el többé mind a nem jó, lényegében egyetlen egy javasolt seprőeszköz hiányát sürgetésével. Egyetértésünk tehát teljes: seperjünk, sepregessünk.

Dolgunk viszonylag könnyű, mert már addig is, amíg Kolozsváron székhez kaphattuk a forradalom első napjaiban létesült magánlap, a TAR, ezzel a Takarítási Részvénytársaság — anyján szólva — horog és fölerőszerű felhívását, akadtak kollégák (Román Győző, Fodor N. Sándor), akik milliónos állástoglalásukkal beblokmyilhattak tárgyilagosabban, s a demokratikus megújulás erőfeszítéséhez méltóbban vízsmyulnak sajtónk s azon belül hazai magyar gyermeklapjaink hajdani kényszerű önvédelmi stratégiáját követő kompromisszumainkhoz. Tekezet az emberiket talán nem is volna szabad egy napon, egy lapon említenünk azzal a Tar Károlyval, aki miután több, mint egy évig volt főszerkesztőnk a havi rendszerességgel tette le garasait a diktatúra asztalára, most — az újja mögé bújva — az új szalonképesség, a megújhadat újságírói erkölcs és tisztesség grál-lovagjának mezében lép elő.

Tar Károly 1987. májusában, körvelleől a magyar és német nemzetiségű dolgozók dicsteienől kimált tanácsának hírhedt ülése után jött közénk, és ült be a bátor kiállásért levoltott Farkas János főszerkesztői székébe. Beiktatásán hallotta a személy-

A tarkólyság szemétdombján

csere hazug indoklását, mely szerint őt a párt káderrotációs politikájának megfelelően cserélték be a székbe. Hallotta, lapult és hallgatott. Vehette észre: azon a gyászos szertartáson a szerkesztőség/ tagjai közül egyikünknek sem odták meg a lehetőséget, hogy bár egy-két szóban méltassuk Farkas János hagyományértékű életművének tekinthető harminc évét a lap élén. Vehette észre, de láthatóan ez sem zavarta abban az „erkölcsi érzékenységben", amellyel most el akarja hitetni a hazai magyar újságírók társadalmával, hogy ő, Tar Károly tisztán és hófehéren vetette bele magát már az első napon az érték és minőség, a megtiport emberi méltóság világcsodálta nagy román forradalmába. Idő hiányában még kísérletet sem tehetett a saját gyávaságának vegyelemzésére, a máris beleégrzől a lapjaink becsületébe. A kolozsvári napilap volt főszerkesztőjének menesztéséről beszámolva, a következőket írja: „Hallom, hogy a romániai magyar sajtóban van olyan lap, ahol ezt nem mertek megtenni". Majd így folytatja: „Bizony ez arra való, hogy közülünk nem csak egyesek, hanem más gyávaságába kapaszkodva és csoportot alkotva többen is feltétel nélkül elaták magukat a leűnt hatalomnak." „Tessék csak belegondolni: ezt az a Tar Károly mondja, akit a felszámolt diktatúra káderpiacéről hoztak, mert jött készségesen egy becsületes, a hatalomnak kényelmetlenné vált főszerkesztő helyére. De menjünk tovább. Tar Károlynak még garanciaszára sem futhatta az idejéből s máris lekopondásándorozza, lekonczjózeseti.. lesorbanlónározza azokat, akiknek a talpát nyalta, akik iránt — legalábbis addig, amíg főtisztnek urolgott — a főszerkesztői méltóságát is feladó szolgalelkűséggel viselkedett. Kappándi Sándor neve mellé még négyszemközti beszélgetésekben is odabiggyesztette az elvtárs srát, nehogy véletlenül bármelyikünk is megkérdőjelezhesse a hazai magyar sajtó ura és parancsolója iránti mélységes alattvalói tiszteletét. Koncz Józsefet, a Kolozs megyei hajdani pártbiztosttaga propoganda osztályának, akkori vezetőjét, akit most egyszerűbb minden kulturális megmaradás hűhérának nevez, noha tudóra odtuki harminczéves elvünk és gyakorlatunk volt, hogy politikai funkcionáriusokkal nem iratunk cikket egyszerűen azért, mert nem tudnak a gyermekeknek megfelelő közvetlenséggel írni — nem sokkal beiktatása után vezércikk írására kérte fel. S a most becsmérlően lelétlenjószerett, annak idején mély tiszteletttel Lajos bácsinak szólított Létay Lajos versét is ő törölettette be 1987-ben a Napsugár szeptemberi számába.

Mindezek után Tar Károly most így ír: „... elhatároltam magam a közénk tolakodottaktól, és kérlek Benneteket, ne higgyetek a koppándisándoroknak, a szilágyidezsőknek, a lázóreditteknek, a vargajózsefeknek, a halpagyádoknak, a létaylajosoknak, a konczjózseleknek, a sorbánlinárdoknak és hú de sokan másoknak, akik Int Tar Károly, kit ilgyelmeztelt? Mert tapasztalataink szerint — legalábbis addig, amíg nálunk főszerkesztett — ő volt leghűségesebb kiszolgálója a felsoroltak közül elsősorban azoknak, akik a sajtó felügyeletében a diktatúrát, testesítették meg. Nem is volt várható más tőle, hiszen éppen ezért választa azt, amit választ, hogy rendelkezésére álljon azoknak, akik legitimálták. Undort keltő tisztességtelenséggel hazudja le most bugyogását a szolgálatban. Így írt „Gyermeklapjaink volt főszerkesztőjeként elmondhatom, hogy a romániai magyar sajtóban elharapódzott talpnyalás és a hímnikus dicsoretázás nem volt, illetve nem volt mindig kötelező. Nem volt kötelező és éppen ezért a történtek kényszere volt a kondukátorrél és nejéről (...) hányingerkeltő első oldalakat szerkesztenl." Tar Károly ez alkalommal sa mond igazat. Neki kellene ezt elsősorban érezni, mert a Napsugár-nál ezeket a bizony kötelező hímnikus oldalakat a lapot irányítókkal és el lenőrzőkkel együtt kevert receptek szerint ő szerkesztette. És hazudik akkor is, amikor azt írja, hogy „a sajtóirányítók figyelme csökkent irányunkban". Emlékezzen csak vissza: az ő idejében „önnepelte" az ország gyermektársadalma a kötársaság kiválításának negyvenedik évfordulóját; az ő idejében volt a pártkonferencia (küszöbtáltja zsarnok születésének kerek hetvenedik évfordulóját. Csinnadratta csinnadratták követett. Hogy mert Tar Károly — ha csak nem hazudva — ezt állítani, hogy abban a politikai Ünnepek számát és méretelt illetően rendhagyó évben a sajtóirányítás szorításа lazult volna irányunkban, s hogy ezt a lazulást — úgymond — kihasználtad? Ugyan bizony, mire? Hiszen Román Győző — fennebb említett frappáns cikkének megállapításait hitelesítendő — január 28-án egy egész fotómontázst közölt azokból az oldalakból, amikre újsütetű tisztességének, erkölcsösségének, bátorságának hazug legendáját kőltve, ezzel gáncstalanul tarkárolykodva, Tar Károly már nem emlékezik.

Adjon Isten minden jót — Ez új esztendőben: Vegye el mind a nem jót — Ez új esztendőben! — Mitől félünk, mentsen meg a sajtóban, a lapok házа táján és a közületben mindenekelőtt attól, ami lám, a javasolt sepregetés közben vesrélyes mikrobőkat bújtató szemétnek minősül; attól, ami a demokrácia felkínálta sajtószabadság feltételei közőtt egy olyan magatartásformában öltött testet, amit — a fentiek alapján — a legkíméletlebb szóval tarkárolyságnak nevezhetnénk.

De hogy ez a pimasz, karrierizmusból fakadó, hazugságból építkező, olvasót lebecsülő, újságot, újságírót kompromittáló magatartás a leírt szó hitelét rontó hamis legendaátsásol milyen rekordokat produkálhat, hadd idézzük végül Tar Károlynak a Napsugárnál viselt dolgaival kapcsolatos megállapítását közül azt is, amelyet a legyőzött zsarnokság elleni harc legbátrabb hősét mintázza meg magáról úgy, hogy már csak a szobortalapzat hiányzik alóla. A következőket jelenti ki: „... tizenegy hónapig (valójában tizenöt lapszám Impresszumán szerepel a neve) egyik gyermeklapban sem engedtem meg leírni a szomicesti-i Drakula nevét." Mát az bizony a teljesítmények teljesítménye. De engedtessék meg hozzáfűznit ez pontosan így feleine meg a valóságnak, mert annak idején azt a Dracúlával azonosítható személyt nem Nicolae Ceaușescunak hívták volna, s ha abban az évben, amikor Tar Károly az ő „liszto" káderlapjával Európa legvodabb önkényuralmának megfelelő főszerkesztőnk volt, a Napsugárt és A Haza Sólymai-t minden kommentár, nélkül betiltották volna.

Lapjaink megjelentek és megjelennek. Éltünk és élünk, mert vigyáztunk szerkesztőségünkre, a romániai magyar gyermekirodalomnak erre a műhelyére, s mert a védelmi harcban elykor-elykor a megmaradás rónkkényszerített engedményeinek stratégiáját követtük. Más változatunk nincs, nem is lehetett. De amit várunk, legyen meg — Ez új esztendőben.

A Napsugár szerkesztői nevében:
JÁNKY BÉLA

Ezen a nyáron végül bebizonyosodott, amit évtizedekkel ezelőtt is sejtettem.

Nem a Napsugár szerkesztői írták ezt a cikket.

Aki egy kicsit ismerte szerkesztőségünket, tudhatta, hogy nem holmi pártfeladatból foglaltam el a főszerkesztői megbízatást, hanem a Napsugár munkatársainak kérésére, miután előbb elmondtam nekik, hogy „felfelé buktatásomat" tervezik. Emlékszem Fodor úr, mert így szólítottuk (különben soha senkit sem „elvtársoztam" a szerkesztőségben), azzal biztatott, hogy fogadjam el a főszerkesztőséget, mert különben pártaktivistát küldenek a nyakukra, ahogyan ezt abban az időben az Igazság és a Dolgozó Nő szerkesztőségében is tették. Ezért fogadtam el. Annak ellenére tettem ezt, hogy tisztában voltam a következményekkel, ugyanis csak a vakok, a törtetők nem látták, nem érzékelték, hogy a forrongó Európában végnapjaikat élték a szocialistának és kommunistának nevezett diktatúrák. Nálunk évek múlva következett be a gyökeresnek nem mondható rendszerváltozás. Nincs mit szégyellnem abból, amit addig a két gyermeklapnál tettem. Akinek van szeme, láthatja az akkori lapszámokból, hogy szakavatottak segítségével sikerült megújítanunk, tartalmilag és formailag, korszerűsítenünk az Asztalos István által indított, három évtizeden keresztül azonos sablon szerint éltetett gyermekirodalmi folyóiratokat. Azok, akik állítólag latolgatták, válaszol-

janak írásomra, nem a Napsugár szerkesztői voltak, hanem a fővárosi lap diktatúrát gátlás nélkül szolgáló régi, és egyben a magukat minden igyekezettel átmenteni óhajtó "új"szerkesztők, akik kenyerüket féltve, saját lelkiismeretüket is elnyomták, s egyhangúlag a sunyi hallgatás mellet döntve, támadták mindazokat, akik a „vallani és vállalni” örökségről nem akartak lemondani.
Önérzetes embernek neveltek, a rágalmazók világát nem ismertem. Belátom nem kellett volna visszavonulnom, már akkor rájuk bizonyíthattam volna sunyiságukat. De akkor csak ennyit válaszoltam:

A cikk megjelenése után többen is védelmemre keltek. Válaszommal együtt Székely Ervin sorait is megjelentették. De Román Viktor nevéhez méltóan ünnepelt, hazugnak nevezett és fölényeskedve megállapította, hogy a forradalomból nem értettem semmit. Én pedig most is állítom, hogy ő írásomból nem értett semmit. Bizonyára otthon is megdicsérték bátorságáért, hogy nevemet kisbetűkkel írta.

A következő levéllel próbáltam némi belátásra bírni, persze nem közölte, és magánlevélben sem válaszolt, de ismerőseim elbeszéléséből tudom, hogy hosszú ideig fortyogott még, s mindennek lemondott. Nem vettem fel a kesztyűt, ha tettét forradalomhoz méltónak ítéli, akkor az nem az én forradalmam volt, próbálom megérteni, hiszen nem magát csak a maga felét védte.

Vajon sikerült-e neki(k)?!

Utóirat Román Győzőnek

Ön azt írta rólam, hogy hazug vagyok, a forradalomból sem értettem meg semmit és lelkiismeretem sincs. Igaza van. Nemcsak, hogy hazug vagyok, hanem tévedek, hibázom, török-zúzok, veszett fejsze vagyok, de lopok, rabolok, csalok, senkit sem kímélek, szélhámos vagyok és aljas, megvesztegethető, romlott minden sejtemben. Törtető vagyok, aki minden időkben felfele nyal, lefele dorongol, pedig tudom, hogy egy utolsó vagyok, mögöttem senki sem áll csak a pokol. Tehát ördög vagyok, sötét alak, minden jó elrontója, gazember, aki csakis azért él, hogy megnehezítse a mások életét. Mindent túllihegek, mindenhova bemártom magam, szerepelni vágyom és a másoknak termett babérokat elorozni. Megveszekedett barom vagyok, akinek sem Istene, sem hazája. Akinek nem szent a múlt, semmmi a jelen és a jövőt sem tisztelem. Akarnok vagyok, zsarnok, aki fittyet hány a viselkedés elemi szabályainak, egy számító pofátlan, akinek egyedüli célja, hogy a mások orra alá borsot törjön, megkeserítse a környezetében levők életét. Klikkeken kívüli nyavalyás állat, aki mindig klikket szervez, rohadt polgári salak, aki a világ legnagyobb tévedéseként jött e világra, az egész romániai magyarság sanyarúságára. Mi több, én vagyok a világ legundoritóbb emberképű férge, egy hímringyó, egy nyálas hernyó, egy undorító pók, aki a savanyú izzadásig csakis azért szövi mindenhova a maga kis maszek hálóját, hogy mások elől a teret, sőt ha lehet a levegőt magáénak tudja. Hát persze, hogy én vagyok az örökös feljelentő, már gyerek koromban élenjáró árulkodó voltam, és titkos barlangomban szárítom áldozataim skalpjait. Újságíró is csak azért lettem, mert nagy élvezettel szeretem lopkodni mások szövegeit, kéjjel erőszakolom meg patyolatszűz gondolatát minden természetes okossággal megáldott kollégámnak, tollbérenc vagyok, zsoldos, aki szemrebbenés nélkül megmásítja a valóságot gazdája egyetlen mosolyáért, esetleg vállveregetéséért. Én vagyok a lakkozók gyöngye, aki évtizedekig teleírtam a lepedőlapokat ajnározással és hozsannával, magam szerkesztgettem a hányingerkeltő sablonszöveget kilószámra, a fejemben fatuskót hordok amit fűrészporrá alakítva csakis azért szórok betűformákban kéziratpapírra, mert azt tartom, hogy csupán így juthatok el a teljes megdicsőülésig. Mert titkon, sőt nyíltan erre vágyom. Szemét vagyok, trágya vagyok, trágyadomb vagyok. Piszok fráter, akinek volt pofája megmaradni ősei városában, mégpedig magyarnak, csakis azért, hogy alkalomadtán ezzel is eldicsekedjen és magyarkodjam, és ebből is hasznot húzzak. Nem tisztelem apámat és anyámat, könyveimben koszos koholmányokat hordok össze, mániákusan mint egy eszeveszett. Pénzt kunyerálok minduntalan és sajnáltatom magam, nem köszönök vissza az ismerősöknek és naponta ellopom az ötleteiket és szünet nélkül újítással okozok keserűséget társaimnak, csakis ezért tolakodom szőrös képemmel és ötleteimmel mindenhova. Hülye vagyok, bolond - még papírt is kijártam magamnak, mely ezt bizonyítja -, mert véglegesen thar vagyok, hiszen ennek születtem és az én hibám, hogy nem folytottak meg a pólyámban, nem löktek autó elé, nem csukták rám a börtönajtót és nem löttek le mint egy veszett kutyát. Erkölcstelenebb embert magamnál nem ismerek. Tetű vagyok, örökké piszkálódó, másokat szekírozó, kételkedő, furkáló, hátulról támadó, védteleneket gyötrő lelkinyomorító. És ez még nem minden. Folytathatnám és folytatná ön is.

Aki másmilyennek ismert - három évtizedes pályámon alig néhány emberrel találkoztam -, nagyot tévedett. Kérem, gyökeresen változtassa meg véleményét, most még lehet, most éppen eljött az ideje, mert

különben magammal húzom az erkölcsi pengolyának feneketlen, az etikátlanság fekete lyukjába. Megvetést érdemlek, le kell vágni, rúgni kell belém, szóra sem méltatni, és arra kárhoztatni, hogy a kötelet is magam szerezzem be, hogy nyakamon érezzem súlyát rohadtságomnak.

Rusnya vagyok, nem tagadom, de ennél is rosszabb, hogy megbocsáthatatlanul makacs. Ganédumb-emberségem mélyéről most is felhőfögöm pofátlanul a kérést: írásomból, amely annyira feldühítette, emeljen ki tetszése szerint néhány kérdést és továbbítsa újságíró kollégáinak meggondolás, átformálás, kiérlelés végett. Legyen az ön hófehér tette az én szemfedőm, amit magamra húzok mielőtt elnyel a nihil és a világ megkönnyebbült sóhajjal veszi tudomásul, hogy egy kerékkötővel kevesebb, és az érdem gyógyító fuvallatként seper majd végig a mi kis világunkon és akkor, csakis akkor elhatárolhatjuk magunkat egymástól lelkiismeretlenségünk szerint és egyáltalán. Ha pedig úgy gondolja, hogy kérésem átejtés és alattomos beugratás, kivagyiságból született rongyrázó hepaj, amely csöppet sem visz minket előre, a tisztaság sajtómezejére, akkor egyegyszer ön is téved egy ici-picit. Ez az aprócska valami a lényeg, amit szíves figyelmébe ajánlok. Tudom, hogy senki vagyok és az is maradok. Mert kutyából nem lesz szalonna, és belőlem sem:

Tar Károly

ROMÁNIAI MAGYAR SZÓ • 4

A sajtóetika kötelez

Fodor N. Sándort, a Romániai Magyar Szó bukaresti olvasóját meglepi az a tény, hogy a lap január 24-i számában közölte Tar Károly Szívhez, észhez lelkiismeret szerint című, újságírókhoz írt nyílt levelét és sajátos logikával azt kérdezi: ugyan ki kötelezte a szerkesztőséget egy olyan írás közzétételére, amellyel ő nem ért egyet. (R.M.Sz. jan. 28)

...Az újságírás alapelve, hogy minden törvénytisztelő, jobbító szándékú véleménynek helyt adjon. Nézetem szerint Tar Károly cikke ilyen. Tisztességre, bátorságra, a múlttal való becsületes leszámolásra inti azokat, akiknek ezekben a napokban — amikor már nem a propaganda-titkároknak és más botcsinálta cenzoroknak, hanem csak a saját lelkiismeretüknek tartoznak elszámolással, — különösen megnőtt a felelősségük.

Meggyőződésem azonban, hogy a sajtóetika előírásai nemcsak miránk, a sajtó napszámosaira, hanem a tollat ragadó „régi olvasókra" is kötelező érvényűek. Azokra, akik visszaélve a sajtószabadsággal, ilyen becsületsértő mondatokat vetnek papírra: „Egy ilyen ismeretlen senki, eddig lapult a betegnyugdíjával (a diktatúrától kapta!), most meg előbújik és mindenkit lemoskol".

Látja, kedves Fodor úr, az ilyen az ötvenes évek vérszomjas, gyalázkodó förmedvényeire emlékeztető mondat közlésére ugyanaz az etika kötelezi a sajtót, amelynek a „parancsára" sor került Tar Károly nyílt állásfoglalásának a kinyomtatására is.

Egyébként Fodor N. Sándor (aki fizetését ugyancsak a diktatúrától kapta és remélhetőleg ma sem kell betegnyugdíjból dőzsölnie) tájékoztatására közlöm, hogy Tar Károly eddig nem lapult, hanem tisztességgel szolgálta a kolozsvári Igazság, majd az Ifjúmunkás, a Napsugár, illetve az A haza sólymai és az Előre olvasó közönségét. Munkásságával mindannyiunk számára példát mutatott és mutat ma is emberségből, lelkesedésből, igazságszeretetből. Több olyan munkatárs rúgja ma a labdát itthon, sőt még külföldön is, aki az ő keze alatt lett újságíróvá. Ezért nem volt szüksége arra, hogy a Szabad Európa Rádió hullámain szóljon közönségéhez (egyébként Magyarországon akkor is publikált, amikor ez idehaza szinte főbenjáró bűnnek számított). Ha pedig a diktatúra idején tanúsított bátorságot kéri tőle számon, akkor engedje meg, kedves Fodor úr, hogy figyelmébe ajánljam Tar Károly Köszönöm, jól vagyok és Az ismert katona című köteteit. Garantálom, mindkettő tanulságos olvasmány lehet egy mégoly régi olvasó számára is.

SZÉKELY ERVIN
a Flatal Fórum tudósítója

Tisztelt Szerkesztőség!

Akinek nem inge... Sajnos Román Győző magára vette. Lapjuk 1990. január 24-én megjelent számában a **Szívhez, észhez, lelkiismeretünk szerint** című írásomra, annak továbbgondolása helyett, az 1988. januári Napsugár második és harmadik oldalának fotóját mutatja be az olvasónak és hazugnak nevez. (Romániai Magyar Szó, Új sorozat, 30. szám) Kit véd Román Győző, hogy ilyen elvakultan támad? Mondjuk, hogy az igazságot. Kötelességemnek tartom, hogy segítsem. Kérem, lapozza fől a Napsugár 1988/2., 3., 4., 5., 7., 8., 10., 11., és A Haza Sólymai 1987/ 7., 9., 10..; 1988/2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11. számát. Egyikben sem találja a volt diktátor nevét.

Remélem, hogy ezen soraimat is ugyanolyan megkülönböztetett módon találja a lap, mint azt Román Győző „leleplező" írásával tette.

Kolozsvár, 1990. február 1.
Előre is köszönöm:

TAR KÁROLY

A szerkesztőség megjegyzése: 1. Reméljük, T. K. múltkori cikkének találása eléggé megkülönböztetett volt; 2. a föllapozást megejtettük, de az ön felsorolásából (lásd Napsugár) sehogy sem akar kijönni a korábban említett 11 hónap.

Írtam egy másik levelet a Napsugár szerkesztőségének, amolyan belső használatra.

Tisztelt Szerkesztőség!

Akinek nem inge ... Sajnos Román Győző magára vette. Lapjuk 1990. január 24-én megjelent számában a **Szívhez, észhez, lelkiismeretünk szerint** című írásomra, annak továbbgondolása helyett, az 1988. januári Napsugár második és harmadik oldalának fotóját mutatja be az olvasónak es hazugnak nevez. (Romániai Magyar Szó, Új sorozat, 30. szám) Kit véd Román Győző, hogy ilyen elvakultan támad? Mondjuk, hogy az igazságot. Kötelességemnek tartom, hogy segítsem. Kérem, lapozza föl a Napsugár 1988/2., 3., 4., 5., 7., 8., 10., 11., és A Haza Sólymai 1987/ 7., 9., 10., 1988/2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11. számát. Egyikben sem találja a volt diktátor nevét.

Remélem, hogy ezen soraimat is ugyanolyan megkülönböztetett módon tálalja a lap, mint azt Román Győző „leleplező" írásával tette.

Kolozsvár, 1990. február 1.
Előre is köszönöm:

TAR KÁROLY

A szerkesztőség megjegyzése: 1. Reméljük, T. K. múltkori cikkének tálalása eléggé megkülönböztetett volt; 2. a föllapozást megejtettük, de az ön felsorolásából (lásd Napsugár) sehogy sem akar kijönni a korábban emlegetett 11 hónap.

Házunk tája (de nem csak)

Irástudóink múltbeli viselt dolgait felhánytorgató olvasói állásfoglalások (László György, Tar Károly, Nagy Márton, Soltész József) kiben heves tetszésre találtak, kiben ellenérzést keltettek. Örvendett a nagyváradi **Korda Erzsébet,** védőügyvédként lépett fel a nagybányai **Reiz Irina,** míg az etédi **Buzogány Árpád** árnyaltan közelíti meg a felelősség kérdését. Mivel a brassói **Szirmai Béla** történetileg is elemzi a hamvába holt, nem túl ízléses vitát, levelét szemelvényesen közreadjuk.

„A vitát tulajdonképpen Kiss Zsuzsa cikke (december 26) indította el. ... A vétek, a hiba, a bűn beismerése első lépés a tisztulás felé. És a cikkben a megbánás, sőt a vezeklés gondolata is kifejezésre jut. Igaza van..., azok is bűnösök, akik némák maradtak, hallgattak, amikor szólni kellett volna ... Súlyosabb a vétkük, akik már az érvényesülés fényében csillogva ontották a dícséreteket, hazugságokat ... Tehát az írók — újságírók, szerkesztők — legalábbis, sokan közülük egyr[illegible]nis bűnösök. Nem én állapítom testi[illegible], hanem megtette ezt nevünkben naellen.[illegible] szépen — Kiss Zsuzsa. Van azonban ménye[illegible]lási lehetőség ... Mindenkinek ő-mailag[illegible] lelkiismeretvizsgálattal és bűnbá-lését.[illegible]al ... Elszomorító azonban, hogy ú-Az[illegible]ban az írók féktelenül egymásnak rosem[illegible]nak és egymást vádolva versenyeznek tőt e[illegible] magukat fehérre mosni. Itt némileg hibázott László György nagykárolyi író (január 16) ... Hevesen támadta írótársait és önmagát mintegy hősként tüntette fel. Ez némileg érthető, sok felgyűlt keserűség robbant ki belőle ... Helytelen volt őt a lapban letorkolni ... Kár, nem helyes, ha önkényesen kiragadnak egy-két írót, s azokat hősöknek, a legjobbaknak tüntetik és címezik ... Talán jobb volna az olvasókra bízni a döntést, kit tartanak nagy (vagy igazán nagy) írónak, és véget kell vetni itt is a személyi kultusznak ... Elítélendőbbnek tartom Soltész József kirohanásait (január 26)... Mire való-volt ez a fékeveszett indulatos hangú irománу? Lassabban a hanggal! Egyszerűen, miért sértődött meg? Hiszen régi bölcsesség: akinek nem köpönyege ... Itt furkósbottál, seprűvel verik agyon, seprik ki a szemetet ... E hangnemből elég volt, nem kérünk belőle! Ismét csak igazat adhatok K. Zs.-nak: „ne élesztgessük a torzsalkodás lángjait a még oly törékeny demokrácia és szabadság hajnalán ..."

Ennél bölcsebb következtetésre mi se juthattunk volna, ezért részünkről itt pontot tennénk a vitára, folytatván — immár magunkban, de a magamutogatást mellőzve — a belső tisztogatást, az olvasói vélemények adódó tanulságok megszívlelését.

Kolozsvár,1990 március 4

Tisztelt Szerkesztőség !

Visszatérve külföldi utamról olvasom "A tarkárulyság szemétdombján" címmel közzétett választ a Romániai Magyar Szóban és magam is latolgatom, hogy mit válaszoljak erre a személyem elleni támadásra. A legszívesebben válasz nélkül hagynám, a nyilvánosság előtt ezt teszem, hiszen kár az újságpapírért. Maradok szemétdombnak, hazugnak, a romániai magyarság legfőbb ellenségének, és mindannak aminek jóakaróim beállítanak. Teszem ezt abban a reményben, hogy olvasóim és barátaim az elmúlt harminc év tapasztalatai alapján úgy sem hiszik el, hogy ennyire mocsok és senki vagyok. Bízom abban, hogy a szekesztőség válaszát olvasva minden józan ember előtt nyilvánvalóvá válik 1. 1990 január elsején elkövetett cikkem lényegéhez nem hozzászólni enyhén szólva figyelmetlenség, közösségellenes. 2. A személyeskedés területén megmaradva engem kicsinálni lehet hasznos dolog, de ez még nem menti azokat, akiktől a forradalom utáni héten úgy éreztem, hogy el kell határolnunk magunkat. Ez kiderül abból is, hogy "a demokratikus megújulás erkölcsiségéhez méltóbban viszonyulók" sem védik meg az általam megnevezetteket, hanem engem melléjük állítva és beteketítve mindenkinél rosszabbnak mondanak. Kiderül közben, hogy a két említett *"kolléga" közül egyik a feleségét védi, ha jól tudom, a másik* meg annyira tájékozott, hogy semmit sem tud rólam csak amit megsúgtak, tollbamondtak neki. Mellesleg az előbbi annak az Előrének a szerkesztője, ahol egyetlen lapszámban száznál is többször írták le és írták be többek között az én írásaimba is a legfőbb vezetőnek és nejének a nevét. Mégpedig olyan erkölcsös módon, hogy újságíró társaikat kész tények elé állították, az idegösszeroppanásig meggyötörték. Hát ezért kellett az illetőnek magára vennie azt a bizonyos inget.

Sajnálom, hogy ezt is leírtam, leírhattam. Továbbá sajnálom, hogy akkor (január elsején) jobb példát nem ismerve, magamat kissé előtérbe tolva tálaltam az újságírói munka, az újságíróképzés, az utánpotlás, a szakmai továbbképzés és a közművelődésben való részvételünk kérdéseit. Akaratlanul hibáztam. Nyugdíjasként senki helyére nem pályáztam és ezután sem pályázok, amit tettem, azért soha semmit sem vártam. Arra gondoltam, hogy különállóként olyan dolgokat is kimondhatok amit mások ilyen vagy olyan csoportosuláshoz tartozva óvakodnak kimondani. Ma is fontossabbnak tartom írásomban a közérdekű kérdéseket, amelyek mellett tárgyi tévedésem ellenére sem kellene szó nélkül elmenni. Tizenegyet írtam, de ha akárhányat is írtam volna, ettől még mondatom másik fele igaz. Aki a közösség érdekét figyelve olvas az tudja mit "hazudtam". De ez meg sem fordult a volt Előre szekesztőinek fejében, akik nem anyagtorlódásért fektették cikkemet január 24.-ig, hanem hogy nyomást gyakoroljanak rám néhány név törlése végett, és felkészüljenek a méltó válasszal. Sajnos, "leleplezésemen" kívül másra nem figyeltek, hangnemük útszéli, az olvasó felkapja a

fejét és kételkedik igazukban.

Hasonló indíttatású a Jánky írása is. És kissé pontatlan. Nem nevezem hazugnak, mert nem erről van szó: rosszindulatú ! Vegyük sorjában a tényeket.

1. Azt írja, hogy lapultam és hallgattam Farkas János leváltásakor. Az egész szerkesztőség a tanúm, hogy engem nem úgy hoztak felülről, hanem beiktatásom előtt megkérdeztem kellek-e vagy sem. A beiktatáskor pedig egyedül én szóltam Farkas János mellett. Még megvan a beszédem szövege, amelyben többek között fáradhatatlannak neveztem stb. Miért? Azért, mert tudtam, hogy miért váltják le. A lap hagyományainak folytatását fogadtam és a Farkas János által felolvasott ténybeszámoló után mindenki előtt világos volt, hogy eredményesen vezette a lapot, melléállásom egyértelmű volt. Ezenkívül nem én akadályoztam a szerkesztőség tagjait abban, hogy véleményüket elmondják. Hallgatásukat már ekkor ellenállásnak véltem, az is volt. Mit tehettek volna mást?

2. Ami főszerkesztői méltóságomat illeti, ezt én nem ismertem. Szolgának mentem a Napsugárhoz és az is voltam. Nem emlékszem, hogy valakinek a megszólításakor használtam volna az elvtárs szót. Azt viszont többször is kikértem, hogy engem urazzanak a szerkesztőség tagjai. Ezek után nyilvánvaló, hogy Koppándit mindig is elvtársnak neveztem, aki ezt félremagyarázza bizony mondom rosszindulatból teszi.

3. A Koncz József vezércikkét Németi Rudolf írta, és egyetértett azzal, hogy a Koncz nevét írjuk alá. A cikk pont olyan mint sok azelőtti Németi által írott cikk, de azzal, hogy Koncz pénzt kapott, sikerült eltereInünk figyelmét a két gyermeklapról.

4. Létay Lajost sohasem neveztem Lajos bácsinak. És már akkor a szemébe mondtam a véleményemet arról amit állítólag az Utunk védelmében tett. Nem volt szükség rá olyan mértékben, ahogyan azt tette. De ragaszkodott a Központi Bizottsági tisztségéhez stb. Gyerekverset azért még írhatott és közölhetett. Ne feledjük el, hogy Sütő Andrástól is kértem és kaptam írást, aki azelőtt hiányzott a lapból. Az összefogás híve voltam és maradok. Az elhatárolódás nálam nem személyi bosszút és kicsinálást jelent, hanem politikai hovatartozást. A létaylajos besorolása a levitézlett főszerkesztők sorába például nem akadályoz meg abban, hogy orvosságot hozzak most neki magyar barátaitól.

5. Csodálkozom, hogy arról a "csinadrattás" évről szólva a szerkesztőség nem hisz a szemének: végül is, ha nem csalódom négy számban szerepel a zsarnok neve. Bizony csinadrattás év volt és ez mégis így van. Nem értem miért kell kisebbíteni a szerkesztőség érdemeit, ezt az eredményt nem a magam számlájára írtam. Az igaz, hogy magam húztam ki Rudi sablonos írásaiból a zsarnok nevét, de úgyhiszem erről mind tudtak és feljelenthettek volna. Én ezt eredménynek tekintettem, és az utánam következőben bízva, ennek folytatását megbeszéltem. Nem rajtam múlott, hogy másként történt. És az sem, hogy elfogadott rovataimat megszüntették, munkámat nem igényelték.

6. Amit a lap betiltásáról olvasok a szerkesztőség válaszában említett tények ismeretében kénytelen vagyok "ujjamögé bújásnak" nevezni.

7. Az írásban felsorolt indulatszavak szemétdombját is csak

azért kifogásolom, mert félek, hogy ezekből némelyik visszahull a szerkesztőségre. Éppen ezt elkerülendő, lemondok a vita nyílt folytatásáról, maradok a szégyenben a szemétdombon. Nem tudom miért jó ez a szerkesztőségnek? Egyébként sem közölte válaszom Román Győzőnek szóló második részét az RMSZ. és a szerkesztőségnek címzett soraimmal is kivárt, amíg mellétördelhette a Napsugár nevében írt sorokat. Aki ismer, tudja, hogy nem ilyen küzdelemért lettem újságíró. Az én küzdelmem mindig is klikkeken kívüli, vélt vagy valós igazságaim kimondása miatt sokakat sértő, de a közösség szempontjából — legalábbis úgy érzem — el nem hallgatható igazságok. Bálint Tibor tudja, hogy első könyvemet azok égették el, akik közé káderlapom alapján soroltak. Türőképességem, lelkiismeretem nyugalma onnan adódik, hogy az erdélyi magyarságért, képességeim szerint legalább annyit tettem mint azok, akik pimasznak, karrieristának, hazugnak, öndícsérőnek és egyebeknek mondanak. Nem kívánom, hogy nyíltságom megbocsájtsák, különösen azokkal nehéz szót értenem, akik nem akarnak megismerni, hiszen egyetlen könyvemet sem olvasták, akik őszinteségem kétségbe vonják és azt is kifordítják, amikor közösségemért kell(ett) előtérbe tolnom magam. És még mindig hiszem, hogy a Napsugárért is tettem (tehettem) valamit. Farkas János, aki hála az igazságnak visszakerült helyére talán majd elvégzi azt a régóta esedékes elemzést, amely meghatározza a gyermeklapok helyét az európai hasonló kiadványok sorában, és a figyelmes elfogulatlan elemzéskor kiderül, mit csináltam jól, mit tévedtem, mit akartam. És talán a szerkesztőség is belátja, hogy akarnok létemre is szentnek tartottam a demokratizmust, vitázva, de meghajoltam a többség, a gyakorlottság, az ésszerűség előtt. Rosszat senkinek sem tettem, bosszúálló ezután sem leszek.

Végezetül pedig minden ellenségemnek, a szerkesztőségnek a magaménál is jobb sorsot, jobb életet és sikert kívánok minden esztendőkben. Remélem, hogy a nyomdaviszonyok javulásával sikerül majd a Gimborát is a városunkba költöztetni, hogy "egy kézben" a szerkesztőség biztosíthassa a romániai gyermekek nevelésének folytonosságát és célirányosságát.

Kérem Farkas Jánost, hogy alkalomadtán ismertesse levelem a szerkesztőségben és a többi beérkező levelek mellett, a szokáshoz híven megőrizze. Minden kisebbítő szándék mellett maradok:

Tar Károly

NÉZŐPONT

EMLÉKEZTETŐ tarkárolynak

Az újságíróknak küldött nyílt levelében — Romániai Magyar Szó, új sorozat, 26. szám — közzétett egy kérést, melynek teljesítése kötelességünk, kötelességem. Igen, meg kell tisztítani hazánk tájait a szennytől, a hazugságtól. Akkor pedig kezdjük.

Egy volt főszerkesztőhöz nem illő pongyolasággal megfogalmazott írásból idéznék: „Kihasználva, hogy a sajtótörvény figyelme csökkent irányunkban, tizenegy hónapig egy gyereklapban sem engedtem leírni a szomicesti-i Drakula nevét."

Uram, ön semmit sem értett meg a decemberi forradalomból. Ön mest is hazudik. (Lásd a felvételt.) Most, amikor nem csak újságírásunk, hanem egész társadalmunk tisztulni akar és az igazat, csakis az igazat követeli. Cselekedete a lelkiismeretét elaltatni akaró opportunista tett.

A tények konok dolgok. Tizenegy hónapig az ön főszerkesztése alatt álló két gyereklap — a Napsugár és A haza sólymai — majdnemhogy ékében ott „díszeleg" a diktátor neve, de akad, amelyben a „tudós" ne) is szerepel. Érthető okból: csak ilyen kompromisszummal jelenhetett meg a diktatúra idején az a sok kiváló írás, amellyel a Napsugárnál dolgozók, vagy e lapban közlök az Asztalos István-i hagyományoknak megfelelően a szép magyar szóra okították és magyarságuk tudatára ébresztették az Erdélyben élő legényeket, leányokat. Ez az igazság.

December 22-ike óta senkire sem kényszerítik a tényeket megmásítását, ön azonban, ahogy láthatjuk, olvashatjuk: maradt a régi. A tudósítások, jóditások mellett — mert szövegében bőven akad még effélé — ámnéziásan olyan kérdéseket tesz fel, amelyre ugyancsak önnek kellene felelnie. Íme: „Annak bevallását, hogy leváltásom után (a lányom Svédországba menekült — **tehát nem a Drakula elleni kiállásért éreztették meg a Napsugárnál a főszerkesztőt** szék — R. Gy. megjegyzése) miért kellett, olykor két oldalon is, a gyerekek számára érthetetlen dicshimnuszokat közölni az „aranykoreszakról" — ezt talán bízuk a szerkesztő lelkiismeretére."

Baj van az „után" szóval, uram, Mert e kérdést a leváltása előttre is felteheti. Talán választ is adhat rá. Az ön lelkiismeretére azonban nem bíznék semmit.

ROMÁN GYŐZŐ

Nincs tudomásom arról, hogy ezt a levelet felolvasta volna Farkas János a szerkesztőségben. Rövid ideig volt újra a lap főszerkesztője, utána az következett, aki előkelő helyen szerepelt azon a tizenhatos listámon, akiket hiába próbáltam alkalmazni, még az általam szerkesztett lapszámokból egyszer sem hiányzó, már akkor is kiugróan tehetséges Kovács András Ferencet sem engedélyezte a KB teljhatalmú megbízottja.

Látva, hogy egykori kolozsvári kollégáim, akik ismerték írásaimat, magatartásomat, szótlanul hagyják gyalázásomat, nem kívántak belekavarodni a vitába, hiszen érzékelték, hogy a sunyítók tábora mindenre képes, hogy hallgatásra bírja a kritizálókat. Benne volt a levegőben a zseniális nagymesteri lépésből adódó megoldás: a diktátor házaspár kivégzésével az összes kollaboránsok bűnbocsátásban részesülnek. Mit tehettem? A RMDSZ megyei szervezése élén nem állhat megbélyegzett ember, mondtam Kántor Lajosnak, aki abban az időszakban vezetőnk volt, és rendre átadtam egy fiatalabb kollégámnak az irányítást.
Jánky Béla, miután valamennyire elült az általa kavart botrány, Budapesten, egy írószövetségi választáson békülékenyen megszólított. Ha bocsánatot kér, talán szót válthattunk volna, de mert sunyin viselkedett, úgy tett, mintha semmi sem történt volna, nem álltam szóba vele. Nem jól tettem, mert akkor kiderülhetett volna az, ami a legjobban fájt: miként került rágalmazó írása végén, a neve fölé: „a Napsugár szerkesztői nevében."
A nyáron végre, anélkül, hogy erőltettem volna a dolgot, kiderült, hogy a Napsugár munkatársai, nemcsak hogy nem adták nevüket az íráshoz, hanem tudtuk sem volt arról, hogy ezt nevükben írták. Fodor Sándort, még akkor, 1990 elején kérdeztem. Az, hogy mellettem állt, mi sem bizonyítja jobban: éppen akkor, mi ketten voltunk a Bajor Andor által indított katolikus lap munkatársai. Bálint Tibor első regényem megjelenésétől, amelynek méltató előszavát írta, hűséges barátom volt. Kányádi Sándor pedig nemrég, levélben is megerősítette nem volt tudomása Jánky Béla cikkéről.

„Amit a rólad irt rágalmakról írsz, sohase hallottam róluk. A Napsugártól kilencven első napjától nyugdíjba kerültem. Rólad semmi rosszat azóta se hallottam. Nehezen megy a pötyögés, hívjál inkább Skype-on.
Szeretettel: Sándor"

Soó Zöld Margitot időnként meglátogattam műtermében, de erről nem kérdeztem. Most, szokásos nyári kolozsvári látogatásomkor, néhány példányszámot vittem a Napsugárban indított huszonvalahány új rovatom egyikének felhasználásával, az Ághegy Könyvek sorozatban megjelent *Játékos torna* című közös munkánkból, gyerekkönyvünkből. Régi időkre terelődött beszélgetésünk végén kérdeztem, de ő sem tudott arról, hogy a cikkíró vagy az új országos napilap

szerkesztősége engedélyt kért volna a Napsugár munkatársait jelölő aláíráshoz.
Ezek után nyilvánvaló, hogy gonosz túlkapásról van szó, amely eddig eléggé megkeserítette életemet. Az sem titok kinek állt érdekében engem intézményesen befeketíteni. A szerző(k) figyelmen kívül hagyva azt, hogy a lapokban akkor elterjedt hozsannázás elleni mérséklő igyekezetünket nem a magam, hanem a Napsugár szerkesztőinek javára írtam, öndicsérettel vádoltak és elítéltek. Ma is feltűnő, hogy írásom tárgyáról, a lelkiismereti vizsgálatról, mélyen hallgatnak, ma sem vállalják. Egykori ifjúsági lapunk főszerkesztőjén kívül, nem tudok mást, aki ha két évtized elteltével, de elvégezte volna a maga lelkiismeretének vizsgálatát. A nyáron olyan egykori szaktársammal is találkoztam, akiről annak idején sejtettük, hogy a belügyiek szolgálatában állt, nemrég felfedett besúgóinkról szót váltva, a kenetteljes megbocsájtás hangján győzködött: mindannyian megértést érdemelnek, hiszen a helyükben mi, mit tettünk volna… Nem tartottam érdemesnek arra, hogy arról szóljak, hogy én mit tettem...
A változás utáni hetekben a katolikus lap munkatársaként javasoltam, faggassuk a megyei művelődési bizottság vallásügyi felügyelőjét az egyházakat ért elnyomásról. Felkerestem, és azzal próbáltam vallomásra bírni, hogy majd úgyis „minden kitudódik". Érvelésemnek engedett, de (régi és új) feletteseinek tanácsára három nappal később, másfél év halasztást kért, amelyet aztán máig érően sikerrel hosszabbított az intézmény, amely azóta állítólag átalakult. Átalakult anélkül, hogy a múltját bevallotta volna. Ugyanúgy, ahogyan, állítása szerint, becsületben megőszült egykori szaktársam is cselekedte, és ma zokszó nélkül az erdélyi magyarság legfelső vezetőségét szolgálja.
Tudom, hogy a Szabadság alapításának első évfordulóján a lap vezetői célravezetőbbnek találták kifelejteni a nevemet a bábáskodók sorából, Cseke Pétertől, aki előtt vétettem ki az első lapszámból írásomat, hogy volt neje, az akkoriban üldözött Gyimesi Évától általam kért írást protezsáljam helyébe, visszaemlékezésében egyetlen pejoratív mondatot engedett meg magának: „És akkor jött Tar Károly", hogy aztán stockholmi látogatásuk alkalmával, nálam alacsonyabbról, elnézzenek a fejem fölött, amikor a díszterem ajtajában köszöntöttem őket. A karrierjüket féltők számára nemkívánatos személlyé váltam.
A Napsugár félévszázados évfordulójára olyan késéssel küldtek meghívót, hogy rakétával sem érhettem volna oda, a lap történetében pedig eltitkolják, hogy az európai különlegességű gyermekirodalmi lap öt főszerkesztője közül az egyik én voltam. És sorolhatnám még… Az emberek olyanok, mint a kisgyermekek, akik a jóra nem igen figyelmeznek, de a rosszat rögtön megjegyzik. Játékukban irtóznak a Fekete Pétertől, senkit sem érdekel kik feketítették be.
Miért tárom nyilvánosság elé ezt a „titkomat"is. Azért, mert a két évtized alatt meggyőződtem arról, hogy lelkiismeret-vizsgálatra szólító írásomat rég elfelejtették, talán nem is olvasták, de a fifikusan megmódolt, ellenem szóló rágalmazó írásokra emlékeznek. És elfordultak, húzódzkodnak ma is tőlem, ha utcán találkoztunk.

Megtörtént, hogy a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságában, amelynek választmányi tagja vagyok, olyan ember játszotta meg magát főnöke előtt, és tett úgy, mintha nem ismernénk egymást, aki nagyon is jól ismert a Napsugár szerkesztőjeként, mert támogattam, amikor állástalan volt. Tavaly nyáron önéletrajzi pentalógiámhoz régi lapokat olvastam a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban. Velem szemben, az asztal túloldalán, egykori kollégám az Igazságnál, ült, kapkodó idegességében halkan fütyörészett, majd tüntetően tudományos munkájába temetkezett. Éreztette, hogy nem kíván megismerni. Ő az, akit leváltásom előtt, mert kérdeztek, helyembe javasoltam, és azért kapta a kinevezését, mert kívülállóként, köztudomásúan azon kevesek közé tartozott, akit a hatalom nem bélyegezhetett „ellenségnek", tartózkodó volt, nem magyarkodott, még csak nem is örménykedett.
Ama rágalmazó írás máig érően rossz fényt vet reám, egy-két irodalmi lap és kiadó nagyon fiatal és néhány idősebb szerkesztője, akik semmit sem olvastak tőlem, de hitelt adtak a rágalmazóimnak, leveleimre nem válaszolnak, vagy csak sértően és nyeglén egyszavas elutasításra képesek. Elítéltek vádemelés nélkül, az utolsó szó jogát is megtagadják tőlem. A rendszerváltás után tíz könyvem kéziratával jelentkeztem támogatásra. Eddig nem hivatkozhattam arra, hogy nevem, az átkosban kilenc esztendeig, fekete listán szerepelt, de immár csaknem negyedévszázada a most érvényes fekete listáról sem törlik. Kézirataimat válaszra sem méltatják. Szőcs Gézán kívül senki sem támogatta alkotásaim megjelenését. Úgy döntöttem, hogy beérem jóindulatával, amit igyekeztem megszolgálni , s elnyertem bizalmát a jobb sorsra érdemes Erdélyi Szépmíves Céh intézőjeként is.
Magammal elszámoltam, tanulságaimat életrajzi munkám öt kötetébe gyűjtöm. Rég megbékéltem a világgal és mellőzöttségemmel is. Apám túlélte minden haragosát. Igyekszem követni példáját.

Volt egyszer egy Matiné

Matinéink új sorozatát *Fogadó óráink* és *Fogadó napjaink* gyakorlata tette lehetővé. Szervezésük nem éppen újságírói feladat volt, de mert a nevelési rovathoz tartozott, vállalnom kellett. A kolozsvári napilapnál ezt is megtanultam, és ebben nagy segítségemre volt az is, hogy a külpolitikai rovaton kívül minden más rovatban kipróbálhattam magam. Művelődési felügyelőként pedig tapasztalhattam, hogy minden rendezvényhez előbb tervet kell készítenem és meggyőznöm feletteseimet a rendezvény szükségességéről, lehetőséget kellett teremtenem arra, hogy éljenek jóváhagyási jogukkal, ha pedig jól sikerült az „akció" akkor számlájukra írva sajátjukként jelenthették a saját feletteseiknek. Nekünk előbb a KISZ KB jóváhagyását kellett elnyernünk, aztán a megyei aktivisták közreműködését, sok esetben legalább elnéző magatartásukat kellett biztosítanunk. Tisztában voltam azzal, hogy a központi jóváhagyás érdekében olyan forgatókönyve-

ket kell írnom, amelyekkel kizárhatjuk fölötteseink eleve kételkedő magatartását a magyar nyelvű ifjúsági előadásokkal szemben. Tapasztalataim szerint, a tervezettség azért is tetszett a hatalomnak, mert a papírra vetett előadástervekkel takarózhattak, ha a különféle megfigyelők veszélyesnek látták tömegrendezvényeink gyakorlatát. Felelősség-vállalásukat könnyítette az, hogy volt mit ellenőrizniük és jóváhagyniuk. Gabinak is tetszett a módszer, s amikor beállítottam hozzá elsőként a *Haza*, másodikként a *Munka*, harmadiknak pedig *Testvériség* témájú előadásunk forgatókönyvével, aprólékosan átbeszéltük, és felfegyverzetten állhatott a KB illetékesei elé, tervezetünket aktuális politikai, az aktivisták nyelvén elmondott indoklással és pártdokumentumokból vett megfelelő idézetekkel sikeresen megvédte, jóváhagyatta. Hazafias nevelést szolgáló előadásunk *Szülőföld* - címmel, *vers, folk és játék* alcímmel került bemutatásra. A munkáról, az alcímet megtartva *Homo faber*, a testvériségről *Mi, együtt* címmel került színpadra előadásunk. Mindenik hangsúlyos részeként olyan versösszeállítást készítettem, amelyben klasszikusaink mellett, a kívánt mértékben, de túlzástól mentesen román költők versei is szerepeltek. Az előadók névsora is meggyőző volt, többnyire fiatal színészek vállalták a fellépést előadásainkon. Valahol lennie kell a Matiné forgatókönyveinek, sajnálom, hogy most csak az 1979 májusában készült, három előadást összefoglaló, 32 oldalas műsorfüzetből és „hideg-meleg" emlékeimből idézhetek.

Mit akarunk?
Sorok a matiné történetéből
címmel a műsorfüzetbe írtam.

Az újságíró kétszeresen is közelít az olvasóhoz: először, amikor kiválasztja riportja alanyát, másodszor pedig akkor, amikor tapasztalatait és véleményét írásban közli. Az, ami ezen kívül történik, azt gondolhatnánk, hogy csak ráadás. Valójában szükség: szolgálat. Ifjúsági lapunk esetében ez akkor volna tökéletes, ha állandóan olvasóink, tehát a fiatalok körében tartózkodnánk. És ekkor szolgálatunkat egyszerűen barátságnak nevezhetnénk, amit, az egyet-akarás, lapszámonként kipróbált együttműködés pecsételne meg.

Új Matinénk ezzel az igénnyel indult 1976. július 25-én, Csíkszeredán és folytatódott decemberben, Maros megyében, ahol Szülőföld című műsorunkkal először jelentkeztünk. Előtte született meg matiné rovatunk, amelyben rendre meghirdettük, megfogalmaztuk szándékainkat. Közelíteni akarunk a fiatalokhoz: gondjaikhoz, igényeikhez a művelődésben és a szórakozásban. Együtt lélegzeni velük nemcsak abban a néhány órás együttlétben, amit az előadás nyújt, hanem az azt megelőző próbákon, és a Matinét létrehozó futkosásban, a közös munkában. Mondanivalónk művészi kifejezésével, szép szóval, dallal példát akarunk mutatni a tartalmas szórakozásra. Nem elvesztegetni akarjuk az időt, hanem értéket adva, kitágítani minden pillanatot. Ezért rögzítettük mindjárt az elején hár-

mas témánkat: szülőföld, munka, testvériség.

Az új matinéinkat megelőző fogadónapjaink megtanítottak a szerénységre, az eszköztelenségre, s ezért anyagi gondjaink minimálisak, nem emelnek különösebb akadályt előadásaink rendezése elé. Különben a KISZ Központi Bizottsága védnöksége alatt és támogatásával létezünk. Igyekszünk addig nyújtózkodni, ameddig a takarónk ér. A következő oldalakon felsorolt munkatársainkat és az eddigi három téma feldolgozásában résztvevő alkotócsoportokat - kevés kivétellel - nem az anyagiak vagy a népszerűségre való törekvés, hanem a közös cél szolgálata sarkallta. Minden valódi sikerünk megértésükből fakad.

Ötven matiné után elmondhatjuk, hogy egész sor sikeres színpadi alakítás mellett írásra és képzőművészeti alkotásra is serkentett a Matiné. Nemcsak a Szülőföld, munka, testvériség pályázatunkra beküldött versek, prózai írások, fordítások, jelenetek, hanem az előadásokat a teljesség szempontjából közvetlenül szolgáló dalok, indulók, színpadi interjúk, vetélkedők és versenyszerű játékok is születtek. Alkalmunk volt néhány éve megfigyelni, hogy - tévében, diákköri előadásokon , iskolai szerepléseken - a magyar nyelven folkot éneklők kicsi madárról, szépen szóló furulyáról és minden más egyébről énekeltek inkább, mint égetően mai témáról. A versműsorok apolitikussága is bántó egyhangúsághoz vezetett. Ezen próbáltunk változtatni. Matinéinkon a mondandós szép szót az Illyés Gyula által megfogalmazott költői szerénység szellemében kívánjuk érvényesíteni. Az értelemnyitó, a gondolatébresztő, a cselekvést sugalló szöveg a lényeg: dalaink szövege sem lehet akármilyen. Ezért szerepeltetünk neves költők, írók, közemberek mellett minden előadásunkon több helyi, fiatal költőt. Ha a ma kérdéseit fogalmazzák meg, közönségünkben értőkre találnak.

Támogatjuk az új, a formabontóan is mondandós színházat, a fiatalos próbálkozásokat. És a táncház mozgalmat. Mindent, ami önismeretünket gazdagítja, népművészetünk értékeit élteti. Helyet adunk a tehetséges fiataloknak. Ilyen céllal alakítunk ott, ahol erre szükség van, Baráti Köröket. Alkotó munkájukat figyelembe vesszük matinéink műsorának szerkesztésében. Matinéinkkal együttműködésre szólítunk minden fiatalt a lapcsinálásban is, hiszen a Matiné: lapunk hangos kiadása, egyféleképpen, régóta esedékes terjedelmi bővítése.

Matinénk - vers, folk és játék.
Fiatalosan vidám és vidáman komoly.
Komolyan vesszük a vidámságot.
Vegyétek komolyan a Matinét!

Ebben a rövid írásban minden benne van, amit akartunk. Az is, hogy szolgálatunk kiteljesítése céljából éltünk lehetőségeinkkel: előadássorozatunkat külön rovat előzte meg, amely lehetővé tette, hogy bevonjuk a tervezésbe olvasóinkat is. Pályázatokat indítottunk. Az IM (Irodalmi melléklet, avagy Irodalom Művészet) segítséget nyújtott abban, hogy mondandós írásaikkal szerepeljen a Matinékon számos fiatal induló irodalmár. Fotópályázatunk országosan is jelentős volt.

Támogattuk, népszerűsítettük a különféle folkzenekarokat, volt olyan Matinénk, amikor három zenekart is szerepeltettünk, ösztönzésünkre alakultak új zenekarok. Emlékszem az Ördögszekér együttesnek Cseke Gabi talált figyelemreméltó nevet. Csírájában Matinénkon indult és végigkísérte minden előadásunkat a táncház mozgalom. Támogattuk a formabontó színházat, a matiné tette országosan is híressé a Kovács Ildikó által vezetett pantomimeseket. Előadásainkon állandóan szerepelt a Dusa Ödön vezette mozgásközpontú színház. Műhelymunkájukat biztosította az Ifjúmunkás Zsebszínház, amit a kolozsvári vasas Klub fogadott be, s ahol félszáznál több műkedvelő színész próbálgatta erejét a Kövesdi István által vezetett hagyományos színházi és a Dusa Ödön ötleteire épült látványszínház próbáin és előadásain. Az alapos szervezés érdekében Erdély-szerte Baráti Köröket alakítottunk és támogattunk. Akkoriban a fiatalok bármilyen szervezkedését a KISZ- szervezeteken kívül akadályozták. Ez alól a műkedvelés sem volt kivétel, a magyar csoportokat az anyanyelv korlátozására késztették, még a tánccsoportok műsorrendjében is megszabták, a román számok mellett hány magyar tánc szerepelhet. A megengedett kétnyelvűséget rohamosan követte az államnyelv kizárólagos és erőszakolt használata. Baráti Köreink, Zsebszínházunk és zenekaraink, együtteseink számára KISZ KB védettséget szereztünk azzal, hogy a legfelső szinten jóváhagyott Matinénk részének nyilvánítottuk, és ennek megyei szinten is ideig-óráig érvényt szereztünk. A Zsebszínház ügyeit magam intéztem, és minden előadás, minden plakát, minden szereplés jóváhagyásáért városi szintről nem egyszer megyei szintig kellett jutnom.

Matinéink egyaránt mutatják a szerkesztőség – néhány, máskor is a közösségi megnyilvánulásoktól húzódozó kollégánk kivételével – tagjainak lelkes összefogását, amit sikerült kiterjesztenünk sok ezer olvasónkra is.

Műsoraink magját Cseke Gábor hangos vezércikkei képezték, amelyekben, mert akkor még lehetett, kerülte a pártos hozsannát, a sablonokat, a fiatalok között méltán visszatetszést kiváltó fogadalmi eskütételek unalomig ismételt szövegét. Ízelítőül, íme, néhány tetszetősen igaz, a hivatalost felülíró és másként gondolkozásra ösztönző gondolat:

Szülőföld

... A szülőföld azért van, hogy emberekhez méltón talpra álljunk rajta, és ne tudjon leseperni róla semmilyen erő. Lábunkat szilárdan megvetve, jöhetnek a legbarbárabb viharok, a legalattomosabb szél- vagy földlökések, mi kitartunk ezen a helyen, amelyet az élet mért ki nekünk, hogy egyenrangú fiaiként, testvérként férjünk meg egymás mellett
rajta ...

Homo faber

. . . A kéznek pedig sosem szabad elfelejtenie, mire való. És a kezek gazdáinak sem, hogy nemsokára ők lépnek előre és nem a készbe *fognak beleülni, mert a szülők elmennek, itt hagynak minket, és magunkra hagynak tanáraink is, és elbúcsúzik a milicista a saroktól, és ti lesztek majd a szülők, a tanárok, a sarki milicista, a bányász, a földműves, az élet fenntartói ...*

Mi, együtt

... célszerűbbnek láttam vezércikk helyett néhány különösen tiszta, becsületes gondolatot magammal hozni, s általuk ezt az előadást jó céllal, s értelemmel kitapétázni ....

„Azért vagyunk itt, hogy megszeressük, és semmi esetre sem azért, hogy meggyűlöljük egymást" - üzeni Nicolae Iorga, mert „népünk iránti szeretetünk nem lehet olyan önző, hogy átalakuljon más nép, vagy faj iránti gyűlöletté" - ahogy Józsa Béla vallotta. A múltban sokat szenvedtünk együtt, s „a közös fájdalmakon alapuló barátságok a legtartósabbak és a legőszintébbek" - vélekedik Tudor Arghezi ...

Talán maga a szerző sem emlékszik arra, hogy a félévszázaddal ezelőtti években egyre sűrűsödő és a végén diadalittas diktatúrát megelőző években az ilyesfajta szókimondáshoz is kellett némi bátorság és elkötelezettség. A szókimondók mögött olyan társak álltak, mint azt az alábbi, véletlenül fennmaradt összesítésben felsorolt nevek mutatnak. Nélkülük nem születhetett volna meg, és nem lett volna sikeres Matinénk.

SZÍNÉSZEK, MIMESEK, VERSMONDÓK

l. Illyés Kinga, Györffy András, Vlad Rădescu, Réty Árpád (Marosvásárhelyi Nemzeti Színház)
2.Török Katalin, Vajda Zsuzsa (Kolozsvári Állami Magyar Színház)
3.Balázs Éva, Krizsovánszky Szidónia, Simon András, Váradi Mária (Sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház)
4.Gelu Ivascu, Anton Tauff (Kolozsvári Nemzeti Színház)
5.Kilyén Ilka, Mátray László, Nemes Péter (Temesvári Állami Magyar Színház)
6.Kocsis Antal, Szélyes Ferenc (Szatmári Északi Állami Színház)
7.MIM-7: Balló Zoltán, Balló Zsuzsa, D. Szabó Lajos, Koblicska Kálmán, Köntés Béla, Péter János, Sigmond Júlia (Kolozsvári Állami Bábszínház), Cosma Mircea
8.Eugen Cristea (Temesvári Nemzeti Színház)
9.Kiss-Török Ildikó (Nagyváradi Állami Színház)
10.Keresztes Sándor (Marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet)

11. Gál Elvira, Lőrincz Sándor, Mihály András, Szabó Attila István, Székely Annamária, Winkler Zoltán (Kolozsvári Echinox diákszínkör)
12.Dusa Ödön, Bíró János, Dohi Alexandru, Kakassi Zsuzsa, Mihály András, Szakács Miklós, Vígh Adám (Monostori kultúrotthon Zsebszínháza)
13.Munteanu Camelia (Kolozsvári Állami Magyar Opera)
14.Farkas Edit, Márton Pete Annamária, Reik Éva (Nagyváradi Kortársszínpad)
15.Brassói Karima diákszínkör
16.Székelyudvarhelyi Irodalmi Színpad
17.Verset mondottak még: Bartha Levente, Bánk Zsuzsanna, Benedek Éva, Borbáth Tibor, Bursan Doru, Cráciun Rafila, Csoma Judit, Dávid Emil, Dávid Péter, Ferencz Viola, Gagyi Ibolya. Hegyi Lujza, Horváth Sz. István, Kerekes Ella, Kocsis Ilona, Márton Magda, Nuridsányi Éva, Petrisor Eugenia. Simon Iiona, Szabó Szende, Török Kati és Vitos Lenke.

BEMUTATOTT JELENETEK

l. Ion Băiesu: Az eltűnt értelem nyomában
2.Dusa Ödön: Munka
3.Dusa Ödön: Szobafestők
4.Dusa Ödön: Csegeziék.
5.Dusa Ödön: Két perc múlva hősök
6.Fülöp Miklós: Sósmag
7.Krysztyna Milobzdska: A haza
8.Frederico Garcia Lorca: Don Cristobal
9. Tomcsa Sándor: Bürokrácia
10.Tomcsa Sándor: A szerelem válfajai
11.Tömöry Péter: Őfelsége, a nép
12 …: Pulóverek
13. Tar Károly: Örömteremtés

ELŐADÁSAINK HELYSZÍNEI:

Csíkszereda, Udvarhely, Erdőszentgyörgy, Szováta, Segesvár, Dicsőszentmárton, Régen, Marosvásárhely, Nyárádszereda, Szilágycseh, Szilágysomlyó, Zilah, Enyed, Torda, Rákos, Csíkszentmárton, Csíkszereda, Gyergyóditró, Gyergyószentmiklós, Székelyudvarhely, Zetelaka, Székelykeresztúr, Kolozsvár, Kolozsvár, Dés, Brassó, Szecseleváros, Sepsiszentgyörgy, Kovászna, Zágon, Kézdivásárhely, Kézdiszentlélek, Barót, Bardóc, Uzon, Sepsiszentgyörgy, Lupény, Lónya,Végvár, Temesvár, Arad, Székelykeresztúr, Szalonta, Nagyvárad, Kolozsvár, Brassó, Nagykároly, Szatmár

KÖLTŐK, ÍRÓK

Avram Vasile, Bajor Andor, Balla Zsófia, Balogh Edgár, Bureriu Lucian, Culcer Dan, Cseke Gábor, Csiki László, Czegö Zoltán, D. Szabó Lajos, Egyed Péter, Farkas Arpád, Ferencz S. István, Gittai István, Kányádi Sándor, Kenéz Ferenc, Körössi P. József, Lászlóffy Csaba, Lendvay Éva, Magyari Lajos, Mandics György, Muncsan Ivo, Oláh István, Samson Horst, Sinkó Zoltán, Söllner Werner, Szőcs Géza, Tar Károly, Varró János, Váli József, Vásárhelví Géza, Zágoni Attila

FIATAL KÖLTŐK

Balázs Tibor, Beke Sándor, Berecz Ágnes, Bölöni Domokos, Böszörményi Zoltán, Cbelu Marin, Demeter József, Ferenczi Bálint, B. Gulácsi József, Horváth Alpár Szilamér. Hunyadi Mátyás, Illés Mihály, Józsa Márta, Kacsó József, Károlyi S. Mihály, Kiss Éva Mária, Kiss Zoltán, Kovács András Ferenc, Kovács R. József, Kozma Kádár Ferenc, Szilárd, Lőrincz József, Mánya Zita, Mészely József, Mirisz Miklós, Molnár Pál, Murgu Pál, Nagy B. Csaba,. Palotás Dezső, Pataki István, Pataki Sándor, Rákossy Emőke, Salamon András, Salat Levente, Simonffy József, Sipos András, Stanik István, Svóth Ödön, Szombati István, 'T'apodi Zsuzsa, Tistea Ioan, Tüzes Bálint, Varga Sándor, Veres István, Veress Gerzson.
És a Gálfalvy György által szervezett marosvásárhelyi fiatal alkotók csoportja.

RENDEZŐK, SZAKEMBEREK

Fernangel Éva, Kincses Elemér Kovács Ildikó, Koblicska, Kálmán, Dusa Ödön, Ambrus Zoltán (sárkányrepülő) Bodea I. Gheorghe (történész) Doicu Elena (sportedző), Feleki István (fotós), Feleki Károly (grafikus), Giró János (sárkányrepülő) Kiss Mihály (testépítő), László Ferenc (sportújságíró), Tóth István a nagyváradi Tavirózsa fotó-filmklub elnöke, Jakab Gyula a nagyváradi Tavirózsa fotó-filmklub szervezője, a Brassói Diákház népi együttese, a Brassói Unirea líceum tánccsoportja és zenekara, a Csíkszeredai Ifjúsági Klub népi együttese, Ditrói pionírkórus a Gyergyószentmiklósi líceum madrigál kórusa, a Székelykeresztúri Líceum fuvola együttese, a szatmári Ifjúsági klub Thetisz csoportja és még nagyon sokan mások, akik a játékokban "felléptek", nevettek és nevettettek.

Matinéink műsorainak kialakításában segítségünkre voltak a petrozsényi. kolozsvári. nagyváradi, a sepsiszentgyörgyi és brassói IFJÚMUNKÁS BARáTI KÖR tagjai, valamint nézőink, szám szerint ötven előadáson több mint 17 000-en.

FOLK -körök, EGYÜTTESEK, ZENÉSZEK

Avram Grete, Bálint Péter, Breuer-testvérek (Ferenc és Ildikó), Chifor Monica, Crisan Victor, Csortán Márton, Csutak István, Domokos Árpád, Györke Gyöngyvér, Ion Elena, Kovács András, László Kálmán, Márkus János, Nagy László, Papp-testvérek, Perries Radu, Trifán László, Váradi Imre, Kurno Wagner.

Actinia (Csíkszereda),

Barázda (Pávai István, Bokor Imre, Simó József, Györffy Erzsébet, Csíkszereda),

Bodzafa hm (Panek Katalin, Sepsi Dezső, Könczei Arpád, Székely Levente – Kolozsvár)

Compact (Petrozsény)

Folk Group-5 (Verzár Ferenc és Csongor, Kiss László, Szász István, Imets Erzsike - Csíkszereda)

Harmat (Zakariás Erzsébet, Sepsi Dezső, Zakariás Attila - Kolozsvár)

Metropol (Virányi Attila, Ráduly Béla, Orbán András, Trifán László, Mácza Ferenc-Nagyvárad),

Origó (Bedő Zoltán, Szilágyi Attila, Gyergyai Csaba, Szabó József - Sepsiszentgyörgy)

Ördögszekér (Sepsi Dezső, Könczei Arpád, Könczei Csilla, Sinkó András - Kolozsvár)

Táltos RT (Józsa Erika, Horváth Károly, Kovács András, Márkus János)

Univers (Temesvár)

Vox T-77 (Csíkszereda)

Garabonciás (Temesvár) Csutak István, Fogarassi Ildikó. Antal Imre, Vasin Tibor, Bacsi János.

Bodó Mária (zongora) Halász Tibor (klasszikus gitár) Hertz Péter (jazz) Molnár Terézia (népdal) Nemes György (klasszikus gitár), Könczei Árpád (zongora), Panek Kati (népdal).

LAPTÖRTÉNETI VÁNDOR-KIÁLLÍTÁSUNKRÓL

megtudhatjátok, hogy az Ifjúmunkás először 1922. január l-én jelent meg, Kolozsvárott. Ezek szerint újságunk a most megjelenő romániai magyar lapok közül a legrégibb. Közel a hatvanhoz, igyekszik újra és újra megfiatalodni, s mert hagyományosan olvasóinak hozzájárulásával, segítségével készül és véleményeinek ösztönző tüzében áll, ezt nem tekintjük nehéz feladatnak. A kiállításon több időszakból bemutatott lapszámokkal, úgy gondoljuk, meggyőzően bizonyítjuk állításunkat.

Az Ifjúmunkás első példányszámain, a fejléc fölött láncos fogaskerék rajza áll. Grafikusunk „letépte” a láncokat és leveles ágakkal körítette a fogaskerekeket: ez matinénk emblémája.

Az utolsó pannón (összesen 36 van) egy rekeszt találsz és abban Ingyenes borítékot szerkesztőségünknek címezve). Ezzel arra szeretnénk figyelmeztetni, hogy véleményedet a lapról, a matinéról, a kiállításról... és az égvilágon mindenről elvárja, várja - mindig is várta a szerkesztőség

FIATALOK

címmel vándor-kiállítást szerveztünk a következő művészi fotókból, amit 1980 májusáig minden Matinénkon bemutatunk:

Bíráló bizottság:

dr. Albini Iuliu (E. FIAP), a Román Fotóművészek Szövetsége erdélyi fiókjának titkára; Pusztai Péter (AAF), grafikus, az Ifjúmunkás grafikai szerkesztője; Tar Károly, publicista, az Ifjúmunkás Matiné vezetője; Tóth István (A. FIAP), a nagyváradi NU¬FARUL fotófilm klub elnöke; Csontos István (A. FIAP), a NUFARUL fotófilm klub művészeti bizottságának vezetője.

Szerkesztőségünk a Román Fotóművészek Szövetségének erdélyi fiókja és a nagyváradi NUFARUL fotófilm-klubbal közösen művészi fotóversenyt hirdetett.

Összesen: 413 munka érkezett.

Díjazottak:

Riport: I. Kulcsár Ferenc – Lakodalom a faluban, II. Jakab Gyula – Futóverseny III, Lazaroiu Gheorghe – Lányok

Portré: I. Feleki István – Ketten, II. Krernpánszky Lucia – 16 évesen III. Bogáti Bokor Péter – Emlék

Tanulmány: I. Gaina Gerendi Anikó – Szerelmünk délutánja

II. Feleki Károly – Két világ III. Bányai István – Nadia

Vándorkiállításunk képei:

Albini Horatiu (Kolozsvár) – Milyen idegesítő

Agabrian Mircea (Szeben) – Afrodíta XX.
Balási Csaba (Csíkszereda) – Az erdő nosztalgiája
Bányai István (Kolozsvár) – Nadia
Bogváti Bokor Péter (Károly) – A parkban , Ifjúság, őszinteség, Emlék.
Czobor János (Nagyvárad) – Önarckép
Enyedi Jolán (Kolozsvár) – Emlékek
Feleki Károly (Kolozsvár) – Tanulmány II., Virágszedés
Feleki István (Kolozsvár) – Cím nélkül, Ketten, Kontraszt
Felvinczy Levente (Nagyvárad) – A forrásnál
Fischer György (Nagyvárad) – Szünetben
Fred Nuss (Szeben) – Jazz
Gaina Gerendi Anikó (Nagyvárad) - Szerelmünk délutánja, Lendület, Viszlát szerelem (Képsor)
Horváth Sándor (Kolozsvár) - Csillogás
Glodean Delia (Nagyvárad) - Portré
Jakab Gyula (Nagyvárad) – Futóverseny, Díjazás előtt, Sebesség.
Kabán József (Kolozsvár) – Akrobata a vízen
Krempánszky Lucia (Nagyvárad) - Cím nélkül, Tizenhat évesen
Kulcsár Ferenc (Nagyvárad) – Lakodalom a faluban
Lazaroiu Gheorghe (Szeben) – Lányok, Intermezzo
Negrut Mircea (Nagyvárad) – Dinamizmus, Tanulmány
Nicolin Elvira A. FIAP (Arad) –Jer vissza
Rácz István (Nagyvárad) - Rendező
Sarzsinky Ferenc (Kolozsvár) – Szerelem
Somogyi Sándor (Nagyvárad) – Polo, Merészség?
Tellmann József (Lupény) – Fenn az emelvényen
Varga Béla (Barót) – Vasbeton, Őszi ritmusok, Tavasz
Vermesan George (Kolozsvár) – Pillanat kép

Örömmel fedeztem fel régen tartogatott emlékeim között ezt a Pusztai Péter illusztrálta, majdnem teljes névsorokkal gazdagon megtűzdelt műsorfüzetet, mert végigolvasva a nevek mögött olyan történésekre leltem, amelyekből barátaink elszánt lelkesedése, egymást segítő szándéka, közös ügyünk szolgálata villan emlékezetembe, amikor azt igyekszem megértetni olvasóimmal, hogy igenis, általánosan és minden idők fiataljaihoz hasonlóan, egyek voltunk az ellenállásban, az igazságkeresésben, csak később, évtizedes őrlődés, fenyegetettség és megfélemlítés nyomán engedtünk a hatalom kényszerének. Közben kiderült, kik voltak a soron kívül megjuhászkodók, a törtetők, a saját sikerekért mindenre képesek. Téves az a legalább két évtizede terjesztett és a megbocsájtás ködtakarója alá sepert megengedő, bűnbocsánatos ájtatoskodás, hogy egyformák voltunk a megalázkodásban, közösségi ügyeink és a magunk föladásában.

Nyílt titok

Október 15-én,Stockholmban, Makkay Lilla, Magyarország svédországi nagykövetasszony kezéből, Áder János, Magyarország köztársasági elnöke: „A magyar irodalmi és kulturális élet terén elért kimagasló teljesítményéért, az Ághegy irodalmi és művészeti lapfolyam létrehozásáért, működéséért, a magyar nyelv és irodalom népszerűsítésében és terjesztésében, külhoni megőrzésében és terjesztésében végzett önfeláldozó munkásságáért” figyelemreméltó indoklással a *Magyar Érdemrend Lovagkeresztje* kitüntetést adományozta nekem.

MAGYARORSZÁG KÖZTÁRSASÁGI ELNÖKE

TAR KÁROLY

a Magyar Ligát és az Ághegy című irodalmi és művészeti lapfolyam létrehozásáért és működéséért, a magyar nyelv és irodalom népszerűsítésében, külhoni megőrzésében és terjesztésében végzett önfeláldozó munkásságáért

a MAGYAR ÉRDEMREND LOVAGKERESZTJE

KITÜNTETÉST ADOMÁNYOZOTT

Kelt Budapesten, 2013. évi augusztus hó 6. napján.

Ugyanakkor Moritz Lászlót az Ághegy intézőjét a *Magyar Arany Érdemkereszttel* tüntették ki.

Nem titok, hogy az elismerések az *Ághegy*, a skandináviai magyar irodalmi és művészeti valamint a *Magyar Liget*, a skandináviai magyar családok lapja minden munkatársának is szólnak, annak a több mint ötszáz alkotónak, írónak, képző-, zene-, fotó- és előadóművésznek, tudományos kutatónak, támogatóknak, akik önzetlen munkájukkal immár másfél évtizede, anyagi támogatásra tétlenül nem várva, mostoha körülmények között is éltetik, többnyire saját erőnkre, önkéntes munkánkra támaszkodva biztosították az *Ághegy* nyolc kötetének (közel hétezer oldal) és a *Magyar Liget* rendszeres negyedévenkénti megjelenését.

Számos alkalommal hirdettem, hogy a haza éltető figyelme nélkül, mi külföldre kényszerültek, meg nem lehetünk, meg nem maradhatunk. S az, hogy ez alkalommal Magyarország első embere elismerésében részesültünk, olyan ösztönző erőt jelent, amely, minden valószínűség szerint megmutatkozik majd erőfeszítéseinkben.

Olvasom, hogy a Magyar érdemrendet Horthy Miklós kormányzó alapította 1922-ben.

A szélesedő talpú zöld szegélyű, fehér zománcozású kereszt hátoldalán egykor a

SI DEUS PRO NOBIS QUIS CONTRA NOS

latin nyelvű felirat volt olvasható. A Biblia Dávid királynak tulajdonítja ezt a mondást, amely a Rákóczi család jelmondata is volt.

Erdélyiként Bethlen Gábortól reánk hagyományozottan
Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?
fordításban jegyeztem meg ezt a kérdő mondatot.
E patinás kérdő mondat minden szava megkérdőjelezhető.

Hiszem, az előttünk álló 21. században nem kevesebb a dolgunk: örökké szebb jövőnk érdekében megnyugtatóan **mindet** szükséges, legjobb tudásunk szerint megválaszolnunk.